

Goda Zoltán

PETŐFI ÉS A LEHEL-MONDA

*Melyik szerelmes nem választ magának
A számtalan közül egy csillagot?
És melyik költő nem választ magának
A számtalan közül egy bajnokot? ...
Ezt Toldy Miklós, azt Kont lelkesíti;
Ki a vitéz, ki engem föltüzel?
Ki e vitéz? ...a kűrtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel!*

A mottónak választott idézet önmagáért beszél. Petőfi képzeletét rendkívüli módon megragadta Lehel vezér alakja. Ez persze nem jelenti azt, hogy a szabadság és szerelem költője életében meghatározó, vagy akár csak fontos szerepet játszott volna a Lehel-monda. Mégis, mint mellékszál végighúzódik Petőfi, sajnos oly rövid irodalmi pályafutásán, amit mutat az is, hogy négy (öt?) alkalommal fogott hozzá a Lehel-monda költői feldolgozásához. A négy vers közül háromnak azonos a címe, ezeket az irodalomtudomány a kezdő sorokkal különbözteti meg. Az egyes költemények mellett feltüntettem a keletkezésük helyét és időpontját is:

Lehel (Mennydörg az óriás kürt...) [?, 1841]

Lehel (A kürtkebelbe fú Lehel...) [Pápa, 1842. május-június 15.]

Lehel (Melyik szerelmes...) [Pest. 1845. október 16-november 25. között]

Lehel vezér [Pest, 1848 február-március]

A fenti idézet a harmadik költeményből való. A félreértések elkerülése végett már itt megemlítem, hogy az idézetben szereplő „Toldy” nem Arany János Toldi-jára utal, már csak azért sem, mert ezt a költeményt 1845-ben írta Petőfi, Arany János pedig 1847 februárjában robbant be az irodalmi életbe a Toldival. Később részletesen is megvizsgáljuk az egyes költemények keletkezésének körülményeit.

A téma feldolgozását a következő fázisokra bontottam:

- a Lehel-monda kialakulása a magyar történelemben
- mikor és hogyan ismerhette meg Petőfi a Lehel-mondát?
- a költemények és keletkezésük körülményei.

A Petőfi irodalom rendkívül széles körű. Az adatgyűjtéshez igyekeztem minél több irodalmat átnézni. A legfontosabb forrásaim a következők voltak:

Petőfi összes művei

Ferenczi Zoltán: Petőfi életrajza I-III.

Endrődi Sándor: Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842-1849

Dienes András: A fiatal Petőfi

Hatvany Lajos: Így élt Petőfi ötkötetes műve.

Ez utóbbival kapcsolatban meg kell jegyezni a következőket: Az 1870-80-as években kiterjedt adatgyűjtés folyt Petőfi volt iskolatársai, ismerősei, barátai között. Igen sok adat gyűlt össze, azonban az emlékeket sok esetben torzította az eltelt 20-30 év. Néhány esetben észrevehető, hogy a visszaemlékezők Petőfi későbbi dicsőséges pályáját vetítik vissza a régi eseményekre. Ennek ellenére igen sok használható részletre bukkantam.

A Lehel-monda a középkori krónikákban

Anonymus a Gesta Hungarorumban (1172-1196) így ír az augsburgi csatáról: „Öt évvel később, Konrád császár uralkodása alatt, Zoltának, Magyarország vezérének néhai híres és dicsőséges vitézei: Lél, Bulcsú meg Botond uruktól küldetve Alemannia egyes részeire törtek, és ott sok becses zsákmányt ejtettek. De végül a bajorok és alemannok gyalázatos csalárdsága miatt Lél meg Bulcsú fogságba estek, s az Inn folyó mellett akasztófán végezték életüket. Botond meg a többi megmaradt magyar vitéz, mikor látták, hogy az ellenség gonosz csele miatt szorultságba jutottak, bátran és emberül helyállottak. Egymást nem hagyták el, hanem mindenképpen rajta voltak, hogy a veszedelemben maradó résznek segítségére legyenek. Mint sebzett orosz-lánok, úgy rohantak ordítva a fegyverek közé, és az ellenséget szörnyű nagy öldökléssel terítették le. És noha le voltak győzve, mégis legyőzőiket erősebben, diadalmasabban győzték le, sőt szörnyű nagy öldökléssel terítették le.” Itt tehát még nincs nyoma a Lehel-mondának.

Kézai Simon krónikájában (1283) már fel lehet lelni a monda nyomait: „Nem sok idő elteltével a magyarok közössége Lélt és Bulcsút Németországba küldte. Midőn Augsburg alá érkeztek, túl a Lech folyón, letáboroztak a mezőn, és éjjel-nappal zaklatták támadásaikkal a várost. Mivel váratlan rohamokkal elfoglalni nem bírták, s magukat eltökélve a külvárosból elvonulni nem akartak, Ulrich püspök és a polgárok követeket küldtek a császárhoz, sürgetve, hogy siessen a város segítségére, mert az ostromló magyarok, bár sokan vannak, de nem őrzik eléggé magukat, ezért nagyon könnyen le lehet őket győzni. A császár pedig ulmi udvarából gyorsan és észrevétlen ott termett, s miután a magyarok elhelyezkedését és seregét kikémlelte, reggeli nyolc óra tájban, miközben az eső esett, rájuk rontott, és az egyik, a városhoz közel álló csapatot egykettőre tönkrevverte. Ennek láttára Lél és Bulcsú futásban keresett menedéket. Hajóra szálltak, s a Dunán lefelé ereszkedtek, hogy Magyarországra meneküljenek. A regensburgi átkelőnél azonban foglyul estek, és a császárhoz szállították őket. A császár pedig bitófára ítélte, s Regensburgban vesztőhelyen végeztette ki őket. Egyesek mesébe illő módon azt állítják, hogy mikor a császár elé járultak, egyikük úgy fejen sújtotta a császárt kürtjével, hogy az szörnyet halt. Ez a mendemonda a valószínűséggel is ellenkezik, és aki elhiszi, bárgyúságról tesz tanúbizonyságot. A vádlottakat ugyanis megbilincselte kézzel állítják a fejedelmek színe elé. Az igazság

pedig az, amint a krónika is tartalmazza, hogy vakmerően szitkozódva, a császárnak tiszteletlenül a szemébe vágta, hogy ha őket megöleti, akkor nemzetéből egy fogoly sem marad többé életben, hanem vagy örök szolgaságra jut, vagy minden bírói eljárás nélkül felkoncolják. Így is történt.” A krónikás észérvek alapján erős kétségét fejezi ki a monda valóságtartalmát illetően, de a monda természete más: a logikus érvelés ellenére tovább fejlődik és kiteljesedik.

Kálti Márk Képes Krónikájában (1358) a monda már végleges formát öltött. A Lehel-monda legkorábbi leírását tőle szokták idézni; a későbbi krónikások is az ő szövegét vették át.

„Midőn I. Konrád uralkodott Németországban, a tizennyolcadik esztendőben kiszálltak a magyarok, elpusztították Németország egyes részeit és Augsburg városához értek. Ulrik püspök a polgárokkal és a sváb főurakkal védekezett, de a magyarok ostromolták a várost, megátalkodottan nem akartak a város alól tágitani; ezért hát a védők követeket küldöttek az említett császárhoz, siessen hamar a város segítségére; a császár ezt nem is mulasztotta el. A magyarok vígyázatlanul jártak el a város vivása körül, a német és itáliai sereg váratlanul rontott rájuk; akkor se futhattak volna, ha akarnak: egyfelől akadályul volt a Lech folyó, amely ama napokban a patakoktól csodálatosan megáradt, másfelől az említett seregek vették körül őket, akár a fal. Megszorította tehát őket az ellenség, egy részüket elfogta, másokat kegyetlenül levágott.

Elfogták ezen a helyen Lélt és Bulcsút, a jeles kapitányokat, s a császár színe elé vezették őket. Megkérdezte a császár, miért olyan kegyetlenek a keresztényekhez. Felelték:

– Mi a magasságbeli isten bosszúja vagyunk, ő küldött minket rátok ostorul; ha abbahagyjuk üldözéseket, akkor elfogtok és megöltök bennünket.

Mondotta a császár:

– Válasszatok magatoknak olyan halált, amilyent akartok!

Szólott erre Lélt:

– Adjátok ide kürtömet! Hadd fűjjam meg előbb, aztán felelek.

Odaadták kürtjét, s amikor nekikészült a kürtfúvásnak, a császár közelébe lépett s oly erővel vágta homlokon a császárt, hogy – mondják – a kürt eltört, a császár pedig behalt ebbe az egyetlen ütésbe; mondotta neki Lélt:

– Elöttem jársz és szolgám leszel a másvilágon!

Azt hiszik ugyanis a szittyák, hogy akiket életükben megöltek, a másvilágon nekik szolgálnak.

Nyomban lefogták és Regensburgban bitóra akasztották őket.”

Thuróczy János A magyarok krónikájában (1488) lényegében Kálti Márkkal azonosan írja le a mondát. Mégis meg kell őt említeni, mert – mint látni fogjuk – a későbbiek során többször is Thuróczyt idézik egyes szerzők, többek között az 1800-as évek elején forgalomban levő történelemkönyvek írói is.

Hogyan és mikor találkozott Petőfi a Lehel-mondával?

Előre kell bocsátani, hogy teljes bizonyossággal nem adható felelet erre a kérdésre, de kisebb vagy nagyobb mértékben valószínűsíthető a válasz. Először azt vizsgáljuk meg, hogy vajon értesülhetett-e Petőfi szájhagyomány útján a Lehel-kürtről és a mondáról?

Az 1800-as évek első harmadában aligha lehetett általánosan ismert a Lehel-kürt mondája, inkább csak azok hallhattak róla, akik valamilyen kapcsolatban álltak Jászberénnyel. A kérdés tehát az, hogy volt-e Petőfi apjának, Petrovics Istvánnak valamilyen jászberényi kapcsolata? Két, bár igen laza kapcsolat tételezhető fel. Petrovics István kis megszakítással (1822-1824, Kiskőrös) mindig a Kiskunságban lakott, és Szabadszállás volt a fő bázisa. Ezért érthető, hogy a kiskunfélegyházi bérleti időszak (1824-1830) alatt is Szabadszálláson vásárolt földeket, sőt 1828-ban egy redemptus birtokot is szerzett, ami egyébként bizonyos rangot is jelentett számára. A Jász-Kun Hármaskerületnek ebben az időben Jászberény volt a központja, tehát mint redemptusnak elvileg lehetett kapcsolata a központtal.

Egy másik érdekes tényező, hogy a kiskunfélegyházi második székbérlés periódusában (1827-1830) az ottani belső fogadó bérlője egy jászberényi vendéglős, Horváth Ferencz volt. Kérdés persze, hogy találkozgatott-e a két bérlő, és miről beszélgettek? Elvileg nem zárható ki annak lehetősége, hogy Petőfi apja így vagy úgy hallott a Lehel-kürtről, de gyakorlatilag nem valószínű. Petrovics István ugyanis ebben az időben nagyon el volt foglalva az egyre terebélyesedő gazdaságával. Ha esetleg hallott is róla, akkor is bizonytalan, hogy beszélt volna róla Sándor fiának, aki ekkor már (1828. május 10-től 1831 tavaszáig) Kecskeméten tanult, s csak a szünetekben találkozott szüleivel.

Sokkal valószínűbb tehát, hogy először az iskolai tanulmányai során olvasott Petőfi a Lehel-mondáról. Petőfi életével hatalmas mennyiségű irodalom foglalkozik, amelynek nem kis hányada a költő ifjúkorára, iskoláira vonatkozik. Ez az időszak is igen változatos, hiszen különféle megszakításokkal összesen nyolc helyen járt iskolába. Tanulmányai mellett hamar rákapott az olvasásra is, szerette a magyar történelmet, valószínű, hogy ennek során sem kerülték el figyelmét a Lehel-mondával foglalkozó fejezetek. Petőfi három iskoláját (Sárszentlőrinc, Aszód, Pápa) emelem ki részletesebben ebből az időszakból, mert ezek kapcsolódnak szorosabban a témához.

Mint már esett róla szó 1828 májusától 1831 tavaszáig Kecskeméten járt Petőfi iskolába, ahol az alapvető ismereteket (írás, olvasás, számolás) sajátította el. Ezt követően szülei akkori lakóhelyén, Szabadszálláson tanult, de csak négy hónapig, előkészítésképpen a következő iskolára. Tanítója, Ujlaky István főleg a latinra helyezte a hangsúlyt, de lehetséges, hogy már itt is találkozott a „Hármaskis tükör”-rel, amelyről később még lesz szó.

Jó híre volt abban az időben a sárszentlőrinci evangélikus iskolának, ide írták

hát be a szülei a következő tanévre. 1831 és 1833 között tanult itt (8 és 10 éves kora között). Jól érezte magát, és a tanulmányi eredménye is jó volt. Teljesen bizonyos, hogy a történelem tanulása során itt találkozott Losontzi István „Hármas kis tükör” című könyvével, amely tulajdonképpen tankönyvvolt és sok mindent felölelt (hittan, földrajz, történelem stb.); a tananyag feldolgozása kérdés-felelet formájában történt. Ebben a könyvben a magyar történelem során szó esik a kalandozásokról, természetesen az augsburgi csatáról és ennek kapcsán a Lehel-mondáról is (1770-es kiadás):

„Kérdés: *Kik vesztenek el e' hartzon a Vezérek közül?*

Felelet 1: A' Németek közül a' pártos Konradus, Lotharingiai Hertzeg, ki felől azt költi Thurótzius, hogy azt Lehel Kapitány ütötte volna agyon kürtivel, melly kürtöt még ma is mutogatnak a' Jász-berényiek.

2. A' Magyaroknak három vezérei (talán Búlsú, Lehel, és Botond) elevenen elfogattatván, felakasztattanak. Toxus Fejedelem kevesed magával nagy nehezen haza verődött, és az után a' Magyarok kezdettek a keresztyénekhez szelidebbek lenni.”

Bár Petőfi már gyerekkorában is szeretett olvasni, nincs adat arra vonatkozóan, hogy itt Sárszentlőrincen más, történelmi jellegű könyvet olvasott volna. Sárszentlőtin után két, meglehetősen sikertelen év következett: Pesten tanult az evangélikusoknál, majd a piaristáknál gyenge eredménnyel. Annyi haszna volt belőle, hogy megtanult németül, megismerte Pestet és a városi életet.

Ezt követően került Aszódra, ahol jó hírű iskola volt, egy fiatal tanár, Koren István vezetésével. Aszódon jól érezte magát, és a harmadik év végén szinte mindenből kitűnő jegyet kapott. Később az „Úti jegyzetek”-ben ő maga írja nosztalgiával Aszódról:

1. Itt kezdtem verseket csinálni—
2. Itt voltam először szerelmes—
3. Itt akartam először színészé lenni —

Az iskola kis könyvtárának katalógusa (amelyet egy ideig maga is vezetett) tanúsítja, hogy milyen széleskörű volt az érdeklődése, és milyen sokat olvasott. Budai Ézsaiás „Magyar Ország históriája” című 3 kötetes művét többször is kivette a könyvtárból. A három kötet az alábbi felosztásban tárgyalja a magyar történelmet:

I. A mohácsi veszedelemig, 370-1526.

II. Buda visszavételéig, 1526-1686.

III. Az ausztriai ház örökös uralkodása alatt, 1686-1812.

A honfoglalás, a kalandozások kora jórészt a krónikáknak megfelelően szerepel az I. kötetben. Az augsburgi csatáról és a Lehel-mondáról az alábbi szöveg található benne (1805-ös kiadás):

„Elfogattak ekkor, a' mint Vitékind bizonyítja, három Vezérei is a' Magyaroknak;

az első volt Bulzo; a második Lehel, a'mint Thuróczy mondja; a' harmadik talán Botond volt, mivel Anonymus ezt szokta ama' kettőnek társaságába tenni; a' kinek neve mindazonáltal az elfogottak között nem említetik.¹

A „Hármas kis tükör” és Budai Ézsaiás könyve is Thuróczy krónikájára hivatkozik. A két könyvben szereplő rész elegendő volt ahhoz, hogy a Lehel-monda megragadja Petőfi képzeletét. Valószínű, hogy a későbbi olvasmányi során igyekezett további részleteket is megismerni.

Az iskolái sorában a következő állomás Selmecbánya volt. Anyagi helyzete apja tönkremenetele miatt igen gyenge volt. A tanulmányait is elhanyagolta, egyedül a „magyar társaság”-ban folytatott önképzőkori tevékenység vonzotta. Bár még nem is lehetett volna rendes tag, mégis a legaktívabb közreműködők közé számított. Emellett rengeteget olvasott. „Legkedvesebb tudománya a magyar történet volt, melyben való jártasságát bámultam, s ezt az akkori legjobb magyar könyvekből szorgalmasan tanulta” mondta később Szeberényi Lajos a „magyar társaság” akkori vezetője, akivel Petőfi hosszú időn át tartotta a kapcsolatot. Szívesen olvasta Csokonai, Vörösmarty és Gvadányi műveit is. Utóbbinak „Egy falusi nótárius Budai utazása” című munkájában ismét olvasható a Jászberényben őrzött Lehel-kürtről. Egyre többet verselt, és néhány költeményét az önképzőkör is megőrkítésre méltatta.

Ezután 1839 februárjától nagyon hányatott időszak következett az életében: néhány hónapos színházi statisztálás Pesten, majd viszonylag békés nyári hónapok Ostffyasszonyfán.

Ősszel nem tudván folytatni a tanulást, Sopronban katonának állt. Nem volt még tizenhét éves sem, de 18 évesnek mondta magát, azért, hogy bevegyék katonának,.

Gyorsan rájött, hogy nem neki való a katonaság; a németül, latinul tudó, sokat olvasó érzékeny fiatalember nehezen viselte el a durva bánásmódot. Amíg az ezrede Sopronban állomásozott (1840. március közepéig) felkereshette a diák barátait, könyveket szerezhetett rajtuk keresztül. Később viszont testileg és lelkileg is kimerült, beteg lett, és végül egy jóérezsű orvos segítette hozzá a leszereléshez, az obsit-hoz. 1841 februárjában kívül-belül megviselt állapotban Pozsonyban tűnt fel. Ismét a vándorszínészek kalandos élete következett, majd ősszel tanulni kezdett, ez alkalommal Pápán.

A Lehel-versek és keletkezésük körülményei

Pápán Tarczy Lajos tanár pártfogolta, és volt néhány barátja is, többek között Orlay Petrics Soma, akivel még Ostffyasszonyfán ismerkedett meg. És volt „képző-társulat” is, ahol csakhamar vezéralak lett. Kiderült, hogy az előző években, még a

¹ Erről Thuróczy ilyen mesét beszél: hogy Lehel a kürtivel Konrád Császárt agyon ütötte; holott ekkor I Ottó volt a' Császár. Lásd Katona Hist. Ducum. p 454. Ebből a Thuróczy meséjéből került osztánn a másik mese is, hogy a' Lehel kürti máig is Jász Berényben vagyon.”

katonáskodás nehéz körülményei között is írt verseket. Osztálytársa, Neumann Károly közlése szerint Petőfi ebben az időben már egy kis füzetre való verssel rendelkezett. Orlay Petrics Soma is így ír visszaemlékezésében: „...Petőfi Asszonyfán, Sopronban, katonáskodása idején, s onnan visszatérte után, rövid időzése alatt Pápán, számos költeményt írt, ... Várromokról, *történeti hőskről* írt, ...” A történeti hőskörműkre való utalás egyértelműen Lehelre vonatkozik, hiszen ebben az időszakban nyomát sem találjuk írásaiban más történelmi alaknak.

És itt elérkeztünk Petőfi első ismert Lehel-verséhez, amely az összes költeményei között [? 1841] dátummal szerepel.

Lehel
Mennydörg az óriás kürt
Lehelnek ajakán.
Örvendve nyúl ezer kar
Kifent acél után.

Így kezdődik a vers, amelyben leírja, hogy a szittyák hősiessé küzdöttek az alemannok és a teutonok ellen. A forgandó végzet miatt a magyarokat leverték, és a vers második részében lényegében híven követi a Lehel-mondát: Lehel halála előtt még egyszer kéri a kürtöt, agyonsújtja Konrádot és így fejeződik be a költemény:

,Te felmagasztalsz,
És én a porba váglak!’
S megy büszke-bátran
Elébe a halálnak.

A versben szereplő alemann és teuton kifejezések a középkori krónikákban gyakran szerepelnek a német törzsek megnevezésére, lehet, hogy onnan vette őket. A győzött többnyire fejedelemnek nevezi, de két alkalommal előfordul Konrád neve is. Maga a vers afféle költői zsenge, nem is vette fel sohasem egyik versgyűjteményébe sem.

A pápai iskolai év nagyon sanyarú körülmények között telt el. A tanórákat többé-kevésbé látogatta, de az ő igazi színtere a képző-társulat volt. Tekintélye ugrásszerűen megnőtt, amikor az Athenaeumban megjelent a „Borozó” című költeménye. A képző-társulat tanév végi záró ünnepségén két költeményével is pályadíjat nyert – két aranyat –, a harmadikat pedig szavalatával érdemelte ki. A két díjazott vers közül az egyik egy Lehel című költemény volt, amely így kezdődik:

A kürtkebelbe fű Lehel,
S a kürt riadva énekel
Vad éneket csatára;
S szilaj szikrát ezer szem hány,
És nyúl kifent acél után
Ezer kéz hallatára.

Eme második Lehel-vers tulajdonképpen az első átdolgozása. Más ugyan verstanilag, a történetet nem bontja két részre, de elég sok kifejezés ismétlődik. Valamilyen meggondolásból elhagyja az alemann, teuton szavakat, és Konrádot sem említi. Álljon itt egy-egy részlet a két költeményből:

Az első:

„S hogy harsogtatta
Dörgőleg mindenszerte,
Konrádnak álla
És véle őt leverte.”

A második:

„S hogy harsogtatta szerte:
Rá szent hevület lángja száll,
A győző fejedelemnek áll,
És véle őt leverte!”

Bár az említett elismerés nyilván jólesett neki, később, elismert költőként ezt a verset sem tartotta magához méltónak, és ezt sem vette fel gyűjteményeibe.

E két vers után tegyünk egy kis kitérőt, és térjünk vissza egy korábbi időszakra. Ostffyaasszonyfai tartózkodása alatt született költeményeiből elküldött néhányat Selmece Szeberényi Lajosnak, amelyek csak töredékesen maradtak meg. Ezek közül az egyik egy történelmi balladának négy sora:

.....
„Mint fű éles sarlónak alatta
Hull csatázva ellen és magyar,
S hol zászlóját békesség mutatta
Eddig: ott most mindent (...)”
.....

Az előző két Lehel-vers ismeretében jó okunk van feltételezni, hogy ez a töredék is egy Lehel-vers részlete. Mivel indokolható ez a feltételezés?

– Petőfit ebben az időszakban, mint történelmi téma, csak a Lehel-monda érdekelte, más történelmi jellegű költeményének évekig nyomát sem találjuk.

– Csatajelenet leírásával sem találkozunk nála (az augsburgi csatán kívül) egészen a szabadságharcig. Ráadásul ebben a versben egy vesztés csatáról van szó: „Hull csatázva ellen és magyar” ami éppen az augsburgi csatára jellemző.

– Néhány szó és kép is utal az előbbi Lehel-versekre:

Az elsőből

„Zajatlan áll a
Gyász-arcu csatahely,
Bátor leventék
Elhullott ezrivel.”

A másodikból

„.....a hadfiak
Sűrűn omolva hulltanak,
Mint gabna jégesőben.”

A töredékben

„Mint fű éles sarlónak alatta
Hull csatázva ellen és magyar,”

Fentiek alapján – úgy gondolom – kijelenthető, hogy a töredék egy, az előző kettőt megelőző Lehel-vers részlete. És persze a fenti eszmefuttatástól függetlenül vegyük észre a töredék első sorának szépségét.²

E kitérő után térjünk vissza az eredeti időrendhez. A pápai tanév sikeres bejezése után Petőfi és Petrics Soma előbb Komáromban Jókait látogatták meg, majd Petőfi szüleinél időztek Dunavecscén, végül Mezőberénybe mentek Petrics szüleihez. Innen a két barát kora ősszel Debrecenbe ment, ahol felkeresték Csokonai sírját is. Ezután elváltak: Petrics visszatért Mezőberénybe, Petőfi pedig a Hortobágyon keresztül Tiszafüred-Jászberény-Cegléd útvonalon Szabadszállásra, majd ismét Dunavecscére ment. Erről az útvonlról Petrics Soma közléséből tudunk. Petőfi 1842. október 12 körül indulhatott Debrecenből, tehát október 15-16 körül lehetett Jászberényben. Ennek egyébként nincs más nyoma, hiszen az egyszerű vándordíák aligha keltett feltűnést. Nem valószínű az sem, hogy látta volna a Lehel-kürtöt.

Ezután ismét zaklatott időszak következett: vándorló színészelet, országgyűlési tudósítások másolása Pozsonyban. 1843 nyarán Pesten két regény fordításával tett szert pénzre, a „jólét” azonban nem sokáig tartott. Ősszel egy kisebb társulattal Erdélyben turnézott, de a társulat feloszlott, ő pedig betegen és nyomorogva Debrecenben húzta ki a telet. 1844. február végén, télvíz idején Pestre indult, hogy a szépen letisz-tázott költeményeinek kiadót keressen. Kiadót nem talált, ezért végül Vörösmartyhoz fordult, aki megszerezte számára a Nemzeti Kör támogatását. Ráadásul április elejétől a Pesti Divatlap segédszerkesztője lett, s így a nyomorúságos vándorévek után valamelyest jobb körülmények közé került.

Ennek köszönhetően egyre többet dolgozik: 1844 nyarán írja a „Helység kalapácsa” című satirikus hőseposzt, ősszel pedig a „János vitéz”-t. Sok más költeménye, népdala is napvilágot lát, egyszerű hangvételükkel vitákat keltve. 1844. november 10-én jelenik meg a Nemzeti Kör által támogatott gyűjteményes kötete a „Versek”. De nem sikkadt el a régi téma sem: ismét megjelenik Lehel, bár ezúttal csak egy vers részeként:

² A körülmények szerencsés alakulása folytán kapcsolatba kerültem Kerényi Ferenc professzorral, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének főmunkatársával, aki a fenti eszmefuttatással kapcsolatban ezt közölte: „Kedves Goda Úr! Örömmel olvastam levelét, a Töredékre vonatkozó okfejtésével maradéktalanul egyetérték.”

Mért nem születtem ezer év előtt?

Mért nem születtem ezer év előtt?
Midón születtek Árpád daliái,
S ragadva kardot, a vérkedvelőt,
A nagy világgal mentek szembeszállni.

Be mondtam volna csataéneket,
Verseny rivalgót kürtjével Lehelnek,
Melynek zúgási mennydörgéseket
Vadúl kavargó örvényökbe nyeltek.

.....
Pest, 1844. [november]

1845 elején kellemetlenül érinti, hogy a pápai képző-társulat „Tavaszi” címen kis kötetet adott ki, benne az ő verseivel (köztük a Lehel [A kürtkabelbe fú Lehel...] cíművel), és nem Petrovics, hanem Petőfi Sándor aláírással. Ezeket a fiatalkori zsenéket nem tartotta méltónak akkori híréhez, nevéhez, ezért szemrehányást is tett a szerkesztőknek. Ekkor szakadt meg kapcsolata Szeberényi Lajossal is.

A segédszerkesztői kötöttséget nem sokáig bírta: 1845. április elején felvidéki körútra indult, ahonnan csak június végén tért vissza Pestre. Sokat dolgozott az év második felében is. Rendezte a költeményeit, és 1845. december 2-án megjelent a második gyűjteményes kötete a „Versek II” is. A sok munka közepette is újra visszatért a Lehel-témára. Vajon mi motiválhatta? Talán a pápai „Tavaszi” kiadványban megjelent Lehel-verse kapcsán döbrent rá arra, hogy nincs a kedvelt témájával kapcsolatos olyan költemény, amelyet magához méltónak tart. De az is lehet, hogy a különböző kötetek összeállítása során, a régi verseit válogatva merült fel benne ez a gondolat. Mindenesre 1845. október 16–november 25. között megírta újabb Lehel [Melyik szerelmes...] költeményét. Ennek első versszakát választottam mottónak. Már a bevezetőben is említettem, hogy a Toldy Miklósról való utalás nincs összefüggésben Arany János Toldijával, amely csak 1847 elején jelent meg. Tinódi Lantos Sebestyén i-vel írta a Toldi nevet, tehát a hivatkozás valószínűleg nem rá vonatkozik. Van viszont Vörösmartynak egy költeménye 1822-ből, „Toldy Csepelben” címmel. Lehet, hogy erre vonatkozik a hivatkozás. A Kont viszont egyértelműen Garay János 1838-ban megjelent versére utal. Petőfi jól ismerte ezt a verset, 1845 márciusában, színészek társaságában el is szavaltatta Egressy Gábor gyerekeivel. A versszakokat Beranger hatására refrén zárja: „Országokat reszkettető Lehel.” Meglepő módon ezt a költeményét sem vette fel az Emich Gusztáv kiadású „Összes költemény”-be.

Az Emichhel történt megegyezése anyagi helyzetét valamelyest rendezte, és 1847. március 15-én meg is jelent a szép kiállítású kötet. Szendrey Júliával való meg-

ismerkedése után – Szendrey Ignác tilalma és a szerelmesek vívódása miatt – az 1847-es év is elég zaklatott volt, míg végül megérkezett a nevezetes válasz „1000-szer... Júlia”. Ettől kezdve nem ismert akadályt, és 1847. szeptember 8-án házasságot kötött Júliával. Hat hét boldog együttlét a koltói kastélyban, majd hét nap látogatás Arany Jánoséknál Nagyszalontán, és irány Pest, ahová saját bérelt kis lakásukba november 4-én érkeztek meg. Az út során – valószínűleg Júlia kérésére – betértek Jászberénybe is, meglátogatni Júlia nagynénjét, Szendrey Franciskát és annak férjét, Sismis Mihályt. Erre a látogatásra 1847. november 3-án kerülhetett sor.

Mint megállapodott házasember Pesten beletemetkezett a munkába, talán sokfelébe is kezdett egyszerre. Ezt anyagi helyzete is megkívánta, hiszen immár családfenntartó volt. Előbb „A táblabíró” című víg hőskölteménybe kezd, majd félreteszi. Ismét előtérbe kerül a Lehel-téma. Erre két tényező is motiválhatta: Arany János Toldiját egy pillanatig sem irigyelte (hiszen rendkívül ritka az olyan önzetlen barátság, mint amilyen köztük volt), mégis valószínűleg felöltött benne, hogy az „ő” hőse, Lehel is megérdemelne egy hasonló költeményt. A másik motiváció a Jászberénybe tett látogatásából adódhatott, amikor bizonyára megnézte a Lehel-kürtöt is. A Pesti Divatlap november 18-án már ezt közölte: „Petőfi egy nagyobb költeményen dolgozik, valamint Arany János is, mindkettő népies modorban.” (Arany János ekkor írta a Toldi estéjét.) A bejelentéstől eltérően Petőfi mégis félre tette a Lehel Vezért, és néhány hét alatt megírta a Bolond Istókot, majd ismét hozzáfogott a Lehel Vezérhez. Aranynak 1848. január 29-én így ír a munkájáról: „Én most a Lehelt írom elbeszélő költeményben, röviden, de egész életét Ázsiából az akasztófáig, olyan nyolc-soros alexandrinusokban, mint a te Schedeled vagy Toldid.” (A tréfás megjegyzés Toldy – korábban Schedel – Ferencre vonatkozik). Nagy tervük volt viszont, hogy hárman, Vörösmarty, Arany és ő lefordítják a Shakespeare-drámákat, ezért ismét félreteszi a Lehelt. Aranynak is ír erről február 10-én: „Lehellel hallgatok, míg Coriolánt el nem végzem, akkor egész erővel belekapaszkodom; 37 strófa van meg belőle, 8 soros.” Ezután még valóban dolgozott rajta, és elkészült az első ének – 53 strófa – és a másodikból 4, akkor viszont a történelem: 1848. március 15. szólt közbe, és a Lehel Vezér befejezetlen maradt.

Az első két sor nem éppen hízogató ránk, jászberényiekre nézve, de a második két sor kapcsán már büszkék lehetünk a „kürtünk”-re:

Nem nagy hírű város Jászberény városa,
És itt a nyakam, hogy nem is lesz a' soha,
De van abban egy kürt, van annak nagy híre,
Akkora, hogy nem fér a jászok földére,

Érdekes módon a 2-5. versszakban megszakítja az elbeszélés fonalát, és mintegy önvallomást tesz. Erre valószínűleg az készítette, hogy az előző években a kritikusok dühödten támadták költői stílusát:

De hol is kezdjem csak, hogy megértsük egymást?
 Mert hát tudnivaló, hogy én itt mostanság
 Nem írástudóknak, nem az úri rendnek,
 De beszélek szűrös-gubás embereknek;

.....
 Nem a palotáknak fényes gyertyaszála
 Vagyok én, hanem a kunyhók mécsvilága.
 Alant születtem én, szalmafedél alatt,
 Sosem tagadom meg a származásomat,

A történet, ahogyan Aranyknak is írja, valóban Ázsiában kezdődik, és az első énekben tulajdonképpen a honfoglalást írja le. Stílusa valahol János vitéz játékos könnyedsége és Toldi derűs komolysága között határozható meg. A 21. versszakban találóan írja le a Lehel-kürtöt. (A kiemelés tőlem.):

Mikor nyilával egy *elefántot* ejtett,
 Kivette és kürtnek csinálta *agyarát*,
 A *cifrát* tulajdon keze faragta rá.

Ez a leírás csak olyasvalakitől származhat, aki maga is látta a kürtöt. A második ének a hadjáratba indulással kezdődik, és éppen ott szakad meg, ahol nekünk jász-kunoknak különösen érdekessé vált volna:

Mentek, mendegéltek és elértek végre
 A Jászság és Kunság szép róna földére,
 Mely a délibábnak szülő tartománya,
 És amelynek Lehel volt a kapitánya.
 Valahányszor Lehel e földre rálépe,
 A megilletődés szállott a szívébe,
 Most is úgy járt, most is meg volt illetőde,
 S szólt oly érzékenyen, ahogy csak telt tőle:

.....

Még egy alkalommal jelent meg hír a befejezetlen Lehel vezér költeményről: az Életképek 1848. július 23-i számában „Mutatvány Lehel című hőskölteményből” jelzés alatt megjelent az első ének 44-53. strófája. Petőfi ekkor éppen túl volt a követválasztással kapcsolatos óriási csalódáson, egy pillanatra talán úgy gondolta, hogy visszatér irodalmi tevékenységéhez, és esetleg befejezi a „Lehel vezér”-t. A politikai események azonban egymást követték, a vitákból ő nem maradhatott ki, s így a költemény végképp befejezetlen maradt. Örök rejtély fedi, hogyan alakult

volna tovább a hősköltemény, és méltó párja lett volna-e a János vitéznek, vagy Arany János Toldijának.

Végül még egy kérdés vár megválaszolásra: miért ragadta meg ennyire Petőfi képzeletét a Lehel-monda? Bizonyos, hogy nem állt távol Petőfi habitusától a „német főbe kólintása”, de többről van itt szó: arról, hogy Lehel a vert helyzetet is a maga javára tudta fordítani. Némi keresés után megtalálhatjuk a választ az ő fogalmazásában is, az 1845-ben írt Lehel [Mely szerelmes...] utolsó versszakának befejező sorában:

Megkapta kürtjét, s úgy megfújta a hős,
Hogy a császár megsiketült bele,
Megsiketült és eldőlt...innen-onnan
Kilencszáz éve, s még föl sem kele.
Nem is kel ő fel többé. – Jászberényben
Még megvan a kürt csorba élivel,
Mit megcsorbított a császár fején a
Győzötte is még győzedelmes Lehel.

Kiss Henriett

DARÁZS ÁRPÁD AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Darázs Árpád, a világhírű karnagy és karmester Jászberényben született 1922-ben. 1956-ban az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le és ott is hunyt el 1986-ban. A Jászsági Évkönyv 2004-es száma két dokumentummal emlékezett a világhírű muzsikusra. Most az Egyesült Államokban eltöltött időszakot elevenítjük fel. Az internet segítségével sikerült olyan, ma is élő kollégákra, barátokra és tanítványokra bukkanni, akik jól ismerték Darázs Árpádot, és szívesen vállalkoztak az emlékek felidézésére. A kutatás nem fejeződött be, az első eredmények közzétételére kerül most sor.¹

Farmingdale, New York (1957-1966)

Clara F. Wagner² emlékezik:

Árpád kivételes ember volt. Mindenki szerette őt az első személyes találkozástól kezdve egészen addig, amíg el nem hagyta egyházközségünket. Mindenki sajnálta, hogy elhagy bennünket, de egyben örültünk is, hogy máshol folytathatja nagyszerű munkáját, a tanítást és a karvezetést. Mindnyájan nagyon szerettük őt, igazi és értékes barát volt.

Árpád 1957-ben érkezett egyházközségünkbe, két évvel azután, hogy az egyházközség eddigi életében legmeghatározóbb személy, Raphael Schoof atya elfoglalta nálunk állását.

Az egyházközség akkoriban átlagos méretű volt, körülbelül 2500-3000 család tartozott oda. Raphael atya 1974-ig maradt itt, a legtöbb változás ezalatt a két évtized alatt következett be.

¹ Köszönettel tartozom Pethő László tanár úrnak, a Jászsági Évkönyv felelős szerkesztőjének, aki a téma megírására bátorított és segítséget nyújtott abban. Köszönettel tartozom azoknak az amerikai muzsikusoknak is, akik mindannyian nagy örömmel segítettek a munkámat: John Bauer professzor úrnak (Dél-Karolina Egyetem), Laury Christie professzor asszonynak (Dél-Karolina Egyetem), Rosanne McDowellnek, Darázs Árpád volt tanítványának, William J. Moodynak, a Dél-Karolina Egyetem Zeneiskolája korábbi igazgatójának (Dél-Karolina Egyetem), Charles Kenneth Mossnak, Darázs Árpád volt tanítványának és Clara F. Wagnernek (Szent Kilián Egyházközség, Farmingdale, New York).

² Clara F. Wagner Darázs Árpád Farmingdale-ben eltöltött éveit alatt a Fiúkórus titkárnője volt. Az ő személyes nyilvántartásából származik a közzétett részlet.

Kiss Henriett

DARÁZS ÁRPÁD AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Darázs Árpád, a világhírű karnagy és karmester Jászberényben született 1922-ben. 1956-ban az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le és ott is hunyt el 1986-ban. A Jászsági Évkönyv 2004-es száma két dokumentummal emlékezett a világhírű muzsikusra. Most az Egyesült Államokban eltöltött időszakot elevenítjük fel. Az internet segítségével sikerült olyan, ma is élő kollégákra, barátokra és tanítványokra bukkanni, akik jól ismerték Darázs Árpádot, és szívesen vállalkoztak az emlékek felidézésére. A kutatás nem fejeződött be, az első eredmények közzétételére kerül most sor.¹

Farmingdale, New York (1957-1966)

Clara F. Wagner² emlékezik:

Árpád kivételes ember volt. Mindenki szerette őt az első személyes találkozástól kezdve egészen addig, amíg el nem hagyta egyházközségünket. Mindenki sajnálta, hogy elhagy bennünket, de egyben örültünk is, hogy máshol folytathatja nagyszerű munkáját, a tanítást és a karvezetést. Mindnyájan nagyon szerettük őt, igazi és értékes barát volt.

Árpád 1957-ben érkezett egyházközségünkbe, két évvel azután, hogy az egyházközség eddigi életében legmeghatározóbb személy, Raphael Schoof atya elfoglalta nálunk állását.

Az egyházközség akkoriban átlagos méretű volt, körülbelül 2500-3000 család tartozott oda. Raphael atya 1974-ig maradt itt, a legtöbb változás ezalatt a két évtized alatt következett be.

¹ Köszönettel tartozom Pethő László tanár úrnak, a Jászsági Évkönyv felelős szerkesztőjének, aki a téma megírására bátorított és segítséget nyújtott abban. Köszönettel tartozom azoknak az amerikai muzsikusoknak is, akik mindannyian nagy örömmel segítettek a munkámat: John Bauer professzor úrnak (Dél-Karolina Egyetem), Laury Christie professzor asszonynak (Dél-Karolina Egyetem), Rosanne McDowellnek, Darázs Árpád volt tanítványának, William J. Moodynak, a Dél-Karolina Egyetem Zeneiskolája korábbi igazgatójának (Dél-Karolina Egyetem), Charles Kenneth Mossnak, Darázs Árpád volt tanítványának és Clara F. Wagnernek (Szent Kilián Egyházközség, Farmingdale, New York).

² Clara F. Wagner Darázs Árpád Farmingdale-ben eltöltött éveit alatt a Fiúkórus titkárnője volt. Az ő személyes nyilvántartásából származik a közzétett részlet.

A zenei együttesek, a Fiúkórus és a Chorales együttes is ebben az időszakban érte el működésének csúcspontját. A hosszú évek alatt mind a Fiúkórus, mind az Chorales együttes nagyon sok szép előadással örvendeztette meg a közönséget. A Fiúkórus országos és nemzetközi hírnévre is szert tett és nagy dicsőséget szerzett az egyházközségnek.

A Szent Kilián Fiúkórus

A kórust Raphael Schooff atya szervezte meg 1955-ben. Megalapításakor a cél az volt, hogy a fiúk egyházi zenét énekeljenek a Szent Kilián Templomban a nagyobb istentiszteleteken. A kórus azonban szinte a kezdetektől nyilvános hangversenyeket is adott, mint koncertező fiúkórus.

A fiúk tíz és tizenhárom évesek voltak, és több száz olyan gyerek közül választották ki őket, akik a Szent Kilián egyházközségi iskolában tanultak. A kórusban nem csak az egyházközségi iskola diákjai énekelhettek. A helyi állami iskolából bármelyik fiú – akinek jó hangja volt és szeretett énekelni – jelentkezhetett a kórusba, de a kórusba való felvételük után átkerültek a Szent Kilián egyházközségi iskolába. A fiúk, miután átették a szigorú felvételi vizsgán - általában kilenc vagy tízévesen - az első vagy második előkészítő kórus tagjai lettek.

Ezek a fiatal énekesek ötször próbáltak egy héten. Hétfőtől péntekig minden nap a saját termükben találkoztak, ahol körülbelül két és fél órát próbáltak, alkalmanként szombaton is. Saját kórusiskolájuk volt, amelyik délutánonként működött, amikor a „rendes” iskola már befejeződött. A koncertek iránti igény egyre nőtt, olyannyira, hogy a Fiúkórus felügyelőinek korlátozni kellett a fellépések számát. A Fiúkórus egyaránt hallható volt otthonokban rádión vagy televízión, jótékonyági hangversenyeken vagy a Philharmonic Hallban.

A Fiúkórus létszáma gyorsan nőtt Darázs Árpád irányítása alatt, aki 1957-ben érkezett a Szent Kiliánba. Naponta kilencven gyerekekkel dolgozott, egyre jobb és jobb teljesítményre ösztönözte őket. Azok, akik megtapasztalták azt az intenzitást, amellyel Darázs Árpád dolgozott, megértik a fiúk odaadó lelkesedését is. Darázs Árpád Magyarországon született, sok éven át Budapesten élt, ahol a Magyar Rádió zeneigazgatója volt. Az amerikai fiúkat a kontinentális Európa gyakorlatának és elveinek megfelelően képezte. Sokan a híres Bécsi Fiúkórushoz hasonlították a Szent Kilián Fiúkórus hangzását. Tény, hogy a fiúkat a Bécsi Fiúkórusra és más európai énekes együttesekre jellemző zenei nevelés szerint képezték.

A fiúk képzése során Darázs Árpád elsőként alkalmazta országunkban a kottaolvasásban a kézjelrendszert. Ez egy olyan módszer, ahol az egyszerű kézjelek bizonyos rendszerét alkalmazzák a skála különböző hangjaira a szolfézs gyakorlásában. Ezek a kézjelek kapcsolatban állnak a skála különböző hangjaival, és kapcsolatban állnak

az írott hangjegyekkel is, úgy, ahogy azok a vonalrendszerben megjelennek. Az egész rendszer a „mozgó dó-n” alapul. Sok New York-i zenész, valamint manhatteni és long island-i zeneiskolai szakember tanulmányozta a Darázs Árpád által használt kézjelrendszert a szolfézsoktatásban. Darázs Árpád és Raphael atya irányításával a Fiúkórossal hangfelvételek készültek, operákban, szimfonikus termekben léptek fel a zene legkülönbözőbb területén. Darázs Árpád 1966-ban mondott le a Szent Kilián kórusmesteri-igazgatói állásáról, amikor a Dél-Karolina Egyetem karigazgatójává nevezték ki.

A Szent Kilián Férfikórus

1960-ban Darázs Árpád nemcsak a híres Szent Kilián Fiúkórossal dolgozott, hanem a Szent Kilián Férfikórossal is. Később alakított egy női kart és egy leánykart is. A Férfikar hangversenyein olyan szép művek hangzottak el, mint a Muzsika hangja, az Oklahoma. A vasárnapi, karácsonyi és húsvéti miséken Schubert G-dúr miséjét, gregorián énekeket, himnuszokat és részleteket énekeltek Händel Messiás című oratóriumából. 1963-ban a Fiúkórus, a Nőikar és a Férfikórus zenekari kísérettel adta elő Kodály Zoltán Te Deumát.

1967-ben Darázs Árpád a Dél-Karolina Egyetem karigazgatója lett, ekkor kapta meg az amerikai állampolgárságot. A Férfikórus a legutolsó hangversenyen John Philip Sousa híres „Hurrah for the Red, White, and Blue” című művét énekelte. A kórustagok mappájában kis amerikai zászlók at rejtettek el. A megfelelő pillanatban a kórustagok elővették a kis zászlókat és lelkesen lobogatták országuk és búcsúzó kórusigazgatójuk, Darázs Árpád tiszteletére.

Dél-Karolina Egyetem, Columbia, Dél-Karolina (1966-1986)

Laury Christie, kiváló Professor Emerita (magánének) emlékezik:

1980 őszén kerültem a Dél-Karolina Egyetemre. Árpád volt az egyik első kolléga, aki bemutatkozott és kedvesen üdvözölt. Tudta, hogy csak nemrégén tértem vissza Európából, ahol tíz évig koncert-és operaénekesként dolgoztam. Tudta, hogy új életet kezdek egy számomra teljesen ismeretlen helyen, az Egyesült Államokban, mint a Zeneiskola művésztanára. Bár az Egyesült Államokban születtem, Észak-Michiganban, a déli államoktól teljesen eltérő éghajlaton és kultúrában tanultam és nőttem fel. Árpád nagyon kedvesen segített beilleszkedni az új környezetbe. Minden alkalommal, amikor visszatért szülőföldjéről, Magyarországról, megállt a tantermem előtt és nekem ajándékozott valami csodálatos magyar ételt vagy bort, amit otthonról hozott. Ezeken az ajándékokon keresztül tudtam meg, hogy milyen csodálatos a magyar konyha, nem is beszélve a magyar borokról. A kórus próbaterme éppen a tantermemmel szemben volt. Mindig öröm volt hallgatni azt az elbűvölő zenét, ami onnan jött ki, és azt a hangzást, amit a hallgatókból varázsolt elő. Szó szerint értve

a zenélésével megismertette Dél-Karolinát a kontinens többi részével. Az Egyesült Államok olyan részéről van szó, amelyik nagyon őrizte a saját kultúráját, és így nem vett tudomást a határain kívül létező világról.

Árpadnak köszönhetően a kórus sokat utazott. A fiatal énekesek megismerték Dél-Karolinán kívül a nagyvilágot. Mindenhol nagyszerű hangversenyeket adtak.

Abban a szerencsében volt részem, hogy sok csodálatos hangversenyen énekelhettem szólolistaként a kórusral és a zenekarral. A legemlékezetesebb előadások között említem Brahms Német requiemjének és Bach Máté-és János-passióinak előadását.

Árpad temetése a Szent József Templomban volt. Az embereknek kint kellett állniuk, mert a szentély tömve volt. A templom egyik részében az egykori diákok álltak, akik gyönyörűen énekeltek a gyászszertartáson. Abban a kiténtetésben volt részem, hogy a zenész kollégákkal ülhettem egy sorban, és én is énekelhettem Árpad emlékére.

John Bauer, kiváló Professor Emeritus (hegedű) emlékezik:

Megpróbálok visszaemlékezni, hogy mikor került Árpad a Dél-Karolina Egyetemre. Az 1960-as években történt.³ 1973 és 1980 között a Dél-Karolinai Filharmonikusok karmestere volt. Akkoriban én voltam a zenekarnál a másodkarmester és a koncertmester. Árpad a kórusvezénylésben volt a legkiválóbb. Diákjai Darázs Árpad Énekesek néven kórust alapítottak. Árpad maga alapított egy férfikart Mesterdalnokok⁴ néven, és egy rövid ideig fiúkórusral is dolgozott.

Árpad nagy vonzerejű férfi volt, nagy tudással rendelkezett. Patriótává vált itt, az Egyesült Államokban. Mindig hálás volt azokért a lehetőségekért, amelyeket ettől az országtól kapott. Sok hazafias hangversenyt is adott.

Nagylelkű is volt. Amikor a szomszédja és kedves barátja elutazott, Árpad készített neki egy ún. „brickly boy” postaládát. Tulajdonképpen ez egy nagyon látványos, téglából készült kis szerkezet volt, ami a postaládát védte.

Amikor Venezuelába és a Fülöp-szigetekre utazott, hogy ott segítsen az állami iskolák zenei programjának beindításában, mindig hozott kisebb ajándékokat a barátainak.

Ő volt a Kodály-módszer legnagyobb szaktekintélye. Írt egy tankönyvet „Jel és hangzás” címmel.

Mindig jókedvű volt és tele volt energiával.

Amikor Árpad a doktorátusán dolgozott a Columbia Egyetemen, aközben a farmingdale-i Szent Kilián Fiúkórusát is vezényelte. A fiúk tanításában a Kodály-módszert alkalmazta. Nagyon híressé vált ezzel, mivel a fiúk bonyolult kottákat is

³ Egészen pontosan 1966-ban került Darázs Árpad a Dél-Karolina Egyetemre.

⁴ Teljes nevükön: Palmettói Mesterdalnokok

könnyedén olvastak lapról. Ennek a hírnévnek köszönhetően vehettek részt a Lincoln Center megnyitó ünnepségének előadásán. Gustav Mahler Ezrek szimfóniájának előadásán énekeltek Leonard Bernstein vezényletével.

Rosanne McDowell, egykori tanítvány emlékezik:

Darázs Árpád Hangversenykórusának énekese voltam a Dél-Karolina Egyetemen 1969 és 1976 között és abban a kivételes szerencsében volt részem, hogy karvezetést tanulhattam tőle. Darázs Árpád a legkiválóbb tanár volt, akivel valaha találkoztam. (Mester fokozatot szereztem, és magam is 17 éve tanítok: némi tapasztalattal a hátam mögött mondom ezt).

Az egyik adomány, amit tőle kaptunk, és amit én a legtöbbre tartok: a kottaolvasás és a hallás tökéletesítése a Kodály-módszer által. Még ma is látom magam előtt, ahogy némán, kézjelekkel „énekel” egy dalt, és várja, hogy a kézjeleit utánozva válaszoljunk a megfelelő hangmagasságon és a megfelelő időben. Ha valaki nem volt jó kottaolvasó – akkor, amikor elkezdett Darázs Árpádnál tanulni – addigra, mire befejezte a tanulmányait, azzá vált!

Darázsban az istenadta természetes tehetség a legjobb iskolákkal párosult. Így válhatott kiváló muzsikussá. De több volt ő ennél. A személyes zenei kiválóság egymagában nem eredményezte volna azt a hűséget és csodálatot, amit minden egyes hallgatójából kiváltott. Nagy vonzerejű férfi is volt. Sose hallottam, hogy durva szavak hagyták volna el a száját. Humánus, türelmes, szenvedélyes és humoros ember volt: tudta, hogyan kell a legjobb tudást kihozni a fiatal énekesekből, azt a szépséget és tudást, amiről ők nem is tudták, hogy bennük van.

Tudtuk, hogy ő is szeretett bennünket. Ez olykor mindennél többet jelent. Úgy tekintem a Darázs mellett töltött éveimet, mint életemnek az egyik legnagyobb élményét, és ezért mindig köszönetet mondok az Úrnak.

Charles Kenneth Moss, egykori tanítvány, a Charles K. Moss Piano Studio vezetője emlékezik:⁵

1972-ben fontos elhatározásra jutottam: Columbiában, a Dél-Karolina Egyetemen tanulok tovább. A zene, mint hivatás iránti őszinte vonzódásom inkább a kóruszene tanítása, nem pedig a hangszeres zene felé irányult. Ez akkor történt, amikor jelentkeztem a kötelező kórusba, vagyis inkább felvételiztem. Ekkor ismertem meg Darázs Árpádot és így lettem a Dél-Karolina Egyetem Hangversenykórusának a tagja. Azelőtt soha nem találkoztam olyan emberrel, akinek ennyire végtelen energiája lett volna. Darázs szó szerint kinetikus erejű dinamó volt.

⁵ Charles Kenneth Moss: Arpad Andras Darazs: A Man of Music and Magic. In: The South Carolina Musician, August 1989, 20-23.

Eleinte nagyon keveset értettem abból, amit nekem mondott. Ez volt az első találkozásom a magyar akcentussal beszélt angol nyelvvel. Bizonyára kicsit félészűnek tűnhettem a szemében, amikor olyan lassan válaszoltam a kérdéseire. Nem-sokára megtudtam, hogy kölcsönösen elfogadjuk egymást és a kapcsolatunk alapja a türelem, a megértés. Megdöbbenen jöttem rá arra lehetőségre, hogy Darázs esetleg nem lesz elégedett az órai munkámmal. Kodály módszert (akkoriban ez ritkaságnak számított), emelt szintű karvezetést, karirodalmat és több más kurzust hallgattam Darázsnál. Elhatároztam, hogy mindenképpen a legjobb teljesítményt nyújtom, amire képes vagyok. A tanulás mindig is örömet jelentett számomra, nem pedig fáradtságot.

A tudás, amit ettől a csodálatos embertől kaptam, bámulatba ejtő. A magyar akcentusát csak néhány, az óráján eltöltött nap után lehetett megfejteni. A személyes üdvözlések rendkívüli fontossággal bírtak Darázs számára. Amikor olyan valakivel találkozott, akit szeretett (ha a személyt csak kicsit is szerette) azt mondta: „Jó napot, drága barátom!”. Időnként ennek az üdvözlésnek a változataként azt mondta: „Szervusz, kedves barátom!”. Mindenkit felköszöntöttünk a születésnapján a Hangversenykórusban. Nem ismerek senki mást, aki valaha is olyan sokszor kívánt volna az embereknek boldogságot, mint Darázs Árpád. A kórusban töltött három év alatt a „Happy Birthday”-t szó szerint több százszor énekeltek el. Mindenki azt érezte, hogy fontos a kórusban. Darázs személyisége elválaszthatatlan volt a zenéjétől. A zene, ami belőle áradt, olyan volt, mintha lényének meghosszabbítása lett volna. A zene mindent egybevetve az övé volt. Elveszett volt mindennapi „kenyere”, a zene nélkül!

Felülmúlhatatlan tulajdonságai közé tartozott a latin tudása: olyan ragyogó kiejtése volt, amilyenrel azóta sem találkoztam. Tallis negyvenszólamú motettájától Palestrina miséiig a reneszánsz kórusmuzsika előadásának ünnepelet mestere volt. A legtökéletesebb hangzások némelyike a zenei emlékezetemben ezeknek a műveknek a Darázs-féle előadása. Ha a kórus egyszer megtanulta a szólamot, a zongorát soha többé nem használtuk kísérő hangszerként. Mindig a középhangos hangolásra törekedett a kórusban, miközben kiabált, ha a tercek a záróakkordokban alacsonyok voltak az ő fülei számára. Darázs eltérő hangzást keresett attól a jól temperált hangzástól, amihez mi hosszú évek alatt hozzászoktunk. Mi ellenálltunk, de ő keresztül vitte az akaratát, de hogyan!

(...)

A Hangversenykórus 1972 és 1975 között körülbelül nyolcvantagú volt. Ez volt az az együttes, amellyel már meg lehetett szólaltatni a romantikus szerzők nagyszabású műveit is. Talán a legmaradandóbb emlékként Johannes Brahms Német requiemének 1974-es előadásai élnek bennem.

Bár nem volt lehetőségünk zenekari kísérettel fellépni, a hangzás tiszta érzékiségétől, amely a rendkívüli éneklésből eredt, a hajam szála égnek állt. Legalább hat elő-

adásban megvan a lemeztáramban a Német requiem, de egyik felvétel sem kelhet versenyre Darázs interpretációjával. Örökre tudom, hogy amikor a How Lovely is Thy Dwelling Place-t éneklek, magamban mindig arra a sok évvel ezelőtti előadásra fogok gondolni. Megpróbáltam ezt a kórustételt egy egyházi kórusal elvezényelni. Olyan volt, mintha Darázs jelen lett volna, és bármennyire küzdöttünk is ellene, az ő előadása mindig hatással volt az énekeseimre. Ilyen volt Darázs. Sok mindenben, amit csinált, ő volt a legeslegjobb.

(...)

Darázs mindig nagyon büszke volt a Kodály Zoltánnal való ismeretségére. Kodály zenei nevelési filozófiája szerves része volt mindannak, amit Darázs megkísérelt megvalósítani zenei előadásában és tanításában. Darázs jól tudta, hogy a Kodály-módszer átültetése az Egyesült Államok állami iskoláiba sohasem hoz olyan eredményeket, mint Magyarországon. Így fogadott el mindnyájunkat, azokat is, akik nem részesültünk korábban szolfézsoktatásban. Erősítette bennünk a meggyőződést, hogy a módszert a tanításunk fejlesztésére lehet használni, és jó eredményeket lehet vele elérni a szólaméneklésben. Ez volt az a fontos igazság, amit nekünk tanított. Megtanultuk, hogy az ember nem tudja elsajátítani a Kodály-módszert csak úgy, hogy megrendel néhány szolfézs tankönyvet. A tanárnak magának kell „újra megteremtenie” a módszert a saját osztálytermében adódó helyzetekből, és azokból a forrásokból, amelyek rendelkezésére állnak. Darázs egyszer ezt a kijelentést tette nekem: „... egy tanár hatékonyan tud kórusmuzsikát tanítani, ha van öt ujjja, táblája és jó hangja.”. Mindig megfigyeltem, hogy a zongorát sosem tartotta abszolút szükségesnek.

Ha Darázs túlságosan „isteninek” tűnik ebből az írásból, az azért van, mert a hallgatóinak egész generációja rendkívüli módon csodálta őt. Nagyon emberi volt mindazokkal a hibákkal és tökéletlenségekkel együtt, amik hozzátartoznak az emberi mivolthoz. Személyiségének ezek az aspektusai halála óta már nem számítanak annyira. Megbocsátottuk a hibáit és már csak őszinte érzésekkel gondolunk rá.

(...)

William J. Moody emlékezik:

1973 és 1990 között a Dél-Karolina Egyetem Zeneiskolájának igazgatója voltam. Jól ismertem Darázst. A világ legkiválóbb karnagyainak egyike volt, Kodály Zoltán zenéjének és tanításának szakértője. A Dél-Karolina Egyetem Hangversenykórusának tagjai nagyra tartották őt!

William J. Moody professzor egy cikket⁶ küldött levelében, amelyből szintén kirajzolódik Darázs Árpád portréja:

⁶ Marshall Swanson: Remembering Arpad Darazs. In: Carolinian, August 2000, 24-25.

Darázs Árpádnak életében mélységesen pozitív hatása volt, halála után misztikus személylé vált, akiért továbbra is rajonganak, és akit tisztelnek.

Darázs Árpád, a magyar születésű karmester hallgatók százainak lett a mentora és inspirációja a Dél-Karolina Egyetem Hangversenykórusában az 1960-as, '70-es és '80-as években.

„Bizton állíthatom, hogy azok az emberek, akik együtt dolgoztak velem, amíg élnek beszélni fognak róla, és nagy tiszteletben fogják őt tartani” - mondja Sharon McElveen, aki 1982-ben és 1987-ben szerzett diplomát az egyetemen, és aki énekelt a kórusban.

„Amikor a képére nézek, mindig az egyetemes igazság jut eszembe. Megvolt a maga útja az igazsághoz és a dolgok igazi jelentéséhez, és mindig azt akarta elérni, hogy megértsük az élet értékét, a barátok értékét. Úgy gondolom, ez az egyik oka annak, hogy a korábbi diákjai közül mindannyian olyan közel érezzük magunkat egymáshoz. Azt akarta, hogy észrevegyük a barátság értékét.”

Most is, tizennégy évvel tragikus halála után (Darázs hatvannégy éves korában, leukémiában hunyt el) is Darázs volt diákjai az egész világon szinte kultuszszerűen őrzik az emléket és szellemiségét. Az öröksége a Darázs Árpád Énekeseken, a Dél-Karolina Egyetem Hangversenykórusán és a Palmettói Mesterdalnokokon keresztül él tovább.

A Hangversenykórus sok öregdiákja őriz képet Darázsról otthon vagy a munkahelyén, és olyan szavakat használnak, mint szenvedély, dráma és energia, hogy jellemezzék a Darázsnál folytatott tanulmányaikat. Többen még most is meghallgatják azt a hangfelvételt, ami a columbiai Szent József Katolikus Templomban készült, ahol a Hangversenykórus, a Mesterdalnokok és egy öregdiák-kórus a magyar és az amerikai himnuszt, valamint a „May The Good Lord Bless And Keep You” kezdetű dalt énekelte.

Darázs, a felesége, Piri⁷ és a három gyerekük 1956-ban menekültek el a kommunista Magyarországról (a történet emlékeztet a von Trapp család történetére a Muzsika hangjából). Darázs kevés dolgot hozott magával, de annál jelentősebb elismerést. A híres magyar zeneszerző és zenepedagógus, Kodály Zoltán tanítványa volt a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán. Disszidálása idején a Magyar Állami Balett, Zenekar és Kórus karmestere volt Magyarországon.

A család megérkezett New Yorkba, ahol Darázs angolul tanult. Rockefeller ösztöndíjat kapott, hogy zenét tanuljon Tanglewoodban, a híres zenei konzervatóriumban. Később megszerezte a doktori címet a Columbia Egyetemen.

Tíz évvel azután, hogy elhagyta Magyarországot, Darázst kinevezték a Dél-Karolina Egyetem Zeneiskolájának professzorává., ahol azonnal megalapította a Hangversenykórust. Ekkor kezdődött a csoda. Három évvel később egy európai úton nemzetközi hírűvé tette a kórust. 1976-ban, amikor a kapcsolat norma-

⁷ Piroska Darázs 2004 szeptemberében hunyt el. Jim Mooney és Sharon McElveen, Darázs Árpád volt tanítványai tájékoztattak erről e-mailben.

*lizálódott az Egyesült Államok és Magyarország között, kórusával az első helyet szerezte meg, és maximális pontszámot ért el a Nemzetközi Bartók Béla Kórusversenyen Magyarországon.*⁸

Miközben a Dél-Karolina Egyetem sűtkérezett a dicsőségben, más együttesek is részesültek Darázs személyes varázsából. Vezényelte a Columbia Filharmonikus Zenekart, az Első Presbiteriánus Egyházi Kórust, a Columbia Fiúkórust, valamint megalapította a Palmettói Mesterdalnokokat, mindezt aközben, hogy folytatta a koncertezést a Dél-Karolina Egyetem Hangversenykórusával belföldön és külföldön egyaránt.

A siker és a nemzetközi elismerés mellett pontosan mit adott Darázs a hallgatóinak? Miért olyan hűségesek hozzá a hallgatói ma is?

„Sokkal többet tanított nekünk kóruséneklésnél”- mondta a korábbi hallgató, Robert Neese, aki 1975-ben fejezte be tanulmányait, és aki most a Darázs Árpád Énekeseket dirigálja. „Azt éreztük, hogy gondoskodik rólunk, és érdeklődik irántunk.”

A gondoskodó szellem „sokat követelt a kórustagoktól” - mondta Neese, „de úgy gondolom, hogy senki nem lett volna közöttünk, aki ne törte volna kezét-lábát, hogy megpróbálja megtenni mindazt, amit ő tett értünk. Én az életemet a zenének szenteltem, az ő hatásának köszönhetően.”

„Az első szó, ami eszembe jut vele kapcsolatban és a szó, amelyik, úgy gondolom, a legszebben jellemzi őt a „szenvedély”, különösen a kiválóság, az emberek, és az egyetem iránti elkötelezettsége.”- mondta Catherine „Cam” Cooper, aki 1971-ben fejezte be a tanulmányait. Cooper most Atlantában él, és tagja volt 1969-ben annak a Hangversenykórusnak, amelyik végigtornézta Európát.

Melveen megjegyezte, hogy a karmester dolga annak a megértetése, hogy milyen ereje van a zenének, „hogyan szól a lélekhez, és hogy az éneklésben milyen sok érzelmet fejezünk ki. Darázs annak is mestere volt, hogy hogyan válasszon ki hatásos zeneműveket, és hogyan mutassa meg azt, amit a zeneszerző ki akart vele fejezni.”

Zane Knauss, Darázs egyik legközelebb columbiai barátja, aki segített a kórus hangversenyeinek megszervezésében, azt mondta, hogy „a Darázs Árpád-kultusz az ember mértéke. Darázsnak nemcsak az a képessége volt meg, hogy jó zenét csináljon, hanem hogy jól adja át azt a hallgatóinak, szinte románcot teremtve maga és a hallgatói között. Ez kicsit furcsán hangzik, de igazából erről szól a zene.”

Az „Éneklő Kezek”-ben, az 1970-es években készült dokumentumfilmben – aminek a forgatókönyvét Knauss írta – vall Darázs arról, hogyan használta a Kodály-módszert a Dél-Karolina Egyetemen: „A teljesítmény öröme minden, a hallgató által énekelt hangban benne kell lennie. Boldogságnak kell lennie minden frázisban. Kölcsönös bizalomnak és szeretetnek kell lennie a diák és a tanár között, és a szépséget tudatunknak kölcsönösen át kell fognia. Ezek nem üres szavak.”

⁸ A Nemzetközi Bartók Béla Kórusversenyt Debrecenben rendezték meg és rendezik meg a mai napig is.

Hórvölgyi László

SZIGET A ZAGYVA PARTJÁN

A Sárközi János fotóin megjelenő jászberényi egyházi otthon egy szigetet képez a mai világban. Szigetet, ahol megáll az idő, ahol nincs sietség, rohanás, kapkodás. De ennek a nyugalomnak háttérben egy kikerülhetetlen és drámai tény áll szilárdan és megingathatatlanul: ez a sziget utolsó felvonás, mely után a függöny végérvényesen legördül, az élet utolsó állomása!

Emberi sorsok, kusza vonalakkal írt életek szálai fonódnak itt egybe a végső igazsággal: a kör bezárult, nincs tovább.... Az utolsó jelenet színpadi kereteit villantják fel a képek. Persze, csak a megszépített, a derűsebb oldalt, az esztétikusnak ítélt díszleteket. De a figyelmes néző sejtetheti, e mögött kevésbé színpadi valóság rejlik: betegszobák és végső tehetetlenség, magára maradottság és az elmúlás drámai pillanata.

A szemlélő fejében mégis szeget üt egyfajta derűs nyugalom. A kezében könyvet tartó, ráncos arcú öreg néni mosolya, az aszkéta élethez szokott szerzetes nővérek arcának időtlenséget sugárzó kortalansága egy más világ képét villantja fel: nem az elmúlás rettegetését, hanem az örök hazába való készülődés derűs nyugalomát. Az élet redői tükröződnek az arcon és a múltat idézik. De a néző valahogy nem erre a múltra kíváncsi, hanem arra, mi táplálhatja a jövőre készülő nyugodt derűt? A transzcendencia, az örökkévalóság, a túlsó part fényeire való figyelés jut az ember eszébe.

Maga a környezet is erre látszik utalni. Az évszázados kolostorfalak, melyek mindig a csend és az imádság légkörét sugallják, idézik az itt élt szerzetesek végtelen egyszerű életét, mely a fizikai munka és a kontempláció szerves egységéből állt. Ez az életter nem a depressziót, a zaklatottságot, a neurózist szülte, hanem az Istennel, az embertárssal és önmagával tökéletes harmóniában lévő életet. Ezért is vált szigetté a mai világban.

Az emberben felöltlik a gondolat: ha eljutok életem utolsó, befejező szakaszához, itt és ilyen helyen szeretném megélni azt. A kápolna imádságos légkörében, a kolostorudvar csendjében, a refektórium asztalközösségében, a túlpartra figyelő és derűt sugárzó emberek körében. Az Istennek szentelt életet élt nővérek társasága a környezetre is kihat. Tanulhatnak tőlük a többiek önfegyelmet, a testet kordában tartó aszkézist, a lelket és szellemet tápláló misztikát, a felebarátot szolgáló élet értelmességét.

A kolostor fölé magasodik és hegyes tornyával az ég felé mutat a barátok templomának tornya. A benne naponta megkonduló harang imára hívja az élőket, siratja az elhunytakat, természetfeletti üzenetet hordoz. Érezzük a képek láttán, jól esik hallani a torony harangjának hívó szavát. Érezzük a kápolna láttán, jól esik csendjében erőt, vigasztalást meríteni. Érezzük a kolostorudvar láttán, termékeny környezetet az elmélkedésre. De főleg érezzük a derűs, idős arcok láttán, nem is olyan borzasztó dolog megöregedni.

Hórvölgyi László

SZIGET A ZAGYVA PARTJÁN

A Sárközi János fotóin megjelenő jászberényi egyházi otthon egy szigetet képez a mai világban. Szigetet, ahol megáll az idő, ahol nincs sietség, rohanás, kapkodás. De ennek a nyugalomnak háttérben egy kikerülhetetlen és drámai tény áll szilárdan és megingathatatlanul: ez a sziget utolsó felvonás, mely után a függöny végérvényesen legördül, az élet utolsó állomása!

Emberi sorsok, kusza vonalakkal írt életek szálai fonódnak itt egybe a végső igazsággal: a kör bezárult, nincs tovább.... Az utolsó jelenet színpadi kereteit villantják fel a képek. Persze, csak a megszépített, a derűsebb oldalt, az esztétikusnak ítélt díszleteket. De a figyelmes néző sejtethi, e mögött kevésbé színpadi valóság rejlik: betegszobák és végső tehetetlenség, magára maradottság és az elmúlás drámai pillanata.

A szemlélő fejében mégis szeget üt egyfajta derűs nyugalom. A kezében könyvet tartó, ráncos arcú öreg néni mosolya, az aszkéta élethez szokott szerzetes nővérek arcának időtlenséget sugárzó kortalansága egy más világ képét villantja fel: nem az elmúlás rettegetését, hanem az örök hazába való készülődés derűs nyugalomát. Az élet redői tükröződnek az arcon és a múltat idézik. De a néző valahogy nem erre a múltra kíváncsi, hanem arra, mi táplálhatja a jövőre készülő nyugodt derűt? A transzcendencia, az örökkévalóság, a túlsó part fényeire való figyelés jut az ember eszébe.

Maga a környezet is erre látszik utalni. Az évszázados kolostorfalak, melyek mindig a csend és az imádság légkörét sugallják, idézik az itt élt szerzetesek végtelen egyszerű életét, mely a fizikai munka és a kontempláció szerves egységéből állt. Ez az életter nem a depressziót, a zaklatottságot, a neurózist szülte, hanem az Istennel, az embertárssal és önmagával tökéletes harmóniában lévő életet. Ezért is vált szigetté a mai világban.

Az emberben felöltlik a gondolat: ha eljutok életem utolsó, befejező szakaszához, itt és ilyen helyen szeretném megélni azt. A kápolna imádságos légkörében, a kolostorudvar csendjében, a refektórium asztalközösségében, a tülpartra figyelő és derűt sugárzó emberek körében. Az Istennek szentelt életet élt nővérek társasága a környezetre is kihat. Tanulhatnak tőlük a többiek önfegyelmet, a testet kordában tartó aszkézist, a lelket és szellemet tápláló misztikát, a felebarátot szolgáló élet értelmességét.

A kolostor fölé magasodik és hegyes tornyával az ég felé mutat a barátok templomának tornya. A benne naponta megkonduló harang imára hívja az élőket, siratja az elhunytakat, természetfeletti üzenetet hordoz. Érezzük a képek láttán, jól esik hallani a torony harangjának hívó szavát. Érezzük a kápolna láttán, jól esik csendjében erőt, vigasztalást meríteni. Érezzük a kolostorudvar láttán, termékeny környezetet az elmélkedésre. De főleg érezzük a derűs, idős arcok láttán, nem is olyan borzasztó dolog megöregedni.

UTASI HAJNALKA VERSEI

Jász ereklye
(Lehel monda)

Országunk és Jászföld becséről
Hósi-ősi monda járja,
Megigézte Anonymust
Bevétetett a Bécsi Képes Krónikába,
Petőfi Sándor tollától újra dalra fakadt.
955 évet írt a kalendár,
A magyar németföldet dúlta,
A szép reményt Augsburg hidegen csitította.
Vérzett szörnyen Lech mezeje,
Hadjaink nyakát német keze, gyilka szorította.
Hullott a vér,
A könny,
A magyar.
A két magyar vezér Lehel és Bulcsú is
Császári igába esett, kiket a császár elővezettetett, s így szóla:
„Válasszatok magatoknak halált, amilyent akartok.”
Lehel vezér felelt:
„Hozzátok ide a kürtömet, előbb megfúvom, aztán válaszolok.”
A válasz keményen szakította be a császár
Koronás homlokát,
S indította őt hosszú túlvilági útra.
Lehel ezután a régi magyarok hitével szólt:
„Elöttem jársz, és szolgám leszel a másvilágon !”
Nincs vége még a kürt történetének.
Feltűnik, mint hatalmi jelvény,
Ivókürt a jászkapitányok övén.
Kossuth Lajos jászberényi látogatásakor
Csodálattal nézett rá,
A Lehel kürt füleinek hallatta újra dallamát.
A XVIII. század és napjaink „Jász-kürt”-nek nevezi.
Gondolatom ez ellen harcol,
Szívemnek ereklyénk, Lehel kürtje marad
A magyar vezéré,
Kinek a német császár
A túlvilágon szolgálója maradt!

UTASI HAJNALKA VERSEI

Jász ereklye
(Lehel monda)

Országunk és Jászföld becséről
Hósi-ősi monda járja,
Megigézte Anonymust
Bevétetett a Bécsi Képes Krónikába,
Petőfi Sándor tollától újra dalra fakadt.
955 évet írt a kalendár,
A magyar németföldet dúlta,
A szép reményt Augsburg hidegen csitította.
Vérzett szörnyen Lech mezeje,
Hadjaink nyakát német keze, gyilka szorította.
Hullott a vér,
A könny,
A magyar.
A két magyar vezér Lehel és Bulcsú is
Császári igába esett, kiket a császár elővezettetett, s így szóla:
„Válasszatok magatoknak halált, amilyent akartok.”
Lehel vezér felelt:
„Hozzátok ide a kürtömet, előbb megfúvom, aztán válaszolok.”
A válasz keményen szakította be a császár
Koronás homlokát,
S indította őt hosszú túlvilági útra.
Lehel ezután a régi magyarok hitével szólt:
„Elöttem jársz, és szolgám leszel a másvilágon !”
Nincs vége még a kürt történetének.
Feltűnik, mint hatalmi jelvény,
Ivókürt a jászkapitányok övén.
Kossuth Lajos jászberényi látogatásakor
Csodálattal nézett rá,
A Lehel kürt füleinek hallatta újra dallamát.
A XVIII. század és napjaink „Jász-kürt”-nek nevezi.
Gondolatom ez ellen harcol,
Szívemnek ereklyénk, Lehel kürtje marad
A magyar vezéré,
Kinek a német császár
A túlvilágon szolgálója maradt!

Dübörgő februári délután

Villámstorok szagatják a
felhők barkáit
Dörmög, csattan az
ördög tüzes szíja
Vörös csíkokat karmol
az ég sötéten morgó szügyébe
Vér csorog az izzó sebből
a Jászságra.

Angyaltükörkép

A nyűgös világ tetején
A pillanat átlátott a homályon
Oldott-kék ég rejtékén
Hol angyaltükörkép bóbiskolt
A pipacsok ölelő-tömött sorokban
Némán bólogattak felém

Mátrai csoda

Három falu templomának tövén,
Könnyed boldogságot karolva
Bámultam a lombkoronák kendőjén.

Az aggastyán csönd súlytalan rohant felém,
A természet kacagva bukfencező angyalaival
Nevettem, ugrándoztam, szálltam én s a lét.

Belebújtam, elrejtett a mátrai csoda, s
A mozdulatlan teljességre szenteltvizet
Hintett három falu temploma.

Egy régi vágású úr...
Kovács Ákosnak !

Mértéktartó divatja múlt modorral,
Visszafogott szabásban megjelent,
A higgadtan feszes elvek embere.
Szelleme figyelmesen komponált,
Néhány szavas irónia játékába bújt.
Mert ilyen egy régi vágású úr !

Szolid mosolyt rajzol
Szájszegletébe a fény.
Tartása nem a pénztől
A tiszta hittől egész.
Magabiztos jelleme olykor
Keményen feszíti a húrt.
Mert ilyen egy régi vágású úr !

Kissé fanyar jelenség.
Nem csábító ! Nem hódító !
Inkább kijózanító !
Jéghideg áramlattal ébredő gondolat.
Benne teremt a holnap, s az új.
Mert ilyen egy régi vágású úr !

Kalapján emel egy keveset...
(József Attila 100. születésnapjára)

Keményített lepedők
csüngnek
gőzölögve emelkednek
szállnak

Vak homályban reszket a padlás.
Munka, éhgyomor, fa- és szénlopás.
Karácsony anyát temet, halála lámpás.

Az élet inas keze folyton megint:
Fiam! Ez nem vers! Istenkáromlás!
Isten, a Mennyből nem fedd, kacsint.

Csoda verselő, ki az árvák magányán
remeg.
Ír, viaskodik a kor elégedetlenségén
remeg.

Szólj, harcolj „soha nem volt Pista”!
Attila vagy, a vers koronás királya!
Sorsod a penge élén megél - remél.

Tiszta szívvel káprázik a zakatolás.
A rakodópart alsó kövén a súlyos
ars poetica kalapján emel egy keveset,
keményített lepedők jelennek meg felette

csüngnek
gőzölögve emelkednek
szállnak keblükön

József Attilával

2005

Harcolj magad!
Átkozott panasz!
Nyájasan fertőz
Temérdek kacat.

Rendem kudarc.
Elveim keresztjén
Véres szánalmam
Tréfálkozó gaz.

Butít, mar, sebez,
Minden bensőt kikezsd.
Sebeimre jeltelen hajnal
Borul szennyes zajjal.

Hitetlen, lidérces lék.
Messze kerüld peremét !
Cinkosan őrlő gépezet
Egyen-szellembé szüli lelkedet.

Értéktelen álarc.
Semmiből óriás.
Velőmben gyilkol
Böhöm Góliát.

Tűnj romlott jelen!
Ivadékod üzze imádság!
Értelem szegezze homlokodra
Bűzlő társadalmunk fejfáját.

Röpsorok a magyar nyelvről

Keresztvíz alá tartja szellemünk,
Hangokkal, hangzókkal formálja jellemünk.

Dallamára ringat édesanyánk,
Ölelve ejnye-bejnyézik nagymamánk.

Kérésére halkul a szél,
Ásítását elnyomja a fény,
Kitárja hosszú pilláit az ég.

Magyarságunk égig érő paszulya.
Édes-bús csoda !
Születünk s elmúlunk soraiddal.

Antall József

A PRAY-CSALÁD MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETÉNEK ÖSSZEFOGLALÓ ISMERTETÉSE

1991-ben az első Csángó Fesztivál és Konferencia fővédnöki teendőit Antall József miniszterelnök és Göncz Árpád köztársasági elnök látta el. Augusztus 3-án a rendezvényt sorozatot Antall József nyitotta meg. Beszédében többek között a következőket mondta: „A magyar anyanemzethez tartozóak azok a fiai is, akik a mai határokon kívül élnek, de nem kívánjuk tőlük, hogy ne legyenek tisztességes, hű polgárai azoknak az államoknak, ahová a történelmi sors sodorta őket, akár anélkül, hogy 1000 éve átlépték volna falujuk határát. Kötelességünk nekünk is a nemzetiségekkel egyenrangúan és olyan tisztességgel bánni, amit elvárunk a szomszéd államok kormányaitól, országgyűléseitől. Nekünk ennek a természetes magyar összetartozásnak a jegyében, minden sovinizmus, nacionalizmus és egyéb ránk ragasztott címkék nélkül kell ápolnunk közös kultúránkat. Ennek jelképe a mostani rendezvény is.” Beszédében külön kitért a fesztivál befogadó közegére, miszerint: „a Jászság mindig nemzeti gondolkodású és szabad volt. Szorgalmas, takarékos és életerővel rendelkező a jász nép, a történelmi múlt és a folytonosság jelképe. A csángók is a folytonosság hordozói, hisz évszázadokon át a legnagyobb megpróbáltatásokat élték át szülőföldjükön. Ennek ellenére őrizték magyarságukat, hagyományaikat. Így magától értetődő, hogy a Jászság testvérévé fogadta a moldvai magyarságot.” Külön szólt még arról, hogy a csángókhöz és az erdélyi magyarsághoz személyes kapcsolat fűzi, gimnazista kora óta kutatja történetüket, és több tanulmányt is írt róluk.

Ezt követően szónoklatában számunkra, jászberényiek és jászságiak számára meglepő bejelentést tett. Elmondta, hogy egyik dédnagyanyja Pray Flóra jászberényi származású, a Kőhid melletti ház volt a Pray család otthona (a ház ma is megvan, Serház u. 1. sz. alatt található), és anyai felmenői közül többen nyugszanak Jászberény temetőjében. Ezt meglátásom szerint sokan nem tudtuk addig Jászberényben.

A Pray család jászberényi ágának egyik jogvégzett tagja Pray György a Jászberényhez tartozó Porteleken él családjával. Néhány évvel ezelőtt sikerült kapcsolatot teremtenem az édesapjával, id. Pray György budapesti ügyvéddel, aki Pray Flóra testvérének Pray Hugónak az unokája. Pray Hugó (1862-1911) Jászberény város pénztárosa volt. Halála után özvegyen maradt felesége a város tekintélyes polgára lett, a város legnagyobb adófizetői közé tartozott.

Antall József

A PRAY-CSALÁD MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETÉNEK ÖSSZEFOGLALÓ ISMERTETÉSE

1991-ben az első Csángó Fesztivál és Konferencia fővédnöki teendőit Antall József miniszterelnök és Göncz Árpád köztársasági elnök látta el. Augusztus 3-án a rendezvényt sorozatot Antall József nyitotta meg. Beszédében többek között a következőket mondta: „A magyar anyanemzethez tartozóak azok a fiai is, akik a mai határokon kívül élnek, de nem kívánjuk tőlük, hogy ne legyenek tisztességes, hű polgárai azoknak az államoknak, ahová a történelmi sors sodorta őket, akár anélkül, hogy 1000 éve átlépték volna falujuk határát. Kötelességünk nekünk is a nemzetiségekkel egyenrangúan és olyan tisztességgel bánni, amit elvárunk a szomszéd államok kormányaitól, országgyűléseitől. Nekünk ennek a természetes magyar összetartozásnak a jegyében, minden sovinizmus, nacionalizmus és egyéb ránk ragasztott címkék nélkül kell ápolnunk közös kultúránkat. Ennek jelképe a mostani rendezvény is.” Beszédében külön kitért a fesztivál befogadó közegére, miszerint: „a Jászság mindig nemzeti gondolkodású és szabad volt. Szorgalmas, takarékos és életerővel rendelkező a jász nép, a történelmi múlt és a folytonosság jelképe. A csángók is a folytonosság hordozói, hisz évszázadokon át a legnagyobb megpróbáltatásokat élték át szülőföldjükön. Ennek ellenére őrizték magyarságukat, hagyományaikat. Így magától értetődő, hogy a Jászság testvérévé fogadta a moldvai magyarságot.” Külön szólt még arról, hogy a csángókhöz és az erdélyi magyarsághoz személyes kapcsolat fűzi, gimnazista kora óta kutatja történetüket, és több tanulmányt is írt róluk.

Ezt követően szónoklatában számunkra, jászberényiek és jászságiak számára meglepő bejelentést tett. Elmondta, hogy egyik dédnagyanyja Pray Flóra jászberényi származású, a Kőhid melletti ház volt a Pray család otthona (a ház ma is megvan, Serház u. 1. sz. alatt található), és anyai felmenői közül többen nyugszanak Jászberény temetőjében. Ezt meglátásom szerint sokan nem tudtuk addig Jászberényben.

A Pray család jászberényi ágának egyik jogvégzett tagja Pray György a Jászberényhez tartozó Porteleken él családjával. Néhány évvel ezelőtt sikerült kapcsolatot teremtenem az édesapjával, id. Pray György budapesti ügyvéddel, aki Pray Flóra testvérének Pray Hugónak az unokája. Pray Hugó (1862-1911) Jászberény város pénztárosa volt. Halála után özvegyen maradt felesége a város tekintélyes polgára lett, a város legnagyobb adófizetői közé tartozott.

Pray Flóra édesapja, Pray András 1815. szeptember 16-án született Dióson, Pest megyében, szülei: Pray András és Fallenbüchel Franciska. Előbb Cegléden, majd Lajosmizse Mizse nevű határrészén csárdabérlő. Az 1849. évi lajosmizsei Földkönyv szerint már jelentős földbirtokkal rendelkezik Jászberény e távoli pusztáján, és a kimutatásban jászberényi lakosként van feltüntetve. 1849. január 21-én kötött házasságot Budán a tabáni plébániatemplomban Scharschmidt Karolinával, aki 1821. november 4-én született Krisztinavárosban. A házassági anyakönyv szerint Pray András ugyancsak jászberényi lakos, foglalkozása serházbérlő. Feltehetően az 1840-es években költözhetett Jászberénybe. Egykori lakóházán ma emléktábla hirdeti, hogy 1849-ben József Wisocki, a lengyel légió parancsnoka ott lakott. A család Jászberényben is jelentős földterületre tett szert. Birtokaik a felsőmuszáji határrészen voltak, közel a városhoz. Jelentős földterülettel bírtak a jelenlegi Agrárszövetkezet központi telepe körül, az úgynevezett Gesztenyésnél.

Házasságukból 11 gyermek született, közöttük Pray Flóra. Flóra, Antall József dédnagyanyja 1857. november 7-én született Jászberényben. 1876. május 1-jén kötött házasságot ugyancsak Jászberényben a 28 éves özvegy Staudinger Lipót ócsai lakossal. Az ő házasságuk is termékeny volt, szintén 11 gyermekük született, közülük 8 maradt életben, köztük Jolán, Antall József nagymamája. Pray Flóra 1918. november 29-én halt meg Budapesten 61 éves korában. Temetése december 1-jén volt a Kerepesi temetőben. Sírja a temető 40-es parcellája 3. sorának 64. sírhelyén található. A sír jeltelen, azonban behatárolható. Egy év múlva 1919-ben ugyancsak meghalt férje, Staudinger Lipót is.

Staudinger Jolán, Pray Flóra első gyermeke 1877-ben született, s Szűcs István felesége lett. Három gyermekük volt, közöttük Szűcs Irén, akinek id. Antall József lett a férje. Az ő házasságukból született Antall Edit és Antall József történész, az 1989/90-es rendszerváltás utáni Magyarország első szabadon választott miniszterelnöke.

A h á z a s t á r				
Folyó szám	A házasságkötés éve, hava, napja.	Neve és állapótja	Szülők	Származás- és lakhelyök házszám
85.	1876. Május 1.	Staudinger Lipót Pray Flóra földművelő	József Anna Scharschmidt Karolin	Pest megye Cegléden Szájkeresztény b. b.

Staudinger Lipót és Pray Flóra házasságkötésének bejegyzése 1876-ból

Id. Pray György a Fehértói temetőben megmutatta a család egykori sírkertjét, melyet az 1930-as években felszámoltak, és másokat temettek oda (3. parcella 7. sor 24-27. sírhely). Ugyancsak megmutatta a családi kriptát is (8. parcella 1. sor 19. sírhely). A kriptába 1964-ben temettek utoljára. 2004-ben értékes dokumentum másolatokat kaptam a Pray családtól, és megkaptam Antall Józsefnek a Pray család magyarországi ágának történetéről írt kéziratát ugyancsak másolatban. Évkönyvünkben ezt az írást közöljük.

Szeretnék köszönetet mondani id. Pray Györgynek, aki a családi dokumentumokat rendelkezésemre bocsájtotta. Nagyban segítette feltáró munkámat Sugárné Koncsek Aranka helytörténész a Pray családra vonatkozó szóbeli közléseivel, továbbá Gravlik István, a Kossuth Szövetség örökös elnöke, budapesti helytörténész, aki Pray Flóra sírhelyének felkutatását végezte. Végül, de nem utolsó sorban köszönet illeti az Antall és a Pray családokat, akik hozzájárultak a néhai miniszterelnök úr családtörténeti írásának közléséhez.

Besenyi Vendel

A Pray család eredete és megjelenése Magyarországon

A Pray család eredetének és történetének feltárása igen nehéz feladat. ennek oka egyrészt idegen eredetében, másrészt pedig magyarországi állapotában, helyzetében keresendő. Nem áll rendelkezésünkre az írásos források kétségtelen tanúvallomása, mivel nem maradt fenn töretlen családi levéltár. Sőt a család elsősorban leányágon történt fejlődése, a fiág fokozatos – némi túlzással – kihaló tendenciája is akadály a családi hagyományokon és hiteles iratokon nyugvó múlt megrajzolásának.

A család Dél-Tirolból költözött be Magyarországra a XVIII. század elején. Lischerong írja: „A Pray-család tiroli származású régi nemesi család, mely Luseneck előnevet viselt.”¹ Megállapításában elsősorban Paintner később ismertetett közlésére támaszkodik, aki Pray György történetíró kortársaként közli a magyarországi Pray család azonosságát, „a nemes és ősi tiroli Preyek törzse”-vel. A család tehát eredetileg ’Prey’ alakban írta nevét, csak később honosodott meg Magyarországon a ’Pray’ névalak. A pozsonyi ághoz tartozó Pray György használta először, míg a diósdijászberényi ág csak a XIX. század második felében tért át végleg ennek használatára. A Jászberénybe költözött Pray András (Scharschmidt Karolina férje) diósdikerestveleiben még az eredeti ’Pray’ alak szerepel, és a családi ejtése máig az ennek megfelelő: „Prej”.

¹ Lischerong Gáspár: Pray György élete és munkái. Budapest, 1937. 16-17. old.

A családi név 'Prey' alakban történt eredeti helyesírását említi Lischerong Gáspár² és Hormayer³ egyaránt. Ezen az alapon kell keresnünk a választ a család korábbi eredetére. Honnan került a család a tiroli papi hercegségbe, az első világháború után Olaszországhoz csatolt Brixenbe (Bressanone). Erre a kérdésre nem adnak választ Pray György életrajzírói sem. Tirol csak átmeneti lakóhelye, birtokos nemességének állomása. A család történetének vizsgálói előtt azonnal felöltik nevének idegen, nem német eredete. Nem foglalkozunk részletesen a minden alapot nélkülöző feltételezésekkel, csak éppen megemlítjük ezeket. Felmerült a francia eredet lehetősége a „prayer” (prájé) „urasági rétgazda” jelentésű szó alapján. Ezt azonban teljesen valószínűtlenné teszi írása és kiejtése egyaránt. Ennél még sokkal inkább téves megállapítása Szvorényi Józsefnek⁴, hogy Pray György családja cseh származású. Ezt egyébként Lischerong – Pray György kiváló életrajzírója – is érthetetlennek minősíti.⁵ A félreértés onnan származhatott, hogy a sok hivatásos katonát adó Pray család nem egy tagja szolgált a Habsburg-uralom alá került Csehországban.

A negatív megállapítások után vizsgáljuk meg a család tényleges eredetét. A vizsgálat alapja az eredeti névalak: a 'Pray'. A 'Prey' angol szó, jelentése: préda, zsákmányáldozat. Kiejtése: „prei”, helyesebben „prej”. A család neve minden kétséget kizáróan ezzel azonos, és semmiféle más azonosítás sem állja meg nyelvészetileg a helyét. Ennél sokkal nehezebb kérdés, hogy a ma is gyakori angol családnév ('Prey') hogy alakult ki, és milyen történeti körülmények között. Nyitott kérdés az is, hogy a kétségtelenül angol katolikus família mikor került a korábban önálló papi hercegségbe, Brixenbe. Nyilvánvaló, hogy ennek elsősorban vallási vonatkozásai vannak. Feltehető, hogy az angol katolikus-üldözések, esetleg korábbi dinasztikus háborúkban kell az okokat keresnünk. Egyébként a középkortól kezdve nem egy angol ill. ír család költözött a kontinensre. Kiüldözött katolikus családot, illetve száműzött uralkodó vagy herceg kíséretéhez tartozó személy leszármazottait egyaránt kereshetünk benne. A család kétségtelen angol eredete természetesen hamar elhalványodott az új hazában. Az adománybirtokok és a tiroli-brixeni nemesség gondoskodott erről.

A Lusenecki Prey család, amelyből a magyarországi Pray família is származik Dél-Tirol régi angol eredetű nemesi törzse. Családi birtokai Brixen mellett, a Pustertal bejáratánál terültek el.⁶ A Pustertal (Pusteria) mintegy száz kilométer hosszú völgy Tirolban a Hohe-Tauern, a Dél-tiroli Alpok és a Karni Alpok között. Brixen, olaszul Bressnone ott található, ahol a Rienz az Eisaok folyóba torkollik. A középkorban –

² Lischerong i.m. 16. old.

³ Hormayer Oesterreich, Plutarch, Wien. 1867. XI. Bd.S. 237. old.

⁴ Figyelő V. kötet 249. old.

⁵ Lischerong i.m. 17. old. (jegyzetben)

⁶ National-Encyklopedia. Oesterreich. Wien, 1836. IV.k. 284.old. Lischerong u.o. 17.old.

mint említettük – birodalmi papi hercegség, a hercegérsek fejedelemsége alatt. 1511-től szövetségi viszony állt fenn Brixen és a Tirolt birtokló Habsburg-dinasztia között, majd 1803-ban egyesítették Tirossal. A Merántól (Merano) kissé keletre fekvő város lakossága 1910-ben 6651 főt számlált. Az első világháború után – Dél-Tirossal együtt – a győztes Olaszországhoz csatolták. Az ún. déltiroli kérdés ma is állandó konfliktus forrása Ausztria és az Olasz Köztársaság között.

Pray György történetíró élete

A Magyarországra szakadt Pray család legkiemelkedőbb alakja Pray György, a híres jezsuita történész. Számos kiváló alkotása mellett – tőle kapta nevét a Pray-kódex –, és egyben az ő nevéhez fűződik legrégebb összefüggő nyelvemlékünk, a Halotti Beszéd felfedezése is.

Pray György nagyapja és apja egyaránt tiroli származású katonatiszt volt.⁷ A már említett Paintner Mihály rátóti prépost, c. püspök – Pray György kortársa – írja: „Csorgius Pray ortus est patre Ioanne, civilis quidem conditionis, at qui genus suum ex nobili ac vetusta Tyrolensyum PREYORUM atirpe deduxit, quorum et armis hic noster utebetur. Parentes ejus Posenii degebant semper.”⁸

Érsekújváron született, noha magát mindig pozsonyinak vallotta. Itt élt szüleivel egész gyermekkorában. Sokat vitatkoztak pontos születési idejéről, amit azonban eldöntött az érsekújvári kereszteltek anyakönyve⁹: 1723. január 11. Édesanyja, Stedele Appolonia nem sokkal születése előtt utazott Pozsonyból Érsekújvárra, ahol férje Prey János katonai szolgálatot teljesített. Gróf Breuner katonai parancsnoktól hajtotta be adósságát. Ekkor született Pray György, akit alig egy hónappal születése után már Pozsonyba vittek.¹⁰ Eglauer Ferenc ferences szerzetes keresztelte, keresztszülei pedig Beller József és Bellerin(!) Éva Mária voltak.¹¹

Pray György tanulmányait Pozsonyban és Bécsben végezte. 1740-ben lépett a jezsuita rend szolgálatába. Tanárként működött Pécsen, Nagyszombatban, Nagyváradon, Trencsénben, Pozsonyban, Rozsnyón, sőt Székesfehérváron is. 1754-ben a bécsi Theresianumban lett a poétika tanára, majd ismét Magyarországra helyezték teológiai tanárnak (Győr, Nagyszombat, Buda). A Jézus Társaság feloszlása után (1773) Mária Terézia Magyarország történetírójává, majd 1777-ben, a nagyszombati

⁷ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 1906. XI. k.

⁸ Paintner Mihály: Pray György életrajza. 1804.

(„Pray György atyjától, Jánostól származott, polgári állapotból, de aki a nemzetségét a nemes és ősi tiroli PREY-ek törzséből vezette le, akiknek címerét is használta minálunk (hic noster). A szülei mindig Pozsonyban laktak.”)

⁹ Lischerong i.m. 16. old. (jegyzetben)

¹⁰ Lischerong i.m. 16-17. old.

¹¹ Lischerong i.m. 16-17. old.

egyetem Budára helyezése után, az egyetem első könyvtárosává, később kanonokká és apáttá nevezte ki. Pray számos könyvében foglalkozott Magyarország történetével, sőt részben a magyar történettudomány megalapozója. Könyveivel, tudományos munkásságával elsősorban Lischerong már többször idézett munkája ismertet meg bennünket. Külön ezzel a kérdéssel most nem foglalkozunk. Még csak azt említjük meg, hogy a történelmi segédtudományok számos problémájának megoldása is a nevéhez fűződik, és a magyar közjog legkiválóbb ismerője volt.

Nem könnyű megítélni Pray György történelmi szerepét. Noha tudománytörténeti érdemeit senki sem vitatja, az sem helyes, ha politikailag csak a Habsburg-dinasztia hű kiszolgálóját, a merev felfogású jezsuitát és aulikus papot látnánk benne. Talán felesleges hangsúlyoznunk, hogy a magyar történettudomány megteremtőjének, nemzeti múltunk avatott elméjű feltárójának milyen jelentős szerepe volt a nemzeti újjászületés, a múlt hagyományaiban gyökerező hazafias öntudat előkészítésében. Nyilván nem véletlen, hogy a nagy jelentőségű 1790. évi országgyűlésen is részt vett mint Nagyvárad követe. Lischerong írja könyvében: „Tiroli származása biztosította számára II. Lipót és az udvar bizalmát, melyet egy pillanatra sem mulasztott el nemzeti érdekeink javára kihasználni.”¹²

Pray György 1801. szeptember 23-án halt meg. Néhány nappal előbb, szeptember 18-án kelt végrendeletében általános örökösévé a Griseli családot tette. Ennek oka – Lischerong szerint – csak az lehet, hogy „a Pray családból már senki sem élt”.¹³ E mondat nyilván csak Pray György szűkebb családjára vonatkozhat, amelyből ekkor már valóban senki sem élt. Testvéreiről sem tudunk.

Diósd és a Pray család

A Pray család egyik ága – nyilván Pozsony vármegyén keresztül – az akkor Fejér megyéhez, ma Pest megyéhez tartozó Diósdra költözött. Kőszegi Sándor ugyan megemlíti a Pray családot Pest vármegye nemes famíliáit tárgyaló könyvében: „címerpecsét található az Acta Politico-Miscellanea ex 1791. Nr. 228. jelzet alatt őrzött iratokon.”¹⁴ A pecsét ma is teljesen ép állapotban van, azonban kissé elnagyolt nyomás eredménye. Pray György gyűrűpecsétje, ami Paintner szerint¹⁵ is a tiroli Prey nemesi címerrel azonos. Kőszegi közlése egyébként csak e címerpecsétre támaszkodik. Álláspontja nem felel meg a valóságnak, mivel a Pray család nem honosította és nem hirdette ki egyetlen vármegyében sem nemességét. Így fokozatosan elhalványult. Már Paintner is polgári állapotúnak minősíti Pray György szüleit, ami mint az osztrák hadsereg tisztjének, lényegében érdektelen volt. Pray Györgynek viszont

¹² Lischerong i.m. 106. old.

¹³ U.o. 118. old.

¹⁴ Kőszegi Sándor: Nemes családok Pest Vármegyében. Budapest, 1899.

¹⁵ Paintner i.m.

erre annál kevésbé volt szüksége, mivel Magyarországon az örökletes nemességen (országos és helyi nemesek) kívül ismeretes a személyes, személyhez kötött nemesség is, ami megilletett minden katolikus papot. A protestáns lelkészeket azonban nem.

A XVIII. század folyamán Magyarországon nagyarányú népmozgalom bontakozott ki. Magyar és idegen telepesek lepték el a török időkben elpusztult falvakat. A Nagytétény mellett fekvő Diósd (korábban: Győd, Diód, Órás, Diós) ősi magyar lakossága, amely még az Árpádok korában ülte meg, a törökök alatt elmenekült és elvázott. Korábban híres bortermelő hely volt. Telepesei főleg német nemzetiségűek, éppúgy mint Mórton vagy más szomszédos falvakban. A Rákóczi-szabadságharc után Bécs mindent elkövet a magyar újratelepülések német, tót, horvát stb. ellensúlyozása érdekében, a rebellis hajlamú magyarság nemzetiségekkel való paralizálására.

Diósd német nemzetiségű lakossága gyorsan szaporodott: 1914-ben 1000, 1944-ben már 2599 lakosa van. A kétségtelen angol eredetű, Tirolban meglepedett és birtokossá vált Prey (Pray) család nemessége a német telepítésű Diósdon végleg elhalványul, és polgári állapota szilárdul meg. Ezt azután még fokozott mértékben segítik elő a faluban kötött házasságok és rokoni kötelékek.

A jászberényi Pray család

A XIX. század első felében került Jászberénybe id. Prey András és Fallenbüchel Franciska Diósdon született fia, ifj. Prey – most már inkább Pray András. A Jászág ekkor még külön közigazgatási egységet képezett, mint a Jászkun Kerület része. A kiegyezés után szűnik meg különállásuk, amikor megalakul Jász-Nagykun-Szolnok, valamint Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye („muszaj-vármegyék”).

Pray András (1851-1871) Jászberény regálé-bérlője, serfözde-tulajdonos és földbirtokos. Jászberény mellett több tanyája, szőlője feküdt, míg Kecskemét felé a benei birtok közel 500 holdat (Pray Flóra öröksége) tett ki. A város központjában több háza volt. 1849-ben nősült, a szabadságharc alatt. Buda és Pest hamar elesett a kormány Debrecenbe menekülése után. Budai születésű feleségét, Scharschmidt Karolinát (1821-1917) még éppen át tudta vinni a hideg téli időben a Dunán, mivel a hajóhidat hamarosan lezárták.

Scharschmidt Karolina apja, Scharschmidt¹⁶ Frigyes gazdag budai műasztalos („Arcularius Magister”), édesanyja Pilhoffer Klára. Pray Andrásné S. Karolina sokat emlegette¹⁷ a szabadságharc idejét, menekülésüket Budáról, valamint a Jászberény-

¹⁶ Eredeti helyesírás szerint Scharschmied = ekekovács

¹⁷ Pray Andrásné Scharschmidt Karolina unokája, Staudinger Jolán (Szűcs Istvánné) nála lakott elemista korában, és neki mesélte a fentieket.

ben náluk elszállásolt lengyel légió ifjú nemeseit. Sütött-főzött nekik, és nagyon megszerette őket. Persze sajátos módon legnagyobb érdemüknek azt tartotta, hogy „a csöcseléknek nem engedtek semmihez nyúlni, pedig sok helyen loptak, raboltak és kiengedték a borokat a pincékben.”

A Pray család Jászberényben kihalt. Említett András fia, Hugó (neje Geyer Margit) még Jászberényben élt. Híres négyes sárga fogatával várták Jászberény képviselőjét, Apponyi Albertet. Leányainak (Eliz, Rozália) nem volt gyermeke, fiának Andrásnak (neje Kánya Erzsébet) egyetlen gyermeke a családot fiágon képviselő Pray György ügyvéd. A Pray Hugó két nővére, Hermina és Karolina révén keletkezett Szilvássy és Netzasek leányág kihalt. Míg legidősebb nővérének, Pray Flórának (férje Staudinger Lipót) 8 életben maradt gyermeke révén a Szűcs, Apáthy, Korompay, Gedeon, Cseh, Molnár, Bárdossy, valamint az Antall, Schöpflin-Pogány, Hasznos, Ptacek, Héjj, Kajaba, Kerényi stb. családokban él tovább leányágon.

Pray Flóra férje, Staudinger Lipót és ikertestvére, József osztrák eredetű családból származott. Apjuk Staudinger József Ober-Hollabrunnból vándorolt be Magyarországra a XIX. század elején. Rokonával, Rötzer Ferencsel együtt a Bécs felől a Balkánra tartó útvonalon működő delizsáno (postakocsi)-fogatok tulajdonosai voltak. A vasút elterjedése előtt ezzel bonyolították le a forgalmat, megfelelő távolságokon váltott lovakkal. Később birtokot vettek. Staudinger Lipót bérbe vette báró Inkeyné Tatárszentgyörgy és Örkény mellett fekvő 1600 holdas birtokát, Esső-pusztát. Később megvette, míg fia, Lipót 1913-ban eladta. Másik fia, József már előbb Szatmár megyébe (Vámosoroszi) költözött.

Egyéb Pray családok

Sajnos nem rendelkezünk arra vonatkozó adatokkal, hogy Pozsonyban él-e még a Pray család fő ága. Valószínűleg nem. A jászberényi Pray család minden tagját és leszármazottját ismerjük. Nem tartozik ehhez az ághoz sem a telefonkönyvben szereplő Pray Ferencné családja, sem pedig a második világháború alatt jelentkezett Pray nevű nagykereskedő és egy házmaster. Ha eredeti viselői a családnévnek, akkor a pozsonyi vagy a diósi ág leszármazottjai.

Semmi köze a famíliához Pray Valér¹⁸ földművelésügyi miniszteri számtisztnek, aki Preiner családi nevét változtatta Prayra. Tatán született, előbb pap, majd az Erdődy grófnoknál nevelő, titkár és innen került a Földművelésügyi Minisztériumba. Élt Pozsonyban is, itt adta ki P.V. névrövidítés alatt Lukács barát versei c. kötetét¹⁹ 1868-ban. Meghalt 1892-ben. Nyilván utódai sem tartoznak az előbb leírt angol származású Dél-Tirolból Magyarországra származott Pray családhoz.

¹⁸ Szinnyei i.m.

¹⁹ P.V. Lukács barát versei. Pozsony, 1868. Szerző kiadása

Babucs Zoltán

AZ 1. ÚJONC KIKÉPZŐ HARCKOCSIEZRED SORAIBAN (1944/1945)

A Magyar Királyság területe 1944 őszén vált a II. világháború egyik főhadszínterévé. A német és magyar csapatok ellenállása hiába fokozódott, nem tudták megakadályozni a Vörös Hadsereg előrenyomulását. Magyar Királyi Honvédség három hadserege, köztük az 1. és a 2. páncélososztály egyre súlyosabb emberi és anyagi veszteségeket szenvedett el hazai területen. Az állandósuló hátrálások, valamint a magyar hadiipar kapacitásának csökkenése kritikussá tette a magyar seregek személyi és anyagi utánpótlását.¹

A jászberényi I/II. harckocsi zászlóalj - amely a m.kir. „JózsefNádor” 1. honvéd harckocsiezred kötelékébe tartozott – 1944 augusztusának végétől páncélosait alosztálykötelékekben küldte a magyarországi hadszínterre. Mivel a nehéz és közepes Turánok, a Toldi könnyűharckocsik és a Nimród páncélvadászok² alkatrész utánpótlása egyre akadozott, a behívott újoncokat nem tudták megfelelően kiképezni. Az I/II. harckocsi zászlóalj 1944 augusztusa során behívott újoncállománya - november közepétől az 1. újonc harckocsi ezred kötelékébe sorolva - berukkoláskor csak táborig sapkát és evőeszközöket kapott, tisztí és tiszthelyettesi állományuk kevés lévén, a Ludovika Akadémia akadémikusaiból vezényeltek hozzájuk.³

¹ A téma iránt érdeklődőknek bővebben: Ungváry Krisztián: A Magyar Honvédség a második világháborúban. Bp., 2004.

² A magyar páncélos fegyvernem gerincét a Turán harckocsicsalád alkotta. Az 1940 M. közepes Turán harci tömege (feltöltött üzemanyaggal, lőszerjavalmazással, kezelőszemélyzettel) 18,2 t, páncélzata 13-50 mm, maximális sebessége 47 km/h. Fegyverzete: 1 db 1940 M. 4 cm-es harckocsiágyú, 2 db 1934/40 M. 8 mm-es géppuska. Az 1941 M. nehéz Turán harci tömege 19,2 t, páncélzata 13-50 mm, maximális sebessége 45 km/h. Fegyverzete 1 db 1941 M. 7,5 cm-es rövidesövű harckocsiágyú, 2 db 1934/40 M. 8 mm-es géppuska. Mindkét típust 5 fős személyzet kezelte. Az 1938 M. Toldi könnyűharckocsinak több altípusa is volt. Az 1938 M. Toldi (A20 és B20) harci tömege: 8,5 t, páncélvastagsága: 5-13 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1 db 1936 M. 2 cm-es nehézpuska, 1 db 1934/37 A M. 8 mm-es Gebauer géppuska. Az 1938 M. Toldi (B40) harci tömege 9,35 t, páncélzata 5-35 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1 db 1942 M. 4 cm-es harckocsiágyú, 1 db 1934/37 A M. 8 mm-es géppuska. A Toldik kezelőszemélyzete 3 fő volt. Az 1940 M. Nimród páncélvadász és légvédelmi gépágyú harci tömege: 10,5 t, páncélzata: 6-13 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1936 M. Bofors légvédelmi gépágyú. Kezelőszemélyzete: 6 fő. Bonhardt Attila-Sárhidai Gyula-Winkler László: A Magyar Királyi Honvédség fegyverzete. Bp., 1992., 86-91.o. (Turán), 64-67.o. (Toldi), 78-79.o. (Nimród). A továbbiakban: Bonhardt-Sárhidai-Winkler i.m.

³ Bagi Gábor: Az I/II. harckocsizó zászlóalj története második világháborús visszaemlékezések alapján. Múzeumi levelek. Szolnok, 1985. 34.o. A továbbiakban Bagi i.m. Általánosan felhasználva még Győr Sándor volt páncélos honvéddel folytatott magnóbeszélgetés (Bp., 1997.X.8. és 15.). A továbbiakban: Győr beszélgetés.

Babucs Zoltán

AZ 1. ÚJONC KIKÉPZŐ HARCKOCSIEZRED SORAIBAN (1944/1945)

A Magyar Királyság területe 1944 őszén vált a II. világháború egyik főhadszínterévé. A német és magyar csapatok ellenállása hiába fokozódott, nem tudták megakadályozni a Vörös Hadsereg előrenyomulását. Magyar Királyi Honvédség három hadserege, köztük az 1. és a 2. páncélososztály egyre súlyosabb emberi és anyagi veszteségeket szenvedett el hazai területen. Az állandósuló hátrálások, valamint a magyar hadiipar kapacitásának csökkenése kritikussá tette a magyar seregek személyi és anyagi utánpótlását.¹

A jászberényi I/II. harckocsi zászlóalj - amely a m.kir. „JózsefNádor” 1. honvéd harckocsiezred kötelékébe tartozott – 1944 augusztusának végétől páncélosait alosztálykötelékekben küldte a magyarországi hadszínterre. Mivel a nehéz és közepes Turánok, a Toldi könnyűharckocsik és a Nimród páncélvadászok² alkatrész utánpótlása egyre akadozott, a behívott újoncokat nem tudták megfelelően kiképezni. Az I/II. harckocsi zászlóalj 1944 augusztusa során behívott újoncállománya - november közepétől az 1. újonc harckocsi ezred kötelékébe sorolva - berukkoláskor csak táborig sapkát és evőeszközöket kapott, tisztí és tiszthelyettesi állományuk kevés lévén, a Ludovika Akadémia akadémikusaiból vezényeltek hozzájuk.³

¹ A téma iránt érdeklődőknek bővebben: Ungváry Krisztián: A Magyar Honvédség a második világháborúban. Bp., 2004.

² A magyar páncélos fegyvernem gerincét a Turán harckocsicsalád alkotta. Az 1940 M. közepes Turán harci tömege (feltöltött üzemanyaggal, lőszerjavadalmazással, kezelőszemélyzettel) 18,2 t, páncélzata 13-50 mm, maximális sebessége 47 km/h. Fegyverzete: 1 db 1940 M. 4 cm-es harckocsiágyú, 2 db 1934/40 M. 8 mm-es géppuska. Az 1941 M. nehéz Turán harci tömege 19,2 t, páncélzata 13-50 mm, maximális sebessége 45 km/h. Fegyverzete 1 db 1941 M. 7,5 cm-es rövidesövű harckocsiágyú, 2 db 1934/40 M. 8 mm-es géppuska. Mindkét típust 5 fős személyzet kezelte. Az 1938 M. Toldi könnyűharckocsinak több altípusa is volt. Az 1938 M. Toldi (A20 és B20) harci tömege: 8,5 t, páncélvastagsága: 5-13 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1 db 1936 M. 2 cm-es nehézpuska, 1 db 1934/37 A M. 8 mm-es Gebauer géppuska. Az 1938 M. Toldi (B40) harci tömege 9,35 t, páncélzata 5-35 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1 db 1942 M. 4 cm-es harckocsiágyú, 1 db 1934/37 A M. 8 mm-es géppuska. A Toldik kezelőszemélyzete 3 fő volt. Az 1940 M. Nimród páncélvadász és légvédelmi gépágyú harci tömege: 10,5 t, páncélzata: 6-13 mm, maximális sebessége 50 km/h. Fegyverzete: 1936 M. Bofors légvédelmi gépágyú. Kezelőszemélyzete: 6 fő. Bonhardt Attila-Sárhidai Gyula-Winkler László: A Magyar Királyi Honvédség fegyverzete. Bp., 1992., 86-91.o. (Turán), 64-67.o. (Toldi), 78-79.o. (Nimród). A továbbiakban: Bonhardt-Sárhidai-Winkler i.m.

³ Bagi Gábor: Az I/II. harckocsizó zászlóalj története második világháborús visszaemlékezések alapján. Múzeumi levelek. Szolnok, 1985. 34.o. A továbbiakban Bagi i.m. Általánosan felhasználva még Győr Sándor volt páncélos honvéddel folytatott magnóbeszélgetés (Bp., 1997.X.8. és 15.). A továbbiakban: Győr beszélgetés.

1944 szeptemberében gyalogmenetben kerültek le a Szolnoktól délre folyó erődítési munkálatokban való részvételre. Pusztakengyel határában, a Blaskovich-majorságban nyertek elhelyezést, innen jártak ki Rákóczi falva mellé harcokosi árkokat ásni. 1944. október 6. után a zászlóalj segédkezett a vezsenyi kompnál a Blaskovich-majorság állatállományának átmentésében, hátukban a szovjet előőrsökkel.⁴ Jászkarajenőn át Cegléd felé visszakoztak, de kiderült, hogy Cegléd környékén is oroszok vannak, Kecskemét irányába fordulva mentek tovább a főváros felé. Vonatuk lemaradt, így élelmezésük megoldatlan maradt. A szovjet elővéd több ízben megközelítette menetoszlopukat, de mivel az újoncok civil ruhában voltak, nem lőtte őket az ellenség. A csapattest a Dunához érkezvén a Solt-Dunaföldvár-i hídfő védelmi állásainak megerősítésében vett részt. A kiugrási kísérlet híre itt érte őket, majd a nyilas hatalomátvétel után Dunaföldvárról eskették fel az újoncokat.⁵ Dunaföldvárról Székesfehérvárra vezényelték az alakulatot, onnan november közepén az esztergomi páncélos laktanyába vonultak be az 1. újonc harcokocsiezredhez. Itt kapták meg tábori egyenruházatukat, s karabélyokat is kiosztottak a gyalogsági kiképzés megkezdéséhez.⁶

Időközben a jászberényi I/II. harcokosi zászlóalj harcoló részei tovább folytatták küzdelmüket hazai földön, míg a zászlóalj visszamaradó különítménye (I/II. harcokosi pótzászlóalj) Jászberényből a Felvidéken keresztül a csehországi Ungarschitz-be települt hátra, a harcokocsi nélkül maradt tisztí és legénységi állomány a Harcokosi Kiképző és Felszerelési Központ állományába került.⁷

1944 novemberének végén derült ki, hogy az újonc ezredet német harcokosi anyagra való átképzés végett vasúton a Harmadik Birodalom területére szállítják, a Bergen-i páncélos kiképző táborba.⁸

⁴ Bagi i.m. 35.o.; Bordás Imre páncélos honvéd 1944. szeptember 14-én vonult be az I/II. harcokosi zászlóaljhoz. Visszaemlékezése: in Sándor Béla szerk.: Jászárokszállás II. világháborús visszaemlékezései. (A továbbiakban: Sándor kötet) Jászárokszállás, 1998., kézirat. A továbbiakban: Bordás visszaemlékezés.

⁵ Bagi i.m.36-37.o.

⁶ Bagi i.m.37.o.; Zászlóaljparancsnokok Medveczky Lajos hivatásos páncélos őrnagy volt. Visszaemlékezése szerint: *1944.X.4-1945.I.20-ig mint 1.kizlj.pk.* (Más helyütt az I/II. újonc kiképző zászlóalj parancsnoka –BZ) *az 1.hk.e.pótlj-aiból alakított kik.zlj-al kiképzés végett Németo.-ba Bergen/Celle-be szállítottak. 1945.I.20-II.28-ig zlj.pk-i tanfolyamon vettem részt Bergen/Celle-ben. 1945.III.1-20-ig mint egy felállítandó pc.vad.zlj.pk.-át Meiningenbe vezényeltek, majd kérésemre történt leváltásom után visszatértem Bergen/C.-be ahol 1945.IV.15-ig mint családgondozó tiszt működtem. 1945.IV.15-1946.X.6-ig angol hadifogságban voltam.*” Hadtörténeli Intézet és Múzeum Központi Irattára (A továbbiakban: HIM KI) Medveczky Lajos tisztí okmánygyűjtője.

⁷ A téma iránt érdeklődőknek bővebben: Babucs Zoltán: „*Század vigyázz! Harcokocsira*” A jászberényi páncélos zászlóalj története a II. világháborúban. Jászági honvédek a II. világháborúban I. kötet. Jászberény, 2000.

⁸ Bagi i.m.37-38.o.; Mészáros Ernő: *Katonaélet a jászberényi I/II.hk.zlj-nál.* Bp., 1997-1998, 7.o., kézirat. A továbbiakban: Mészáros i.m.; Bordás visszaemlékezés.

Az ezred 1944. december 2-3-án vagonírozott be, s indult el célállomása felé.⁹ Előzőleg az ezredparancsnok (vitéz Bercsényi László ezredes¹⁰) utasítására minden honvéd magához vett egy maréknyi magyar földet, hogy odakint se szakadjanak el teljesen hazájuktól.¹¹ Úticéljukat 1944. december 5-én érték el, másnap pedig megölték a Kormányzó nevenapját.¹²

Kiképzésük is megindult. Néhány közepes Turán harcokcsit Esztergomból vittek magukkal, a németek később minden századnak kiadtak 3-4 db Pz.III.¹³ és Pz.IV.¹⁴ közepes harcokcsit. Emellett elméleti oktatásban is részesültek, de a háború végéig tartalékban maradtak, mivel harcokcsi anyaggal nem lettek felszerelve.¹⁵ Megjegyzendő, hogy a Pz.III. és a Pz.IV. korai változatait a németek ekkor már csak pót- és kiképzőezredeknel kiképzőeszközként alkalmazták.¹⁶

1945 elejétől egyre szaporodtak a légiriadók, melyek a légénység kiképzését és pihentetését sokszor megzavarták. 1945 február elején a magyar táborparancsnok parancsba adta az újoncok gyalogos harcegységekben való bevetését, de azt Bercsényi ezredes megakadályozta. Az, hogy a szomszédos tábor, Belsen koncentrációs

⁹ Magnetofonszalagra vett beszélgetés Hoffmann Roland volt hivatásos páncélos főhadnaggyal (Bp., 1997.XII.5.). A továbbiakban: Hoffmann beszélgetés; Magnetofonszalagra vett Bálint István volt tartalékos páncélos zászlóossal (Bp., 1998.I.26.). A továbbiakban: Bálint beszélgetés.

¹⁰ vitéz nemes kissároslaki Bercsényi László (Szombathely, 1893.jún.9., báró rosenecki Roszner Carola - †Eger, 1973.jún.12. -) hivatásos páncélos ezredes. Az 1. újonc harcokcsiezred parancsnokságát 1944.nov.30-tól látta el. Legmagasabb rendfokozata: ezredes (1943. aug. 1.). Kitüntetései: Magyar Érdemrend Tisztikeresztje hadidíszítménnyel és a kardokkal, Magyar Érdemrend Tisztikeresztje, III. osztályú Katonai Érdemkereszt hadiékítményekkel és a kardokkal, Ezüst Katonai Érdemérem a kardokkal (két ízben), I. osztályú Ezüst Vitézségi Érem, Újólajos Kormányzó 1. Dicsérő Elismerés, Kormányzói Dicsérő Elismerés, Károly Csapatkereszt, Sebesültek Érme 1 sávval, Nemzetvédelmi Kereszt, II. osztályú Tiszti Szolgálati Jel, Erdélyi Emlékérem; német Vaskereszt II. osztálya, lengyel Polonia Restituta Érdemrend Tisztikeresztje. Bangha Ernő: A Magyar Királyi Testőrség 1920-1944. Bp., 1990., 384. o.; Bene János-Szabó Péter szerk.: A magyar királyi honvéd huszár tisztikar 1938-1945., Nyíregyháza, 2003., 45-46.o.

¹¹ Bálint és Győr beszélgetés; Bagi i.m. 38.o.

¹² Bagi i.m.38.o.

¹³ Panzerkampfwagen (Pz.) III. M közepes – magyar viszonylatban nehéz harcokcsi. Műszaki adatai: harci tömege: 21,13 t, páncélzata: 25-50 mm, maximális sebessége: 40 km/h. Fegyverzete: 1 db KwK 39 5 cm-es harcokcsiágyú, 2 db MG-34 7,92 mm-es géppuska. Kezelőszemélyzete: 5 fő. Bonhardt-Sárhidai-Winkler i.m. 128-129.o.

¹⁴ A Panzerkampfwagen (Pz.) IV. H. közepes – magyar viszonylatban nehéz – harcokcsi és altípusai a II. világháború folyamán a német páncéloshadosztályok gerincét alkotta. A háború során a M.Kir.Honvédség db-ot kapott a németektől, gyártása 1945-ig zajlott. A Pz.IV.F1 harcokcsi műszaki paraméterei: harci tömege 25,999 t, maximális sebessége: 38 km/h, páncélvastagsága: 20-80 mm; fegyverzete: 1 db KwK 40 7,5 cm-es harcokcsiágyú, 2 db MG-34 7,92 mm-es géppuska. Kezelőszemélyzete: 5 fő. Bonhardt-Sárhidai-Winkler i.m.134-135.o.

¹⁵ Bagi i.m.39.o.; Bálint, Győr, Hoffmann beszélgetés; Magentofonszalagra vett beszélgetés Kocza István volt páncélos tizedessel (Jászberény, 1999.IX.5.). A továbbiakban: Kocza beszélgetés.

¹⁶ Ravasz István-Sipos Péter szerk.: Magyarország a II. világháborúban. Lexikon A-Zs. Bp., 1997., 376. és 406-407.o.

táborként funkcionál, sokáig nem tudták, csak mikor 1945 márciusában a holttestek tömeges égetése megkezdődött, s az édeskés füstöt a páncélos tábor irányába fújta a szél, akkor derült ki, mi is folyik ott.¹⁷

„...az egyik alkalommal az erdőben angol ejtőernyős katonákat fogtunk el, akiket...Bercsényi ezredeshez kísérték be, aki magyar katonaruhába öltöztette be őket okosan, s így maradtak a táborba mint magyar katonák. Ez már 1945. március hónapban történt. Bercsényi ezredes ezen katonák segítségével vette fel a kapcsolatot az angol hadsereggel...”¹⁸

A nyugati szövetségesek egyre közeledtek a Bergen-Belsen-i tábor felé, Bercsényi ezredes a felesleges vérontást elkerülendő, küldöttséget menesztett az angol csapatokhoz, s 1945. április 15-én az első angol egységek megérkeztek a páncélos táborba.¹⁹

Mivel az angolokkal „különleges fegyverszüneti” megállapodást kötöttek, a Belsen-i koncentrációs tábor külső kerítésének őrzését az 1. újonc harckocsiezred felfegyverzett katonáira bízta. A táborban kitört a flekktífusz, ezért kellett további őrzését ellátni.

Mészáros tartalékos zászlós visszaemlékezése szerint: „A megállapodás értelmében fegyvereinket megtartva, kötelékben egészségügyi szolgálatot kellett ellátnunk a tábor közelében lévő Belsen-i koncentrációs táborban, ahol az angolok beérkezésének időpontjában többtízezer hadifogoly és kféle (különbféle – BZ) országokból kihurcolt...fogoly tartózkodott. A tábor épületeit kórházzá alakították át, ahol a betegek fertőtlenítésével és orvosi kezelésével igyekeztek menteni az embereket. Első időszakban - az angolok által a foglyoknak ledobált élelmiszerek mohó elfogyasztása miatt nagy mértékben emelkedett a halálozás száma - melyet később sikerült csökkenteni a fertőzéseknek is kitett magyar csapatok segítségével.”²⁰

Fegyveres szolgálatot 1945. október 20-ig adtak, utána az angolok szovjet nyomásra szerelték le a honvédeket, majd a Hesslingen-i és Wolfsburg-i fogolytáborba szállították őket. 1946 elején a Münster-i lágérbe kerültek átszállításra, onnan több csoportban 1946 őszén tértek haza.²¹

¹⁷ Győr beszélgetés.

¹⁸ Bordás visszaemlékezés.

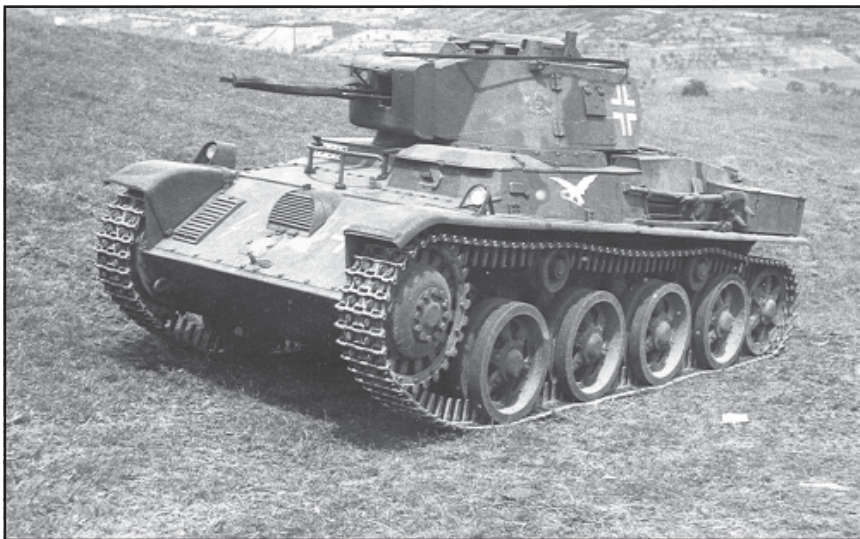
¹⁹ Bagí i.m.40-41.o.; Mészáros i.m.4-5.o. és kiegészítő o.; Bálint és Kocza beszélgetés. Bobák Zoltán volt tartalékos páncélos főhadnagy visszaemlékezése. In: Sándor kötet.

²⁰ Mészáros i.m.5.o.; Kocza beszélgetés.

²¹ Bagí i.m.43-44.o.; Mészáros i.m.5. és 7. o.; Bálint és Kocza beszélgetés; Bálint István volt tartalékos páncélos zászlós hadifogságban vezetett naplója (Bergen 1945.V.20 - Hegyeshalom 1946.IX.27.).

Kocza István tizedes, ezredbeli bajtársaihoz hasonlóan a következő angol-magyar nyelvű igazolást kapta, még 1945. október 20-án: „*Cpl. (corporal – BZ) Kocza István tiz. (tizedes – BZ) of the Hungarian Regt (regiment) was retained in Belsen Camp under the terms of truce. He was employed in the camp and carried out all duties satisfactorily. Kocza István tiz. mint a bergeni magyar csapatok tagja Bergen-táborban angol parancsnokság alatt, különleges fegyverszüneti feltételek értelmében az angol parancsnokság legnagyobb meglegedésére látta el szolgálatát.*”²²

A fotók forrása: Babucs Zoltán magángyűjteménye.

Toldi – 1938 M. Toldi A20 könnyűharckocsi (Esztergom-Tábor, 1941 nyara)

²² HIM KI, Kocza István legénységi okmánygyűjtője.

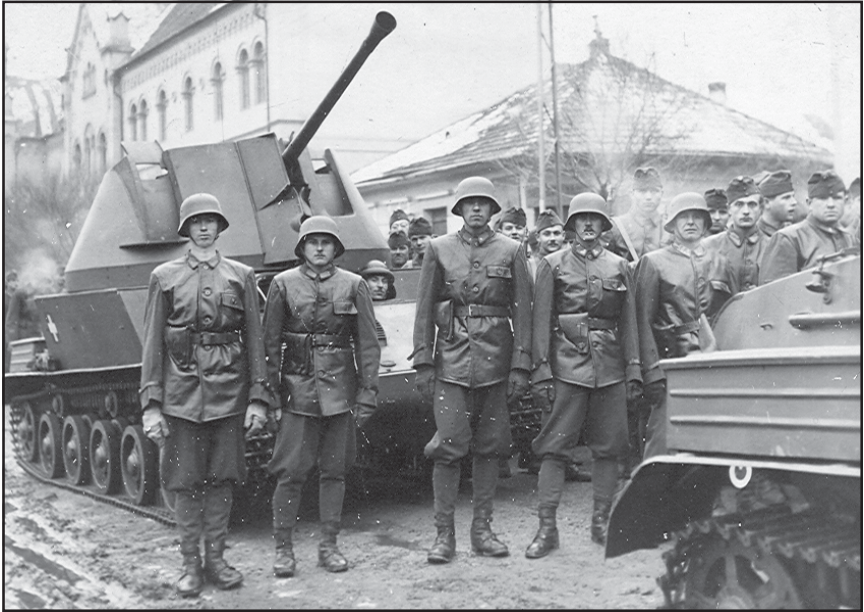
*Toldi 2. – Hadapród őrmesterek egy 1938 M. Toldi B40 könnyűharckocsin
(Jászberény, 1944 ősze)*

*Turán – 1940 M. közepes Turán harkocsi és kezelői
(Jászberény, 1943. december 6.)*

Turánharc – jászberényi közepes Turánok, útban a frontra (1944. október 8.)

Nimród 1-2. – Nimród páncélgépágyúk (Jászberény, 1943. december 6.)

Bergen – A bergeni páncélos kiképzőtábor (1944)

H. Bathó Edit–Faragó László:

SZENT VENDEL SZOBROK A JÁSZSÁGBAN

A Jászföld sajátos színtertjei, szemet gyönyörködtető ékességei a települések határában, illetve belterületén álló Szent Vendel szobrok, hiteles emlékei egy letűnt paraszti kultúrának.

Az állattartás mindig fontos szerepet játszott a jászok életében. Évszázadokon keresztül a jószágállomány nagysága volt a vagyon, a gazdagság fokmérője, de egyben a megélhetés alapvető forrását is jelentette. A Jászság földrajzi adottságai pedig (lápos, mocsaras területek, kanyargó folyók, dús fűvű árterek, hatalmas rétek) kiválóan kedveztek a legeltető állattartásnak.¹

A jászsági gazdák és a pásztorok Szent Vendelt tisztelték az állatok patrónusaként, s hozzá imádkoztak, hogy a dögvész, s mindenféle egyéb betegség elkerülje jószágait. A legenda szerint Szent Vendel ír királyfi volt, s a VII. században élt. Megelégetve a királyi udvar kicsapongó életmódját Rómába zarándokolt, és remeteként élt, majd később a Rajna-vidéken legeltette egy uraság nyáját. Kiválóan értett a jószágokhoz és a különféle betegségek gyógyításához, feltehetően ez adott alapot arra, hogy a pásztorok védőszentjükké választották.² Szent Vendel kultusza a XVIII. században - a török hódoltság alatt és a Rákóczi szabadságharc idején beköltöző - Rajna vidéki, dél-német telepések révén terjedt el Magyarországon, elsőként a Dunántúlon. Vendel tisztelete hamarosan Közép- és kelet- Magyarországra is eljutott, de kultusza csak a XIX. században élte virágkorát.

A magyarországi Vendel-kultusz egyik jellegzetes szigete a Jászság.³ A Jászföld 18 településén napjainkban 13 Szent Vendel szobrot találunk, amelyek népies megjelenésükkel, naív bájjukkal vonják magukra az ide érkező látogatók figyelmét.

A Vendel-kultusz első jászsági emlékei a XVIII. század második feléből származnak. 1759-ben, Barkóczy Ferenc egri püspök Jászárokszállás Szentandrás nevű pusztáján álló kápolna harangját a „*marhadög elleni patrónus*”, Szent Vendel tiszteletére szentelte fel.⁴ A jászberényi Ferences templom ma is álló Szent-Vendel-oltára pedig a Hostoria Domus bejegyzése szerint 1775-ben épült „*a szent-mártonyi lakosú jámbor Molnár Erzsébet, Kalmár János özvegye*” 200 forintos adományából.⁵ A

¹ H. Bathó Edit, 2004. 415.

² Magyar Néprajzi Lexikon, 1981. IV. 671.

³ A jászsági Vendel-kultuszról Gulyás Éva tollából, 1986-ban jelent meg egy kitérő monográfia, Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai címmel.

⁴ Herbert János, é.n. 61-62. Gulyás Éva, 1980. 191.

⁵ Szántó Konrád, 1974. 134-135. Gulyás Éva, 1980. 191.

H. Bathó Edit–Faragó László:

SZENT VENDEL SZOBROK A JÁSZSÁGBAN

A Jászföld sajátos színtertjei, szemet gyönyörködtető ékességei a települések határában, illetve belterületén álló Szent Vendel szobrok, hiteles emlékei egy letűnt paraszti kultúrának.

Az állattartás mindig fontos szerepet játszott a jászok életében. Évszázadokon keresztül a jószágállomány nagysága volt a vagyon, a gazdagság fokmérője, de egyben a megélhetés alapvető forrását is jelentette. A Jászság földrajzi adottságai pedig (lápos, mocsaras területek, kanyargó folyók, dús fűvű árterek, hatalmas rétek) kiválóan kedveztek a legeltető állattartásnak.¹

A jászsági gazdák és a pásztorok Szent Vendelt tisztelték az állatok patrónusaként, s hozzá imádkoztak, hogy a dögvész, s mindenféle egyéb betegség elkerülje jószágukat. A legenda szerint Szent Vendel ír királyfi volt, s a VII. században élt. Megelégetve a királyi udvar kicsapongó életmódját Rómába zarándokolt, és remeteként élt, majd később a Rajna-vidéken legeltette egy uraság nyáját. Kiválóan értett a jószágokhoz és a különféle betegségek gyógyításához, feltehetően ez adott alapot arra, hogy a pásztorok védőszentjükké választották.² Szent Vendel kultusza a XVIII. században - a török hódoltság alatt és a Rákóczi szabadságharc idején beköltöző - Rajna vidéki, dél-német telepések révén terjedt el Magyarországon, elsőként a Dunántúlon. Vendel tisztelete hamarosan Közép- és kelet- Magyarországra is eljutott, de kultusza csak a XIX. században élte virágkorát.

A magyarországi Vendel-kultusz egyik jellegzetes szigete a Jászság.³ A Jászföld 18 településén napjainkban 13 Szent Vendel szobrot találunk, amelyek népies megjelenésükkel, naív bájjukkal vonják magukra az ide érkező látogatók figyelmét.

A Vendel-kultusz első jászsági emlékei a XVIII. század második feléből származnak. 1759-ben, Barkóczy Ferenc egri püspök Jászárokszállás Szentandrás nevű pusztáján álló kápolna harangját a „*marhadög elleni patrónus*”, Szent Vendel tiszteletére szentelte fel.⁴ A jászberényi Ferences templom ma is álló Szent-Vendel-oltára pedig a Hostoria Domus bejegyzése szerint 1775-ben épült „*a szent-mártonyi lakosú jámbor Molnár Erzsébet, Kalmár János özvegye*” 200 forintos adományából.⁵ A

¹ H. Bathó Edit, 2004. 415.

² Magyar Néprajzi Lexikon, 1981. IV. 671.

³ A jászsági Vendel-kultuszról Gulyás Éva tollából, 1986-ban jelent meg egy kitérő monográfia, Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai címmel.

⁴ Herbert János, é.n. 61-62. Gulyás Éva, 1980. 191.

⁵ Szántó Konrád, 1974. 134-135. Gulyás Éva, 1980. 191.

régi források tanúsága szerint a templomban korábban már állott egy ún. *Jó Pásztor* (Jézus, a jó pásztor) oltár, amelyet a juhászok társulata 1772-ben újból lefestett.⁶ Feltehetően ennek örökébe lépett 1775-ben Szent Vendelinus barokk oltára, amelyen Szent Vendelt láthatjuk a nyájjal, vállán egy báránnyal, előtte hatalmas, fehér pásztorkutyaival. Az oltár két oldalán két barokk pásztor szobor áll, kezükben sajttal és báránnyal.⁷

A határban álló Vendel-szobrokra való első utalást Bedekovich Lőrinc 1779-ből származó térképén találjuk, Jákóhalma és Dósa között, a Tarna-partján.⁸ Erre a Vendel-szoborra utal a Jászkun Kerület 1795-ös jegyzőkönyvének bejegyzése is, amely meghatározza, hogy a Tarna folyó új ágának megnyitását Jákóhalma és Dósa között, „*a Vendelinus képen alul kell megkezdeni.*” Ekkor már a Jászberény és Jászdózsza között elterülő Négyzállás pusztán – amelynek megszerzéséért a két település örökösen perlekedett - is állott egy Vendel szobor, amelyről az 1807-es Jász kerületi jegyzőkönyv a következőket írja, „*némely Jász-Dósai iffjak Zsidai Mihály és Rideg Gergely fiai Négy Szállásán Sz. Vendelin tiszteletére állítottatott statuát földig le rontották, melly vétkes cselekedetet megvizsgáltatni, és a mennyiben ellenek ki világosodna, őket annak fel állítására kötelezni, s példásan megbüntetni kéri.*”⁹ E Vendel szobor helyére minden valószínűség szerint nem állítottak újat, mert a későbbiekben már nem találunk rá adatot.

A XIX. században a Jászságban egyre nagyobb méreteket öltött a juhtenyésztés, s ennek köszönhetően jelentős fejlődésnek indult a szücsipar is. Az állattartó gazdák körében pedig mind szélesebb körben terjedt Szent Vendel kultusza, s állataik patrónusa iránti tiszteletüknek számos példáját adták. A jászberényi juhászok 1815-ben a város Főterén ún. *Juhászkeresztet* állítottak. A barokk talapzatú kereszt tövében Mária Magdolna térdeplő szobra, s alatta felirat: „*AZ/ISTENDI/TSŐSÉGE/RE ÁLLÍT/AZ JÁSZ/BERÉNYI JUHÁSZOK 1815.*” A hátoldalon: „*ÚJÍTATTA/ISTEN DICSŐSÉGÉRE/JÉZUS TÁRSULAT/1879.*” A kereszt két oldalán Szűz Mária és Mária Salome népies barokk szobrai állnak.¹⁰

Jászberény első Szent Vendel szobrát 1830-ban tekintetes Szőke Mátyás városi tanácsnok állíttatta a Dósa felé eső rétje végében.¹¹ Ez a szobor minden valószínűség szerint elpusztult, mert a későbbiekben már nem találjuk nyomát. A város második, ma is ismert Vendel szobrát a jászberényi I. kerületi Vendel Társulat az árokszállási

⁶ Szántó Konrád, 1974. 98.

⁷ Sáros András, 2004. 52.

⁸ Tóth János, 1976.

⁹ Gulyás Éva, 1980. 191.

¹⁰ Sáros András, 1971. 37. Rédei István, 1992. 31.

¹¹ Jászberényi Rk. Plébánia ingóságainak leltára 1879-ből. Jász Múzeum Adattára (továbbiakban JMA)

út mellett, az akkor még a helybeli gimnázium tulajdonát képező szántóföldek déli szögletén, (az egykori Akasztófa-domb helyén) állíttatta 1866-ban, városi engedéllyel. (1. sz. kép) A romantikus talapzaton Szent Vendel színesre festett szobra áll a jázsági pásztorok jellegzetes viseletében: vászoningben, gatyában, subában és széles karimájú kalapban, vállára akasztott tarisznyával, kulaccsal, kezében pásztorbottal. A lábánál két oldalt fekvő birkák (egy anyajuh és egy kos). A talapzaton a következő felirat olvasható:

AZ / ISTENDI / CSŐSÉGÉ / RE ÁLÍTATA / A SZENT / VENDELI / NUS / TÁRSULATA / 1866

A lábazaton alul: *FELÚJÍTATA A JÁSZBERÉNYI
GAZDÁK ÉS POLGÁROK KÖRE*
1993.

A II. világháborúban, amikor a Gyöngyösi úti hidat (egykor Akasztfófa hídjá) felrobbantották, a Vendel szobor is elpusztult. 1946. november 8-án a jászberényi I. kerületi Szent Vendel Társulat képviselőjében Horti István pénztárnok és Horti József jegyző, Csák József kőfaragó mestert bízta meg, hogy „*a helybeli Akasztófa hídnál lévő Csák féle tanya sarkán állott Szent Vendel szoborral teljesen azonos kivitelű és méretű új szoborművet, faragott siroki terméskőből, faragás után háromszor a megadott színekkel, olajfestékkel befestve, a helyszínen.... elhelyezve, a megajánlott árért, forgalmi adóval 858 forintért*” elkészítse. A szobor talapzatát nem faragtatták újból, csupán felújították.¹² A szobor gondozói 1993 óta a Jászberényi Gazdák és Polgárok Köre, akik nem csak rendszeresen karban tartják, de a régi Szent Vendel hagyományokat is ápolják. (2. sz. kép)

A Jázság ma is álló Vendel szobrai közül az egyik legrégebb a jászalsószentgyörgyi. A források szerint Borsahalmán egykor állt egy Szent Vendel szobor, amelyet Bajzik G. János és László emeltek 1807-ben, az Eigen-család birtokára. Amikor az Eigen birtok megosztásra került, a szobrot kissé nyugatabbra, a birtok mezsgyéjére helyezték át. A család a szobrot később kijavíttatta, és 1927. szeptember 25-én Varga Sándor esperessel újból felszenteltette. A szobor jelenleg Tözsér Józsefék házának udvarán áll a Zöldmező utcában.¹³ (3. sz. kép) A szobor meglehetősen rossz állapotban van, az évek folyamán többször átfestették, jelenleg fehérre meszelve áll egy hatalmas fa árnyékában. A talapzatán lévő szövegből a sűrű festékréteg miatt, semmit sem lehet elolvasni. Szent Vendel itt is pásztorként jelenik meg, a lábánál feltehetően egy malaccal, már amennyire a szobrot borító vastag festék ezt látni engedi.

¹² Megrendelő levél Csák József kőfaragó részére, Jász Múzeum Történeti Dokumentációs Tára (továbbiakban JMTDT)

¹³ Lippay Lajos, 1893. 64. Lukácsi Lászlóné – Lukácsi László – Rusvay Lajos, 1984. I. k. 287.

A Jászság másik legrégebbi Szent Vendele, a Jászárokszállás határát vigyázó szobor, amelyet 1832-ben állítottak, talapzatán a következő felirattal: „*SZENT VENDELIN / BUZGÓN KÉRÜNK / ISTEN ELŐTT / LÉGY MELETÜNK / MARHADÖG ELEN / VÉDELMÜNK / 1832.*” A színesre festett szobor sajátosan ábrázolja Szent Vendelt: testhez simuló nadrágban, térdig kötött saruszíjakkal, prémes szegélyű, dolmányyszerű felsőruhában, subában, hátára vetett tarisznyával és pörge szélű pásztorkalapban. Egyik kezében pástorbót, a másikban pedig keresztet tart. A lábánál korábban malac vagy bárány feküdt. (4. sz. kép) A jászsági Vendel szobrok egyik csoportja rajnai paraszt öltözetben, a másik viszont pástorként, jászsági viseletben ábrázolja a patrónust. Az árokszállási szobor öltözete azonban némiképp a kettő keverékének tűnik.

A szobor 172 évig állt eredeti helyén, a Jászárokszállásra Jászberényből bevezető főút bal oldalán. 2004-ben azonban az erősen megrongálódott szobrot Jászárokszállás városa restauráltatta Záhorkik Nándor szobrászművésszel, aki némiképp át is formálta a szent korábbi alakját, s a lábánál fekvő állatot egyértelműen tehénnek mintázta meg. (5.sz.kép) A felújított szobor felszentelésére 2004. november 28-án került sor, immáron az új helyén, az út másik oldalán, egy ipari üzem közelében.¹⁴

A Szent Vendel kultusz széleskörű jászsági elterjedését igazolják a XIX. század első felében egymás után felállításra kerülő határbéli patrónus szobrok. 1902-ben Jászdózsai állítottatott szobrot az állatok patrónusának, a Jászapáti felé kivezető út melletti mezőn. (6.sz. kép) A Baly György jászberényi kőfaragó mester által készített szobor Rajna vidéki pástorruhában: csizmában, mezítelen lábszárral, tunikaszerű felsőruhában, köpenyben, hosszú hajjal, fején széles karimájú kalappal ábrázolja a szentet, vállán tarisznyával, s összekulcsolt kezében pástorbóttal, a lábánál egy fekvő birkával. Talapzatán az alábbi felirat: „*DÍCSÉRTESSEK A / JÉZUS KRISZTUS / ISTEN DICSŐSÉGÉRE / ÁLLÍTOTTAK / A JÁSZDÓZSAI ROM. KATH. / OLVASÓ TÁRSULATAI / TÖBB ADAKOZÓJÁVAL / 1902.*” A festetlen szobor jelenleg is a régi helyén található, csupán a falu terjeszkedése révén ma Lencse László háza előtti zárt kertben áll.

Ugyancsak 1902-ben készült a jákóhalmi festetlen Vendel-szobor is Baly György munkájaként.¹⁵ Az Apáti felé vezető főút bal oldalán, a sportpálya végén álló szobor a dósaihoz hasonló öltözkémben mutatja Vendelt, a lábánál egy heverő birkával.¹⁶ (7.sz.kép) A talapzatán a következő szöveg olvasható: „*DÍCSÉRTESSEK A JÉZUS / ISTEN DICSŐSÉGÉRE / ÁLLÍTTATTA / ÖZV. / HORVÁTH KÁROLYNÉ / SZÜL. LÉKÓ MÁRTA / LEÁNYA MÁRTA / FÉRJEZETT LÁSZLÓ JÁNOSNÉ / 1902.*” A szobor mellé az 1980-as években egy büfét építettek és bokrokkal vették körül.

¹⁴ Faragó László, 2005. 8-9.

¹⁵ Gulyás Éva, 1994. 113.

¹⁶ Fodor István Ferenc, 1991. 10.

Jászboldogháza a XIX. század közepéig Jászberény pusztája volt, de az 1860-as tagosítást követően egyre többen költöztek ki, s 1946-ban önálló településsé vált. 1905-ben a község mellett fekvő Jakab-pusztán az állattartó gazdák már szobrot állítottak Szent Vendelnek. A jakabi szobor különleges népies bájával, egészen sajátos stílust képvisel a jászsági Vendel-szobrok között. (8. sz. kép) A magas talapzaton álló festett szobor a jászsági pásztorok jellegzetes öltözetében: csizmában, ráncos bőgatyában, fehér ingben, fekete ujjatlan dolmányban, nyakravalóval, subában és kiskarimájú kalapban, vállán tarisznyával és kulaccsal jeleníti meg Szent Vendelt. A kezében ő is pásztorbotot tart, a lábánál két oldalt pedig egy-egy birka fekszik. A talapzatán a következő felirat: „*ISTEN DICSŐSÉGÉRE / ÁLÍTTÁK AZ A. JAKABI / ÉS BOLDOGHÁZI, / SZENT VENDEL / TÁRSULAT / TAGJAI TÖBB JÓSZÍVŰ / EMBEREK ADOMÁNYAIBÓL / 1905. JÚNIUS 1 JÉN / MEGÚJÍTTATOTT 1946-BAN*”

A szobor készítője a Borsod megyei Szomolyán működő kőfaragó mester, Übauer Károly volt.¹⁷ Jakab-pusztá egykori sűrű tanyavilága azonban már múlté. Napjainkban szinte csak elvétve találunk működő tanyát a területén. Szent Vendel szépen gondozott szobra azonban ma is ott áll a Jászboldogházára vezető út mellett, három terebélyes fa árnyékában és vigyázza az arra járókat. A ráncos fémkerítéssel körbevett szobrot a jászboldogházi Szent Vendel Társulat tartja számon. A szobor jelenlegi *keresztapja* Főzer Balázs, aki gondot visel rá és rendben tartja.

Jászboldogháza egykori kiterjedt állattartása és hatalmas tanyavilága több Vendel Társulat (jászboldogházi, jakabi, Csíkos-kutyinai) működését tette lehetővé, s ennek megfelelően – a Jászságban egyedülálló módon – több Szent Vendel-szobor felállítását is eredményezte. A jakabi szobor után 1935. október 20-án, Szent Vendel napján egyszerre két határrészen is szobrot emeltek a pásztorok védőszentjének. A felszentelésen Jászberény akkori vezetőivel együtt, a térség országgyűlési képviselője, dr. Antal István is részt vett.¹⁸

A Csíkos-kutyinai határban álló festetlen szobrot Csák József, jászberényi kőfaragó mester készítette, jászsági pásztorként (bőgatyában, subában, széles karimájú kalapban), a lábánál két fekvő birkával ábrázolva Szent Vendelt. (9. sz. kép) A talapzaton a következő felirattal: „*ISTEN DICSŐSÉGÉRE / ÉS SZENT VENDEL / TISZTELETÉRE / ÁLLÍTTÁK / A JÁSZBERÉNYI / CSÍKOS-KUTYINAI RK. / SZENT VENDEL TÁRSULAT TAGJAI / ÉS A JÓSZÍVŰ ADAKOZÓK / 1935. OKTÓBER 20.*” Napjainkra sajnos a Csíkos-kutyinai határból is elfogytak a tanyák. Szent Vendel kőoszlopokkal és vasráccsal körbekerített büszke alakja azonban ma is ott áll, vigyázón. Jelenlegi *keresztapja* Besenyi József jó gondot visel rá és rendben tartja.

¹⁷ Gulyás Éva, 1994. 113.

¹⁸ Papp Izabella, 2000. VII. 6.sz. 7.

A tápióréti Szent Vendel-szobor ugyancsak Csák József kőfaragó munkáját dicséri, s megformálása a dósaihoz és a jákóhalmihoz hasonlóan, Rajna-vidéki pásztorot mutat. (10. sz. kép) A talapzatán a következő szöveg olvasható: „*ISTEN DICSŐSÉGÉRE / ÉS / SZENT VENDEL / TISZTELETÉRE / ÁLLÍTTATTÁK RK. / AZ ALSÓBOLDOGHÁZAI / ÉS TÁPIÓI HÍVEK / KÖZADAKOZÁSBÓL / 1935. OKTÓBER 20. – A MILLENNIUM TISZTELETÉRE / FELÚJÍTOTTA / JÁSZBOLDOGHÁZA / KÖZSÉG LAKOSSÁGA / 2000. OKTÓBER 20.*”

A tápióréti tanyavilág a többihez hasonlóan megszűnt, s Szent Vendel szobra erősen megdőlvé, immár egyedül árválkodott a határban. A 2000-es millenniumi év ünnepi készülődései során határozták el a község lakói, hogy megmentik a szobrot. Szűkös anyagi lehetőségeik ellenére, közös társadalmi munkában felújították és új helyen, a rk. templom közelében, az általános iskola és a falu főutcája melletti keresztződésben állították fel. Ünnepélyes felavatására a hagyományokhoz híven 2000. október 20-án, Szent Vendel napján került sor. A Szent Vendel tiszteletére mondott mise után felszentelték a fehérre festett szobrot, majd a régi szokást felelevenítve a szobornak egy névrokona, Kispál Vendel két demizson vörös borral vendégelte meg az ünneplőket.¹⁹ A szobor keresztapai tisztségét Sas Lajos vállalta magára.

Jánoshidán 1908-ban a jákóhalmihoz hasonló megjelenítésben, ugyancsak Baly György faragta meg Szent Vendel-szobrát, amely ma a község egyik mellékutcájában, egy lakóház kertjében áll, bokrokkal körülvéve. (11. sz. kép) Az erősen felújításra szoruló szobron a festés nyomai látszanak, jóllehet korábban minden bizonnyal festetlen volt. A talapzatán lévő szöveg is csupán töredékesen olvasható: „*ISTEN DICSŐSÉGÉRE / ÁLLÍTTATTÁK / BOBUS (?) ANDRÁS / ÉS NEJE / ... MÁRIA / 1908.*”

Jászapáti Szent Vendel-szobra a berényi út északi részén, az ún. Dávid-város mellett áll. Valamikor a 1900-as évek elején (pontos dátumát nem ismerjük) állíttatta Nyitrai László.²⁰ (12.sz.kép) A szobor ábrázolása a Jakab-pusztaihoz hasonlóan népies, de Vendel itt nem vászon gatyában, hanem nadrágban, mellényben és hosszú kabátban látható. Az eredetileg színesre festett szobor napjainkban rendkívül rossz állapotban található. A talapzatát teljesen összefirkálták, ezért a rajta lévő szöveg olvashatatlan. A vandál rongálók nem kímélték a szobrot sem, amely összevissza meszelve, megcsonkítva áll az apáti határban.

Jászszentandrásan a Rákóczi út 52. számú ház előtt áll Szent Vendel bocskoros, köpenyes szobra, lábánál két báránnyával. (13.sz.kép) A talapzatán ezt olvashatjuk: „*SZENT VENDEL / TISZTELETÉRE / FOGADALOMBÓL ÁLLÍTTATTA / 1930. ÉVBEN / ÖZVEGY / KASZAB GÁBOR / ÉS CSALÁDJA.*” A lakóház jelenlegi lakója özv. Torba Ferencné (született Zsemberi Terézia) emlékszik arra, hogy Kaszab Gábor

¹⁹ Papp Izabella, 2000. VII. 6.sz. 7.

²⁰ Jászapáti képekben, 2004. 292.

azért állíttatta a szobrot, mert a betegség elkerülte állatait.²¹ A szobor készítője Majdak M., tarnaszentmáriai mester.²²

Az 1949-ben állított porteleki Szent Vendel a Jászság egyik legszebb népies megformálású szobra volt. A jázsági pásztorok jellegzetes viseletét hordta, lábánál egy birkával és kezében egy kerek sajttal. (14.sz.kép) A talapzatán a következő szöveg állott: „*ISTEN DICSŐSÉGÉRE / ÁLLÍTATTA / A / PORTELEKI / SZT. VENDEL / TÁRSULAT / 1949-BEN.*” A porteleki út elágazásánál álló szép arányú, festett szobrot az 1980-as években ismeretlen tettesek ellopták és azóta sem került elő. A talapzata sokáig magányosan állt az út mentén, mígnem 1995-ben, a Jászkun redemptio 250 éves évfordulója tiszteletére a porteleki Szent Vendel Társulat új szobrot készíttetett Velkei Vendel és Baranyi Balázs kőfaragókkal. (15. sz. kép) A szobor sajnálatos módon igen kicsinyre sikerült és egyáltalán nem hasonlít az elődjére. A mérete az óriás talapzathoz mérten rendkívül aránytalan, s így igen szokatlan látványt nyújt.

Bálint Sándortól tudjuk, hogy Jászladányon egykor Szent Vendel magyar szűrös szobra a mezőn állt,²³ de a II. világháború alatt elpusztult. 1995-ben Zana Sándorné dr. magyar-német állampolgárságú asszony, férje kívánságának eleget téve egy Szent Vendel-szobrot adományozott a nagyközségnek, amelynek ünnepélyes felszentelésére 1996. július elején, a dabi temető mellett került sor.²⁴ Paál Dezső, budapesti szobrászművész teljesen új stílusban készítette el a szobrot. Szent Vendelt szerzetesként ábrázolva, hosszú tunikában, derekán kordával, a vállán köpenyvel. (16. sz. kép) A kezét maga előtt összekulcsoló Vendel lábánál egy birka fekszik. A talapzat felirata a következő: „*SZENT / VENDEL / TISZTELETÉRE / A JÁSZKUN REDEMPTIO / 250. ÉVÉNEK / EMLÉKÉRE / AJÁNDÉKOZTA / ZANA Sándor / 1996.*”

Az adatok jól mutatják, hogy a jázsági Vendel-szobrok egy részét a Szent Vendel Társulatok, a másik részét pedig magánszemélyek állították fogadalomból. A Szent Vendel Társulatok a jázsági juhtartó gazdák sajátos vallási és gazdasági szervezete volt. Az állattartók, de különösen a pásztorok már a XVIII. században közösségbe tömörültek. A jászberényi Ferences templom Historia Domusában 1858-ban már *juhászok társulatáról* olvashatunk, amely később Szent Vendel Társulattá alakult. 1866-ban már ők állították fel az Akasztófa hídja mellett a Vendel-szobrot. Jászberényben két társulat is működött, a Zagyva egyik oldalán a Túláti, a másik oldalán pedig az I. kerületi Vendel Társulat, emellett működött még Porteleken, Jászboldogházán, valamint annak határában, Jakabon, Csíkos-Kutyinában és Tápioréten. A Jászság többi településén nem találkozzunk ilyen szervezettel.²⁵

²¹ Molnár István, 1999. VI. 6.sz. 22.

²² Gulyás Éva, 1994. 113.

²³ Gulyás Éva, 1986. 36.

²⁴ In. Redemptio. 1996. III. évf. 4.sz. 8.

²⁵ Gulyás Éva, 1979-1980. 189.

A Szent Vendel Társulat csak névleg volt vallási, valójában az állattartó gazdák, a pásztorok spontán gazdasági szervezete volt, alapszabállyal és választott vezetőséggel (elnök, jegyző, pénztáros, kisdékán). Határozataikat szóban hozták, és egyetlen írásos dokumentumuk a pénztárkönyv volt. Két pénztárkönyv maradt fenn, a jakabi társulatét a szolnoki Damjanich János Múzeum, a Jászberényi I. kerületi Vendel Társulatét pedig a Jász Múzeum őrzi. A közösségnek saját birkaállománya is volt, amelyet főként azért tartottak, hogy az éves összejövetelek közös vacsoráit fedezze. Általában évente két alkalommal jöttek össze, egyszer tavasszal a jószágok kihajtása után, majd pedig ősszel Szent Vendel napján. Ilyenkor misét is szolgáltattak az élő és a megholt tagokért. A jászberényi I. kerületi Vendel Társulat tagjai mindig a Ferences templom Szent Vendel oltáránál tartották a misét, majd processzióval kivonultak a Vendel-szoborhoz, ahol imádkoztak, énekeltek, s azért fohászkodtak, hogy állataikat óvja meg minden bajtól és betegségtől. Ezt követően Horti István pénztáros házához mentek, ahol már várta őket a finom *birgepörkölt*.

Az egykori Vendel Társulatok közül csupán a portelki és a jászboldogházi maradt fenn napjainkig. Jászberényben az 1990-es évek elején megalakult Gazdák és Polgárok Köre vállalta magára Szent Vendel tiszteletének ápolását, a régi szokások felelevenítését és természetesen a Vendel-szobrok gondozását. A jelenkori társulatoknak már nem csupán férfi tagja lehet, mint egykoron, hanem az asszonyok is részt vehetnek Szent Vendel kultuszának ápolásában és fenntartásában. A jászvárosi Szent Vendel-szobrok és a ma is működő Vendel Társulatok, Gazdakörök szép példái az öntudatos jászok hagyomány tiszteletének.

IRODALOM

BATHÓ Edit

- 2004 A Jászság állattartása a 16-18. században.
In. Az Alföld gazdálkodása. Állattartás. 415-426.
Arany János Múzeum Közleményei X.
Nagykőrös,

FARAGÓ László

- 2005 Szent Vendel-szobrokról
In. Redemptio. XII. évf. 1.sz. 8-9.
Jászberény,

FODOR István Ferenc

- 1991 Jászfákóhalma. TKM 555.
Bp.

GULYÁS Éva

- 1980 A Vendel-kultusz emlékei a Jászságban.
In. A Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve 1979-1980. 185-200.
Szolnok,
- 1986 Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai
Szolnok megyei Múzeumok Közleményei 42.
Szolnok,
- 1994 Útmenti keresztek, szobrok a Jászságban
In. Jászsági Évkönyv, 110-121.
Jászberény,

HERBERT János

- é.n. Jászárokszállás monográfiája
Karcag,

Jászapáti képekben az 1850-es évektől az 1950-es évekig.

- 2004 Jászberény,

LIPPAY Lajos

- 1893 Jász-Alsó-Szt. György nagyközség történeti vázlata és templomának
századik évfordulója
Jászberény,

LUKÁCSILászlóné - LUKÁCSILászló - RUSVAY Lajos

- 1984 Jászsalszentgyörgy krónikája I-II.
Szolnok,

Magyar Néprajzi Lexikon IV.

- 1981 Bp.

PAPP Izabella

- 2000 Szent Vendel-szobor Jászboldogházán
in. Redemptio. VII. évf. 6.sz. 7.

RÉDEI István

- 1992 Jászberény műemlékei
Jászberény,

SÁROS András

- 1971 Jászberény műemlékei, emlékművei, emléktáblái
Jászberény,
- 2004 A jászberényi Ferences templom története
Jászberény,

SZÁNTÓ Konrád

- 1974 A jászberényi Ferences templom története
Budapest,

TÓTH János

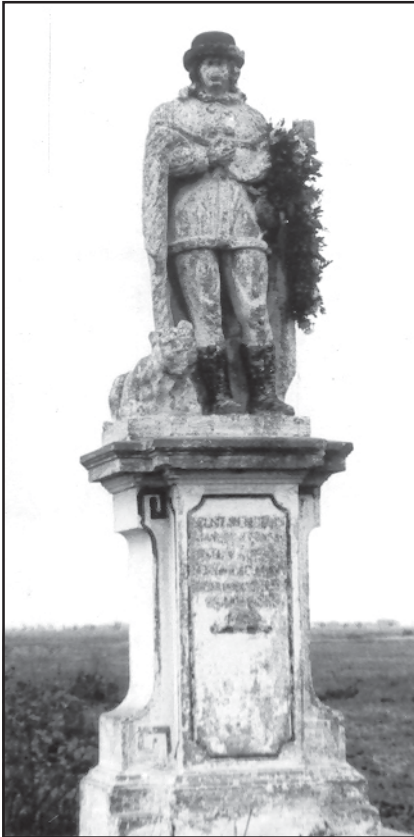
- 1976 A Jászkunság helyzete a 18. század végén (Bedekovich Lőrinc kéziratos
könyve)
Jászsági Füzetek 13.
Jászberény,

1. sz. kép – Jászberény

2. sz. kép – Jászberény

4. sz. kép – Jászárokszállás

3. sz. kép – Jászsószentgyörgy

5. sz. kép – Jászárokszállás

6. sz. kép – Jászdózsa

7. sz. kép – Jászjákóhalma

8. sz. kép – Jászboldogháza

9. sz. kép – Jászboldogháza

10. sz. kép – Jászboldogháza

12. sz. kép – Jászapáti

11. sz. kép – Jánoshida

13. sz. kép – Jászboldogháza

14. sz. kép – Portelek

15. sz. kép – Portelek

16. sz. kép – Jászladány

Győri Gyula

KRONOSZTICHONOK A JÁSZSÁGBÓL

Jártunkban-keltünkben több helyen találunk olyan régi (főleg egyházi) épületeket, szobrokat, emléktáblákat, stb., amelyek feliratai a figyelmes szemlélő számára sajátos képet mutatnak. A kőbe, márványba vésett szöveg csupa antikva (nagybetűs) írásjegyekből áll össze, de egy-egy betű – méretével, esetleg színezésével is – kiemelkedik a többi közül. De ez nem akármelyik betűnél tapasztalható, csupán azoknál, amelyek hangjelölő szerepükön kívül római számjegyként is használatosak. Hét ilyen betű van: az I, V, X, L, C, D, M; ezek számértéke ugyanebben a sorrendben: 1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000. A szöveg kiemelkedő betűinek számértékét összeadva egy évszámot kapunk: annak az évnek a megjelölését, amelyben a feliratozott alkotás vagy annak valamely jelentős része elkészült, illetve építése kezdődött vagy befejeződött. De jelölheti egy-egy kiemelkedő esemény (pl. egy fontos intézmény megnyitása) időpontját is. Az ilyen sajátos, évszámot rejtő szöveget hívják kronogrammnak, verses forma esetén kronosztichonnak. A köznyelv nincs mindig tekintettel a két szó jelentésének pontos megkülönböztetésére, és a közismertebb *kronosztichon* szóval jelöl minden évszámrejtő szöveget, tekintet nélkül annak prózai vagy verses formájára. Az egyszerűség kedvéért éljünk mi is a kronosztichon szónak ezzel a tágabb értelmezésével.

Az évmegjelölésnek ez a rejtett, akár játékosnak is tűnő, de nem kis kifejezésbeli ügyességet kívánó módja különösen a barokk korban volt népszerű. A ránk maradt kronosztichonok ennek megfelelően szinte kivétel nélkül latin nyelven íródtak, hiszen keletkezésük korának kultúrája, különösen annak igényesebb írásbelisége ezt a nyelvet használta.

Így van ez a Jászságban is. Az innen bemutatandó kronosztichonok mindegyike az 1700-as évekből való; túlnyomó többségük ezen belül is a redempció utáni időkből. És ez nem véletlen. A redempció (1745) utáni fellendülés eredményeként egész sor olyan alkotás (templom, kápolna, szobor, síremlék, stb.) született vagy épült újjá, számos olyan esemény történt, amelynek tényét kőbe vésett feliratok, hivatalos vagy akár magánjellegű feljegyzések révén is kiemelten rögzíteni kívánták. Ezek között találunk jó néhány kronosztichont is. Válogassunk belőlük.

A bemutatandó kronosztichonok szemléltetése előtt ismerjünk meg néhány formai sajátosságot. Tudnunk kell, hogy a szabályos kronosztichon szövegének megszerkesztésekor a felirat *minden* olyan betűjét ki kellett emelni – tehát a jelezni kívánt évszám „felépítésénél” számításba venni –, amely betű római számértékkel bírt. Éppen ez a megkötés jelentett külön szellemi „kihívást” a szövegező számára, hiszen enélkül gyerekjáték lett volna kronosztichont alkotni. A szöveg olvasásánál figyelembe veendő, hogy a V betűalak nemcsak *v*, hanem *u* hangot is jelölhet, de mindenképpen

Győri Gyula

KRONOSZTICHONOK A JÁSZSÁGBÓL

Jártunkban-keltünkben több helyen találunk olyan régi (főleg egyházi) épületeket, szobrokat, emléktáblákat, stb., amelyek feliratai a figyelmes szemlélő számára sajátos képet mutatnak. A kőbe, márványba vésett szöveg csupa antikva (nagybetűs) írásjegyekből áll össze, de egy-egy betű – méretével, esetleg színezésével is – kiemelkedik a többi közül. De ez nem akármelyik betűnél tapasztalható, csupán azoknál, amelyek hangjelölő szerepükön kívül római számjegyként is használatosak. Hét ilyen betű van: az I, V, X, L, C, D, M; ezek számértéke ugyanebben a sorrendben: 1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000. A szöveg kiemelkedő betűinek számértékét összeadva egy évszámot kapunk: annak az évnek a megjelölését, amelyben a feliratozott alkotás vagy annak valamely jelentős része elkészült, illetve építése kezdődött vagy befejeződött. De jelölheti egy-egy kiemelkedő esemény (pl. egy fontos intézmény megnyitása) időpontját is. Az ilyen sajátos, évszámot rejtő szöveget hívják kronogrammnak, verses forma esetén kronosztichonnak. A köznyelv nincs mindig tekintettel a két szó jelentésének pontos megkülönböztetésére, és a közismertebb *kronosztichon* szóval jelöl minden évszámrejtő szöveget, tekintet nélkül annak prózai vagy verses formájára. Az egyszerűség kedvéért éljünk mi is a kronosztichon szónak ezzel a tágabb értelmezésével.

Az évmegjelölésnek ez a rejtett, akár játékosnak is tűnő, de nem kis kifejezésbeli ügyességet kívánó módja különösen a barokk korban volt népszerű. A ránk maradt kronosztichonok ennek megfelelően szinte kivétel nélkül latin nyelven íródtak, hiszen keletkezésük korának kultúrája, különösen annak igényesebb írásbelisége ezt a nyelvet használta.

Így van ez a Jászságban is. Az innen bemutatandó kronosztichonok mindegyike az 1700-as évekből való; túlnyomó többségük ezen belül is a redempció utáni időkből. És ez nem véletlen. A redempció (1745) utáni fellendülés eredményeként egész sor olyan alkotás (templom, kápolna, szobor, síremlék, stb.) született vagy épült újjá, számos olyan esemény történt, amelynek tényét kőbe vésett feliratok, hivatalos vagy akár magánjellegű feljegyzések révén is kiemelten rögzíteni kívánták. Ezek között találunk jó néhány kronosztichont is. Válogassunk belőlük.

A bemutatandó kronosztichonok szemléltetése előtt ismerjünk meg néhány formai sajátosságot. Tudnunk kell, hogy a szabályos kronosztichon szövegének megszerkesztésekor a felirat *minden* olyan betűjét ki kellett emelni – tehát a jelezni kívánt évszám „felépítésénél” számításba venni –, amely betű római számértékkel bírt. Éppen ez a megkötés jelentett külön szellemi „kihívást” a szövegező számára, hiszen enélkül gyerekjáték lett volna kronosztichont alkotni. A szöveg olvasásánál figyelembe veendő, hogy a V betűalak nemcsak *v*, hanem *u* hangot is jelölhet, de mindenképpen

5 a számértéke. Fontos tudnivaló még, hogy minden egyes „számbetű” — eltérően a római számok szoros értelemben vett számtani használatától — külön-külön veendő számnak, tehát pl. a IV nem négynek értékelendő, hanem 1+5-nek, tehát 6-nak, vagy a IC nem 99, hanem 1+100, azaz 101.

Az alapvető tudnivalók áttekintése után ismerkedjünk meg a Jászság területén keletkezett néhány jellegzetes kronosztichonnal. Kronosztichont leggyakrabban (nagyobb) épületeken, főleg templomok feltűnő helyein találhatunk. Látogassunk el *Jászárokszállásra*. Itt a Szentháromság tiszteletére felszentelt plébániatemplomon mindjárt két feliratot is tanulmányozhatunk. A templom délkeleti oldalának bejárata fölött ezt a tömör feliratot olvashatjuk:

HONORI SANCTAE TRIADIS
SENATVS CVM POPVLO

Magyarul: A Szentháromság tiszteletére a tanács együtt a néppel. Ha a latin szöveg kiemelt betűinek megfelelő római számokat összeadjuk, az 1768-as évszámot kapjuk eredményül. A templom másik (északnyugati) oldalán ez a felirat látható:

LARGO BONORVM FONTI DEO
VNICO TRINO ÁROKSZÁLL-
LASSIENSES STATVERE.

Magyarul: A javak bőséges forrásának, az egy és háromságos Istennek emelték az árokszállásiai. A római számokat összeadva itt 1769-et kapunk; a két évszám között tehát egy év különbség van. Ennek oka az lehet, hogy a két díszes bejárat nem készült el egyszerre, vagy pedig arra is gondolhatunk, hogy a későbbi évszám esetleg az elkészült templom felszentelésének az időpontját jelöli. Mindkét felirat kifejezi, hogy a templom a Szentháromság tiszteletére épült, és egyben érzelmetti azt is, hogy építésében kiemelkedő szerepet játszott a lakosság áldozatkészsége.

A *Jászberényben* fellelhető kronosztichonok közül a legkönnyebben hozzáférhető — bár nehezen kibetűzhető — az, amelyik a Szent Rozália kápolna (Szentháromság tér) melletti Nepomuki Szent János szobor talapzatán olvasható:

SANCTVS
ET DIVVS IOAN-
NES NEPOMVCENSIS
ORAT PRO NOBIS.

Ennél a feliratnál fel kell figyelnünk arra, hogy a kronosztichon után arab számjegyekkel is ott van az évszám: 1728. Ez általában nem volt szokás, sőt itt tévesztés forrásává vált, mert a kopottság és a talapzat némi süllyedése miatt az 1728-at 1778-nak nézte az utókor, így a szobor melletti műemlékjelölő táblácskára tévesen 1778-at vésték. Így éppen a kronosztichon bizonyítja kétséget kizáróan, hogy 1728 a helyes időmegjelölés.

A kronosztichon alkalmazásának érdekes példáját találjuk a jászberényi volt ferences templomban, Kovács Györgynek, Jászberény egykori, 1721-ben 80 éves korában elhunyt kiváló főbírójának síremlékén. Kovács György áldozatkészsége nagyban hozzájárult a ferences templom újjáépítéséhez, és a város talpra állításához a török kiűzése után. Sírfelirata tizenkét sorban, disztichonos versformában sorolja föl érdemeit. A felirat első és utolsó sora kronosztichon, a két sor együtt — versformája miatt — szakszerű elnevezéssel kronodisztichon. Ismerkedjünk meg az említett két sossal:

Az első sor:

SIste VIator MoDICE et Istos VersVs InspICE.

(Állj meg kis időre, vándor, és pillants ezekre a sorokra.)

Az utolsó sor:

VIVE, seD eMpIreIs VIr soCIate ChorIs!

(Élj, de a mennyei kórusokhoz társulva!)

A két sor érdekessége, hogy külön-külön is a halálozás évszámát (1721) kapjuk meg, ha összeadjuk a kiemelt betűk számértékét. (Eltér az általános szokástól, hogy csak a római számoknak is vehető betűk vannak antikva alakban vésvé, alkalmazkodva az elég terjedelmes felirat többi részéhez.)

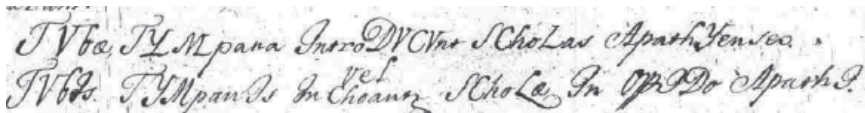
Jászapátin a plébániatemplom és a temetői kápolna bejárata fölött találunk egy-egy kronosztichont. (Részletes ismertetésük a Jászsági Évkönyv 2001. évi kötetében olvasható.) Kronosztichonok alkalmazásának ilyen típusával a fentebbiekben Jászárokszálláson már találkoztunk, Jászapátit illetően ezért terjesszük ki figyelmünket más területre. A bemutatandó kronosztichonokat nem kőbe vésték, hanem élőszóban kerültek először a nagy nyilvánosság elé. Dósa Gergely, a jász kun kerületek főjegyzője alkotta őket, és ő olvasta föl 1767. november 5-én. Nagy nap volt ez Jászapáti (és az egész Jászság) életében. Ezen a napon nyitották meg a Jászság első gimnáziumát fényes ünnepség keretében, az akkori egyházi és világi előkelőségek nagyszámú részvétele mellett. Az ünnepi mise után rendezett népes lakomán mutatta be az említett főjegyző úr a gimnázium alapítási évét megörökítő két kronosztichonját. Jellemző a „műfaj” barokk korabeli népszerűségére, hogy a nevezetes 1767-es évszám kifejezésére a lelkes tisztségviselő két változatot szerkesztett. Ismerkedjünk meg velük a korabeli tanácsai jegyzőkönyv alapján:

TVbae tyMpana IntroDVCVnt sChoLas Apathlenses.

(Trombitaszó és dobpergés nyitja meg az apáti iskolákat.)

Ennek párja:

TVbIs tIMpanIs InChoantVr sChoLae In oppIDo ApathI.
(Trombitaszóval és dobpergéssel nyílnak meg az iskolák Apáti városában.)

1. sz. kép

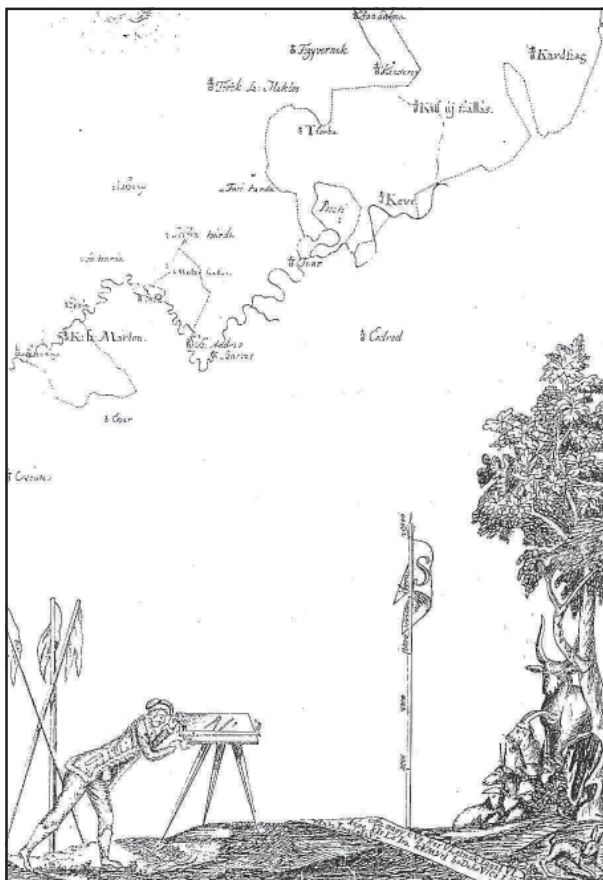
A lényegében azonos tartalmú kronosztichonok mindkét formájukban jól érzékeltetik az örvendetes esemény hangulatát.

A kronosztichonok témaköréből vett mintavételeket fejezzük be egy különleges-séggel. Ez az eddigiektől több tekintetben eltérő számmegjelölés id. Bedekovich Lőrinc nevéhez fűződik. Ő 1751–1823 között élt, *Jászfényszarun* telepedett le, de hivatala Jászberényhez kötötte, mert 1779-től ő lett „a Szabad Jász és Két Kun Megyék hites Mértseklője”, azaz a jászkun kerületi földmérő (geometra). Tervező és vízépítő mérnöki munkájával párhuzamosan számos kiváló térképet is készített a működési körébe eső területekről. Ezek egyike a Nagykunságról 1795-ben rajzolt, a megyei levéltárban őrzött kézíratos térképe. Ennek alsó részén egy mérőeszközzel tevékenykedő földmérőt, és egy fa árnyékában a tájra jellemző állatsoportot ábrázoló rajzot találhatunk. (2. sz. kép) Az ábrát középtájon ferdén átszelő szalagszerű sávon olvasható a térkép tárgyát és szerzőjét feltüntető felirat. Ez a felirat kronosztichon, és az eddig bemutatottakhoz képest legfeltűnőbb sajátossága, hogy az általánosan megszokott latin helyett *magyar nyelven* íródott. Íme:

Az nagy kVn kerVLetnek Igazi VI
képe kIt LeIra kVMVrI beDeko VICH Lő-
rIntz IngenIeVr.

Könnyebben olvasható formában: Az nagykun kerületnek igazi új képe, kit leíra kumuri Bedekovich Lőrintz ingenieur.

A két szövegformát összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a fogalmazó apróbb engedményekre kényszerült egy-egy betű írásánál, illetve egy idegen szó (ingenieur= mérnök) használatára nyelvünk akkori állapotából következően. Egy részletről még külön is szükséges szólni. A „kumuri” – szokottabb alakjában: komori – a horvát származású Bedekovich-család nemesi előneve; az ősök a hajdani Varasd megyei Komorfalva birtokosai voltak. A birtok nevének régebbi alakja: Kumur.

2. sz. kép

Befejezésül megállapíthatjuk: a fentiekben ismertetett válogatásból is kiviláglik, hogy a kronosztichonok mind tartalmi, mind formai szempontból meglehetősen változatos képet mutatnak. A gazdasági és kulturális fellendülés időszaka elég bőséges teret kínált alkalmazásukra. Az egész jelenség jól tükrözi a barokk kor sajátos lelkületét. Ez a kor kedvelte a szellemi próbatételt, vonzódott a bonyolultabb, mutatósabb megoldásokhoz. Ezzel is magyarázható egy-egy nevezetes évszám kronosztichonnal való kifejezésének a népszerűsége. Nem volt nehéz olyan írástudót találni, aki vállalkozott efféle szellemi tornára. Jellemző – áttekintésünk során két esetben is láthattuk –, hogy egy-egy szerző ugyanarról a témáról egyszerre két megoldást is alkotott a nyilvánosság számára. De az sem volt ritkaság, hogy valaki „csak jó kedvéből is” fabrikált kronosztichonokat a maga vagy baráti köre szórakoztatására.

Sebők Balázs

ÉLETKÖRÜLMÉNYEK A „VAS ÉS ACÉL ORSZÁGÁBAN” ÉS JÁSZBERÉNYBEN (1950–1956)

Magyarországon a kommunisták 1948-49-es hatalomátvételét követően rövid időn belül szovjet-típusú diktatúra fejlődött ki, amelyben mindent a Szovjetunió szabta irányelvek szerint alakítottak, a Szovjetuniót minden téren kritika nélkül lemásolták. Így volt ez a gazdaságpolitikában, az igazságügyben, a katonapolitikában stb., de nem volt más a helyzet a szociálpolitika, a munkásellátás, az életkörülmények alakítása esetében sem. A hangoztatott tetszetős irányelvek ellenére az országban zuhanó-repülést vett az életszínvonal, s messze tűnt az 1945 utáni rövid időszak újjáépítéssel kezdődő és a jövőre inkább optimizmussal tekintő szemlélete is. Az alábbi írás a szocialista rendszer első, Rákosi Mátyás és Gerő Ernő nevével fémjelzett korszakával, azon belül is az „ötvenes évek” hiánykommunizmusának életkörülményeivel kíván foglalkozni. Az életkörülmények valamennyi mutatójának vizsgálata szétfeszítené ezen írás kereteit, ezért csak a közellátás helyzetére, a lakáskérdésre és az iparosodás korszakának munkakörülményeire, itt a munkavédelemre térek ki. A témát feldolgozó szakirodalom mennyisége meglehetősen kevés, így magam is elsősorban levéltári forrásokra építtem: az országos viszonyokat bemutató források a Magyar Országos Levéltár archívumából és a Központi Statisztikai Hivatal gyűjteményéből, míg a helyi, jászberényi adalékok a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár anyagából valók. Levéltári vizsgálódásaim során arra kerestem a választ, hogy hogyan éltek az emberek az '50-es évek Magyarországon, és ezen belül az iparosodó Jászberényben, mennyire volt élhető a magyarországi szocialista rendszer első korszaka.

A Magyar Népköztársaság első öt éves népgazdasági tervét az 1950. január 1. és 1954. december 31. közötti időszakra tervezték. Az első öt éves terv fő célja a nehézipar viharos intenzitású fejlesztése volt, ám emellett célként tűzték ki a mezőgazdaság elmaradottságának felszámolását, valamint hozamának jelentős emelését, hogy bőségesen biztosítani tudják a lakosság élelmiszerszükségletét. A tervek között szerepelt az életszínvonal átlagosan 35%-kal való további emelése, ebben kiemelten a közellátás színvonalának és a lakásviszonyoknak a megjavítása.¹ Mindezen tervek ellenére – amint azt a túlzott mértékű iparosítás elvét olvasva előre látni lehetett – már a népgazdasági terv első évében, 1950-ben súlyos zavarok keletkeztek a közellátásban

¹ Balogh Sándor (szerk.) [1986]: *Nehéz esztendők krónikája*. Gondolat, Bp. 123.o.

Sebők Balázs

ÉLETKÖRÜLMÉNYEK A „VAS ÉS ACÉL ORSZÁGÁBAN” ÉS JÁSZBERÉNYBEN (1950–1956)

Magyarországon a kommunisták 1948-49-es hatalomátvételét követően rövid időn belül szovjet-típusú diktatúra fejlődött ki, amelyben mindent a Szovjetunió szabta irányelvek szerint alakítottak, a Szovjetuniót minden téren kritika nélkül lemásolták. Így volt ez a gazdaságpolitikában, az igazságügyben, a katonapolitikában stb., de nem volt más a helyzet a szociálpolitika, a munkásellátás, az életkörülmények alakítása esetében sem. A hangoztatott tetszetős irányelvek ellenére az országban zuhanó-repülést vett az életszínvonal, s messze tűnt az 1945 utáni rövid időszak újjáépítéssel kezdődő és a jövőre inkább optimizmussal tekintő szemlélete is. Az alábbi írás a szocialista rendszer első, Rákosi Mátyás és Gerő Ernő nevével fémjelzett korszakával, azon belül is az „ötvenes évek” hiánykommunizmusának életkörülményeivel kíván foglalkozni. Az életkörülmények valamennyi mutatójának vizsgálata szétfeszítené ezen írás kereteit, ezért csak a közellátás helyzetére, a lakáskérdésre és az iparosodás korszakának munkakörülményeire, itt a munkavédelemre térek ki. A témát feldolgozó szakirodalom mennyisége meglehetősen kevés, így magam is elsősorban levéltári forrásokra építtem: az országos viszonyokat bemutató források a Magyar Országos Levéltár archívumából és a Központi Statisztikai Hivatal gyűjteményéből, míg a helyi, jászberényi adalékok a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár anyagából valók. Levéltári vizsgálódásaim során arra kerestem a választ, hogy hogyan éltek az emberek az '50-es évek Magyarországon, és ezen belül az iparosodó Jászberényben, mennyire volt élhető a magyarországi szocialista rendszer első korszaka.

A Magyar Népköztársaság első öt éves népgazdasági tervét az 1950. január 1. és 1954. december 31. közötti időszakra tervezték. Az első öt éves terv fő célja a nehézipar viharos intenzitású fejlesztése volt, ám emellett célként tűzték ki a mezőgazdaság elmaradottságának felszámolását, valamint hozamának jelentős emelését, hogy bőségesen biztosítani tudják a lakosság élelmiszerszükségletét. A tervek között szerepelt az életszínvonal átlagosan 35%-kal való további emelése, ebben kiemelten a közellátás színvonalának és a lakásviszonyoknak a megjavítása.¹ Mindezen tervek ellenére – amint azt a túlzott mértékű iparosítás elvét olvasva előre látni lehetett – már a népgazdasági terv első évében, 1950-ben súlyos zavarok keletkeztek a közellátásban

¹ Balogh Sándor (szerk.) [1986]: *Nehéz esztendők krónikája*. Gondolat, Bp. 123.o.

és drámaian romlani kezdtek a munkásság élet- és munkakörülményei is. A pazarló, erőltetett ütemű iparosítás költségeit a dolgozók fizették meg, hiszen munkájukért igen alacsony munkabéreket kaptak, munkás- és egészségvédelemre, valamint szociális beruházásokra pedig gyakorlatilag semmit sem fordított a költségvetés, az erre korábban előirányzott összegeket az eredeti terven felüli beruházásokra költötték, mit sem törődve a dolgozók életkörülményeivel. A közellátási zavarokért az MDP Központi Vezetősége természetesen az „ellenséget” és a fogyasztókat okolta, vagy veszélyes szabotázsakciókra hívta fel a figyelmet, s a továbbiakban a „főlős vásárlóerőt” áremelésekkel és normarendezésekkel (normaemelésekkel) kívánta elvonni.

A helyzet kritikus mivoltára utal, hogy 1950. szeptember 21-én az MDP Titkársága határozatot hozott a közellátási nehézségekkel kapcsolatos azonnali tennivalókról. A jelentésben országszerte tömeges felvásárlásról és pánikszerű áruhalmozásról van szó, amelyet a párt a legújabb koreai eseményeknek tulajdonított. Ezzel párhuzamosan megerősödő háborús rémhírterjesztésről és ellenséges propagandáról is olvashatunk, amely a népi demokrácia, valamint a párt és a Szovjetunió ellen folyik. A Titkárság megadja az agitációban használatos válaszokat a helyzet kezelésére: [...] „Fel kell kelteni a munkásság és a bérből élő kisemberek gyűlöletét a burzsoá, spekuláns áruhalmozó elemek ellen. [...] Meg kell magyarázni, hogy a nehézségek ellenére érvényesül a szocialista gazdaság törvényszerűsége, a dolgozók életszínvonalának állandó emelkedése. Adatokkal kell kimutatni, hogy a döntő élelmezési cikkekben az ellátás biztosítva van. [...] Nehézségeink fő okozója a közellátás területén működő ellenség: a harácsoló spekulánsok, a jobboldali szociáldemokraták, a háborús pánikkeltők és árufelhalmozók, akik olyan cikkekből is hiányt idéznek elő, amelyekből a normális fogyasztásra elegendő mennyiség van. [...] A kulákok hátráltatják a begyűjtést és kenyeret, kenyérgabonát, burgonyát és cukorrépát használnak takarmánynak.”²

Az MDP Államgazdasági Osztályának 1950. december 5-én kelt, a közellátásról szóló jelentésében mindezek ellenére kielégítőnek ítélte a közellátás helyzetét, bár elismerte, hogy „az utóbbi napokban vidéken vásárlási láz tapasztalható és elsősorban gyufából, valamint petróleumból kezd kialakulni hiány”.³

A közellátási zavarok már az 1949-es év végén tetten érhetők Jászberényben, hiszen a Városi Pártbizottság a Megyei Pártbizottsághoz küldött hangulatjelentésében megjegyzi, hogy „az elmúlt hetekben a zsír- és a faellátás kérdésénél is bizonyos zavarok mutatkoztak a városban. November hó első felében ezért küldöttségek keresték fel a pártszervezetünket, és kérték a pártot, hogy tegyünk valamilyen intézke-

² Izsák Lajos (főszerk.) [1998]: A Magyar Dolgozók Pártja határozatai. 1948-1956. Napvilág, Bp. 115-116.o.

³ Jelentések a közellátásról. Magyar Országos Levéltár: MOL-M-KS-276-116/K-e/1.ő.e. A továbbiakban: jelentések a közellátásról. 1.lap.

dést.⁴ Az 1950-es év elején elsősorban a tüzelőanyag beszerzésénél mutatkoztak nagyobb nehézségek, ugyanis folyamatos árusításról nem lehetett beszélni, így elsősorban a szegényebb dolgozók - akik egyszerre csak kisebb mennyiséget tudtak megvenni, viszont ezért gyakrabban keresték a tüzelőt - többször tüzelőanyag nélkül maradtak. A helyi Pártbizottság elsősorban ezen a téren, a tüzelőanyag-fronton tapasztalt elégedetlenséget.⁵ Az 1950 húsvétjára vonatkozó jáászberényi hangulatjelentés azt emeli ki, hogy a reakció minden részt kihasznál, hiszen a tejcarnok előtt a húsvéti ünnepek alatt igen nagy volt a sorbanállás tejért és vajért, amikor a reakció beküldte embereit a sorok közé és pillanatnyi hangulatot teremtett magának. Ugyanezt tapasztalták a tüzelőért sorban állók esetében is, ahol 10 kg-nyi fáért órákat álltak sorba az emberek. A reakció igyekezett kihasználni a kenyérellátás körül tapasztalt fennakadást is, ám „a közigazgatás a párt utasítására belenyúlt ebbe a kérdésbe és megállítottuk a reakció támadását.”⁶ És még egy rövid mondat az egyik jelentésből az 1950-es év jáászberényi viszonyaihoz: „A hangulat a piacokon elég rossz, mert burgonya még a heti piacokon is elég kevés vagy egyáltalán nincs.”⁷ Ezenkívül súlyos hiány mutatkozott a városban még húsból, tejből, zöldségből és hagymából is, és Jáászberény pl. a szeptember hónapra vonatkozó 3600 kg-os zsírigenylésből mindössze 625 kg-ot kapott meg az elosztó központból, így nem lehet csodálkozni a zsírhiányon sem.⁸

Az állandósuló közellátási problémák miatt a párt elhatározta, hogy 1951-től ismét bevezeti az 1949-ben megszüntetett adagolt közellátást (a jegyrendszert) néhány legfontosabb élelmiszerre és egy-két iparcikkre. Az élelmiszerjegyekkel ezentúl csak a szűk fejadagokat lehetett beszerezni kenyérből, cukorból, lisztből, húsból, zsiradékából, tejből és szappanból, mert „az adott árak mellett a kereslet messze felülmúlja a rendelkezésre álló árumennyiséget, és az a veszély fenyeget, hogy éppen a munkásság nem tudja ezekből a minimális szükségletét sem beszerezni”.⁹ A jegyrendszer bevezetése után pl. zsiradékából a havonta egy fő részére járó alapdagad 60 dkg volt, dolgozóknál 80 dkg, fizikai és kiemelt szellemi foglalkozásúak körében 90 dkg, nehéz fizikai munkát végzőknél 110 dkg. Ezen felül 20 dkg vaj járt az egy éven aluli gyermekeknek és a szoptatós anyáknak, plusz 10 dkg pedig az 1-12 éves

⁴ A Városi Pártbizottság információs- és hangulatjelentései a Megyei Pártbizottságnak. 1949. december 13. Jáász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (JNSZML) 42-2/2. ő.e. 14.o.

⁵ Uo. 1950. január 3. 18.o.

⁶ Uo. 1950. április 8. 19.o.

⁷ Uo. 1950. július 31. 21.o.

⁸ JNSZML Jáászberényi Városi Tanács VB Titkárságának iratai. 1950 szeptember 1.

⁹ Jelentések a közellátásról. 36.lap. Megjegyzés: a párt iratai között szovjet mintára természetesen vagonokban adták meg az egyes élelmiszerekből (még a szalonnából is) a rendelkezésre álló és hiányzó mennyiséget.

korosztálynak. A kiemelt szellemi foglalkozásúaknál újabb 20 dkg vajat, a föld alatt dolgozó bányászoknak pedig plusz 30 dkg szalonnát állapítottak meg az illetékesek. Ezen kívül kijelentették, hogy minden olyan család, ahol disznót vágtak, zsír tekintetében önellátónak mondható, s az üzemi étkezést igénybe vevőknek is le kell mondaniuk teljes zsírjegyükről.¹⁰ Ezen utóbbi két intézkedéssel a zsírjegyre jogosultak köréből kivonhatták a parasztság legnagyobb részét és a munkásság jelentékeny hányadát, vagyis alig maradt zsírjegyre jogosult dolgozó az országban. Friss Istvánnak a kenyérfegyverre tett javaslata szerint a kenyérből járó napi alapadag 25 dkg lett volna, míg húsból heti 30 dkg-ot állapított meg a párt, azonban a magánszektorban dolgozóknak és a nem dolgozóknak nem járt húsjegy.¹¹

Jászberényben az MDP Városi Pártbizottsága az 1951. január 4-i ülésén foglalkozott a jegyrendszer bevezetésével, ahol megállapították, hogy „a dolgozók örömmel fogadták a Minisztertanácsnak a jegyrendszer bevezetésére vonatkozó határozatát, hiszen így legalább azok a dolgozók is hozzájutottak a cukorhoz és a liszthez, akik egész napos munkájuk miatt nem tudtak sorban állni. Az ellenség munkája itt is megmutatkozott, mert azt hangoztatta, hogy a cukor és a liszt ára kettőszörösére emelkedett, és hamarosan bevezetik a kenyérfegyvert is, mire kenyérfelvásárlás indult meg. Ezt a támadást azonban felvilágosító munkával sikerült visszaverni, ami után a párt immár jobban odafigyelt az ellenség aknamunkájára, nehogy háborús pánikot keltsen, és más területen is megindítsa a felvásárlást.”¹²

A párt számításaival ellentétben a bevezetett jegyrendszer nem javította, stabilizálta, hanem még tovább rontotta a közellátás helyzetét, ezért előbb korrekciós javaslatokkal kellett előállni, majd a következő év elejére teljesen vissza kellett vonni a totális kudarcba fulladt jegyrendszer-rendeletet. Az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztálya magyarázatában a kudarc beismerése helyett a jegyrendszert utólag csak egy átmeneti szükségintézkedésnek nevezte, amelynek oka az előző évi szárazság, az ebből fakadó rossz termés és az elburjánzó kulákspekuláció volt. A spekuláns elemek és a dolgozó nép egyéb ellenségei arra igyekeztek felhasználni a gyengébb termést hozó nehéz időket, hogy felvásárolják az árut a dolgozó nép elől, és így mesterségesen sorbanállásokat szervezzenek, pánikhangulatot keltsenek. A párt pedig ezt kiküszöbölendő hozta meg kényszerből, átmenetileg rendeletét, hogy biztosíthassa a dolgozók legalább minimális ellátását.¹³ Ám a sztálinista iparosítás lendületesen tovább folyt, és magától nem teremtődött elő a lakosság ellátásához szükséges árualap, más drasztikus intézkedésre volt szükség a „főlös vásárlóerő”

¹⁰ Jelentések a közellátásról. 36. lap.

¹¹ Uo. 13. és 15. lap.

¹² JNSZML Magyar Dolgozók Pártja Jászberényi Pártbizottságának iratai. A továbbiakban: MDP JPB iratai 42-1/4.ó.e. 7.o.

¹³ Jelentések a közellátásról. 127-128. és 211. lap.

piacról való elvonásához, a kereseteknek a szűkös kínálathoz való leredukálásához. Az MDP ezt az 1951. december 2-án bevezetett „általános ár- és bérrendezéssel” kívánta megoldani. Ez az árak drasztikus emelését és a reálbérek csökkentését jelentette, amely még súlyosabb szegénységbe taszította a magyar társadalom széles rétegeit. Az általános ár- és bérrendezés idején Magyarország minden európai országot felülmúlt az áremelések mértékét tekintve. Ráadásul itt nem folyamatos, viszonylag egyenletes, hanem lényegében egyszeri, ám ugrásszerű, sokkoló mértékű áremelésről volt szó.¹⁴

Az áremeléseket végül minden előzetes tájékoztatás nélkül 1951. december 2-áról (vasárnap) december 3-ára (hétfő) hajtották végre: a teljes titoktartás miatt az üzleteknek mindössze egy napjuk volt a leltározásra és a termékek átárazására. Az áremelkedések mértékére jellemző, hogy a kenyér ára egyik napról a másikra 75%-kal, a liszté 77%-kal, a cukoré 87%-kal, a disznózsír 106%-kal, a teavajé és a tejé pedig 140%-kal emelkedett. Nem volt jobb a helyzet egyéb termékek esetében sem, hiszen pl. a cipők ára 30-150%-kal, a műszaki cikkeké 30-100%-kal, a gumicsizmáé pedig 300%-kal emelkedett.¹⁵ Mindezek ellenére a súlyos közellátási zavarok továbbra is megmaradtak, sőt az 1952-es év hozta meg az életszínvonal mélypontját is. Az üzletek árukészletét egyszerűen nem volt mivel feltölteni, amelynek okát az MDP egyik önkritikus jelentése is megadja. Ezek szerint a helytelen külkereskedelemből adódnak a legfőbb problémák, ugyanis az ország az ipari nyersanyagok behozatalának biztosítására változatlanul igen nagy mennyiségű élelmiszert exportált, nem véve figyelembe a megnövekedett belföldi szükségletet.

Míg az állami üzletek kongtak az ürességtől, addig a szabadpiacon szinte mindig lehetett élelmiszert kapni, igaz, jóval magasabb áron. Ha az állami kiskereskedelemben kivételesen nem volt áruhiány, a szabadpiacon az árak akkor is magasabbak voltak, mert az ott kapható áruk rendszeresen frissebbnek, gondosabban tároltnak és jobb minőségűnek bizonyultak. A legkirívóbb különbségek a kiskereskedelmi és a szabadpiaci árak között éppen az 1951-es esztendőben voltak, amikor a tej általában 150%-kal, a sertéshús 162%-kal, a vaj 202%-kal, a tejföl 260%-kal, a zsír 379%-kal, a túró pedig 464%-kal volt drágább a szabadpiacon, mint az állami üzletekben. A különbségek növekvő aránya azt is megmutatja, melyik áruféleségből mekkora volt a hiány (a túró gyakorlatilag ismeretlen volt az állami üzletekben, de hatóságilag megszabott ára a rend kedvéért azért volt).¹⁶

¹⁴ Huszár István – Hoch Róbert - Kovács János - Timár János (szerk.) [1969]: Az életszínvonal alakulása Magyarországon. 72.o.

¹⁵ Jelentések a közellátásról. 42. és 91. lap.

¹⁶ Statisztikai Időszaki Közlemények I. kötet [1957]. Áralakulás Magyarországon 1938-ban és 1949-1955-ben. KSH, Bp. 6. és 58.o.

A Jászberényi Városi Tanács Kereskedelmi Osztályának 1953. január 28-án kelt jelentése szerint a városban „kereskedelmi vonalon a legnagyobb probléma a kenyér kérdése volt.” A város ekkor már túl van a kenyérhiány mélypontján, hiszen a jelentés szerint legalább a reggeli órákban lehetett kapni kenyeret, sőt időnként még a déli és délutáni órákra is maradt néhol a készletből. A 28-as számú főtéri Népboltban meg kellett szüntetni a kenyér árusítását, hogy az ott rendszeresen sorban álló tömeg más üzletkebe oszoljon el. A jelentés kiemeli, hogy az utóbbi időszakban igen keresettek lettek a lakosság körében a szárított tésztafélések, amely jelenséget minden bizonnyal az állandó kenyérhiánynak lehet betudni. A Kereskedelmi Osztály kifejezi azt a reményét, hogy a város kenyérellátása hamarosan visszatér az előző év decemberének állapotához, amikor a dolgozók válogathattak a kenyér között. További probléma volt a város 4,60-as liszttel való ellátásában is, hiszen ezt az árut csak kiszámíthatatlan időpontokban mérték az üzletekben, „így azok, akik ráérnek egész nap a boltokat járni, kifigyelik és elviszik 3-4 helyről is a lisztet, míg aki dolgozik és nem ér rá a boltokat sorra járni, annak egy helyről sem jut.” Pedig a Kereskedelmi Állandó Bizottság aktívái ebben az időben rendszeresen figyelték az embereket a boltokban, és akit gyanúsnak találtak, annak feljegyezték a nevét. Az Ellenőrző Bizottság kiment kivizsgálni a tényeket, és ha valaki „indokolatlanul vásárolta a kenyeret”, az ellen szigorú eljárást indítottak. 1953 elején teljes hiány volt a városban gyermekharisnyából és magas szárú női cipőből, míg zsírból és cukorból éppen nem lehetett nagyobb felvásárlást tapasztalni.¹⁷

Sztálin halála (1953. március 5.) – mint minden jelentősebb szovjet belpolitikai esemény – komoly kihatással volt Magyarország belső viszonyaira is. Az MDP párt- és állami vezetése 1953. június 13-16-án Moszkvába kapott meghívást „tárgyalásokra”, ami nem volt más, mint kioktatás. Rákosi Mátýásnak a tárgyalások során olyan megalázó és megszegyenítő bánásmódban volt része, mint még soha. Dobi István, Nagy Imre, Gerő Ernő és mások jelenlétében mindazt – a túlzott iparosítást, a hadsereg felduzzasztását, az erőszakos téveszesítéseket, az életszínvonal csökkenését, az ellátási zavarokat, a koncepciós pereket, internálásokat és a személye körüli kultuszt – a fejére olvasták, amit korábban Moszkva követelt tőle, vagy ami a szovjet gyakorlatot is jellemezte. Miniszterelnöknek – szovjet utasításra – a mérsékelt kommunista Nagy Imrét nevezték ki, aki – amennyire lehetett – megpróbálta ésszerűsíteni a szinte teljesen hadigazdaság-jelleget öltött magyar gazdaság működését s célul tűzte ki többek között az életkörülmények könnyítését, az életszínvonal emelését is. Számos intézkedés foglalkozott az ár- és bérrendszer kirívó aránytalanságainak korrigálásával. 1954 tavaszáig mintegy 10 ezer fogyasztási cikk árát csökkentették 5 és 40% közötti mértékben. A munkások és alkalmazottak bérért ugyanakkor emelték

¹⁷ JNSZML: a Jászberényi Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai, VB-jegyzőkönyvek, 1953. január 28. 61.o. A továbbiakban: VT VB iratai.

– reálértéken számítva átlagosan mintegy 15%-kal.¹⁸ Végre javítottak a parasztek lehetetlen életkörülményein is, hiszen eltörölték a rájuk kirótt – nagyrészt igazságtalan – büntetéseket, a begyűjtési kötelezettség elmulasztása miatti kártérítéseket, csökkentették addigi túlzott adóterheiket, megszüntették a tartozások zömét és a begyűjtési hátralékokat. Több intézkedéssel próbáltak javítani a mezőgazdaság helyzetén, ugyanis „a párt célként tűzte ki a mezőgazdaság erőteljes ütemben való fejlesztését, mert csak így bocsátható a lakosság rendelkezésére évről-évre több élelmiszer.”¹⁹

Az új kormányprogram hatása a jászberényi pártbizottságot sem kerülte el, hiszen az 1953. július 23-án megtartott ülésen elhangzott, hogy az ellenség kihasználja az új helyzetet: „A mezőőr elvtársak beszámoltak arról, hogy beadás-ellenes hangulatok vannak. Az ellenség azt híresztelte, hogy a beadásnál első a fejadag és a vetőmag, csak azután a beadás. A kulákság Nagy Imre elvtárs beszéde után lábra kapott. Volt olyan kulák, aki a Begyűjtési Osztályon flegmán azt mondta, hogy adják ki a másik beadási könyvét, mert már megszűnt a kulák.”²⁰ A Városi Tanács VB őszi ülésén már a Kereskedelmi Csoport árleszállításokkal kapcsolatos jelentését tűzte napirendre. Ebben kiemelik, hogy ilyen nagymértékű árleszállítás hazánkban még nem volt, és az árleszállítást a dolgozók örömmel fogadták (akárcsak korábban a jegyrendszert és a párt bármely intézkedését). Megjegyzik, hogy az intézkedést követő napokban Jászberényben egy üzletben sem volt „megrohanás-szerű kereslet” a leárazott árucikkek iránt, a fogyasztók szükségleteit és igényeit mindenből ki tudták elégíteni. Nagyobb arányú vásárlás különösen a ruhaszövet, a gyermek- és női lóden, a takaró- és ágygarnitúrák terén jelentkezett. Kerékpárból is többet adtak el, és „az elmúlt héten megvásárlásra került egy varrógép a Keravillban, pedig már hosszabb idő óta nem volt eladás belőle.” Az élelmiszer-ellátás terén a zsírért továbbra is rendszeresen sorban kellett állni, ezért a vásárlók kérték, hogy legyen helyette margarin és étolaj is az üzletekben. Húsból az azt megelőzőnél nagyobb keretet kapott a város és javult a kínálat, de felvágottakból továbbra sem volt rendszeres az ellátás. Ahogy cukorkából és darab-áruból sem, hiszen sokszor a rendelt mennyiség 1/3-át sem küldték meg az elosztó központokból. A dolgozók sokat panaszkodtak a kenyér égett héjára, valamint az Üzemélelmezési Vállalat ételeinek rossz minőségére és zsíraltanságára.²¹

¹⁸ Romsics Ignác [1999]: Magyarország a XX. században. Osiris, Bp. 375-378.o.

¹⁹ Előre a dolgozó parasztság jólétének emeléséért! [1953]. A kormányprogram végrehajtásával kapcsolatos legfontosabb intézkedések ismertetője. Népszava, a SZOT Lap- és Könyvkiadó Vállalata, Bp. 3-8.o.

²⁰ JNSZML MDP JPB itatai 42-1/6.ó.e. 93.o. 1953. július 23.

²¹ JNSZML VT VB-iratok 1953 szeptember 16. 685-686.o.

1953 karácsonyára sokat javult a közellátás helyzete Jászberényben, hiszen ekkor kivételesen már a húsért és a zsírért sem kellett sorban állni, sőt az addig hiánycikkeknek számító felvágottból még a külterületekre is jutott. Egyedül a szaloncukor-ellátás nem volt megfelelő, ezért a cukrászda 6 mázsa szaloncukrot készített, bár ezek egy része csomagolás nélkül került a kereskedelembe. Az ötvenes évek során egyedülálló módon „csemegeként kisebb mennyiségű narancs is került a boltokba”. Hiánycikknek számított ekkor a gyermekcipő, a nadrág, a harisnya, a mackó és szinte minden általános gyermekruházati cikk. A Városi Tanács VB határozati javaslatában szólította fel a jászberényi BELSPED Vállalat vezetőjét, hogy a zavartalan húsellátás érdekében a lehető legrövidebb időn belül szerezze be a hússzállításra alkalmas bádoglemezzel borított kocsit, amivel addig nem rendelkezett a város. Érdekes, hogy a VB ülésen az egyik tanácstag a maximalizmus jegyében megkérdezte, hogy miért lehet csak 2 féle péksüteményt kapni a városban, noha a párt határozata országosan 21 féle péksütemény árusítását biztosítja?²²

1954-ben a legsötétebb évekhez, az 1950-1953-as időszakhoz viszonyítva továbbra is jó volt az élelmiszer-ellátás helyzete, hiszen ekkor csak húsból volt komolyabb hiány a városban, amelyből heti egy vagy két alkalommal lehetett vásárolni, igaz, csak hosszas sorbanállás után, és még ekkor sem jutott mindenkinek. A kereskedelem helyzetéről szóló jelentés itt rögtön megjegyzi, hogy az előző évben még több termék miatt is állandó volt a sorbanállás: „a vásárlók így igyekeztek biztosítani magukat, hogy már órákkal az üzletnyitás előtt sorbanálltak, várakoztak.” Noha a Tanács a sorbanállások megszüntetésére tett intézkedéseket, ezek csak némileg enyhítettek a helyzeten. A Városi Tanács szerint a textilellátás terén is nagymértékű volt a javulás, de még itt is voltak hiányosságok, főként a kötöttárú, a gyermekholmik, a harisnya, a mackó és a gyermekcipő esetében.²³ A fűtési szezon kezdetére, 1954 őszére menetrendszerűen ismét beköszöntöttek a tüzelőanyag-ellátás körüli problémák: állandósultak a sorok a TŰZÉP előtt. Ráadásul tűzifa egyáltalán nem volt, szénből pedig csak ún. iszapszenet lehetett kapni. Az építőanyag-ellátás is igen kedvezőtlen képet mutatott, hiszen jóformán semmit sem lehetett beszerezni: „kevés a fűrészáru, cserepet nem kapunk, a mész és cement biztosítása is igen rapszodikus.” Továbbra is sok panasz volt a kenyér minőségével kapcsolatban, amelynek oka a párt szerint a városi malom korszerűtlensége volt, hiszen a malomnak nem volt keverőkamrája.²⁴

²² JNSZML VT VB-iratok és a Kereskedelmi Csoport jelentése. 1953. december 24. 1005-1007. o.

²³ JNSZML MDP Jászberényi Végrehajtó Bizottságának iratai. A továbbiakban: MDP JVB iratai 42-2/22. ó.e. A város ipari üzemeinek munkájával, a kereskedelemmel és a város önellátásának helyzetével kapcsolatos iratok. 1954. április 1.

²⁴ JNSZML MDP JVB iratai 42-2/22. ó.e. 1954. október 5.

A Szovjetunióban bekövetkezett újabb politikai fordulat miatt 1955. március 28-án Nagy Imrét leváltották a miniszterelnöki posztról, és Rákosi Mátyás vezetésével ismét a keményvonalas kommunisták vették át a hatalmat Magyarországon. Ők a leváltott miniszterelnök politikáját keményen bírálták, opportunistának, illetve nacionalistának bélyegezve azt. Meg voltak róla győződve, hogy a szerény mértékű életszínvonal-emelés komolyan hátráltatta a gazdaság fejlődését, és a tönk szélére juttatta az országot. Az 1949-53 közötti időszakhoz képest azonban változás annak (f)elismerése, hogy hibás és a hatalomra nézve is veszélyes az életszínvonal tekintetében korábban folytatott politikájuk. Mindemellett vallották, hogy „nem lehet a nehézipar fejlesztését szembeállítani népünk életszínvonalának emelésével, sőt ellenkezőleg: a népjólét emelését elősegítő többletermelésnek ez az alapja.”²⁵ Az MDP régi-új vezetői a fordulat után sem látták be, hogy sokkal nagyobb mértékben kellene módosítani az ipari felhalmozás („A” szektor) és a lakossági fogyasztás-ellátás („B” szektor) arányszámain az utóbbi javára.

A fordulat után az MDP Jászberényi Végrehajtó Bizottságának ülésén ismét súlyosbodó helyzetről tárgyalhattak az elvtársak 1955 nyarán. Noha a kenyér minőségével kapcsolatban már egyre kevesebb volt a panasz, igen nagy feladat elé állította a Sütőipari Vállalatot az, hogy a megújuló felvásárlás miatt a város addigi napi 60 mázsás átlagfogyasztása hirtelen 100-110 mázsára nőtt. Ismét előkerültek azok a vádak, miszerint sok helyen a disznókkal etetik fel a kenyeret, mert a kenyér kilója csak 3 forint, míg a korpáé 7-8 forint volt. A VB ülésén többen is szorgalmazták, hogy leplezzék le azokat, akik ilyen tettekkel kenyérhiányt, illetve a kenyérellátás terén problémát idéznek elő. A VB egyik tagja azt javasolta, hogy „állítsanak a boltokba valakit, aki ki tudja figyelni, ki viszi el a sok kenyeret vagy lisztet, és annál beszélgetés ürügye alatt ellenőrzést lehetne tartani, hogy hová teszi a mennyiséget, nem az állataival eteti-e fel”. Szintén felvásárlás volt tapasztalható lisztből is, pl. a tanyai boltokban három-négyszeresére növekedett a lisztfogyasztás. Ennek oka a VB tagjai szerint az, miszerint a város és a járás területén elterjedt, hogy a szárazság miatt nem lesz jó a gabonatermés, ezért nem lesz elegendő liszt: „ezzel pedig az ellenség azt igyekszik elérni, hogy a hiszékeny parasztság és a dolgozók is felvásárlást kezdjenek, és ezáltal problémákat okozzanak a közellátásban.”²⁶

A város húsellátása továbbra is katasztrofálisnak volt mondható, hiszen a Szolnoki Kiskereskedelmi Vállalattól keretként kapott heti 5 mázsa hús egyetlen napra sem volt elegendő, hiába jelezték a jászberényi pártvezetők, hogy a városnak ennél jóval nagyobb mennyiségre lenne szüksége (Jászberény a húsbeadási tervek alapján a kapott mennyiségnél jóval többet adott be a közös raktárakba, ám azt minden bizonnyal a kiemelt szocialista iparvárosok és Budapest kapták meg). További

²⁵ Az MDP vezetőinek beszédei. MOL-M-KS-276-104/ 2.ő.e. 35. és 38. lap.

²⁶ JNSZML MDP JVB iratai 1955. június 23. 42-1/9. ő.e. 173-178.o.

gondot jelentett, hogy különösen piaci napokon a járás területéről (főként Jákóhal-máról) bejövők „kivitték a városból” a zsírt, Árokszállásról pedig rendszeresen bejártak Berénybe sorban állni húsért. Igen elterjedt volt a piaci üzérkedés és spekuláció, amikor a városi piacon tevékenykedő kofák gyorsan felvásárolták a piacra behozott terményeket, majd azokat jelentős felárral adták tovább. Ez a tevékenység – a helyi pártbizottság megállapítása szerint – „Nagy Imre politikája óta nagymértékben felélénkült”. Mindenképpen el szerették volna a továbbiakban kerülni azt, hogy a város dolgozói másod- vagy harmadkézből legyenek kénytelenek megvenni a terményeket a termelőktől való közvetlen és olcsóbb vásárlás helyett, ezért határozati javaslatban döntöttek a gyakoribb és szigorúbb piaci ellenőrzések mellett. Június 21-én pl. a vasútállomás területén megtartott ellenőrzés alkalmával 4 személyt fogtak el, akik összesen 40 db baromfit és 956 db tojást akartak a városból „spekulációs céllal” kiszállítani. Másnap pedig a Jászberény – Nagykáta útvonalon ütöttek rajta az üzérkedőkön, amelynek során 4 személytől összesen 64 db csirkét, további egy személytől pedig 25 kg túrót, 2 kg sajtot és 6 kg vaját koboztak el.²⁷

1955 őszén zsírból, cukorból, húsból és burgonyából is hiány mutatkozott a jáászberényi üzletekben. Tovább folyt a piaci spekuláció elleni harc is, amelynek során a baromfit és a tejtermékeket tömegével kobozták el a hatóságok. Bár amiatt azért fájhatott a pártbizottságon dolgozók feje, hogy „az utóbbi időszakban feljelentett 12 személy spekuláns ellen nem tett semmit az ügyészség, így nem lehet őket megfélemezni.” Felmerült, hogy a város területén lévő üzletek igen piszkosak és szűkek, alig fér el azokban egyszerre 2-3 vásárló. A piacon pedig a tejtermékeket a földön árusítják, mert nincs elegendő asztal. A pártbizottság javaslatként fogalmazta meg, hogy hetipiaci napokon ne osszanak (árusítsanak) a városban zsírt és kenyeret, mert ezeket igen nagy mennyiségben viszik külterületre és a járás egyéb településeire azok a dolgozó parasztok is, akiknek meglenne a fejadagjuk. Ráadásul a járás minden településének megvolt a saját tervszáma ezekből az alapvető élelmiszerekből. Különösen a tanyasi boltokkal kapcsolatosan szorgalmazta a helyi pártbizottság a kenyérellátás mérséklését, „ahonnan mázsaszámra viszik a kenyeret”.²⁸

Továbbra sem volt elegendő húsáru: amint érkezett a városba 1-2 mázsa ellátmány, azt azonnal szétkapkodták. Ezen a VB-ülésen merült fel a főtéri húsbolt áthelyezésének kérdése, mert „nem helyes az, ha a Tanács, a BM és a Pártbizottság tőzsomszéd-ságában, a Főtéren ha hús van, akkor 150 asszony is sort áll.” A jáászberényi hús-hiánnyal kapcsolatban a VB egy tagja felvetette, hogy ilyen súlyos helyzetben át kellene gondolni a Budapestre szállítandó 7 mázsa jáászberényi hús kérdését. A VB egy másik tagja azt válaszolta, hogy a városnak mindenképpen eleget kell tennie a 7 mázsa hús szállításának, hiszen „erre megvan a városnak a lehetősége és nem

²⁷ Uo. 173-179.o.

²⁸ JNSZML MDP JVB iratai 1955. szeptember 22. 42-1/10. ö.e. 124-129.o.

egyezhetünk abba bele, hogy a munkásosztálynak szállítandó élelmiszer küldése meg legyen akadályozva.” A húshiány enyhítésére az illetékesek ekkoriban engedélyezték kísérletként a lóhús- és kolbász forgalomba hozatalát. A lakosság véleménye ezzel kapcsolatban igen eltérő volt, az iránta való érdeklődés is megoszlott, előfordult azonban, hogy még a kínálatnál is nagyobb érdeklődés mutatkozott. Az „új” hústermékeket a hét első négy napján forgalmazták, amikor nem volt húskiadás, és az üzletekben kötelező volt táblán feltüntetni, hogy lóhús árusítása folyik. A Kereskedelmi Csoport jelentése megemlíti azt is, hogy zsírból és cukorból a hiány mellett korlátozni kellett a kiadható mennyiséget, de gyümölcsből is csak 1 kg járt személyenként.²⁹

1956 nyarára az ellátási nehézségek megmaradtak, de immár tojásból és sörből is hiány mutatkozott. A lakosság húsigénye a tervszámokhoz képest akkora volt, hogy kijelentették: friss sertés- és marhahúsból a kapott mennyiség sokszorosa, 50 mázsa is kevés lenne. A párt VB ezen ülésén többek is azon sejtelmüknek adtak hangot, hogy a megyei felsőbb szervek áruellátás terén kivételt tesznek Szolnok és Törökszentmiklós javára, hiszen Berénybe több alkalommal is olyan áru érkezett, ami máshol nem kellett (pl. „Derű” cigaretta). A jászberényiek fájtlalták, hogy húsellátás terén a megyei elosztó nem veszi figyelembe, hogy Jászberény már nem csak mezőgazdasági jellegű város, hanem – elsősorban a két nagy ipari üzem telepítésének köszönhetően – immár igen nagyszámú lakosság él bérből és fizetésből. Egy felszólaló cáfolta, hogy a megyén belül Jászberényt hátrányos megkülönböztetés érné az áruellátás terén, hiszen a megye is országos keretből kap árut, amely nagyon kicsi. Ő úgy látta, hogy sokszor éppen Szolnok terhére látják el Jászberényt, és a várost jobban dotálják, mint azt a tervszám megengedné. Egy harmadik VB-tag zárta le a vitát: Törökszentmiklós előtérbe helyezése nem igaz, de Szolnokét meg lehet érteni, hiszen az egy 60 ezres lakosságú nagyváros tisztán bérből és fizetésből élőkkel, nem mezőgazdasági jellegű, mint Jászberény.³⁰

Az áruellátással kapcsolatban további panasz volt, hogy az üzemi boltban heteken keresztül nincs töltelekáru, mindössze ujjnyi vékony nyúzott szalonnát kapni, ami a dolgozók igényét egyáltalán nem elégíti ki. A dolgozók kérik, hogy heti kétszer legyen hús is a boltban, hogy ne kelljen a városba km-ekre bejárni érte. Az egyik résztvevő megjegyezte, hogy a részletakció bevezetésekor az 5 éves készlet egy hét alatt elfogyott rádióból, lemezjátszóból, ballonöltönyökből és kabátokból, igaz, az egész megye összesen 60 db ballonkabátot kapott az utóbbi időszakban.³¹

Az 1955-ös politikai visszarendeződés után a magyar társadalom minden reményét elvesztette, hogy életkörülményei jelentős mértékben javuljanak. A társadalomban

²⁹ Uo. 124-134.o.

³⁰JNSZML MDP JVB iratai 1956 június 21. 42-1/11. ö.e. 149-157.o.

³¹ Uo. 42-1/11.ö.e. 152-156.o.

egyre erősebbé vált az elkeseredés, a kilátástalanság érzése, s már csak egy szikra kellett ahhoz, hogy az elfojtott indulatok széleskörű népfelkelésben robbanjanak ki. A dolgozó emberek milliói bérekben és egyéb juttatásokban nem kaptak többet annál, minthogy pusztá létüket éppen fenn tudják tartani. A magyar társadalom többsége közvetlenül a létminimum határán tengődött, legalább harmada pedig egyértelműen az alatt élt. Az 1956-os év aztán meg is hozta a nagy fordulatot, ám ehhez kellett az is, hogy Rákosit – ismét szovjet utasításra – a talán még nagyobb közmegegyezés tárgyát képező Gerő Ernő váltsa fel az ország élén (1956. július 21.).

Az '50-es évek életkörülményeit vizsgálva a közellátáson túl a lakáskérdés az, amely a legjobban foglalkoztatta az embereket, és amelynek terén szintén igen rosszul állt az ország és Jászberény városa is. Az '50-es években az életszínvonal minden összetevője (a közel teljes foglalkoztatottságot leszámítva) rendkívül nyomorúságos képet mutatott, ám minden negatívum közül a lakáshelyzet volt a legkirívóbb. 1950 és 1955 között a lakásépítési tervek egyetlen esetben sem teljesítették (miközben az ipar feleslegesen túlteljesített), mintegy ezzel is mutatva, hogy a nem termelő beruházások az állampárt számára haszontalanok voltak. A legkevesebb lakás országosan az 1951-1953 közötti időszakban épült, ekkor az évenkénti lakásépítési átlag mindössze 17 ezer körül mozgott, az új lakások esetében pedig nem érte el a 14 ezret sem. Ebben a legkritikusabb időszakban az építőanyagok krónikus hiánya miatt a magánépítkezések száma is a felére esett vissza, nem hiába írta Nagy Imre „A magyar nép védelmében” című munkájában, hogy a magánépítkezések egy időre gyakorlatilag megszűntek Rákosiék uralma alatt: ezekben az években magánszemélyeknek szinte lehetetlen volt építőanyagot beszereznie. Mivel a népesség száma gyorsabban növekedett, mint a lakásoké, így a lakásinség az évek során egyre csak súlyosbodott. Az első ötéves terv során felépült 104 ezer lakás a tervezett 220 ezernek mindössze 46,8%-a volt, ráadásul ezek fele is fürdőszoba nélküli egyszobás cs-lakás formájában épült fel. Fontos adalék még, hogy ebben a tervidőszakban a fent említett 104 ezer felépült mellett mintegy 40 ezer volt a megszüntetett otthonok száma.³² Az érthető okokból megszüntetett otthonok (életveszélyes, más célra átalakított stb.) mellett sajnálatos módon ott szerepeltek a lakható, ám az MDP dogmái alapján az „embertelen” kategóriába sorolt alföldi tanyahálózat tanyái is, amelyek mind a dogmatikus településpolitikára, mind a nagyüzemi gazdálkodás elképzeléseit „zavarták”.³³

Jászberényben a lakáshelyzet akkor lett igazán súlyos probléma, amikor a város területén épült két nagy nehézipari beruházással párhuzamosan nem került sor kellő számú lakás építésére, amint ezt a pártbizottság 1955 októberi ülésén is kiemelték. Az Aprítógépgyárnak, valamint a Fémnyomó- és Lemezárugyárnak beütemezett 500 lakás

³² Pető Iván – Szakács Sándor [1985]: A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945-1985. I. Az újjáépítés és a tervutasításos irányítás időszaka 1945-1968. Közgazdasági- és Jogi Könyvkiadó, Bp. 44. és 225-226.o.

³³ Belényi Gyula [1996]: Az alföldi városok és a településpolitikára. Officina ny., Szeged. 122.o.

helyett csupán 90 lakás épült, emellett pedig az irodák, közületek a megengedettnél és szükségletüknél nagyobb helyet foglaltak el a párt szerint. A lakáshiány másik oka az volt, hogy a magánosok nem fordítottak kellő gondot lakóépületeik karbantartására (az építőanyag-hiány miatt nehéz is lett volna), „így azok különösen nagyobb esőzések alkalmával egymásután dőlnek össze.” 1955 októberében a legnagyobb probléma a lehelyezett szakkáderek lakásának biztosítása volt, amit lakások helyrehozásával, osztályidegen elemek összeköltöztetésével, valamint a járási és városi pártbizottságok részére fenntartott 3 lakás kiutalásával óhajtott megoldani a helyi közigazgatás. A helyi vezetés a második ötéves tervszámáiban reménykedett, ugyanis a Minisztertanács határozata alapján Jászberénynek 200 új lakást irányoztak elő (csak bízni lehetett abban, hogy az új lakástervszámoknak nem csak az ötöde-hatoda épül meg, mint az első ötéves terv idején). A jászberényi MDP Végrehajtó Bizottsága határozati javaslatában felhívta a városi Tanács VB VKG-csoport vezetőjét, hogy a „lakásfelderítéseket” továbbra is folytassa, valamint a lakások rendbehozatalát és a leválasztásokat a tél beálltával is folyamatosan végezzék.³⁴

A két jászberényi nagyüzem részére megépített 90 lakás körül is komoly problémák adódtak, ugyanis ezek közül több már az átadás pillanatában lakhatatlan állapotban volt. 1954 februárjáig a megépült 90 lakásból csak 53-ba költözhettek be a lakók, ebből 24 lakásban teljesen átmedvesedett, felhullámosodott a parketta, de a többi lakással is volt valamilyen egyéb gond: némelyikben „a víz- és villanyberendezés éppen csak megvolt.” Ezeket a lakhatatlan lakásokat átvették, majd rögtön kiadták a TMK³⁵-nak rendbe hozásra. Történt ez azokkal a lakásokkal, amelyekben még egyetlen perccel sem lakott senki, és amelyekért hatalmas beruházási összegeket fizettek ki. Az Aprítógépgyárnak 1954 februárjában összesen 18 lakása volt, amelyből 17-be be is költözhetek a dolgozók, míg egy lakást „különböző alkalmakra” tartottak fenn. Érdemes megemlíteni, hogy ekkor 20 jászberényi lakást szovjet tiszték részére utaltak ki, amelyek közül 11 bútorozott volt. Voltak olyan dolgozók is a városban, akik a kiutalt üres lakásokba be sem költöztek, mert sokallták a lakbért. A Városi Tanács a város területén található romos épületek felújításával, valamint nagyobb lakásokból leválasztással is próbált újabb lakásokat nyerni a meg nem épült tervlakások helyett. A lakásinség miatt már fel kellett vetni azt is, miszerint össze kellene írni Jászberényben azokat a személyeket, akiknek mind bel-, mind külterületen van lakása és mindkettőt „lefoglalja”.³⁶ A lakáskihasználás a város területén ebben az időben 95%-os volt, de számos család élt ekkor lakhatatlan, egészségtelen lakásban vagy egy-egy nyári konyhába összezsúfolva. A Városi Tanács VB Kommunális Csoportja szerint ekkor mintegy 400 új lakással lehetett volna csak

³⁴ JNSZML MDP JVB iratai. 1955. október 25. 5-6.o. Megjegyzés: a „leválasztások” alatt a nagyobb lakások több kisebb lakássá való szétválasztását kell érteni.

³⁵ Tervszerű Megelőző Karbantartás

³⁶ JNSZML VT VB-iratok 1954. február 26. 164-166.o. és JNSZML MDP JVB iratai 1955. február 2-9. 42-2/22.ő.e. 15.o.

kielégíteni a dolgozók súlyosabb lakásszükségleteit.³⁷

A Városi Tanács VKG-csoportjának 1956. augusztus 11-én kelt jelentése szerint a város legégetőbb problémája a lakáskérdés és a közművesítés. Az állami lakásépítések elmaradása miatt egyre nagyobb számban osztottak ki házhelyeket: 1955-ben 108 házhely (ebből 60 a Dinamit tér, Áldomás utcában), 1956 első felében 22 házhely került kiosztásra, és 62 építési engedélyt adtak ki. Az OTP-kölcsönök száma és összege pedig megháromszorozódott az azt megelőző évekhez képest. Megkezdődött 54 szoba-konyhás lakásból álló lakóépület építése a Faiskola utcában. Az illetékesek reményüket fejezték ki, hogy 2-3 éven belül megoldódik Jászberény lakásproblémája. Továbbra is sokan éltek régi, nedves, életveszélyes házakban, amelyekben már nem lett volna szabad lakni a jelentés készítői szerint sem: „összel várhatóan ismét sok ház összedőlése várható, amely újabb lakásigénylésekkel jár.” Célként az egységes lakóháztömbök építésének meggyorsítását tűzték ki, hogy ha szűken is, de mindenkinek jusson egészséges, veszélytelen lakóhely.³⁸

Az ipar erőltetett mértékű fejlesztése közben munkavédelemre gyakorlatilag semmit sem költöttek Magyarországon. Így alakulhatott ki az a helyzet, hogy Magyarország az üzemi balesetek számát tekintve messze megelőzte az európai átlagot, és ezen a téren az 1945 előtti időszak mutatóit is mintegy kétszeresen meghaladta. A legsúlyosabb helyzet – mint minden egyéb téren is – 1952-1953-ban alakult ki, amikor negyedévenként 20-22 ezer súlyos vagy közepesen súlyos baleset történt az üzemekben, és ezek között 200-250 volt a halálos kimenetelű balesetek száma. A munkavédelem elhanyagolásán túl ebben szerepet játszott a dolgozók túlhajszolása, az állandó normaemelések, kötelező túlórázások, a gyakori vasárnapi munkanapok. Az építőiparban már 1951-ben bevezették az 56 órás munkahetet (a törvényben lefektetett 48 órás helyett), a bányászatban pedig „folyamatosan termelő munkaheteket” vezettek be a nagyobb termelés érdekében. Mindezek mellett pedig az alacsony munkabérek miatt a legtöbb dolgozó még másodállást is kénytelen volt vállalni.³⁹

A balesetek 45%-a gépeknél történt azok elavultsága, rossz állapota vagy megfelelő védőfelszerelés hiányában. A legtöbb munkahelyről hiányoztak a védőberendezések, az egyéni védőeszközök, fogyatékos volt a világítás és a szellőzés. Sok üzemi baleset okozója volt a szervezetlenség és a szakképzetlenség is.⁴⁰ A legtöbb baleset a bányászatban fordult elő, ahol sokszor a legegyszerűbb biztonsági előírások figyelembe vétele nélkül küldték le az embereket a tárnákba: a halálos kimenetelű balesetek itt 1955-ben érték el a maximumot, amikor egy év alatt 127 emberéletet követelt az óriási tervszámok elérésének hajszolása. Fontos meg-

³⁷ JNSZML VT VB-iratok. 1954. február 17. Jelentés a kommunális munkákból. 173.o.

³⁸ JNSZML VT VB-iratok 1956 augusztus 11. 682-686.o.

³⁹ Belényi Gyula: A nagyipari munkásság élet- és munkakörülményei az 1950-es években. In: Püski Levente – Tímár Lajos – Valuch Tibor (szerk.) [2000]: Politika, gazdaság és társadalom a XX. századi magyar történelemben II. KLTE Történelmi Intézet Új- és legújabbkori magyar történelmi tanszéke, Debrecen. 234.o.

említeni, hogy ebben az évben a 403 kimutatott halálos üzemi baleseten felül csak a mezőgazdaság állami szektorában 123 halálos baleset történt, amely a hivatalos statisztika szerint nem számított az üzemi balesetek közé. Hasonló volt a helyzet az összes üzemi baleset kategóriájánál is, ahol volt olyan év, amely során csak a bányászatban több mint 22 ezer baleset történt, és a kimutatott üzemi baleseteken felül csak a mezőgazdaság állami szektorában további 15 ezer volt a balesetek száma. A korabeli statisztikák tehát minden lehetséges eszközzel megpróbálták szépíteni az elkeserítő mutatókon.⁴¹

Munkavédelem terén mindkét újonnan épült jászberényi nagyüzemben voltak hiányosságok, de a Fém- és Lemezárugyár esetében ezek helyenként már-már katasztrofális méreteket öltöttek. Másodikként felépült gyárunkban 1955. február 2-9. között átfogó vizsgálatot tartottak, ahol a gyár politikai, gazdasági és vagyonekezelési mutatóin túl a munkavédelemmel is behatóan foglalkoztak a szakemberek. Az ebből készült jelentés természetesen átkerült a Városi Pártbizottsághoz is, ahol megtárgyalták a gyár helyzetét.

A munkavédelemről szóló rész azzal kezdődik, hogy „munkavédelmi téren a gyár igen vegyes képet mutat.” Mint új üzemben természetesen a gépekkel együtt szerelték mindazokat a biztonsági berendezéseket, melyeket a gépekre előírtak. Azonban rossz tervezésből, a beruházások hiányosságaiból és hanyag-ságból mégis jelentkeznek munkavédelmi problémák. Rosszul tervezték a kazánház egész épületét, melynek építése során jónéhány munkavédelmi előírást figyelmen kívül hagytak. A kazánteremben a gázok feltörése ellen semmilyen intézkedést nem tettek, mert a salakkamra nem volt megnyugtatóan elválasztva a kazánteremtől, így annak légterében állandóan volt szén-monoxid és szén-dioxid gáz. A salakozó is igen rossz volt. A kazánban az összesült salak gépi, vagy vízzel történő eltávolítását nem oldották meg, ezért a dolgozóknak a salak leeresztése után a porral és gázokkal telített levegőjű tüzes salak közé be kellett menni, és az összesült salakot egy rúddal kipiszkálni. Ezek után a tüzes salaktérből a csillével a szabadba kimenni, ami télen a nagy hőingás miatt igen komoly ártalmat jelentett. A kazánházi dolgozók 1955-ben fatalpú bakancsot kaptak, amely a keskeny vaslépcsőkön és vaslejáratokon több emelet magasságban mozogva nem volt biztonságosan használható. A kazánházi anyagmozgatók közül ekkor 12 dolgozót még nem láttak el téli ruhával. A köszörműhely dolgozói, valamint az alumínium-csiszolók sem porelszívóval, sem porvédő álarccal nem rendelkeztek. Az alumínium-csiszolók kezei és arca munka közben olyan volt, hogy alig lehetett a fémpor alatt rájuk ismerni. Az élköszörmű üzemben egy dolgozó a porelszívó hiánya miatt TBC megbetegedést kapott.⁴²

⁴⁰ Gál László – Bartos István – Darvas László – Szili Imre [1969]: Szociálpolitikánk két évtizede. Kossuth, Bp. 147.o.

⁴¹ Statisztikai Évkönyv 1956. KSH, Bp. [1958]. 267.o.

⁴² JNSZML MDP JVB iratai 42-2/22. ö.e. 1955. február 2-9. Jelentés a Fémnyomó- és Lemezárugyárban tartott együttes vizsgálatról.

A II-es csarnok férfi fürdőjéről hiányzott az ajtó. Ennek a fürdőnek a nem megfelelő szigetelése miatt átáztak a szomszédos irodák falai. Az új üzemben a bérelszámolók omló falú, nyirkos-penészes helyiségben dolgoztak. „Az éjszakai műszakban nem kell nagyon kutatni, hogy fiatalokrót fedezhessen fel az ember.” A fajárók többfelé úsztak a krómsavas vízben, és a dolgozók – bár gumicsizmában – állandóan abban tapostak. Ennek oka az volt, hogy a beruházás során elfelejtettek a passzívizáló mosókádjainak leeresztő tisztítócsapokat beépíteni, így a víztisztítás után a szennyes vizet a munkások a padlólefolyón keresztül engedték le a lábuk alatt. A III-as csarnokban a gépek kapcsolótáblái nem voltak rögzítve, így azok bármikor felborulhattak és áramütést okozhattak. A jelentés kiemeli, hogy „a vállalat, mint egész beruházás a mai napig nincs befejezve, bár egyes egységei már működnek, más egységei tekintetében folyamatban lévő beruházásnak lehet tekinteni.” A vállalatnak beruházási terve állítólag van – írja a jelentés –, a műszaki dolgozók tárgyaltak is róla, a tervosztály vezetője azonban nem ismerte, és azt számára a vizsgálóbizottság látogatásáig nem tették hozzáférhetővé. A beruházásokra különben is rányomta bélyegét a nyilvántartás hiánya, a kapkodás és a szervezetlenség, amihez importnehézségek is párosultak. Külön fejezetet érdemelt a III-as csarnok felvonója, amelynek leírását érdemes szó szerint idézni:

„A III-as csarnok felvonója tipikus esete annak, hogy hogyan nem szabad valamit kivitelezni. A felvonó I. vaspályája 1,5-2,5 méteres hulladékdarabokból van összehegesztve. Az egyes darabok illesztése pontatlan, az I-vasak össze-vissza dőlnek, a daru mozgatókerekei nem fekszenek fel, a daru terheletlen állapotban sem tud végigmenni külső segítség nélkül a pályáján. Még így üresen is négy helyen kézi erővel kell cibálni, mire egy-egy kritikus ponton áthalad. Az egész útján a felvonó össze-vissza billeg, úgyhogy minden pillanatban attól lehet tartani, hogy mindenestől a kezelő fejére esik. Amellett nincs meg a sebessége, szinte lehetetlen kivárni, mire a csarnok feléig elballag. Üzemeletetése lehetetlen, így az egy tonnás felvonó az egész csarnok üzembe helyezését lehetetlenné teszi. Terheléssel ugyanis a daru nemcsak hogy egyáltalán nem lenne hajlandó működni, és talán az első órában leszakadna, de ha menne is, állandó rázkódásával a félkészre húzott és lágyított anyagú hüvelyeket 100%-ban selejtté horpasztaná. [...] Ezt a darut, mint kifogástalant műszakilag átvették.”⁴³

A jelentés azt is megállapította, hogy a Hűtőgépgyár elődjében „az egyes hónapokon belül az ütemes terhelés biztosítása nem megfelelő”, így rendszeres lett a hóvégi rohammunka, a vasárnapi műszakok megtartása, a dolgozók egy részének 16 órán keresztül való dolgoztatása. Ennek oka elsősorban az állandó alapanyag- és alkatrész-ellátási zavarok, illetve a műszaki dolgozók nem kellő előrelátása, munkaszervezése volt.⁴⁴

⁴³ JNSZML MDP JVB iratai. 42-2/22. ő.e. 15.o.

⁴⁴ Uo. 27.o.

A jászberényi Pártbizottság VB 1955. szeptember 22-én, a közellátási nehézségek megtárgyalása után tűzte napirendjére a város gyárainak munkavédelemmel és baleset-elhárítással kapcsolatos helyzetét. Az ülésre a Fém- és Lemezárugyár üzemi baleseteivel kapcsolatos kimutatás nem érkezett meg, az Aprítógépgyáré viszont igen: ebből kiderült, hogy a gyárban az elmúlt 3 hónap során összesen 21 baleset történt, havonta 5 és 9 között mozgott az üzemi balesetek száma. A két gyár adataihoz kapcsolódóan az ülés egyik résztvevője felszólalásában kijelentette, hogy a bevallott balesetek száma nem reális, ugyanis az orvosi adatok alapján sokkal több előfordult, különösen a Fém- és Lemezárugyárnál igen magas a balesetek száma: itt sok balesetet az okozott, hogy „a műhelyekben minden a hegyén-hátán volt.” Az itteni balesetek főleg az új gyártmányok bevezetésénél adódtak. Igen komoly probléma volt, hogy az új dolgozók „kioktatása” (balesetvédelmi oktatása) a legtöbbször mindkét gyárban csak formálisan zajlott le, hiszen a dolgozókkal csak aláírtak egy papírt, hogy a felelősség az aláíróra szálljon egy esetleges szerencsétlenségnél. Az Aprítógépgyár dolgozói sokszor hanyagságból nem kapták meg a munkájukhoz szükséges védőöltözetet, még ha volt is raktáron, illetve nem ismerték a lehetőségeket a védőöltözet használatára. A Fém- és Lemezárugyárban sem gyakran hordták ezt a felszerelést, a művezetők pedig elnézték ezt. Itt a III-as csarnokban „szana-széjjel fekszenek a hulladékok, szerszám-alkatrészek, gépalkatrészek.”⁴⁵ A munkavédelem és az üzemi balesetek terén tehát Jászberény új ipari üzemei teljesen beleillettek az általános magyarországi képletbe.

Összefoglalásként elmondható, hogy az '50-es években a magyar emberek életkörülményei nagyban hasonlítottak egy hadban álló ország lakosságának életkörülményeihez: jegyrendszer, állandó hiány szinte minden élelmiszerből és közszükségleti cikkből, sorbanállások, hadigazdaság-szerű termelés, lakáshiány, előre nem tervezhető jövő, kilátástalanság. Az életkörülmények kisebb mértékű javítására mindössze a Nagy Imre által vezetett „új szakasz” időszakában tettek kísérletet 1953 júniusa és 1955 márciusa között. Mindennek tetejébe még minden nap jelen volt a párt fegyveres testülete, az ÁVH által gyakorolt megfélemlítés és terror a lakosság széles rétegei (kulákok, osztályellenség, reakciós klerikálisok stb.) ellen. Nem csoda, hogy ezt a rendszert elemi erővel söpörte el az Európában egyedülálló 1956-os népfelkelés, amelynek kiobbantó okai között a lehetetlen életkörülmények is szerepet játszottak. Az MDP után hatalomra kerülő MSZMP első lépései között éppen ezért szerepeltek szinte már kétségbeesett kísérletek az életkörülmények javítására, amelyek a '60-as, '70-es években végül sikerrel jártak, és hozzájárultak a magyarországi szocialista kurzus második felvonásának átmeneti konszolidációjához. De az már egy másik történet.

⁴⁵ JNSZML MDP JVB iratai 42-1/10 ő.e. 132-140.o.

Törőcsik István:

TEPLOS A TEPLOS KÖRÜL

(A jászapáti templom kerítésfala)

Mindazok emlékének, akik az apáti templomkertben nyugszanak.

Gyerekkoromban – közel egy évtizedig ministráns lévén – gyakori vendége voltam a jászapáti templomnak. Számomra természetes volt szabálytalan kövekből rakott, lőréses körítő fala, hiszen a házak túlnyomó többségének is van kerítése, így a templomnak is kell, hogy legyen – okoskodtam. Büszke voltam a hatalmas építményre, melynek tornyai már a második világháború ellenséges és baráti gépeit is útbaigazították. Barokk kapuit és a lourdesi-barlangot leszámítva a dísztelen övezőfal azonban soha nem tűnt túlságosan érdekesnek. 2004 nyaráig nem ötlöttem szemembe vésett betűi, feliratai. Ekkor sikerült elolvasnom Vándorfy János jászapáti káplán 1895-ben írt könyvét. Bevallom, egyik ámulatból a másikba estem, hiszen olyan dolgokat tudtam meg szülővárosom egyháztörténetéről, templomáról és szakrális tárgyairól, melyekről korábban sohasem hallottam. Elhatároztam, hogy megkeresem és azonosítom mindazon építészeti, tárgyi vagy írásos emlékeket, amelyekről ő ír. A templomkerítés nagyobb köveibe vésett rövid, latin neveket és rövidítéseket tartalmazó sírfeliratokról más írárok olvasása során már korábban értesültem, hiszen Györi Gyula például a nemes Kiss Ferenc emléket őrző felirat magyar fordítását közölte (GYÖRI 2001, 55), Rusvay Lajos posztumusz monográfiája pedig Vándorfy adatait tartalmazza újból (RUSVAY 2003, 250). Valamiért azonban ezek az utalások és hivatkozások nem ragadták meg a figyelmemet, csupán az eredeti (első kiadásban meglévő) könyv vonatkozó sorai. Szeptember első napjaiban elkezdtem a Vándorfy által először hivatkozott sírfeliratok azonosítását és dokumentálását. Közben természetesen a teljes kerítésfalat alaposan át kellett nézni, és minden fontosabb részletet lefotózni. A munka során sok más – kívül-belül látott – dologra is figyelmes lettem, míg végül jegyzeteimből kikerekedett eme tanulmány, melynek bővített változata a megyei múzeum évkönyvében lesz olvasható. Jelen írás keretei között ugyanis jó néhány részletkérdés tárgyalásától eltekintek.

Építéstörténet

A jászapáti templom első említése egyben a település legrégebbi dokumentuma is. 1391-ben a Szűz Mária tiszteletére szentelt köegyház sarkától osztja fel az apáti határt egymás között hét család (GYÁRFÁS 1883, 514). Nyilvánvalóan azért ennél többen éltek akkor a környéken. Az osztozkodó családokat (nemzetségeket?) ugyan

Törőcsik István:

TEMPLOM A TEMPLOM KÖRÜL

(A jászapáti templom kerítésfala)

Mindazok emlékének, akik az apáti templomkertben nyugszanak.

Gyerekkoromban – közel egy évtizedig ministráns lévén – gyakori vendége voltam a jászapáti templomnak. Számomra természetes volt szabálytalan kövekből rakott, lőréses körítő fala, hiszen a házak túlnyomó többségének is van kerítése, így a templomnak is kell, hogy legyen – okoskodtam. Büszke voltam a hatalmas építményre, melynek tornyai már a második világháború ellenséges és baráti gépeit is útbaigazították. Barokk kapuit és a lourdesi-barlangot leszámítva a dísztelen övezőfal azonban soha nem tűnt túlságosan érdekesnek. 2004 nyaráig nem ötlöttem szemembe vésett betűi, feliratai. Ekkor sikerült elolvasnom Vándorfy János jászapáti káplán 1895-ben írt könyvét. Bevallom, egyik ámulatból a másikba estem, hiszen olyan dolgokat tudtam meg szülővárosom egyháztörténetéről, templomáról és szakrális tárgyairól, melyekről korábban sohasem hallottam. Elhatároztam, hogy megkeresem és azonosítom mindazon építészeti, tárgyi vagy írásos emlékeket, amelyekről ő ír. A templomkerítés nagyobb köveibe vésett rövid, latin neveket és rövidítéseket tartalmazó sírfeliratokról más írások olvasása során már korábban értesültem, hiszen Györi Gyula például a nemes Kiss Ferenc emléket őrző felirat magyar fordítását közölte (GYÖRI 2001, 55), Rusvay Lajos posztumusz monográfiája pedig Vándorfy adatait tartalmazza újból (RUSVAY 2003, 250). Valamiért azonban ezek az utalások és hivatkozások nem ragadták meg a figyelmemet, csupán az eredeti (első kiadásban meglévő) könyv vonatkozó sorai. Szeptember első napjaiban elkezdtem a Vándorfy által először hivatkozott sírfeliratok azonosítását és dokumentálását. Közben természetesen a teljes kerítésfalat alaposan át kellett nézni, és minden fontosabb részletet lefotózni. A munka során sok más – kívül-belül látott – dologra is figyelmes lettem, míg végül jegyzeteimből kikerekedett eme tanulmány, melynek bővített változata a megyei múzeum évkönyvében lesz olvasható. Jelen írás keretei között ugyanis jó néhány részletkérdés tárgyalásától eltekintek.

Építéstörténet

A jászapáti templom első említése egyben a település legrégebbi dokumentuma is. 1391-ben a Szűz Mária tiszteletére szentelt köegyház sarkától osztja fel az apáti határt egymás között hét család (GYÁRFÁS 1883, 514). Nyilvánvalóan azért ennél többen éltek akkor a környéken. Az osztozkodó családokat (nemzetségeket?) ugyan

„filiszteusnak” nevezi az oklevél, ami a 14-15. században a magyarországi jászok általános megnevezése, a felsorolt nevekkal azonban probléma van. Ennek részletezése azonban messzire vinne tanulmányom témájától, így itt csak annyit állapítanék meg, hogy az említett birtokosok mellett egy biztosabban jász etnikumú köznépet is feltételeznünk kell, mely ekkoriban még beszélte keletről hozott, iráni eredetű nyelvét. A következő adat jó egy évszázaddal későbbi; 1493-ból való és nem levéltárban őrzött papiros őrízte meg, hanem az ekkor épített északi–keleti torony egyik támpillére. Horváth Lukács apáti-szállási kapitány alapító kőtábláját minden templomba járó jászapáti lakos ismerheti, szövege ma is olvasható, kár, hogy nem túl betűhív módon van festéssel megerősítve. Az alsó részén a kor stílusának megfelelően gótikus jegyeket mutató tornyon kívül egy másik is ékesítette a templomot, helyét azonban nem ismerjük (létezésére is csak a tatarozását említő, 1700-ból származó feljegyzésből következtethetünk). Jászapáti „Gergel” nevű papját az 1550-es török adóösszeírás említi, ekkor még a templom is nagyjából ép állapotban lehetett (FEKETE 1968, 77). Bizonyosan elpusztult azonban a tizenöt éves háború alatt, hiszen 1596-ban az Egert elfoglaló, majd a császári sereggel a mezőkeresztesi csatában is sikerrel megütköző szultáni csapatok a közvetlen közelben vonultak el. Ez akkoriban egyet jelentett a kirablással és legalább a templom felgyújtásával. A lakosság egy része később visszatért, a hódoltság utolsó évtizedeiben azonban – és valószínűleg a 17. század nagy részében – lelkipásztor nélkül volt apáti, a papi feladatokat egy szászberki János nevezetű licenciátus diák látta el (VÁNDORFY 1895, 16).¹ Az anyakönyvet 1694-ben Várasszói Mátyás, a török utáni első plébános kezdte vezetni újból, ő végezte el a templom újbóli használatba vételéhez szükséges alapvető tatarozási munkálatokat is. 1699-ben az összeírók a templomot díszesnek mondják, sajnos nem tudjuk, hogy faragványai, festése, vagy más ékítményei miatt vetik papírra ezen jelzőt. A templom hossza 8 öl és 5 láb (kb. 17 m), szélessége 7 öl (kb. 13, 5 m) volt, melyhez a keskenyebb szentély valószínűleg nem volt hozzászámítva (VÁNDORFY 1895, 26).

„Ha idegen ember jön Apáthira s a város jóformán egyetlen nevezetességét, a templomot megtekinteni akarja: csodálkozással nézi az ódon külsejű erős kőkerítést, mely még most is – elég szokatlanul – a templomot köríti. A mult idők iránti kegyelettel szemléli a különböző nagyságú kövekből és törmelésekből készült építményt; - a mult aggasztó napjai, a rég mult harczok véres órái jutnak önkénytelenül is eszébe, midőn az egymáshoz sűrűn levő, erődítvényeknél szokásos ferde és egyenes irányú löréseket megpillantja. Nem hiányzanak a történelemben

¹ A licenciátusok írástudó világi személyek voltak, akik egyházi felhatalmazással a nagyrészt papok nélkül maradt török hódoltság területén végezték el az egyházi feladatokat; ők kereszteltek, eskettek, temettek, de többnyire ők voltak a búcsúvezetők, előimádkozók, kántorok és a templomok gondnokai is. Utóbbi funkcióra apáti esetében is következtethetünk abból, hogy a törökök által elrabolt két templomi lobogót is János diák vásárolta.

jártaabb egyének, kik szent meggyőződéssel magyarázzák kisérőiknek e kőfal századokra terjedő éveit, mely immár sok pusztulásról, számtalan ellenségről tudna a halandóknak beszélni, ha ajkaik volnának hideg, néma köveinek. Természetesen mindez csak hypothesis, mindezek csak egyszerű, a látottakon gyökerező következtetésen alapulnak.” Vándorffy János írta e sorokat említett művében, majd további néhány oldalban „a történelem elvitázhatatlan adataival” cáfolta a „kőfal századokra terjedő éveit”. A „történet” 1750-ben kezdődik, amikor Apáti községe a kiskunsági Kömpöc pusztát átengedésével és 1200 forint lefizetésével végre megszerzi az ÉK-i határával szomszédos hevesiványi pusztát (VÁNDORFFY 1895, 125).² A romokban heverő hevesiványi templom helyére már 1750-ben kápolnát terveztek, ennek költségét azonban a Jászkun Kerület önmegváltásában az ún. redempcióban harmincezer forinttal résztvevő, és ugyanekkor saját templomát átépítő Apáti már „nem bírta el”. A számos erőfeszítés dacára a tervek nem valósultak meg, 1755-ben a kudarcot beismerve a település közössége végül egy oltárt építtetett az apáti templomban a tervezett kápolna védőszentje, Nepomuki Szent János tiszteletére (VÁNDORFFY 1895, 127). Nyilvánvaló, hogy a kápolnához az elpusztult templom helyben lévő anyagát használták volna fel. Az említett oltár felszentelésekor azonban már más céljai voltak a kövekkel a község előljáróságának. Apáti városa ugyanis 1754. január elsején kötötte meg a megállapodást a templom bővítésén már egy évtizede fáradozó Braun Sebestyén kőművesmesterrel egy – a templom hatékonyabb védelmét szolgáló – körítőfal építésére (VÁNDORFFY 1895, 50.). A kőanyag behordásához azonban – egyházi épületről lévén szó – az egi püspök jóváhagyására volt szükség. Az 1757. november 10-én vagy 19-én kelt püspöki engedély³ kiköti, hogy az apátiak kötelesek az elbontott templomrom helyére egy kőkeresztet állítani, amelynek fenntartásáról is gondoskodniuk kell.⁴ A kerítésfal építésének munkálatai csak 1759-ben kezdődtek meg (érthető, hiszen előbb a templom átépítését kellett befejezni) és 1771-ig tartottak, mint Vándorffy megjegyzi; „bizonyára munkaerő s költség hiány miatt ennyi ideig” (VÁNDORFFY 1895, 51).

A fal archaikus jellege miatt a középkori eredet kérdése a legújabb szakirodalomban is felbukkan. Tolnai Gergely erődtemplomokról megjelent könyvében ezt írja a kerítésről (TOLNAI 2001, 64): „*A helyszínen járva megfigyelhető, hogy a templomot*

² A 16. század közepén még Apátinál jóval népesebb Hevesivány vagy Heves-Ivány (tanulmányomban az előbbit használom) az 1680-as években, az utolsó tatár betörések idején néptelenedett el (VÁNDORFFY 1895, 122). Az egi káptalan birtokában lévő pusztát az apátiak 1717 óta évről-évre bérelték, mivel így a település jelentős jószágállománya számára közeli legelőket tudtak biztosítani. A tanyasűrűsödésből létrejött község ma a Jászivány nevet viseli, a régi helyén 1933-ban újból templom épült, melynek történetét ez évben jelentették meg.

³ Két különböző lapon eltérő dátum szerepel (VÁNDORFFY 1895, 51 illetve 125).

⁴ A kőkereszt felállítása kapcsán szerepel egy 1760-as és egy 1779-es évszám is (VÁNDORFFY 1895, 79, illetve 125).

övező falban számos átépítés és még több javítás-foltozgatás nyomai látszanak. A kő szövetében pedig kitűnik egy másodlagos helyzetben – falazókőnek berakott – gótikus profil töredéke is. Ez azt bizonyíthatja, hogy a XVI. században, vagy utána épült a körítőfal, de nem bizonyítja az egész fal XVIII. századi eredetét. Ugyanis jól megfigyelhető a keleti és a nyugati oldalon épült kapuk – és a mellettük levő kisebb falszakaszok – eltérő falazási módja, a többi fal irányától való eltérése, s összességében az, hogy elég szervesen illeszkednek a fal további részeihez. Szerintem lehetséges, hogy a lőréses övezőfal még valamikor a XVI–XVII. században épült, s 1757 után csak a kapuk környékét építették át.” A „szervesen illeszkedés” valóban megfigyelhető; az apszis körüli három rövid falszakasz a többitől irányát és szerkezetét tekintve különbözik, ez az eltérés azonban – amit Tolnai Gergely valóban jó szemmel vett észre – az 1823-as toldás eredménye. Az eredeti téglalap formátumhoz képest „csapott sarkú”, a hatszög három oldalával záródó formát a közvetlen környezet lehetséges beépítettségén túl inkább a kövel való takarékoság kényszere diktálhatta, ugyanis a hevesiványi templom kövei már kevésnek bizonyultak. A kibővült kerítés nyomvonala ugyan csak tíz méterrel lett hosszabb, de az építőanyagot már jóval több téglával, illetve sötétebb színű vulkanikus bányakövekkel kellett kipótolni. Ezért látszik a laikus szemlélő számára is a kétféle fal között különbség. A két építési perióduson kívül az északi sarok két oldalán, összesen kb. 15 m-es szakaszon lehet megfigyelni egy zömében terméskövet felhasználó 20. századi újjáépítést. A többi utólagos változtatás (a harmadik kapu és egy kisebb átjáró megnyitása, a lourdesi-barlang megépítése) már csak „lokális beavatkozás” volt, a fal többi részét nem érintette.

A kerítésfal jellemző méretei

A templomkerítés hossz tengelyének tájolása a temploméhoz idomul, amely a megszokottól eltérő, csaknem DK-i (140°) irányú.⁵ A kerítés a templom körül nem szimmetrikusan helyezkedik el, a téglalap alak a templom szentélye felé keskenyedik, ráadásul a DNy-i falszakasz kicsit közelebb húzódik a templomhoz, mint az ÉK-i oldalé. A szabálytalanságok okát nem tudjuk, alapvetően azonban két dolgot feltételezhetünk. Valószínű, hogy a nyomvonal kijelölésénél történtek mérési hibák, mivel ilyen kis méret- illetve szögeltéréseket gyakorlati szempontok nem indokolhattak. Elképzelhető azonban az is, hogy a kőfal a templom körüli temető egy korábbi – középkori – határvonalához (fal, sánc és/vagy árok) igazodott, amelynek kialakítására még nem a szabályos geometriai formák korában került sor. A téglalap formátum lezárása egy szimmetrikus sokszög három oldalával történt, melynek okát

⁵ Az alaprajz elkészítéséhez nélkülözhetetlen segítséget nyújtott Báthor Béla és Molnárné Szikszai Klára, amelyet ezúton is köszönök mindkettőjüknek.

az építéstörténeti részben már ismertettem. A fal méreteire az áttanulmányozott irodalomban csak kevés adatot találtam, ezek kontrollvizsgálatán kívül bizonyos alapvető felméréseket is el kellett végezni.

A téglalap három oldala 85, 2 (ÉK-i oldal), 86 (DNy-i oldal), illetve 56 m hosszú, a két utóbbi csak „elvi” adat, hiszen mindkét fal egyenes vonalát kapu szakítja meg. Az ÉK-i, illetve DNy-i hosszanti oldalakhoz a 19. századi bővítés 22, 3 m, illetve 22, 5 m hosszú falszakaszai csatlakoznak, hozzávetőlegesen ugyanolyan szögben, közöttük van a 16 m-es DK-i falszakasz, melynek hossza szintén csak „elvinek” mondható, mivel itt található a templomkerítés hátsó kapuja. A templomkerítés elvi kerülete 288 m, a valóságban 280 m körül van (a kapuk nyílásait mínusként, a főkapu kiugró részét és a lourdesi-barlangot pluszként számítva).

A kerítés belső magassága átlagosan 220 cm, a DNy-i hosszanti szakasz mellett azonban jelentősebb különbségek mérhetők (a déli sarok közelében 260 cm-es magasság is előfordul, a nyugati sarok mellett a 200 cm is alig van meg). Ez azonban nem csak a talaj egyenetlenségének következménye. A fal nyugati szögleténél jól látható a magasságkülönbség a két falszakasz között; a hosszanti oldal a sarkot elérve mintegy 30 cm-t „ugrik”, amelyet több ferdén rögzített zárólappal lejtőre falaztak. A fal többi részén nem látható szintkülönbség. A kerítésfal külső magassága 2,4 és 2,9 m között változik, az utóbbi értéket a Ny-i saroknál mértem.

Tolnai Gergely adatai szerint a templomkerítés vastagsága 46–59 cm között van (TOLNAI 2001, 18.). Én magam eddig két helyen mértem a falvastagságot. A lőrések szinte mind be vannak falazva, csupán a főkapu kiöblösödésének ívében láthatunk 2-2 db – nyilván díszítő céllal meghagyott – lőrést, itt 63 cm-es vastagságot dokumentáltam. Ezt az adatot megerősítette a DNy-i hosszanti szakasz közepén lévő kapunál történt mérés, amely szintén 63 cm-t mutatott. Megjegyzendő, hogy ez a vastagság pontosan a Vándorfy által leírt két lábnak (VÁNDORFY 1895, 51) felel meg (1 láb=31, 6 cm).

A kerítés leírása

A templomkerítés főkapuja a templom főbejáratának vonalában, az ÉNy-i falszakasz közepén helyezkedik el, és minden valószínűség szerint a körítőfallal együtt építették. A mindkét oldalról negyed körívben kiöblösödő falat egy-egy közel négy méter magas kapuoszlop zárja le. Az északi kapuoszlop tetején Szent Miklós, a déli oszlopon Szent Vendel életnagyságú szobra látható. A főkapu és az alábbiakban ismertetendő hátsó kapu mives kovácsoltvas kapuját Rusvay Lajos szerint 1902-ben Törőcsik Ferenc kovácmester készítette, „akinek jutalmul 200 koronát adott a város” (RUSVAY 2003, 249). Úgy vélem, hogy ő inkább csak javította ezeket, hiszen a kapuszárnyak inkább 18. századiaknak tűnnek. Ez egybecseng Vándorfy leírásával, aki „művészileg készített kétszárnyú vaskapukról” tesz említést,

„melyek szintén a múlt [vagyis a 18. – T. I.] századból valók” (VÁNDORFY 1895, 52). A kapuoszlopokra az utóbbi két évtizedben két emléktábla (az István király park elkészítését megőrkítő és a Pájer Antal plébánosra emlékeztető) került fel. A másikhoz hasonlóan a 90-es években ez is cementtel lett bevonva, a szobrokat pedig fehérre festették.

A hátsó kapu a szentély végfalával párhuzamos, mintegy 16 m-es DK-i falszakaszon lett kialakítva. A templom bővítése miatt ez csak az 1820-as években készülhetett el. A főbejáratához képest kevésbé díszes vaskapuja is inkább ezekből az évekből származhat. Déli kapuoszlopán Nepomuki Szent János, az északin egy szerzetes (Szent Antal? Szent Ferenc?) szobra látható. A 19. században ugyanitt Szent Flórián, illetve „valamelyik szent szűz” szobra állt (VÁNDORFY 1895, 52). A fej nélküli női torzúra magam is emlékszem a nyolcvanas évekből, így ezt a legutóbbi időkben cserélhették ki a mai szoborra. Szintén gyerekkori emlékeimben él Nepomuki Szent János vaspálcából hajlított, rozsdás glóriája, amelyet később eltávolítottak. Ez a szobor egyébként eredetileg a jászalsószentgyörgyi út mellett, „egy magas dór oszlopon” állt, és 1784-ben készült „néhai Bagi János költségén” (VÁNDORFY 1895, 84). Vándorfy könyvének megjelenése után, tehát nagy valószínűség szerint a 20. században került a szobor kapuoszlopra, oldalára fordult talapzata ma is látható a templomkertben, a DNy-i oldal kapuja előtt (a dór oszlop hengertagozatai sajnos valószínűleg megsemmisültek).

A DNy-i hosszanti oldal középső részén készített kapu a 20. századból származik, hiszen Vándorfy nem említi. Talán valamely tatarozás kapcsán merült fel rá az igény. Két alacsony, inkább csak szimbolikus kapuoszlopának külső részén domborúra faragott terméskövei igényes, szabályosan tervezett munkára utalnak.

A templom mai negyedik kapuja a plébánia épületének udvarára nyílik, a téglaoszlopokkal szegélyezett bevágást annak építésekor, a 80-as évek végén eszközölték.

A főkapu és a nyugati sarok között kívülről látható lourdesi–barlangot a Jászapáti Asszonyszövetség állíttatta 1929-ben (SCHEFTSIK 1935, 403–408). Korábban ezen a helyen Szikszay András által 1784-ben állíttatott Nepomuki Szent János szobra állt, de ez már itt is másodlagos helyen volt. Eredetileg ugyanis a tér közepén, Kovács Lukács ma is álló keresztféjével egy vonalban volt elhelyezve, és talán a mellette húzódó országút növekvő forgalma miatt került áthelyezésre. A szobor négy sarkán egy-egy kőoszlop volt, ezekhez voltak a kerítő láncok kapcsolva (VÁNDORFY 1895, 83). Meglehet, hogy ezek a kőtömbök vannak az ÉNy-i oldal külső oldalán, a lebontott plébánia helyén terméskövel újjáépített falszakasz alsó részén jól látható módon beépítve. Négy közül kettőben nagyobb méretű, hurkosan hajlított vasrúd látható, megkockáztatom: az említett láncokat rögzítő vasak ezek. Szikszay-féle szobor ma a jászberény felé vezető út jobb oldalán, a „Mike-placcon” látható.⁶ Talapzata még a ba-

⁶ Szolnok megye műemlékkataszterében a templom hátsó kapuoszlopán álló szobrot kapcsolják Szikszay Andráshoz (KAPOSVÁRI–RÉDEI 1988, 108).

rokk feliratot viseli, de a szent szobrát a közelmúltban újra faragtatták; az eredeti több darabban a templomkert nyugati sarkában hever.

Az ÉK-i sarkon mindkét irányban (4,5 illetve 10,5 m hosszán) rózsaszínű termésköből van a fal, a teteje pedig kavicsbetonnal van fedve. Így jól megfigyelhetők az elválások a korábbi falszakaszoktól. Ezt az újjáépítést az 1710-ben épült, kétszobás plébániaépületnek az 1940-es években történt lebontásával hozhatjuk kapcsolatba. Ez ugyanis nagyrészt belül esett a kerítésfalra, az új falak így a második világháború alatt zajló bontás után keletkező rést voltak hivatottak lezárni. Kisebb foldozások, kiegészítések ezen kívül is megfigyelhetők, miként a régi Központi Iskola udvarára vezető, utólag elfalazott kapu nyoma is. A kerítésfal legrégebbi foltjaiban látható a faragott kváderkövek vésőnyomos oldala, köztük megmunkálatlan kövek és pelyvás tégladarabjai is láthatók. A legrégebbi részek kötőanyaga sárgás színű, puha, könnyen porrá morzsolható habarcs. Különböző kőanyagok figyelhetők meg, a legutolsó javításoknál a már említett rózsaszín terméskövet használtak. Szembetűnő a falszövet eltérő jellege, különösen az ÉK-i és a DNy-i hosszanti falszakaszok kőanyaga között látható a különbség; az előbbi szabályos kváderkövek, másodlagosan beépített kőfaragványok jellemzik, míg az utóbbi esetében kizárólag szabálytalan, sokszor meglehetősen nagyméretű kövekből áll a fal.

A funkció kérdése, párhuzamok

A lőrések már a 18. századi falon is anakronisztikusak, de következetes megjelenésük a 19. századi falszakaszokon egyenesen „historizáló” jellegű, sajátos jelenség, miként az egész körítőfal is. Miért volt erre szükség? A szerződés szerint ugyanis 340 forintot, valamint 16 kila búzát kellett érte fizetni, és nyilvánvalóan a községet terhelte a kövek kibányászásának és szállításának munkája (és talán költsége is), ezen kívül a napszámosokat is a „kommunitas” bocsátotta a kőműves rendelkezésére. Miért nem a templom kibővítéséhez használják fel a kőanyagot, és a pénzbeli tőkét? Hiszen a 18. század közepén a nagy volumenű párhuzamos kiadások (a redempció, a templomépítés, Hevesivány megváltása) egyébként is megterhelik a lakosság gazdálkodását.

Vándorfynak igaza lehet, amikor arra gyanakszik, hogy a „portyázó törökök, ráczok, kuruczok (!)” pusztításaira emlékező idősebbek javaslatára építette a város a falat, lőrésekkel, melyek az érdemi védekezés lehetőségét kínálják (VÁNDORFY 1895, 51.). Számos szomorú emlék táplálta a kiszolgáltatottság érzését. 1706-ban a kuruczokat segítő Jászság keleti részét feldúlták Rabutin átvonuló császári csapatai, a lakosság nagy része elmenekült (KISS 1979, 74). 1709 augusztusában Thekely rác csapatai támadnak a jáász településekre, kihasználva azt, hogy a kerület ezrede szétszórta máshol állomásozott. A támadások kiemelt célpontjai voltak az egyházi épületek, tudjuk, hogy a szerbek magukkal vitték a jáászági templomok „különleges

értékű” kelyheit is, amelyek visszaszolgáltatására a jászok és kunok megnyerésében érdekelt Herberstein szegedi várparancsnok utasítja őket (KISS 1971, 69–70). Ekkoriban a templomokat nemcsak az ellenséges, hanem az elvileg baráti hadaktól is védeni kellett. A Külső-Szolnok vármegyéből összegyűjtött terményt és élelmiszert – tárolásra alkalmas objektumok híján – a jászsági templomokban raktározták, melyen felháborodva egyesek még természetfeletti jeleket is próbáltak produkálni (a falakat vörös festékkel „vérzővé” tették), hogy a kuruc tiszteket elriasszák a parancs végrehajthatásától (KISS 1979, 78). A kurucok szintén nem túl baráti „akcióját” örökítette meg egy bizonytalan hitelű, 1805-ben lejegyzett helyi hagyomány. Csomortányi Imre plébánosra éjszaka tört rá egy csapat, halálos fenyegetéssel pénzt követeltek. A plébánost lélekjelenléte megmentette, aki elhitette a kurucokkal, hogy pénzét a templomban tartja. Sikerült magára zárnia a templomajtót, majd harangozással felköltötte a község lakosságát, a rablók pedig nem akarván bizonytalan kimenetelű küzdelembe bocsátkozni, elmenekültek (VÁNDORFY 1895, 94). Akadt azonban belső veszedelem is. Olyan társadalmi mozgalmakról van szó, amelyek tettleges-ségbe, verekedésbe, zavargásokba torkollottak. A Rákóczi-szabadságharc befejeződésétől csupán másfél évtized telt el Tóth Mihálynak az előljárók ellen indított mozgalmáig, amit csak a Jászberényben állomásozó lovasság bevonulása csillapított le (KISS 1979, 190–191).

A védekezés közösségi reflexeit kiváltó események mellett egy másik körülményt is érdemes figyelembe venni. Apáti részben nemesi jogú lakossága a 18. század első felében nagyrészt az északról szomszédos megyékből, illetve a Felvidékről települt be, ezeken a területeken pedig nagy számban található kerített templomok. Jászapátihoz legközelebb (mintegy 40 km-re) Gyöngyös–Gyöngyöspüspökin található (TOLNAI 2001, 47–48).⁷ Hasonló jellegű, méretű falak vannak a kissé távolabb eső szikszói templom körül is (a Szikszay–Szikszai család pedig neve alapján (amit a családi hagyomány is erősít) éppen onnan származik).⁸ A korábbi lakóhely lehetőségén túlmenően erősített templomokkal vásárok helyszínein, vagy búcsújáró útvonalakon (pl. Apc, Tar) is találkozhattak az apáti polgárok. Nem lehetetlen, hogy a tervet szorgalmazó tanácsstagok a praktikus szempontokon kívül bizonyos érzelmi kötődések, „a szülőföld nosztalgiaja” miatt is szerettek volna egy kerített templomban misét hallgatni. Ez a kötődés lehet az oka a templomkerítés következetes kijavításának, tatarozásának, újjáépítésének is, amely racionális okokkal már nem magyarázható. A már végképp funkciótlan körítőfalak gondozására vonatkozóan a 18. század második feléből van adat néhány más településről is. Megyaszó 16. századi védműveit 1779-ben is megújítják, Tiszavasvári palánkját

⁷ Sajnos a gyöngyöspüspöki erődtemplomot taglaló szócikk kimaradt a műből, csupán képei szerepelnek a hivatkozott oldalakon.

⁸ Molnárné Szikszai Klára szíves szöbeli közlését ezúton is köszönöm.

1791-ben már kővel építik át, Szikszó későbarokk kapuit 1826-ban készítik el (TOLNAI 2001, 73; 93; 98).

Másodlagosan felhasznált kőfaragványok

A fal ÉK-i hosszanti szakaszának külső oldalán jól látható módon beépített gótikus bordatagot Tolnai Gergely is észrevette. Alaposan szemügyre vételezve a falat további négy kőfaragványt észleltem. A kőkapu és az északi sarok között a fal belső oldalán egy román stílusú ablaknyílás szemöldökköve látható. Az ÉK-i falszakasz belső oldalán az egyik lőrés oldalában egy gótikus nyíláskeret-töredék lett beépítve. Szintén az ÉK-i szakasz külső oldalán egy erősen lefaragott bordatagot és egy nyíláskeret-töredéket találhatunk. Ezen kívül néhány beépített kő kapcsán felmerül a gyanú, hogy a falszövetben lévő felületei esetleg faragott részleteket tartalmaznak. A román stílusú faragvány további következtetésekre ad lehetőséget. Ha ugyanis ez is a heves-iványi templomból származik, akkor azt bizonyítja, hogy ez eredetileg egy Árpád-kori templom volt, amelynek egy része a félköríves lezárású ablak(ok)kal a gótikus átépítés (amely a hazai párhuzamok alapján valószínűleg az apszis irányába történő bővítést jelentett) után is megmaradt.

Sírfeliratok

A templom körül minden valószínűség szerint annak 13. vagy 14. századi megépítésétől (mely talán csak a tatárjárás idején lerombolt templom újjáépítését jelentette) fogva temetkeztek, egészen 1753-ig. Ezután már csak az egyház patrónusait temették ide. Ehhez az illető személynek még életében legalább 50 forinttal kellett a templomot támogatni, vagy 12 forintot a temetésért fizetni. Ezen összegek kétszereséért lehetett az akkori templom kriptájában temetkezni. Hozzávetőlegesen 1775 körül teljesen felhagytak a temető használatával (VÁNDORFY 1895, 52). Rusvay Lajos szerint viszont a templom körüli temetkezés már a 18. század elején megszűnt, a halottakat – így a pestisjárványok (melyek nála koleraként szerepelnek) áldozatait is – a hevesi út mellett, a templomtól 600 lépésre létesített temetőben hantolták el, egészen 1759-ig, amikor a kápolna mellett a mai temetőt megnyitották (RUSVAY 2003, 250–251.) Az utóbbi dátum valóban a mai temető megnyitásának éve, a feliratok alapján azonban az alábbiakban felsorolt – bizonyosan a 18. század közepén élt – személyek és családok egyértelműen itt nyugszanak (HIC JACET...). Természetesen ez nem zárja ki egy időszakos (pestises?) temető létét az említett helyen. A templom körüli temetőről tehát nem sokat tudunk, csak becsülni tudjuk, hogy használatának minimum három és fél évszázada alatt több ezer temetkezés történt, melyek egy része a templom két átépítése során megsemmisülhetett. A kerítés nagyobb köveibe

azonban néhány hozzátartozó belevéselte a cinterem egyes pontjain nyugvó családok, illetve családtagok nevét, vagy monogramját.⁹

A sírfeliratokból összesen kilencet találunk az egykori templom körüli temetőt határoló kerítés belső oldalán. Vándorfy János művében öt szerepel, ezek közül egyet csak feltételesen, egy másikat pedig úgy sem sikerült azonosítani, viszont további négy feliratot találtam. A köveken kétféle „írástípussal” találkozhatunk. A mélyebb, „ékvéssett” kisebb betűkből álló, ám sűrűbb „szedésű” feliratokkal szembevetően ellentétben állnak a sekély, ugyanakkor széles, nagyobb méretű betűket eredményező véséssel kialakított szövegek (Kiss Ferenc, Szabari János, és egy azonosítatlan). Utóbbiakon a betűk mélyedéseiben ráadásul piros festéknyomokat találunk. Festésnek a másik típus feliratain egyáltalán nincs nyoma (pedig a keskenyebb résekben ennek jobban meg kellett volna maradnia). Ennek alapján talán joggal feltételezhetjük, hogy nem utólagos megerősítésről, hanem a szövegek megformálásával egyidejű kiemelésről lehet szó, amelyet a készítő személynek tulajdoníthatunk. Nem tudjuk, hogy iparos (kőműves) mesteremberről, esetleg csak valami ügyeskedő, alkalmi „vállalkozóról” lehet-e szó, mindenesetre így akarhatta szembevetővé tenni a sekély vonalai miatt inkább csak súrolófényben olvasható műveit. Legkevesebb két személyhez kapcsolhatjuk tehát a kerítésfal vésett feliratait.

A feliratok elhelyezkedése alapján feltételezhetjük, hogy a temető a 18. században (egészen megszűnéséig) az egész templomot körülvette. A feliratokon szereplő személyek és családok egy híján mind szerepelnek a redemptus névjegyzékben, általában magasabb kategóriákban. A legelőkelőbb helynek a főkapu és az északi sarok környéke, az 1710-ben épített régi plébániához csatlakozó falszakaszok előtere számított. Itt találjuk Kiss Ferencnek, valamint a Dósa és a Balajti család tagjainak sírját. Ha a feltételezett monogramokat is ideszámítjuk, ezen kívül számításba vesszünk néhány megsemmisült feliratot, akkor is maximum 20-30 egyén, illetve család feliratos megjelenésével számolhatunk, vagyis semmiképpen sem lehet szó huzamosabb ideig élő szokásról. Valóban úgy történhetett, ahogy Vándorfy írja; egyes hozzátartozók a temető megszüntetése, a – valószínűleg fából készült – sírjelölések eltakarítása után döntöttek az örökkévalóságnak szóló üzenetkészítés kísérlete mellett. Ennek idejét az 1770–80-as évekre tehetjük. Néprajzi szempontból igen érdekes a kérdés, hogy jászapáti sajátosságról van-e szó, vagy más kerített templommal bíró településeken is vannak hasonló feliratok. Feltevésem szerint a templom körüli temető megszüntetésének minden bizonnyal nem konfliktusmentes intézkedése más vidékeken – főként a nemesi családok által lakott falvakban – is kiváltott hasonló, másodlagos „megörökítési” reakciókat.

⁹ A korabeli feliratokon kívül egy 20. századi emléktábla is látható a Beöthy-család néhány – különböző generációkat képviselő – tagjának nevével és a családi címerrel. Közülük azonban legfeljebb a legkorábbi családtag Beöthy István (1678-1778?) lehet ide temetve, a többiek bizonyosan nem itt nyugszanak.

Sírkövek

Ezeknél is rejtélyesebb két mélyen bevéselt kereszttel jelölt kötömb. Az egyik egy szabálytalan alakú bazaltkő az ÉNy-i szakasz külső oldalán, a főkapu és az északi sarok között. A keresztzárak 6,5 cm (függőleges), illetve 8,5 cm (vízszintes) hosszúak, mélységük hozzávetőlegesen 2 cm. A másik kő az ÉK-i szakasz külső oldalán látható, közel az északi sarokhoz. A barna színű kő két oldala megközelítően egyenes, talán egy eredetileg szabályos lap, vagy hasáb formájú kő töredéke került beépítésre. A keresztábrázolás miatt mindenképpen sírkövek lehetnek, ám ezek a külső oldalon vannak, ráadásul nem tartalmaznak semmilyen feliratot. Az a véleményem, hogy a kőfaragványokhoz hasonlóan ezek is másodlagosan lettek beépítve, és a hevesiványi templomból származnak. Középkori síremlékekről van tehát szó. Hasonló – rövid szárú, bevéselt kereszttel jelölt – sírkövek a Balatonfelvidéken, az ecséri templomromnál kerültek elő. Ezek az Árpád-korra keltezhetők (RITÓÓK 1997, 206–207). Származhatnak az Árpád-kori templom belsejéből (miként az ablaknyílás felső köve), de valószínűbb, hogy a templomot övező temető sírkövei lehetnek, amiket az építőanyagot hordó apátiak felpakoltak, és a kerítésbe falaztak. Természetesen ez csupán feltételezés, melyet további párhuzamok, esetleg a későbbiekben Jászivány területén előkerülő hasonló darabok erősíthetnek csak meg.

Egyéb jelzések

Az eddig nem ismertett betűjelzések közül mindenekelőtt a több száz bevéselt 'H' betűt kell kiemelni. A lapos kövek többségénél a hosszabb élek közepén megfigyelhető, de látható számos kváderkövön is. Kivételük általában jó minőségű, a betű egyenletesen bekarcolt, „talpas” nem rokonítható a bevéselt sírfeliratokkal, bár vannak elnagyoltabb betűk is. Mindenképpen mesterhez, kőfaragóhoz köthetjük ezeket, konkrét funkcióval, hiszen a rengeteg betű bevésése komoly és igen hosszadalmas munka lehetett, amelyet csak úgy passzióból nem készíthetett senki (annál is inkább mivel ezek kívül-belül egyaránt előfordulnak). A betűk bevésése véleményem szerint csakis a kerítésfal építése előtt történhetett. Ennek egy konkrét bizonyítéka egy oldalra fordult 'H' betű egy kváderkövön, az ÉK-i hosszanti szakasz külső oldalán. Ha ugyanis utólag vésték volna, akkor ez a 90°-os elfordulás nem jött volna létre (egyértelműen H és nem I betűről van szó). Szintén az ÉK-i hosszanti szakasz külső oldalán láthatunk olyan kváderkövet is, amelyen 'A' betű látható. A H betű feloldásának kézenfekvő lehetősége: H=Hevesivány. Az 'A' betű ugyanezen logika alapján Apát(h)i-ként értelmezhető. Egy halvány lehetőség talán az lehet, hogy az apáti templomnak az első bővítéskor elbontott szentélyfalából származó, és a bővítéskor vissza nem épített, helyi kváderkövet jelöli. Nem lehetünk bizonyosak abban sem, hogy a körítőfalat építő Braun Sebestyén munkáját lássuk-e bevéselt betűkben, vagy – a H betűk esetében – inkább azt feltételezzük, hogy jóval korábbiak.

Hasonló adattal nem rendelkezem, de nem tartom teljességgel lehetetlennek azt sem, hogy az esetleg több templom számára is dolgozó középkori kőfaragók védték e jelzésekkel a hevesiványi templom kifaragott köveit az elkallódástól, illetve a más szállítmányba keveredéstől. Ennek azonban jóval kisebb a valószínűsége, annál is inkább, mivel így felmerül az a kérdés; hogyan értelmezhetjük az előbbi A betűt? Így inkább mégis azt valószínűsítém, hogy az iványi templomrom megmunkált köveit jelölték meg ezzel a módszerrel, talán még a szállítás előtt. Egyfajta „billog” lehetett ez, a származásra utaló jelzés, mely elriasztani volt hivatott az esetleges „dézsmálókat” a szállítmányok megrövidítésétől, a kövek saját célú felhasználásától.

Lehetett-e kerítésfala a hevesiványi templomnak?

Az „ötletadók” sorában jó néhány kerített templomú települést megvizsgáltam, egy lehetőséget azonban eddig nem említettem. A romokban álló hevesiványi templom és esetleges kerítésfala nemcsak a gondolat felvetődését tehetné lehetővé, az ily módon bőségesen rendelkezésre álló kőanyag a megvalósítást is garantálhatta. A feltevésnek az látszik ellentmondani, hogy – itt most nem részletezett számításaim alapján – a kerítésfalba beépített kő mennyisége ehhez túlságosan kevésnek tűnik.

Rendkívül érdekes viszont a kerítést lezáró lapos kövek kérdése. Ezek származására is két elméletet állíthatunk fel. Elképzelhető, hogy ezeket a kerítésfal építésével párhuzamosan faragták ki, kimondottan erre a célra. Ha azonban anyaguk egyezik a kváderkövek anyagával, az azt valószínűsíti, hogy ezek is középkoriak. Ebben az esetben azonban nehezen képzelhető el, hogy ezek falazásra szolgáló kövek lettek volna, hiszen ezt a funkciót a kváderek látták el. Annyi támpillér semmi esetre sem lehetett az elpusztult templomon, hogy a lapos köveket ezek tetején képzeljük el. Így csupán egyetlen lehetőség marad: a hevesiványi templomnak szintén lehetett egy kerítésfala.

Hasonló gondolatra jutunk a fal szerkezetének összehasonlítása során. Az ÉK-i és a DNy-i hosszanti falszakaszok között feltűnő különbség van, hiszen – mint ahogy korábban már említettem – az előbbit a szabályos oldalú, téglatest alakú kváderkövek, és a másodlagosan beépített faragványok jellemzik, míg az utóbbi nagyobb, formátlan kőtömbökből áll. Szembeötlő az is, hogy az ÉK-i szakasz tetejének lapos kövei között alig van H-betűvel jelzett, míg a DNy-i falon ezeknek hozzávetőlegesen fele ilyen. Tovább bonyolítja a képet, hogy az ÉK-i oldalon beépített kváderkövek között viszont számtalan betűjeles darabot láthatunk. Lehet egyáltalán logikus következtetésekre jutni mindebből, vagy csupán véletlen egybeesésekről van szó?

Úgy vélem, van magyarázat. Korábbi megállapításom alapján a jelöléseket a hevesiványi bontás és az apáti építés között készítették. Szemmel láthatóan csak a szabályos, megmunkált kövek jegyzésére törekedtek. A lapos kövek közül tehát a

H-betűsek származnak a szomszéd település egyházának romjaiból, a nagyszámú, meghatározott szakaszokon elhelyezkedő, jelöletlen darabok pedig az építéssel párhuzamosan készültek. A feltételezett hevesiványi kerítésfal tetejének kőlapjai ennek megfelelően az annak anyagából Apátin újból megépített falszakaszt fedik. Ez magyarázhatja a formátlan, szinte az ókori görög városfalak nagyméretű „küklpsz-köveire” emlékeztető darabok dominanciáját, és a megmunkált tömbök teljes hiányát.

Összegzés – további feladatok

Jászapáti nagyméretű templomát egy nagyobb részben 18. századi kerítésfal övezi, melyet a 19. században részben átépítettek és bővítettek. Megépítése idején védelmi funkciót szántak neki, arról azonban nincs adatunk, hogy használatára valaha sor került volna. Középkori előzményről nem tudunk, annak lehetősége azonban nem zárható ki, hogy fallal és/vagy sánccal korábban is meg volt erősítve az apáti templom. Előképei azonban inkább a Felvidéken, illetve az Északi-középhegység egyes településein keresendők, megépítését talán az említett tájról betelepült nemesi családok tagjai szorgalmazhatták.

A bevezetőben már említett dokumentációs munkák (a teljes kerítésfal felmérése, lerajzolása, részletekben történő körbefotózása) mellett egyéb feladatokat is megfogalmazhatunk. Bár az építés története tisztázottnak tekinthető, továbbra is számos kérdésre keressük a választ. Vándorfy adatait megbízhatónak tartom, az általa felhasznált források visszaellenőrzése (szerződéses, községi iratok, egyházmegyei jelentések stb.) azonban minden bizonnyal hasznos lehet, mely munka során eddig ismeretlen adatok felbukkanására is számíthatunk. Ezen kívül egy régészeti-műemléki kutatási program keretében a következő célokat lehetne megvalósítani:

1. A lehetőségekhez mérten jó lenne legalább egy dokumentáció erejéig kibontani a beépített faragványokat (ezek többsége ma habarccsal van fugázva). Az öt említett faragott kőtömbön túl az egyik sírkő oldalai is további megmunkálás nyomait hordozhatják. A habarcs körvonalai alapján pedig még egy román és egy gótikus stílusú épületemet azonosítottam. Ezeken túlmenően is vannak gyanúba fogható kőtömbök a falban, melyek kifugázása indokoltnak mondható. Ez a továbblépés legegyszerűbb feladata, hiszen megfelelő szerszámok birtokában akár jelen sorok írója is elvégezheti, annál is inkább, mivel több szegedi feltáráson bontott ki számtalan hasonló darabot. Némi problémát az jelenthet, hogy a fotózáshoz a téli időszak alkalmasabb (a kerítésfal mentén ekkor árnyékolnak a fák legkevesébe, gyakrabban van szórt fény, és az esetleges hóréteg alulról is „deríti” kerítésfalat), míg az időigényesebb rajzoláshoz melegebb időre van szükség, hogy ne gémberedjen meg túlságosan az ember keze munka közben. Bizonyosan lehet azonban így is megfelelő körülményeket találni.

2. A külső oldal egy-két pontján végzett szondázó feltárás az alapozás köveinek

típusán és az alkalmazott technikán túlmenően esetleges középkori előzményekre – ha nem is falra, de temetőárokra vagy sáncre – deríthetne fényt, nem is beszélve egy esetleges Árpád-kori járószintről. Ez sem igényel nagy befektetést sem időben, sem anyagiakban, mivel egy hét alatt elvégezhető, a leletanyag csomagolásával és gyűjteményi nyilvántartásba vételével együtt.

3. A kőanyag elemzése révén pedig talán a hevesiványi templom köveinek származási helyére is következtethetünk majd, szerencsés esetben az egyes építési periódusokra is adatokat nyerve. Emellett közelebb kerülünk az egyes falszakaszok anyag kapcsolatának megvilágításához, ami perdöntő lehet a hevesiványi templom-erődítés létezésének kérdését illetően. A felsorolt feladatok közül valószínűleg ezeknek a vizsgálatoknak a költsége jelenti a legnagyobb tételt, főként, ha egy szélesebb körű járszági mintavételt is végzünk. Ezek esetén összehasonlító vizsgálatra nyílna lehetőség, hiszen részben vagy egészben álló középkori templom a Járságban több is van (például Jánoshidán, Jászberényben, Jászfákóalmán és Jászkiséren).

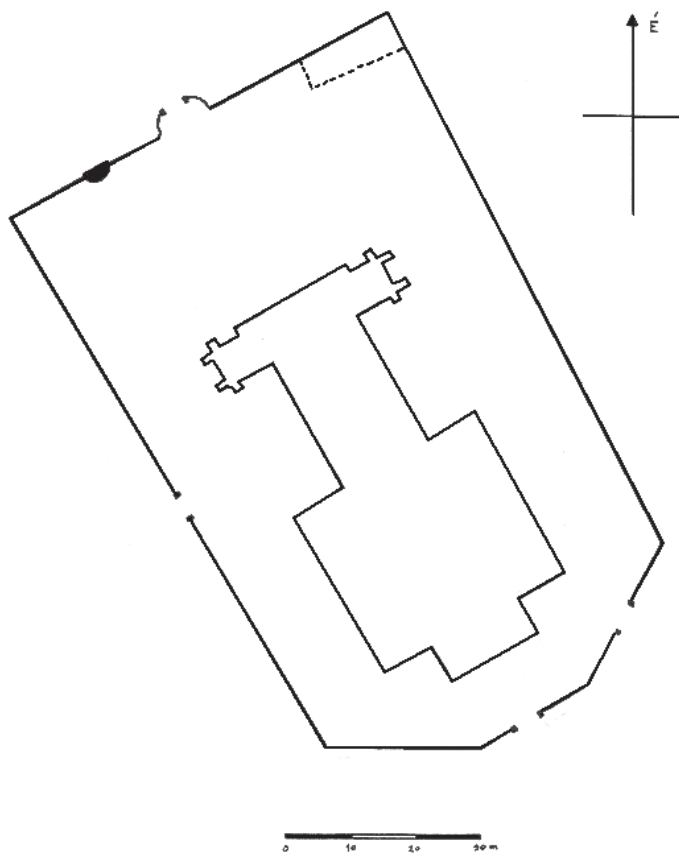
4. A legközelebbi tatarozáskor pedig érdemes lenne megnézni a kápolnát és a kálváriát, hogy ezekbe már/még került-e a hevesiványi templom köveiből, ugyanígy az apáti templom kereszthajóját és szentélyfalát is ellenőrizni kellene. Ha ezt sikerülne igazolni, az szintén a hevesiványi erődítés mellett szóló érv lenne, mely megmagyarázná, hogy a kerítésfalban felhasznált kőanyag mennyisége miért tűnik viszonylag kevésnek.

5. A kérdés végeleges eldöntését egy – a feltételezett kerítésfal alapjainak feltárására irányuló – jársziványi szondázó feltárástól remélhetnénk. Az elvi lehetőség a templomkertben adott, és vannak bizonytalan hitelességű adatok a jelenlegi templom építésekor előkerült középkori alapok elhelyezkedésére vonatkozóan is, mely megkönnyítené a kutatást.

Nem utolsó sorban kiemelten fontos feladat lenne a kerítésfal védelméről való gondoskodás, amellyel a továbbiakban kiküszöbölhetők az állagvédelmi szempontból nem indokolt beavatkozások. Jó volna, ha ehhez hozzátartozna a szükséges javítások során felhasználható anyagok és módszerek megfelelő – szakértői vélemény(ek) figyelembevételével történő – szabályozása is. A nyilvánvalóan jó szándékú javítások eszközlői nem hibáztathatók, hiszen a kerítésfal műemléki, kulturális értékeit feltáró publikáció korábban nem született. Ráadásul a kerítésfalat nemcsak javító szándék vette körül az építése óta eltelt közel harmadfél évszázad alatt. 1873-ban, a szomszédos Központi Iskola építése idején csupán egy tanácstag szavazata mentette meg a teljes megsemmisüléstől (VÁNDORFY 1895, 52). Jelen tanulmányból azonban remélhetőleg egyértelműen kiderült, hogy nemcsak a templom, hanem annak kerítésfala is kulturális örökségeink közé tartozik. Érték, amelynek megőrzése elsősorban a járszapáti emberek feladata.

Irodalom

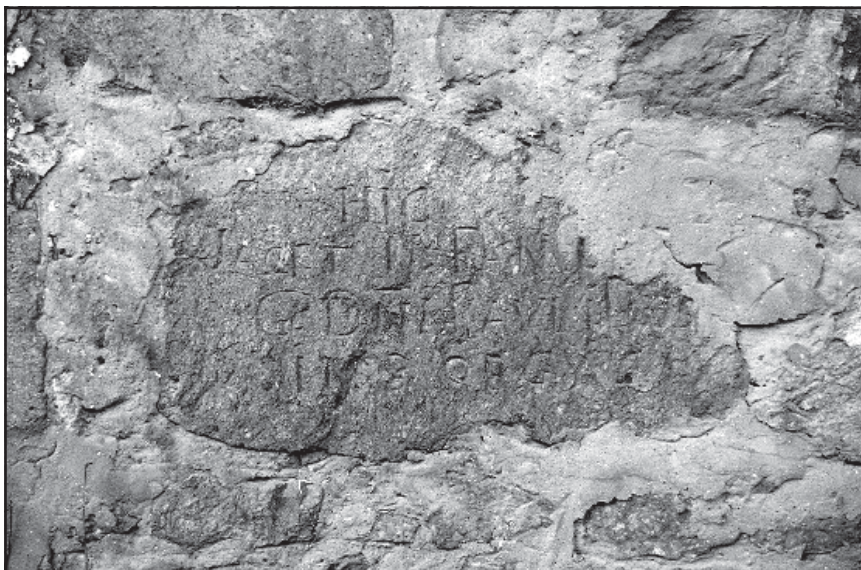
- FEKETE 1968 Fekete Lajos: A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása. Jászsági Füzetek 4. Jászberény
- GYÁRFÁS 1883 Gyárfás István: A jász-kunok története III. (1301–1542). Szolnok
- GYŐRI 2001 Győri Gyula: Latin nyelvű feliratok Jászapátin. In: Jászsági Évkönyv 2001. Szerk.: Pethő László. Jászberény, 51–61.
- KAPOSVÁRI-RÉDEI 1988 Szolnok megye műemlékei. Szerk.: Kaposvári Gyula – Rédei István. Szolnok
- KISS 1971 Kiss József: Jászkunok a Rákóczi-szabadságharcban. Történelmi Szemle 14. 1–2. sz. 35–85.
- KISS 1979 Kiss József: A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején. Budapest
- RITOÓK 1997 Ritoók Ágnes: Templom körüli temetők Árpád-kori sírjelei Magyarországon. ComArchHung 205–213.
- RUSVAY 2003 Rusvay Lajos: Jászapáti története. Jászapáti
- SCHEFTSIK 1935 Scheftsik György: Jász-Nagykun Szolnok vármegye múltja és jelene. Pécs
- TOLNAI 2001 Tolnai Gergely: Templomvárak, erődtemplomok Magyarországon. Az Esztergomi Vármúzeum Füzetek 1. Esztergom
- VÁNDORFY 1895 Vándorfy János: Jász-Apáthi város egyházának multja és jelene. Eger

1. sz. ábra A templom alaprajza

2. sz. ábra A templom kerítésfala

3. sz. ábra Dósa Pál emlékköve a falban

Koltay Tibor–Tóth Erika

TRADÍCIÓ, ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR ÉS INFORMATIKA A JÁSZBERÉNYI KÖNYVTÁROSKÉPZÉSBEN

A Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Karán 2005 nyarán fejezték be tanulmányaikat azok a hallgatók, akik négyéves munkájuk befejeztével könyvtáros–művelődésszervező főiskolai diplomát vehettek át. Mivel azonban a levelező képzés időtartama időközben 6 félévre csökkent, hároméves tanulás után ugyancsak most végeztek a főiskola levelező tagozatos hallgatói, immár informatikus könyvtáros szakon. A következőkben nappali tagozaton 8 féléves, a levelező tagozaton pedig az említett 6 féléves rendszerben fognak informatikus könyvtáros hallgatók végezni.

A szak jelenleg – első alapképzésben – csak kétszakos képzésben vehető fel, ami az itteni szak esetében informatikus könyvtáros – művelődésszervező szakpárként valósul meg. A levelező képzésben az informatikus könyvtáros szak önállóan vehető fel. A képzés mindkét esetben kredit-rendszerben zajlik.

A képzés alapozó szakaszra, valamint törzs-és szakképzésre oszlik, amelyeket szakmai gyakorlatok egészítenek ki.

Az alapozó képzés tárgyai:

- bevezetés a könyvtári informatikai ismeretekbe,
- a kommunikációelmélet alapjai,
- olvasásszociológia, -pedagógia, -pszichológia,
- a számítástechnika (informatika) alapjai,
- írás-, könyv- és sajtótörténet.

A törzs-és szakképzés tárgyai:

- dokumentumleírás,
- osztályozás, információkereső nyelvek,
- könyvtárban,
- könyvtári menedzsment,
- tájékoztatás, információforrások,
- információelmélet, adatbázis-építés, könyvtárgépesítés,
- információs rendszerek (története).

2005 júniusa nemcsak a kreditrendszerben először végző hallgatók miatt nevezhető fordulópontnak. Várhatóan 2006-tól lép be a többciklusú, lineáris felsőoktatási képzési szerkezetnek megfelelő alapközzet (baccalaureus, bachelor). Jelenleg akkreditálás alatt van az új követelményeknek megfelelő informatikus könyvtáros szak indítása.

Koltay Tibor–Tóth Erika

TRADÍCIÓ, ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR ÉS INFORMATIKA A JÁSZBERÉNYI KÖNYVTÁROSKÉPZÉSBEN

A Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Karán 2005 nyarán fejezték be tanulmányaikat azok a hallgatók, akik négyéves munkájuk befejeztével könyvtáros–művelődésszervező főiskolai diplomát vehettek át. Mivel azonban a levelező képzés időtartama időközben 6 félévre csökkent, hároméves tanulás után ugyancsak most végeztek a főiskola levelező tagozatos hallgatói, immár informatikus könyvtáros szakon. A következőkben nappali tagozaton 8 féléves, a levelező tagozaton pedig az említett 6 féléves rendszerben fognak informatikus könyvtáros hallgatók végezni.

A szak jelenleg – első alapképzésben – csak kétszakos képzésben vehető fel, ami az itteni szak esetében informatikus könyvtáros – művelődésszervező szakpárként valósul meg. A levelező képzésben az informatikus könyvtáros szak önállóan vehető fel. A képzés mindkét esetben kredit-rendszerben zajlik.

A képzés alapozó szakaszra, valamint törzs-és szakképzésre oszlik, amelyeket szakmai gyakorlatok egészítenek ki.

Az alapozó képzés tárgyai:

- bevezetés a könyvtári informatikai ismeretekbe,
- a kommunikációelmélet alapjai,
- olvasásszociológia, -pedagógia, -pszichológia,
- a számítástechnika (informatika) alapjai,
- írás-, könyv- és sajtótörténet.

A törzs-és szakképzés tárgyai:

- dokumentumleírás,
- osztályozás, információkereső nyelvek,
- könyvtárban,
- könyvtári menedzsment,
- tájékoztatás, információforrások,
- információelmélet, adatbázis-építés, könyvtárgépesítés,
- információs rendszerek (története).

2005 júniusa nemcsak a kreditrendszerben először végző hallgatók miatt nevezhető fordulópontnak. Várhatóan 2006-tól lép be a többciklusú, lineáris felsőoktatási képzési szerkezetnek megfelelő alafokozat (baccalaureus, bachelor). Jelenleg akkreditálás alatt van az új követelményeknek megfelelő informatikus könyvtáros szak indítása.

Néhány dolog az új képzésről már tudható vagy valószínűsíthető. A képzés egyszakos lesz. Hat félév alatt a hallgatók 180 kreditet teljesítenek.

Ezzel tovább folytatódik az – a pozitív és negatív hatásokkal egyaránt járó – helyzet, amely még a viszonylagos állandóságot sem nagyon tette lehetővé. Igaz, a jelenlegi képzés első, nappali tagozatos végzősei majd csak jövő nyáron adnak véglegesen számot tudásukról és ismereteikről.

A könyvtárosképzés a korábbi Jászberényi Tanítóképző Főiskolán 1976-ban kezdődött. Az oktatás szakkollégiumi rendszerben folyt, majd kísérleti képzés keretében tanító-könyvtáros szakos, 4 éves képzés indult meg, amely 1991-től önálló szakként folytatódott 1998-ig. 1998-tól könyvtár-művelődésszervező szakpárban folyik a képzés.

A szak vonzáskörzete Jász-Nagykun-Szolnok megye mellett Pest megye, Heves megye, Nógrád megye és Budapest. Hallgatói ebből a vonzáskörzetből, de ezen kívülről is verbuválódnak. Múltja tehát van a képzésnek. Tradícióról talán leginkább abban a tekintetben beszélhetünk, hogy a szakot viszonylag hosszabb ideje gondozó oktatók erősségei jól kiegészítik egymást: egyaránt megjelennek a hagyományos könyvtári tárgyak, a hagyományos és az elektronikus könyvtár közötti összefüggések elméleti és gyakorlati ismerete, vagy az alapos informatikai felkészültség mellett a történeti érdeklődés.

Tegyük most félre a tradíciót és fordítsuk figyelmünket a – címben is jelzett – elektronikus könyvtári témákra. Mindenekelőtt meg kell határozunk, miről is van szó. Az *elektronikus, virtuális, digitális könyvtár* sokak számára rokon értelmű kifejezések, pedig jelentésük között az általuk kifejezett fogalmak rokonsága ellenére is számos különbség van.

Virtuális könyvtárnak olyan azonosítók rendezett gyűjteményét célszerű nevezni, amely másutt tárolt, a hálózaton elérhető dokumentumokat jelöl és tesz elérhetővé.

A virtuális könyvtárak fontos válfaját jelentik a lelkes szakemberek által összeállított forráskalauzok. Ezek lényeges jellemzője, hogy a meglévő forrásokból valamilyen meghatározott szakmai szempontok szerint válogatnak, még ha ezeket a szempontokat nem is mindig közlik. Lehetnek csupán csatolók (linkek) gyűjteményei, de leírásokat is tartalmazhatnak a feldolgozott forrásokról. Legtöbbször valamilyen szakrendben, tematikus rendezettségben mutatják meg a forrásokat. Mivel azonban ezekben a szakrendekben nem mindig könnyű a felhasználóknak eligazodniuk, a forráskalauzokat kereshetővé is szokták tenni. Ez különösen hasznos, ha a válogatás nagyszámú, akár több ezer forrásra terjed ki. A keresést az egész Weben is keresni képes keresőkkel végzik, a keresést azonban korlátozzák a forráskalauzban található forrásokra. A forráskalauzok minőségi információszolgáltatást jelentenek, hiszen csak a hasznosnak, értékesnek tekinthető források kerülnek be ezekbe. A válogatást az adott téma szakértői vagy könyvtárosok végzik. Mint tudjuk, e két kategória gyakran egybeesik.

A digitális és az elektronikus könyvtár egymástól való elkülönítése nem ilyen egyszerű. Kiindulhatunk abból, hogy a digitális könyvtár digitális technológiák használatát jelenti információk és anyagok beszerzésére, tárolására, megőrzésére úgy, hogy a hálózatot egyetlen virtuális gyűjteménynek tekinthessük.

A digitális könyvtár újján hozzáférést biztosíthatunk digitálisan tárolt dokumentumokhoz (szövegekhez, álló és mozgóképekhez, hanganyagokhoz és ezek bármely kombinációjához), függetlenül attól, milyen formában publikálták őket eredetileg (Koltay – Horváth 1998).

Tegyük hozzá ehhez a következőket: A digitális könyvtárak olyan szervezetek, amelyek egy meghatározott közösség (meghatározott közösségek) számára eszközöket nyújtanak digitális művek gyűjteményeinek azonnali és gazdaságos eléréséhez. Az eszközökhöz tartozik a szakosodott személyzet, amely kiválasztja, strukturálja, intellektuális hozzáférésre felkínálja, interpretálja, terjeszti mindezen gyűjteményeket, melyeknek integritását megőrzi és hozzáférhetőségét a jövőben is biztosítja (Waters 1998).

Úgy is fogalmazhatunk, hogy a digitális könyvtárak az információ-visszakereső rendszerek, valamint a könyvtárakat is magukba foglaló, de azokon túl is lépő információs intézmények kiterjesztése, ?javított változata? és integrációja (Borgman 2000, 80).

Sokan kiemelik annak fontosságát, hogy a digitális könyvtárak a gyűjteményfejlesztés alapelveinek megfelelően jöjjenek létre, és ezeknek megfelelően működjenek (Deegan és Tanner 2002).

Nem szabad szem elől tévesztenünk a következőket sem:

- A digitális könyvtárak technikai kerete a jogi és társadalmi kereteken belül működik.
- A digitális könyvtárakkal kapcsolatos fogalmak megértése csak szabványos terminológia segítségével lehetséges.
- A digitális könyvtárak architektúrájának el kell különülnie a bennük kezelt tartalomtól.
- A digitális könyvtári objektumok többet jelentenek bitek sorozatainál. Különböző hordozókat jelenthet tartalma, amelyről megfelelő metaadatokkal kell rendelkezünk. (A metaadatok problémájával később, az oktatás tartalmi kérdései kapcsán fogunk néhány szót szólni.)
- A digitális könyvtári objektumok nem kötődhetnek egy-egy konkrét technológiához.
- Különböző felhasználók számára igény esetén különféleképpen lehessen ugyanazt az információt megjeleníteni és használni (Chowdhury and Chowdhury 2003, 73-75).

A *hibrid könyvtár* elnevezés megjelenése arra mutat, hogy sokan vélik úgy: rövid és középtávon valószínűleg a digitális és papíralapú dokumentumok tartós együtt-

élésével számolhatunk. A hibrid könyvtár ugyanis nemcsak digitális dokumentumokat kezel, hanem a papíralapúakat is. A *hibrid könyvtár* elnevezés mellett, azzal lényegében azonos jelentésben találjuk a *komplex könyvtár* kifejezést is (Mader 2001).

A *digitális könyvtár* kifejezés viszont gyakran hibrid könyvtárat takar, így nem könnyű a két fogalom elkülönítése. Az elektronikus könyvtár viszont általában nem foglalja magában a papíralapú dokumentumokat, csupán a szorosabb értelemben vett digitálisakat.

A digitális könyvtárakban gyűjtött dokumentumok lehetnek digitálisak és digitalizáltak. Az előbbieket eleve digitális formában jönnek létre. Sok esetben kizárólag ebben a formában léteznek, de máskor egyéb formátumra, például nyomtatott formára konvertálják őket. A digitalizált dokumentumokat nem-digitális formájukról alakítják át digitális formára. Mindkét esetben igaz, hogy online szolgáltatásuk sokkal többet számarra teszi elérhetővé tartalmukat, mint a legtöbb egyéb forma (Borgman 2000).

A digitális könyvtárak jó példája a California Digital Library (CDL), amely a <http://www.cdlib.org> címen a Kaliforniai Egyetem tíz, az egyetem különböző telephelyein elhelyezkedő könyvtára mellé egy tizenegyediket állít. A CDL a digitális dokumentumok mellett továbbra is nagy figyelmet fordít a papíralapú gyűjtemények közös használatának, mivel létrehozói és fenntartói megítélése szerint a nyomtatott dokumentumok a jövőben is fontos szerepet fognak betölteni.

Az oktatásban érzékeltetnünk kell ezt a terminológiai sokszínűséget. Ugyanakkor célszerű, ha megjelöljük, hogy melyek az általunk helyesnek tartott értelmezések. Megítélésünk szerint a CDL szemlélete a követendő, tehát digitális könyvtár alatt hibrid, komplex könyvtárat értünk, miközben a tantárgyak elnevezése a hagyományokat követve az *elektronikus könyvtár* szókapcsolatot tartalmazza. Mégsem korlátozódhat az oktatás egyik kategóriára sem. Foglalkozunk tehát a digitális könyvtárak mellett olyan elektronikus könyvtárakkal, mint a *Magyar Elektronikus Könyvtár*, a *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Elektronikus Könyvtár*, vagy a nevében inkább a digitális könyvtárakhoz kötődő *Neumann János Digitális Könyvtár* szolgáltatásai.

Az elektronikus könyvtárak témája 1998-ban, *A könyvtáros és az elektronikus könyvtár* elnevezésű kötelezően választható speciális kollégium, valamint az *Információ-visszakeresés számítógépes környezetben* elnevezésű speciális kollégiumban jelenik meg először markánsan.

Nézzük, melyek azok a főbb kérdések, amelyekkel az előbbi foglalkozott!

- Az automatizált könyvtár, az elektronikus könyvtár, a digitális könyvtár, a virtuális könyvtár.
- A könyvtár ma - funkciók és munkamegosztás.
- A virtuális könyvtár - a Web-oldalak értékelése.
- Az információ-visszakeresés nehézségei a hálózaton - kalauzok, értékelés, annotációk.

- A digitális könyvtár - metaadatok, katalogizálás, formátumok.
- Elektronikus folyóiratok - szerzői jog.
- A könyvtár és a könyvtáros jövője.

Jelenleg az *Elektronikus könyvtár* elnevezésű kötelezően választható speciális kollégium mellett az *Információbróker* szakirányú modul három tárgya is elektronikus könyvtár tudnivalókkal foglalkozik.

Ezeknek a tantárgyaknak az oktatása során mindenekelőtt felvázoljuk a papír-könyvtártól az elektronikus könyvtárig vezető utat, ahogy azt Michael Buckland (1998) könyvében teszi.

Foglalkozunk többek között a következő témákkal:

- Az Interneten található információk sajátosságai és formátumai;
- Az elektronikus, digitális és virtuális könyvtár fogalma;
- Az információs írástudás;
- Forráskalauz, kapuszolgálat, virtuális könyvtár, portál;
- Könyvtárosi feladatok a digitalizálás és az elektronikus publikálás területén;
- Az elektronikus könyv és az elektronikus folyóirat;
- Alternatív folyóirat-publikálási modellek;
- Az internetes keresők előnyei és hátrányai;
- A forráskalauzok előnyei és hátrányai;
- Metaadatok, metaadat-szabványok;
- Virtuális tájékoztatás;
- Az elektronikus dokumentumokra való hivatkozás;
- Digitalizálás a szerzői jogi előírások betartásával
- Digitális könyvtári helyzetkép

Nézzünk meg a fenti témák közül néhányat részletesebben!

A metaadatok megléte – ahogy már az előbbieken említettük – létfontosságú. A metaadat elnevezés feloldása: adat az adatról. A metaadatok legismertebb formája a katalógus rekord, metaadatokat azonban a könyvtárakon kívül is használnak. A metaadatok sok esetben magukból a dokumentumokból is kinyerhetők, de alapul szolgálhat a dokumentumok teljes szövege is.

Sok hasznos információhoz juthatunk a WWW-n használható keresők (keresőgépek, keresőmotorok, search engines) segítségével. Ugyanakkor használatuk távolról sem jelent minden esetben kielégítő megoldást. Többek között azért sem, mert a dokumentumok teljes szövegében sokkal nehezebb megtalálni valamit, mint a könyvtári katalógusokban, vagy bibliográfiai adatbázisokban.

Az internetkeresők legfőbb problémája a keresési pontosság alacsony foka, vagyis az, hogy sok esetben kezelhetetlenül sok találatot kapunk.

Ahogy a keresőknek megvannak a korlátai, úgy a fentiekben már említett forráskalauzok sem mindentudók. Elsősorban átfogóbb témák információt tudjuk segítségükkel jól felderíteni. Emellett tudnunk kell, hogy a forráskalauzok viszonylag kevés számú forrást tartalmaznak, továbbá frissítésük is lassabb lehet a keresőkénél.

Mindebből következik, hogy a forráskalauzok nyújtotta információkat gyakran érdemes kiegészítenünk a keresők nyújtotta forrásokkal.

A forráskalauzok egy igen fontos tekintetben viszont kétséget kizáróan felülmúlják a keresőket. Ez pedig a minőség biztosítása, hiszen – ahogy már erről szóltunk is – a forráskalauzok válogatott forrásokat tartalmaznak.

A digitális könyvtári helyzetkép kapcsán rá kell mutatnunk, hogy a digitális könyvtári kutatásokat végző számítógépes szakemberek inkább a technológiákra, az információ visszakeresésére, a hozzáférés biztosítására koncentrálnak. A könyvtárosok viszont egyaránt hangsúlyozzák a folyamatosságot (főként a *megőrzés* aláhúzásával) és a diszkontinuitást a múlt és a jelen könyvtárával.

Sok tekintetben a számítógépes megvalósítás kérdése az interoperabilitás, azaz a rendszerek egymással való együttműködési képessége. Mivel a digitális könyvtárak különböző szervereken található különböző információforrásokhoz nyújtanak hozzáférést, ezért ez kritikus kérdés.

Az interoperabilitás lehet:

- technikai, amely a rendszerek együttműködéséhez szükséges szabványokra vonatkozik;
- szemantikai, amely a fogalmak és objektumok leírásának szabványosítására vonatkozik;
- politikai, emberi, amely a források feletti rendelkezésre vonatkozik;
- közösségek közötti, amely a források közösségek közötti megosztására, közös használatára vonatkozik;
- jogi;
- nemzetközi (Brophy 2001, 21).

Ha azt mondjuk, hogy a könyvtárosok gyűjteményfejlesztési tapasztalatai, a gyűjteményfejlesztésnek a könyvtárakban kialakult szabályai kiemelkedő szerepet kell, hogy kapjanak a digitális könyvtárakban is, a gyűjteményfejlesztés, gyűjteményszervezés oktatásában sem feledkezhetünk meg a digitális dokumentumok egyre nagyobb szerepéről.

A digitális dokumentumok esetében pedig nem a hozzáférés a probléma, hanem a túl sok információ, így szűrőmechanizmusok beépítésére van szükség (Chowdhury and Chowdhury 2003, 8).

Az internet korszakában nincs feltétlenül szükség arra, hogy a kutatók cikkeiket az előfizetési árakat egyre feljebb emelő kiadóknak adják, inkább számos alternatív megoldást keresnek. Ezek sokfélék, de összefoglalóan szabad hozzáférésként beszélünk róla.

A szabad hozzáférés azt jelenti, hogy a felhasználónak nem kell fizetnie azért, hogy tudományos közleményeket az interneten olvasson, azokat kinyomtassa, nem-kereskedelmi célokból tovább is adhassa, és mindezt korlátozások nélkül tehesse (Björk 2004).

A szabad hozzáférésről tudniuk kell a jövő könyvtárosainak, ezért kap helyet a képzésben.

Hasonlóképpen egyre fontosabbá válnak a virtuális (vagy digitális) tájékoztató szolgálatok, amelyek lényege, hogy esetükben a felhasználók a könyvtárossal számítógépek és/vagy valamely internetes technológia útján érintkeznek anélkül, hogy fizikailag jelen lennének a könyvtárban. A kérdések megválaszolására ugyanakkor nem csak elektronikus forrásokat használnak, és az online források használatára önmagában még nem is virtuális referenz (Nilsen 2004).

Az informatikus könyvtáros képzés során az alapozó, törzs- és szakképzés keretében egyaránt folyik informatikai oktatás. Az informatikai tárgyak legnagyobb része gyakorlati jellegű, mint például szövegszerkesztés, táblázatkezelés és adatbázis-kezelés. A hallgatók korábbi tanulmányaik során megszerzett ismereteiket egészítjük ki olyan további ismeretekkel, amelyeket a tanulmányaik során hasznosítani és alkalmazni tudnak. Az adatbázisok felépítésének és alkalmazásának oktatása azért fontos, mert különböző könyvtári rendszerekkel is megismerkednek a hallgatók, hiszen ezek a könyvtári integrált rendszerek adatbázisokat hoznak létre és kezelnek.

Az integrált könyvtári rendszerekről tudnunk kell, hogy ma hazánkban igen sokféle integrált rendszert alkalmaznak a könyvtárakban. Az integrált rendszerek legnagyobb része moduláris felépítésű és hálózatban használható. Alapvető szempont ezeknél a rendszereknél, hogy az adatok egyszerűen rögzíthetők és több szempont szerint visszakereshetők legyenek.

Az *Informatika* szakirányú modul foglalkozik további általános informatikai ismeretek nyújtásával, amiket a könyvtárosok is hasznosíthatnak a munkájuk során. Ezek a tárgyak a következő témákkal foglalkoznak:

- interneten található információk sokfélesége
- internetes keresők használata, sajátosságai
- multimédiás elemek, hang kép állományok jellemzői, készítésük
- weblapok szerkesztése HTML nyelv és weblapszerkesztő program segítségével

A HTML-nyelv utasítások sorozata, így egy weblapot csupán karakterek sorozatával lehet létrehozni. A HTML-nyelv használata során természetesen különböző szintaktikai előírásokat be kell tartani. Azért fontos a HTML-nyelv megismertetése a hallgatókkal, mert egyrészt gép- és programfüggetlen, mivel egy egyszerű jegyzet-tömbre és egy böngésző programra van szükség. Másrészt bármely weboldal alaposabb megismeréséhez szükséges, hogy az adott oldal HTML forrását is értelmezni tudják.

Az általános informatikai ismeretek természetesen alapját képezik minden alaposabb elektronikus könyvtári ismeretnek, hiszen ezek nélkül legfeljebb passzív használói lehetnek a hallgatók ezeknek. Ráadásul van közvetlen összefüggés is a két tárgykor között, amikor például az SGML/XML jelölőnyelvek tárgyalása a HTML legalább alapfokú ismeretét tételezi fel.

A remélhetőleg akkreditálásra kerülő többciklusú, lineáris képzés keretében önálló *Informatika* szakirányú modul nem indul. Az informatikai ismeretek két szakirányba épülnek be. Az *Információbróker* szakirányú modult felváltó *Információmenedzsment* szakirány továbbra is fog tartalmazni elektronikus könyvtári ismereteket. Kiegészül ez a modul a weblapszerkesztés, a prezentációkészítés és a multimédia témáival.

A *Gyermek- és iskolai könyvtáros szakirány* is kap egy olyan tantárgyat, amelynek keretében *Digitális szolgáltatások* néven szó esik majd a virtuális, a digitális, a hibrid és a komplex könyvtár fogalmáról, a digitális gyűjtemények kialakításának „filozófiáiról” és ezek megvalósulásairól. Tárgyalásra kerülnek olyan témák mint a digitalizálás az Európai Unióban, a digitalizálás lehetséges formái, tervezése és költségei, a szerzői jog a digitális környezetben. Ennek a tárgynak a keretében ismerhetik majd meg a hallgatók, milyen digitális könyvtárak vannak idehaza és a világban, továbbá, hogy miként használhatók ezek az iskolai és gyermekkönyvtárakban.

A *Digitális dokumentumok kezelése és szerkesztése* elnevezésű tantárgy többek között a következőket tartalmazza majd:

- weblapok felépítése, szerkezeti egységeinek megismerése,
- szövegek, formázási lehetőségek, képek, hangok, hivatkozások, keretek, táblázatok készítése,
- a HTML-nyelv és weblapszerkesztő programok megismerése,
- képek megjelenítése, tulajdonságaik,
- a hangok, zenék tulajdonságai, formátumai,
- animációk készítése.

Az elektronikus könyvtári és az informatikai témák fontossága az utóbbi években megnőtt. Egyre inkább belátható, hogy az információs kultúrának vagy – más kifejezéssel – információs írástudásnak minden eddiginél nagyobb a szerepe. Ennek megfelelően a könyvtárosképzés elektronikus könyvtári és informatikai elemeinek az információs írástudás kereteibe kell beilleszkednie.

Információs írástudónak azt tekinthetjük, aki felismeri, mikor van szüksége információra és kimondta, hogy végső soron az információs írástudást az birtokolja, aki megtanulta, hogyan kell tanulni, már feltételezi annak ismeretét, hogy hogyan szerveződik az információ, hogyan található meg, és hogyan használható fel a tanulásban. Az információs írástudás kapcsán egy sor készséget is megjelölhetünk. Ezek a következők:

- az információs szükséglet felismerése,
- az adott probléma megoldásához szükséges információ azonosítása,
- a szükséges információ megtalálása,
- a megtalált információ értékelése,
- az információ szervezése,
- az információ hatékony felhasználása az adott probléma megoldására (Bawden 2001).

Az információs írástudásról beszélve különösen hangsúlyoznunk kell az információforrások kritikus kezelésének fontosságát.

Az információs írástudás készségek integrált készlete, amelynek nyilvánvalóan magába kell foglalnia a számítógépek tág értelemben vett használatával kapcsolatos ismereteket és készségeket is, tehát jól kiegészíti az információs írástudás fogalmát a számítógépes írástudás, a digitális írástudás és az internet-írástudás. Másképpen megfogalmazva a hagyományos írástudás intellektuális kompetenciáit egészítik ki a technikai, azaz számítástechnikai kompetenciák, és ezekhez járulnak a kommunikatív kompetenciák, amelyek mindkettőhöz kapcsolódnak.

Az írástudást egyúttal komplex szituációkhoz köthetjük, így viselkedésmintákat is jelent. Az információs technológiák gyorsan változnak, ezért az információs írástudás egész életen át történő tanulást tételez fel (Geisler et al 2001).

A multimédia terjedésével egyre inkább szükség lesz arra is, hogy a verbális szövegek mellett a képek közvetítette komplex információkat is kezelni tudjunk. Bár az információs írástudás a források ismeretén túl terjed, és nemcsak a könyvtárhoz kapcsolódik, aligha kétséges, hogy terjesztésében kiemelkedő szerepe van a könyvtárnak és a könyvtárosoknak.

Irodalom

Bawden, D. 2001: Information and digital literacies: a review of concepts. *Journal of Documentation*. Vol. 57, No. 2, 218-259.

Björk, B-C. 2004: Open access to scientific publications - an analysis of the barriers to change? *Information Research*. Vol. 9, No. 2, 170. <http://InformationR.net/ir/9-2/paper170.html>

Borgman, Ch. 2000: *From Gutenberg to the global information infrastructure. Access to information in the networked world*. Cambridge, MA, London: MIT Press.

Brophy, P. 2001: *The library in the twenty-first century. New services for the information age*. London: Library Association Publishing.

Buckland, M. 1998: *A könyvtári szolgáltatások újratervezése*. Budapest: OSZK.

Chowdhury, G.G. - Chowdhury S. 2003: *Introduction to digital libraries*. London: Facet.

Deegan, M. , Tanner, S. 2002 : *Digital futures. Strategies for the for the information age*. London: Library Association Publishing.

Geisler et al. 2001: ITex. Future directions for research on the relationship between information technology and writing. *Journal of Business and Technical Communication*. Vol. 15, No. 32, 269–308.

Koltay Tibor - Horváth Péter 1998: Digitális könyvtárak a világban. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 45. évf., 7. sz., 255-264.

Mader, Béla 2001: Információs és kommunikációs technológiák kutatási, fejlesztési és innovációs irányai és a könyvtárak. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 48. évf., 9-10. sz., 364-374.

Nilsen, K. 2004: The Library Visit Study: user experiences at the virtual reference desk. *Information Research*. Vol. **9**, No. 2, 171.

<http://InformationR.net/ir/9-2/paper171.html>

Waters, D. J. 1998: What are digital libraries? *CLIR Issues*. No.4, July-August. <http://www.clir.org/pubs/issues/issues04.html>

Máté Éva

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS A NESZŰRBEN

A Magyar Vöröskereszt – a Nemzetközi Vöröskereszt anyagi támogatásával – 2003-ban hirdette meg a hátrányos helyzetben élő kisebb közösségek integrációs törekvéseinek támogatását. Jászsági Területi Szervezetünk – ismerte a Jászberény határában fekvő neszúri szőlőkben élők problémáját, és a megoldatlanság miatt egyre növekvő feszültséget – úgy döntött, hogy bekapcsolódik a helyzetet megoldani igyekvő programba. Az előkészítő munka helyzetelemzésből, szükségletfelmérésből és közösségi gyűlés megtartásából állt.

Helyzetelemzés, rövid történeti áttekintés

Jászberényhez közigazgatásilag 18 külterületi körzet kapcsolódik. Itt él a lakosság 10 %-a, közel 3000 fő. Ebből egy az Öregerdővel és Hajtával határolt rész a *Neszúr*, amely döntően szőlőterület.

A Jászságban a szőlőművelésről a XVI. századból vannak források. A török hódoltság utáni évszázadokban a szőlőművelés a gazdálkodás fontos részévé vált. A halványvörös, savanykás ízű jászsági bor fokozatosan kiszorította a jászok ősi italát, a kölesből készült bozát. A II. világháborút követően az egyéni szőlőskertek mellett megjelent az állami gazdaság saját pincészetében – jászsági rizling – palackozott borával. A gazdaság a rendszerváltás után részekre esett szét, de az egyéni gazdaságok helyzetét is több tényező negatívan befolyásolta.

A zártkertek különleges színfoltjai a vidéki Magyarországnak. A városhoz közel helyezkednek el, könnyen megközelíthetők, gazdálkodásra, pihenésre egyaránt alkalmasak. A Neszúr tökéletesen megfelelt ennek a képletnek, hiszen Jászberénytől 8 kilométerre a 31-es út mellett fekszik. Az 1970-es években a jászberényiek mellett, sokan – más, távolabbi települések lakosai is - vásároltak itt úgynevezett hobby telkeket, és építettek rá a szerszámos-kamráról – emeletes házig különböző épületeket.

A rendszerváltás időszakára a nem jászberényi illetőségű tulajdonosok jórészt megöregedtek és nem vállalták a további munkát, vagy az utazással, műveléssel járó költségeket nem bírták anyagilag, ezért megváltak földjeiktől, vagy elhagyták. Jellemző ez részben a városi tulajdonosokra is, ezért a tulajdonviszonyok meglehetősen kaotikusakká váltak. Az elhagyott földeket ellepte a parlagfű, a gazdálkodás is átrendeződött, mert a szőlő – gyümölcs helyett a szántóföldi művelés és a fóliás kertek is megjelentek.

Ugyancsak a tulajdonváltást követően megváltozott a lakosság összetétele is. Az őslakosok mellett a városból kiköltözött roma lakosság jelentős számban jelent

Máté Éva

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS A NESZŰRBEN

A Magyar Vöröskereszt – a Nemzetközi Vöröskereszt anyagi támogatásával – 2003-ban hirdette meg a hátrányos helyzetben élő kisebb közösségek integrációs törekvéseinek támogatását. Jászsági Területi Szervezetünk – ismerve a Jászberény határában fekvő neszúri szőlőkben élők problémáját, és a megoldatlanság miatt egyre növekvő feszültséget – úgy döntött, hogy bekapcsolódik a helyzetet megoldani igyekvő programba. Az előkészítő munka helyzetelemzésből, szükségletfelmérésből és közösségi gyűlés megtartásából állt.

Helyzetelemzés, rövid történeti áttekintés

Jászberényhez közigazgatásilag 18 külterületi körzet kapcsolódik. Itt él a lakosság 10 %-a, közel 3000 fő. Ebből egy az Öregerdővel és Hajtával határolt rész a *Neszúr*, amely döntően szőlőterület.

A Jászságban a szőlőművelésről a XVI. századból vannak források. A török hódoltság utáni évszázadokban a szőlőművelés a gazdálkodás fontos részévé vált. A halványvörös, savanykás ízű jászsági bor fokozatosan kiszorította a jászok ősi italát, a kölesből készült bozát. A II. világháborút követően az egyéni szőlőskertek mellett megjelent az állami gazdaság saját pincészetében – jászsági rizling – palackozott borával. A gazdaság a rendszerváltás után részekre esett szét, de az egyéni gazdaságok helyzetét is több tényező negatívan befolyásolta.

A zártkertek különleges színfoltjai a vidéki Magyarországnak. A városhoz közel helyezkednek el, könnyen megközelíthetők, gazdálkodásra, pihenésre egyaránt alkalmasak. A Neszúr tökéletesen megfelelt ennek a képletnek, hiszen Jászberénytől 8 kilométerre a 31-es út mellett fekszik. Az 1970-es években a jászberényiek mellett, sokan – más, távolabbi települések lakosai is - vásároltak itt úgynevezett hobby telkeket, és építettek rá a szerszámos-kamráról – emeletes házig különböző épületeket.

A rendszerváltás időszakára a nem jászberényi illetőségű tulajdonosok jórészt megöregedtek és nem vállalták a további munkát, vagy az utazással, műveléssel járó költségeket nem bírták anyagilag, ezért megváltak földjeiktől, vagy elhagyták. Jellemző ez részben a városi tulajdonosokra is, ezért a tulajdonviszonyok meglehetősen kaotikusakká váltak. Az elhagyott földeket ellepte a parlagfű, a gazdálkodás is átrendeződött, mert a szőlő – gyümölcs helyett a szántóföldi művelés és a fóliás kertek is megjelentek.

Ugyancsak a tulajdonváltást követően megváltozott a lakosság összetétele is. Az őslakosok mellett a városból kiköltözött roma lakosság jelentős számban jelent

meg. Elkezdődött a más területekről való beköltözés - javarészt Budapest környékéről -, részben legálisan az olcsóbb megélhetés reményében, továbbá illegálisan, az elhagyott viskók feltörésével, estenként pedig a lakásmaffia által teremtett kényszerhelyzet következményeként. Jelenleg a Neszűrben hivatalosan 310 bejelentett lakos él, de a fent említett okok miatt számuk folyamatosan változik (2005-ben 254 családot regisztráltak).

A hivatalosan a 431,5 hektáros (4130 négyzetméter) területen szétszórtan 75 tanya helyezkedik el. A főútra merőleges dűlők villamosítása az 1970-es években a tulajdonosok összefogásával valósult meg, ezért a házak ill. a kunyhók egy része villanyvilágítással rendelkezik.

A területen dominál a homoktalaj következtében az utak viszonylag jól járhatók, télen azonban gondokat okoz a hó eltakarítása. A dűlőket keresztdűlők tagolják. A területen a dűlőkre való utalás, vagy házszám kevés helyen lelhető fel.

A vizet fűrt kutakból nyerik a tulajdonosok, melyet újszülöttek esetén a védőnők bevizsgálatnak, egyéb esetben nem. A WC-k ürögödörök. Több család is használ egy WC-t. Tisztításuk nem megoldott. A szerszámos bódéból átalakított házak kis alapterületűek, a nagy családlétszám miatt folyamatos lakhatásra részben alkalmatlanok.

A családok többsége szegényes körülmények között él, a szülők többsége munkanélküli, így a gyerekek után járó szociális juttatások képezik a család jövedelmét.

A terület közbiztonsága az utóbbi években romlott, nőtt a lakásbetörések, lopások száma. Bár ebben az évben a polgárőrség felállításával és a fokozottabb rendőri ellenőrzés következtében megállni látszik a folyamat. (Elszaporodtak a gazdátlan kutyák is.)

A szervezett szemétszállítás megoldatlan. Lakossági kezdeményezéssel próbálkoztak kitararítani a területet, részben sikerrel. Most pedig két konténer került a területen elhelyezésre.

A lakosság korösszetétele változó. A Neszűrben főleg a roma családok körében sok a gyermek, de közel 25 %-a a lakosságnak egyedülálló idős ember.

Az óvodába, iskolába járást megnehezíti az a körülmény, hogy a gyerekeknek több kilométert is kell télen-nyáron gyalogolniuk a 31-es úton közlekedő buszhoz, amely nem minden esetben áll meg.

A tanyán élő egyedülálló idősök helyzetének javítására a Magyar Vöröskereszt az 1980-as évek elején jótékony célú adományokból, rendezvények bevételeiből megvásárolt egy terepjáró autót, mely a Neszűrben élő idősök ellátását is szolgálja. A városi gondozószolgálat naponta szállít részükre meleg ebédet, ételmezt, gyógyszert.

Az újszülöttek ellátását a területen három védőnő oldja meg, a Családsegítő Gyermekjóléti Szolgálat folyamatosan figyelemmel kíséri a gyerekek életkörülményeinek alakulását. Orvoshoz a városba kell menni.

A külterületen élő lakosság egyéb ellátása részben megoldott. Két élelmiszerbolt

működik, az egyik a Neszűrben, a másik Öregerdön található. Az egyéb hivatalos összejövetelekre az önkormányzati gyermektábor – hajdani tanyasi iskola - épülete áll rendelkezésre. Sem közösségi élet, a folyamatos információcsere céljára szolgáló épület, sem hivatalos szórakozóhely nincs. Alkalmanként az Öregerdeiek Baráti Köre rendezvényeket, bálakat tart a gyerektábor épületében.

A felvázolt helyzet így- vagy úgy az egész Neszűr lakosságát hátrányos helyzetbe kényszeríti, jelentős előítéllettel kell szembenézniük, melyen változtatni kell a helyi lakosok aktív részvételével, az összefogás erejével is.

A szükségletfelmérés fontosabb tanulságai

Elkészítésére 2003. október 27-29. között került sor, melyben a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Karának tíz szociálpedagógus hallgatója, a Vöröskereszt Területi Szervezete, a jászberényi Családsegítő – Gyermekjóléti Szolgálat családgondozója, valamint a polgármesteri hivatal szociális munkatársa vettek részt.

A felmérés során 69 kérdőívet töltöttek ki. Ebből 56 volt az életvitelszerűen Neszűrben lakók száma, míg 13 telektulajdonos. Ez a területen jelenleg nyilvántartott lakosságszámhoz viszonyítva, több mint 30%-os felmérésnek tekinthető. A megkérdezettek közül a nők aránya 48%, a férfiaké 52%. Életkorukat tekintve 18 és 40 év közöttiek 50%, a 40 és 60 év közöttiek 28%, 61 év felett 22%. A megkérdezettek 28 %-a vallotta magát romának.

A kérdések elsősorban a családra, anyagi helyzetre, iskolai végzettségre, munkaviszonyra, megélhetésre, egészségi állapotra és a lakóköznyezet milyenségére koncentráltak.

A megkérdezettek 78%-a aktív korú. Jellemző a nagyarányú és a tartós munkanélküliség. A nők jelentős része GYES-en van, egy részük főállású anya, és sokan nem dolgoznak. A válaszadók közül 10% dolgozik hivatalosan, 27% nyugdíjas, 63% jövedelme GYES-ből, családi pótlékből, illetve gyermekvédelmi támogatásból áll. A megkérdezettek 61%-a szegénynek tartja magát.

A három vagy több gyermeces családok aránya 32%. A gyermekek 75%-a 15 év alatti. A családok jelentős része megélhetési problémával küzd, melynek oka az alacsony jövedelem, munkanélküliség, a sok gyermek, rossz egészségi állapot.

A kérdésekre adott válaszokból kiderült, hogy a megkérdezettek közül 9 fő költözött a Neszűrbe az elmúlt évben. Vannak, akik a fővárosból, a főváros környékéről, illetve többen Jászberény városból költöztek ide.

A felmérésből és az elhangzott véleményekből lesűrhető, hogy konfliktus van az őslakosok és a betelepülők között, a roma és a nem roma lakosság között, melynek oka a nagy számú garázdaság, a gyakori lopások, a megművelt földterületek és az ingatlanok rongálása. Mindezek mellett problémát jelent az egymással szembeni intolerancia megléte is.

A lakosok jelentős része rossznak tartja egészségi állapotát. Magas a rokkantnyugdíjasok száma. A kedvezőtlen lakáshelyzet is hozzájárul a rossz egészségi állapot kialakulásához. A lakáshelyzetet vizsgálva megállapítható, hogy a lakosok jelentős része komfort nélküli lakásokban él. Jellemző a kis lakás, ami egy, legfeljebb két félszobát jelent. A megkérdezettek 90%-a saját lakásban lakik, 10% pedig bérlő az ingatlant. A bérelt ingatlanok jelentős része nem lakás céljára szolgáló épület, melyben általában egy kicsi helyiség található. Általános tapasztalat, hogy nagy a zsúfoltság, hiszen három vagy annál több ember él 5-6 négyzetméteres helyiségben. Ez jelentősen befolyásolja mindennapi életüket. A gyerekek nem tudnak nyugodtan tanulni, a felnőttek pedig nem tudnak regenerálódni.

Közikifolyó nem található a dűlőkben, ezért a vízellátást – az ÁNTSZ által be nem vizsgált – fűrt kutakból biztosítják, de ezen kutak száma is kevés a területen. Ezért nem egyszerű megoldani olyan alapvető dolgokat, mint pl. főzés, mosás, mosogatás és tisztálkodás. Vannak olyan ingatlanok, ahol még a villany sincs bevezetve. Petróleumlámpával, vagy pedig gyertyával világítanak. A fűtést fával vagy szénrel oldják meg. További gondot okoz, hogy nem minden ingatlanhoz tartozik ürgödrös árnyékszék, ami környezetszennyezéshez és közegészségügyi problémákhoz vezet. A mindennapi életet nehezíti a várostól való távolság. Gondot okoz a városba történő közlekedés, hiszen vannak olyan családok, ahol nincs pénz buszjegyre sem.

A Neszürben lakók nem tartják megfelelőnek az infrastruktúrát. Csak fűrt kutak vannak és nincs közvilágítás. Az utak télen – a lakók elmondása szerint – járhatatlanok. Összesen két bolt található a területen. Jellemző az illegális hulladéklerakás, illetve más környezetszennyezés is.

A lakosság iskolai végzettségét vizsgálva megállapítható, hogy az idősök jelentős részének csak 5-6 osztályos általános iskolai végzettsége van. A gyermekek iskolai végzettsége magasabb a szüleiknél. A fiatalabb generációra jellemző, hogy elvégezte a 8. osztályt, illetve közülük néhányan szakmát is tanultak, egy részük a felnőtté válás után is a szülőkkel él.

A közösségi gyűlés lefolyása és tapasztalatai

A 2003. november 15-én lezajlott gyűlés célja a szükségletfelmérés eredményeinek ismertetése után a közösségben rejlő erőforrások feltérképezése, a problémák és megoldási lehetőségek közös megfogalmazása, és annak meghatározása, hogy miben tud a lakosság szerepet vállalni.

Az összejövetelen a következő célkitűzések fogalmazódtak meg:

- Az őslakosság, beköltözők és a romák fogadják el egymást, és tudjanak együtt tevékenykedni.
- A külterületen élők egészségi állapota és a gyermekek életesélyei javuljanak
- Váljanak alkalmassá a munkavállalásra

– A közösségi szellem erősítése érdekében szabadidős rendezvények szervezése

Az aktív közösségfejlesztésre irányuló tevékenység

A tényleges munka 2004-ben kezdődött meg, miután Jászberény Város Önkormányzata elfogadta a Neszűr hosszú távú gazdaságfejlesztési koncepcióját, és programunkat 1000000 forinttal támogatta. (Ehhez pályázati úton 1 100000 forintot nyertünk a Nemzetközi Vöröskeresztől.) A rendelkezésre álló eszközökből a következők megoldását kezdeményeztük:

- 1) Az egészségi állapot javítása problémakört több irányból közelítettük meg. Szerveztünk szűrővizsgálatokat (vérnyomás-mérés, vércukor, koleszterin-szint mérése, ultrahangos vizsgálat, csontritkulás mérése), egészségügyi felvilágosító előadásokat, bemutatókat gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt elsősegélynyújtás, házi betegápolás, csecsemőgondozás témakörben.

A testi egészség megóvásának nélkülözhetetlen része a lelki egészség, ezért a családon belüli konfliktushelyzetek feloldása, kezelése témában is tartottak előadást önkénteseink.

Tavasszal és ősszel nagyszabású lomtalanítási akcióra mozgósítottuk az egész Neszűr lakosságát. Minden dűlőben több napon át konténerek voltak kihelyezve, és az évek során felhalmozódott szemét nagy részét összeszedték – a jászberényi szolgáltató pedig elszállította –, így tisztább lett a terület.

Az egészségvédelem tárgykörébe is tartozik a parlagfü elleni küzdelem. Ennek érdekében a jászberényi Növény- és Talajvédelmi Szolgálat és a Vöröskereszt közös felhívást tett közzé, hogy mindenki a saját területén irtsa ki a gyomot, megelőzve az allergiás tünetek kialakulását.

Az egészséges ivóvíz biztosítására egyetlen – anyagilag is megoldható – lehetőség volt, egy közkifolyó létesítése, mely a városi ivóvízhálózatra csatlakozik. Ez a MOL -kúttal szemben megvalósult. Innen télen-nyáron garantáltan elfogadható minőségű ivóvízhez jutnak a külterületi lakosok.

- 2) A gyermekek – a címben megfogalmazódott módon – a program központjába kerültek. Mivel közel 80 gyerek jár be nap mint nap jászberényi iskolába a területről, első dolgunk volt annak megoldása, hogy időben és biztonságosan beérjenek az első órára. Erőfeszítéseink eredményeként mind Nagykáta, mind Jászfelsőszentgyörgy irányából menetrend szerint tanítási napokon közlekedő egy-egy újabb autóbuszjáratot biztosított a Jászkun Volán. Másik gondként jelentkezett a korrepetálások megszervezése. Először Öregerdőn, a táborban próbálkoztunk, kevés sikerrel. Az őszy folyamán viszont az általános iskolákban jóval nagyobb sikerrel, személyre szabottan a pedagógusok segítségével segítettük a felzárkóztatást.

A Vöröskereszt több, mint 20 éve szervez nyári tábort rászoruló gyermekek részére. Ezt 2004. július 19-23 között – az iskolák javaslata alapján – 35 fő, 5-6.

osztályos külterületen élő gyerek számára rendeztük meg Öregerdön, ahol az ismeretszerzés mellett alkalom nyílt a szabadidő hasznos eltöltésére és kreativitást fejlesztő programokra is.

- 3) A munkanélküliség csökkentése érdekében február hónapban a munkaügyi központ szakembere munkavállalási és képzési tájékoztatót tartott a külterületi lakosok részére. Jelentős részük nem rendelkezik 8 osztályos iskolai végzettséggel, ezért számukra lehetőséget biztosítottak, hogy 10 hónapos tanfolyam keretében ezt bepótolhassák. A munka világába történő visszakövetkeztetést pályorientációs tréningekkel segítettük elő. A 7-8. osztályos tanulók részére pedig pályaválasztási tanácsadást szerveztünk. A befektetett energia nem kamatozott a vártnak megfelelően, kevesen éltek a felkínált lehetőséggel.
- 4) A gyűlésen megfogalmazott igényeknek megfelelően a közösségi szellem erősítése érdekében a felnőtt lakosság részére két rendezvényt tartottunk Öregerdön a táborban. A nők részére „anya napot”, melyen Bobák József vendéglátós szakember tartott az egészséges táplálkozással kapcsolatos előadást és bemutatót. A férfiak részére megszerveztük Szántai Tibornak, az önkormányzat egészségügyi és sportbizottsága elnökének irányításával az „apa napot”, melyen kispályás labdarúgó bajnokságot tartottunk. A jó hangulatú versenyen 5 csapat vett részt Neszűr és Öregerdő térségéből.

A programba az előkészítéstől fogva bekapcsolódott a jászberényi Családsegítő –Gyermekjóléti Szolgálat, de más szakterületek képviselői is (munkaügyi központ, egészségügyi szolgálat, ÁNTSZ). A helyi tanítóképző főiskola hallgatói részt vettek a szükségletfelmérésben. A rendezvények előkészítésében és lebonyolításában segítettek a Vöröskereszt önkéntesei, és kis számban a helyi lakosok (boltosok, postás). Minden rendezvényünkről rendszeresen hírt adott a helyi média, közzétette felhívásainkat és bemutatta sikeres akcióinkat.

Az ismertetett rendezvénysorozat a Vöröskereszt pályázatára épült, de más szervezetek is végeztek önálló tevékenységet a Neszűrben. A teljesség igénye nélkül felsorolok néhányat:

A polgármesteri hivatal egy szociális munkást alkalmazott a neszürri területre, további öt munkanélkülit alkalmazott a kerékpárutak menténe rendbetételére. A terület önkormányzati képviselője többek között új autóbusz megállókat is készíttetett. Az Öregerdeiek Baráti Köre szemétygyűjtést szervezett, a polgármesteri hivatal viszont külön veszélyes-hulladékgyűjtést. A Lehel Vadásztársaság megfékezte a kóbor kutyák elszaporodását. A rendőrség megerősített ellenőrzéseket folytatott a Polgárőrséggel együtt. A Cigány Kisebbségi Önkormányzat megvizsgálta a munkanélküliség helyzetét, és Mikulás-csomagot osztott a rászoruló családoknak. A SZIE Szociálpedagógia Tanszéke Szarvák Tibor szociológus vezetésével többirányú felmérést végzett a területen „Neszűr, Öregerdő, Portelek – A szegénység a konfliktus?” címmel.

A program értékelésére mind a Jászberényi Önkormányzatnál, mind a Vöröskeresztnél sor került. Célszerűnek tartottuk a folytatást két okból: részben a Neszűr mellett Hajta és Öregerdő lakossága is bejelentette részvételi szándékát, részben 2004-ben még nem alakult ki az a kívánt önszerveződő közösség, mely képes lett volna az önálló érdekérvényesítésre.

2005-ben újabb pályázatot nyújtottunk be a Magyar Vöröskereszthez és Jászberény Város Önkormányzatának bizottságaihoz, és így összesen 1 060000 forint állt rendelkezésünkre. Az újabb program – épülve a 2004. évre – tartalmaz egészségmegőrző, szabadidős rendezvényeket, de ezen túl új elemeket is.

A tavasz folyamán szűrővizsgálatot szerveztünk, valamint lomtalanítási akciót. A télen összegyűlt szemét elszállításra került, és az év során több helyen ismétlődő jelleggel kerültek konténerek kihelyezésre. Ugyancsak ebben az időszakban két nagy közösségi rendezvényt tartottunk Öregerdő tábortanban. Anyák napja alkalmából a külterületen élő gyermekek saját műsorukkal köszöntötték az édesanyákat. A férfiak paprikás krumpli főzőversenyen mérték össze tudásukat, „az eredményt” az ünnepség után közösen fogyasztottuk el. A gyerekek számára pedig játszótér és póni lovaglást szerveztünk.

Május végén került sor a gyermeknapra. Színes, szórakoztató programokat biztosítottunk a résztvevőknek. A gyerekek adományból játékot és édességet kaptak. A felnőttek megrendezték a tavalyi futball mérkőzés visszavágóját.

Neszűr és Öregerdő térségében egy-egy közösségi tér került kialakításra, mely sportolási lehetőséget biztosít (asztalitenisz, teke, futball), de egyúttal a lakosság találkozási pontjait is jelenti. A 8. dűlőben lévő boltnál a sportolási lehetőség mellé játszótér is készül. Az Öregerdőben lévő boltnál pedig egy sportpálya és egy szalonnasütő is elkészült. Szervezetünk a rászorulóknak részére nagy mennyiségben juttatott ki az év folyamán lakossági gyűjtésből származó ruhaneműt és bútort is. Új eleme a programnak az információigény, mely jobb helyzetbe hozhatja a külterület társadalmát ügyeinek intézésében. Ebben a Polgármesteri Hivatal munkatársai lesznek segítségükre.

Jászberény Város Önkormányzata ebben az évben is több területen adott segítséget a külterületi lakosoknak. Megvizsgálták a közvilágítás kialakításának lehetőségeit, valamint egy önálló rendőrség létrehozását a Neszűrben.

A 2005-ös program hihetetlen lakossági összefogást hozott, hiszen a kevesebb pályázati pénz mellé legalább ilyen értékben társadalmi hozzájárulás is kapcsolódott, és már körvonalazódik egy egyesület kialakulása, mely alapjául szolgálhat a további szerveződéseknek.

A Vöröskereszt közel 2 év óta végzett pártatlan és semleges karitatív munkájával úgy érzem elértük már azt a célt, hogy önálló, érdekeiket érvényesíteni tudó közösség alakuljon ki, amelyik alkalmas ügyeinek intézésére, és megfelelő információk birtokában együtt fog működni a különböző testületekkel és szervezetekkel saját életminőségének javításában.

Szabóné Gara Irén

JÁSZBERÉNY KÖRNYEZETVÉDELMI ÖRÖKSÉGE

Jászberény napjainkban a magyar kisvárosok egyik legiparosodottabb, kereskedelmi, gazdasági, szolgáltatások tekintetében is dinamikusan fejlődő települése. Ebből adódóan környezetvédelmi szempontból jelentősebb veszélyeztető hatásoknak van kitéve, mint egy iparilag fejletlen, vagy csak egyféle gazdasági kultúrát magáénak mondható település. Ez a helyzet a város jelen környezetvédelmi állapotával kapcsolatban kérdéseket vet fel, amelyek megválaszolása közös feladatunk.

Ilyen kérdések: hogyan lehet a meglévő és remélt fejlődést összehangolni a környezetvédelmi érdekekkel? Globalizálódó világunkban az évezredek természeti örökségünk, évszázados hagyományú kisvárosi kultúránk, gazdasági értékeink hogyan tarthatók fenn? Mit kaptunk? Mit adunk tovább?

Ezek azok a kérdések, melyek megválaszolása közös felelősségünk és amelyekhez szükséges ennek a széles spektrumnak egy szeletét, a múltbeli örökségünket, jelen környezeti állapotunkra gyakorolt hatásait megismernünk.

A tartalom szakmai vonatkozásaiban igyekszem közérthető maradni, hogy az olvasmányosságra való törekvéssel együtt ez sikerült-e, ön dönti el kedves olvasó.

A környezetvédelem csak azon területeinek történeti vizsgálatára vállalkozom, amelyek máig érezhető hatást gyakoroltak városunk környezetére, hatással vannak a legsürgősebb mai és jövőbeli feladatainkra.

Így természetesen kimaradtak nagyon fontos területek. Nem vizsgálom pld. a városi Zagyva helyzetét, valódi folyóvízzé tételének lehetőségeit. A közlekedési, a szolgáltatási és az üzemi zaj témakörét, a hulladékgazdálkodási gondjainkat, az allergén anyagok levegő-minőséget befolyásoló hatását.

Bízom benne, hogy a későbbiekben talán még lesz mód további fontos témák vizsgálatára is.

Történelmi hozományunk rövid áttekintése

Az emberi közösségeknek, így a településeknek is van kulturális, társadalmi és gazdasági öröksége. Ez determinálja a mai életüket, jövőbeni esélyeiket. Ugyanígy meghatározó a környezetvédelmi örökségük is.

A témát indíthatjuk egészen az őskortól, amikor nyiladozó értelmű elődeinket csak a mindennapi élelem szükséglete motiválta, az elejtett állatokat maradék nélkül (ma úgy mondjuk) hasznosították. A húst megették, a csontok egy részéből, a bőr-

Szabóné Gara Irén

JÁSZBERÉNY KÖRNYEZETVÉDELMI ÖRÖKSÉGE

Jászberény napjainkban a magyar kisvárosok egyik legiparosodottabb, kereskedelmi, gazdasági, szolgáltatások tekintetében is dinamikusan fejlődő települése. Ebből adódóan környezetvédelmi szempontból jelentősebb veszélyeztető hatásoknak van kitéve, mint egy iparilag fejletlen, vagy csak egyféle gazdasági kultúrát magáénak mondható település. Ez a helyzet a város jelen környezetvédelmi állapotával kapcsolatban kérdéseket vet fel, amelyek megválaszolása közös feladatunk.

Ilyen kérdések: hogyan lehet a meglévő és remélt fejlődést összehangolni a környezetvédelmi érdekekkel? Globalizálódó világunkban az évezredek természeti örökségünk, évszázados hagyományú kisvárosi kultúránk, gazdasági értékeink hogyan tarthatók fenn? Mit kaptunk? Mit adunk tovább?

Ezek azok a kérdések, melyek megválaszolása közös felelősségünk és amelyekhez szükséges ennek a széles spektrumnak egy szeletét, a múltbeli örökségünket, jelen környezeti állapotunkra gyakorolt hatásait megismernünk.

A tartalom szakmai vonatkozásaiban igyekszem közérthető maradni, hogy az olvasmányosságra való törekvéssel együtt ez sikerült-e, ön dönti el kedves olvasó.

A környezetvédelem csak azon területeinek történeti vizsgálatára vállalkozom, amelyek máig érezhető hatást gyakoroltak városunk környezetére, hatással vannak a legsürgősebb mai és jövőbeli feladatainkra.

Így természetesen kimaradtak nagyon fontos területek. Nem vizsgálom pld. a városi Zagyva helyzetét, valódi folyóvízzé tételének lehetőségeit. A közlekedési, a szolgáltatási és az üzemi zaj témakörét, a hulladékgazdálkodási gondjainkat, az allergén anyagok levegő-minőséget befolyásoló hatását.

Bízom benne, hogy a későbbiekben talán még lesz mód további fontos témák vizsgálatára is.

Történelmi hozományunk rövid áttekintése

Az emberi közösségeknek, így a településeknek is van kulturális, társadalmi és gazdasági öröksége. Ez determinálja a mai életüket, jövőbeni esélyeiket. Ugyanígy meghatározó a környezetvédelmi örökségük is.

A témát indíthatjuk egészen az őskortól, amikor nyiladozó értelmű elődeinket csak a mindennapi élelem szükséglete motiválta, az elejtett állatokat maradék nélkül (ma úgy mondjuk) hasznosították. A húst megették, a csontok egy részéből, a bőr-

ből eszközöket, ruhafélét készítettek. Amire nem volt szükségük, annak a maradékát eltüntették a környezetükben lévő állatok. A növények terméséből csak a szükséges mennyiséget fogyasztották el. A tűzhöz fát használtak, a hamu környezetbarát hulladékként táplálta a talajt. Folyók vizét csak élelemszerzésre, ivásra, tisztálkodásra használták. Egyetlen környezethasználatként a tűzgyújtás miatti füstöt említhetjük, de ennek mértéke is jelentéktelen volt. Globális kitekintésben mondhatnánk, hogy az akkori ember környezethasználata csekély mértékű volt, a folyamatos vándorlás miatt a hatások nem koncentráálódtak, az emberi tevékenység és a természeti környezet egyensúlyban volt.

Később, a letelepedéssel kezdett kialakulni a termelő tevékenység, ezzel együtt adott a helyszín nagyobb mértékű környezethasználata. A vándorló életmód megszűnésével, adott anyag, vagy erőforrás természetből való kivétele adott helyre koncentrálódtott, a folyamat irreverzibilis irányba tolódott el. Ekkor már nem a személyes, vagy törzsi, családi szükséglet határozta meg a mennyiséget, hanem a cserére, később eladásra szánt termék „piaci mérőszáma”. A motiváció a többet, még többet termelni és eladni fogalmak körül beresendő.

A magot elvető, termést betakarító ember – ahogyan ma az esőerdőkben – égetéssel tüntette el a növényi maradékokat a kiszemelt területekről. Ezzel elpusztította az állatvilágot, aminek hiányát további termeléssel előállított – cserealapként szükséges – termékkel pótolta.

A folyamat lassan teljesedett ki.

Vegyük az egyik „nem túl súlyos” következményekkel járó iparágat, a faipart. Az erdőkét évszázadokig mértékkel irtották, a telepítés a természet dolga maradt. A korszerűsödő fafeldolgozás egyre hatékonyabbá vált, egyre nőtt a feldolgozás kapacitása, hatalmas területekről eltűnt az erdő, a természetes visszafordulás nem volt elegendő, a tar területeken megváltozott a talaj minősége, a növényzet és az állatvilág. A felszíni és talajvizek mozgása, mennyisége, tisztasága sínylette ezt meg. A fa szállítására sokáig a folyókat használták, kialakultak a folyó menti feldolgozó kultúrák, a kikötők, a fűrészmalomok. A növekvő létszámú települések hulladéka, pedig ömlött a folyóba...

A mezőgazdaságban kialakult a vetésváltó, extenzív mezőgazdasági művelés. A kereskedelem fellendült, piacokon cserélték ki a termékeket. Utakra, szállító járművekre volt szükség.

Mindezek eredményeként a folyók mentén, a kereskedelmi útvonalak metszéspontjában kialakultak a városok, amelyek környezeti kultúrájáról elegendő néhány szó felvillantása, máris pontos elképzelésünk lehet a néhány évszázaddal előbbi viszonyokról. Ilyen szavak és fogalmak: kútvíz kétes tisztasággal, teljes csatornázatlanság (pedig az ókorban már volt zárt víz- és szennyvíz-rendszer), szemét, trágya az udvarokon, utcákon, hullahegyek a csatamezőkön, félelmetes járványok, bőrcserzés, papírgyártás, szappanfőzés, lúgfőzés, veszélyes vegyszerek egyre nagyobb mértékű használata.

A termelési spirál pedig tekereg azóta is felfelé, a XX. században megteremtve a fogyasztói társadalom új iparágait, végtelen alapanyag igényükkel. A környezetvédelmi kulturálatlanság pedig évszázadokon át lefelé süllyedt.

A XX. században azonban történt még valami fontos. A tudós világ észlelt olyan jeleket, amelyek a természeti tartalékok végtelenségébe vetett alaptalan hitünket megrendítették, a környezetvédelem és természetvédelem fogalmak beépültek a civilizált népek felelősen aggódó szókészletébe, és főleg Európa államainak jogalkotásában ez visszatükröződött.

Magyarországon az 1970-es évek közepétől vannak környezetvédelmi jogszabályok, amelyek folyamatos fejlődéssel napjainkra az Európai Unió jogrendszerével váltak azonossá. Meg kell azonban említeni, mint újonnan csatlakozó tagállam, Magyarország számára bizonyos időbeli tűréshatárok épültek be ebbe a szabályozásba. Ezermilliárd forint nagyságrendben szokás megjelölni azt az összeget, amit a környezetvédelmi fejlesztésekre kellene költenie az államnak: csatornázásra, tiszta ivóvíz biztosítására, korszerű hulladékkezelésre és a meglévő környezeti károk felszámolására. Természetesen ezen elképzelhetetlen összeg miatt kaptunk bizonyos esetekben akár évtizedes teljesítési kedvezményeket.

Jászberény térségének természetföldrajzi előnyei, hátrányai a környezetvédelmi örökség szempontjából

A Zagyva jelenlegi medrét hosszú évszázadokon keresztül alakította ki. A város mai területe a fellelhető régi térképeken láthatóan, mocsaras, sok-sok folyóággal szabdalt volt. A mély, 100-350 m-es rétegekben vastag agyagréteg van, ami környezetvédelmi szempontból létfontosságú. Ezek a rétegek őrizték meg ivóvíz bázisunkat jó minőségben. A talaj a felső 20-30 m-en a folyamatos feltöltődés miatt erősen rétegződött. A felső rétegekben már vékonyak a természetes védelmet nyújtó rétegek. Ez a magyarázata annak, hogy elődeink gondatlan talajszennyező tevékenysége miatt a felső talajvíz rétegek szennyezettek.

Mielőtt azonban alapvető megállapításokat tennék, célszerű kicsit részletesebben áttekinteni a természeti adottságainkat.

Domborzati viszonyok: a város és környékére (a Ny-i határrész kivételével, aminek a magassága 99-206 m), 85-105 m a jellemző magasság. A lejtés D-i irányú.

Típusát tekintve alacsony ártéri síkság, mocsaras múltja miatt bizonyos területeken ma is belvíz veszéllyel. A felszíni formákat az alsó szakasz jellegű folyó feltöltő tevékenysége határozta meg. A felszínt évszázadokon át a kanyargós, sekély holtágak, holtmedrek és hozzájuk csatlakozó árterek uralták.

Földtani adottságok: a város és környéke a Pannon időszaktól napjainkig az Alföld mértékét tekintve legerősebben, időben legtartósabban süllyedő medencéje. A pleisztocén időszakban a medence É-i részén (ez kb. mai város területe) a hordalék-

kúpok között kanyargós, mocsaras területek alakultak ki. A pleisztocén végén a Ny-i felszínre 1-4 m-es infúziós lösztakaró került. (Jó termőföldek!) Ény-on megjelent a futóhomok, ez a mai Neszúr és környéke. A város és környékének nagy részén a szeizmicitás alacsony, 7° -8 MS.

Éghajlat: mérsékelt égövi meleg-száraz és mérsékeltlen meleg-száraz övezet határán vagyunk. Évente a napsütötte órák száma 2000, vagy kicsivel több. Az évi középhőmérséklet 10,2 °C. Az éves csapadék mennyiség 520-550 mm. A 24 órás csapadék maximummal Pórtelek büszkélkedhet, ez 94 mm volt. Általában szeszélyes eloszlású a csapadék. Az uralkodó szélirány ÉNy-i.

Vízrajz: a Zagyva fő medre a városon kívül van, ez a városi kezelt szennyvizek befogadója. A városon belül van a legnagyobb holtága, ami egyben a városi csapadékvíz hálózat befogadója.

Természetföldrajzi szempontból összefoglalva tehát az alábbi környezetvédelmi megállapítások tehetők:

1. Birtokoljuk az agyagréteg adta biztonságot.

- A Zagyva hordaléka a mély talajrétegekben olyan agyag, ami örökre meghatározza az itt élők ivóvízminőségének biztonságát nehéz átjárhatóságával. A víz és a benne oldott szennyeződések nagyon kis sebességgel jutnak lejjebb ezekben a rétegekben. Rendelkezik szennyeződések megkötő tulajdonsággal, ami ezt a biztonságot hatványozottan növeli.
- Ezt az örökséget azonban veszélyeztetik az ellenőrizetlenül, de főleg szakszerűtlenül a mélyrétegekbe fúrt kutak. Az emberi leleményesség osztásánál – mint tudjuk – a magyar kétszer állt sorban. A jáász ember háromszor. Lelki békénk megrendülése nélkül törjük át a vízbázisunk (városi ivóvíz kútjaink is innen hozzák fel a vizet), védő rétegeit ingyenes, jó minőségű ivóvíz reményében. Az áttörés során akaratlanul bevezetjük a szennyeződések a felszínről. Gondoljunk egy nagy ivatarra -ez volt bőven a közelmúltban (!)-, ami összemosza az árnyékszék tartalmát a felelőtlenül tárolt növényvédő vegyszerekkel, olajos anyagokkal. A gondatlanul fúrt kút csővezete mellett ez a szennyezett folyadék akadálytalanul csurog lefelé, egészen a kút vízadó rétegéig.

2. Az éghajlati viszonyok nem szélsőségesek

- Ez egy tőlünk csak látszólag független tényező. Ha végig gondoljuk, hogy büszkeségünk, a 40 éves hűtőszekrény-gyártási múlttal rendelkező Lehel Hűtőgépgyárban évente tonnaszám használtak freont hűtőközegként és a szigetelő réteg előállítására, akkor kijelenthetjük, hogy akaratlanul, de hozzájárultunk a Földet védő ózonréteg vékonyodásához. Szerencsére, ennek a kétes dicsőségnek vége, a 90-es évek elejétől a gyártás olyan anyagokkal történik, amelyek nem lépnek reakcióba a légköri ózonnal.
- Az átlagos szélsébség miatt a várost és környékét a potenciális szélörömű

- telepítési területek közé sorolták, tehát elképzelhető, hogy itt egyszer óriás szélkerekek szolgáltatják a villamos energiát.
3. *Rendelkezünk folyóval, amely lehetővé teszi*, hogy a város burkolt területeiről összegyűjtött csapadékvizet és a városi szennyvíztelepen kezelt napi több ezer m³ szennyvizet a Zagyvába bevezessük. Ez ideális adottság, mert így nem a város térségében dúsul fel egy szikkasztó árokrendszerben – vagyis a talajban – az a rengeteg szerves és szervesetlen anyag, ami pld. a kezelt szennyvízben akkor is benne van, ha megfelelő a tisztítás foka, határérték alatti a víz minősége.
 4. *Az uralkodó szélirány ÉNy-i*, a város iparilag legjelentősebb gyáraiból a légszennyező anyagok a város felé áramlanak, de a Necső területén kialakult és fejlődő ipari létesítményekből kibocsátott légszennyezők, valamint a városi személtlerakóból (kb. 20 évig üzemelt) a por nem a város levegőjét szennyezi, szennyezte.

Jászberény környezetvédelmi állapota kialakulásának gazdasági és környezet-kulturális okai

A gazdasági központi szerep alakította ki a város sajátos állapotát, mindig az adott korra jellemző módon. Városunkban a környezetvédelem mai problémáit a közelmúlt évtizedei határozták meg.

Előzetesen leszögezhető az a tapasztalati tétel, hogy a környezetvédelem a hatás, ellenhatás ütközésében hányódva teljes következetlenséggel hol az egyik, hol a másik oldalon talál segítő szövetségesre, vagy ellenségre. Általánosságban azt gondoljuk, hogy a gazdasági fejlesztés nagyobb környezetvédelmi kockázatot eredményez, de bizonyos gazdasági beruházások mellett a környezetvédelmi fejlesztések kikényszerítése, amire a mai város vezetésnek van akarata, a kockázatok csökkentését, akár teljes kiküszöbölését is jelentheti.

A továbbiakban a környezetvédelem egyes elemeinek vizsgálata mai állapot szerinti felvázolása következik. Most érkeztem el ahhoz a fejezethez, amit vég nélkül lehetne bővíteni, megpróbálom mondanivalómat a megérthetőség szintjére korlátozni, továbbra is kerülve a szakkönyvek szakmai alaposágát, a téma kifejtésében a túlzó szakzsargon alkalmazását.

Két környezeti tényező vizsgálatára vállalkozom. Az egyik a levegő-minőséget befolyásoló ipari, szolgáltatási, mezőgazdasági és háztartási eredetű légszennyezések számba vétele, múltbeli hatása, a városi levegő jelenkori állapota. A másik a talaj és talajvíz szennyezését okozó illegális ipari hulladéklerakók, emberi tevékenységek története, illetve ezek mai környezetünkben detektálható hatásai.

Mind a két elem vizsgálatánál igyekszem kijelölni a folyamatok eredőjét, kimutatni azok irányát.

1. Levegő-minőség

Meghatározó környezetvédelmi, egészségi tényező. A városi életminőség azon

eleme, amelynek minőségi romlása rövid távon azonnal észlelhető, hosszú távon bonyolult egészségkárosodási folyamatokat generálhat. A városok levegőminősége, mint tudjuk mindenhol a világon problematikus. A szennyezett levegő növeli a légúti és egyéb megbetegedések kockázatát.

Egyik oldalról célja minden város vezetésének, hogy a gazdasági vállalkozások száma, ezzel a foglalkoztatás mértéke növekedjen. Fontos ez Jászberény számára is, bár országos viszonylatban a munkalehetőségek jók. (Pl. a Tesco munkaerő-piaci mozgást generált, munkanélkülivé váló kiskereskedők mellett kb. 300 új munkahely teremtésével.)

Szükségünk van arra, hogy az itt lévő és betelepülő cégek hozzájáruljanak a város infrastruktúrájának fejlesztéséhez. (Pl. Tesco költségen útépités, szennyvíz és csapadékvíz hálózat fejlesztés.).

Tapasztaljuk azt is, hogy a növekvő gazdaság egyre nyomasztóbb közlekedési terhelést jelent. Tehát voltak, vannak, és lesznek hatások, amelyek között navigálni kell, hogy elviselhető állapotban maradjon a város levegője.

1.1. A levegő-minőséget befolyásoló tevékenységek Jászberényben

Hőszolgáltatás

A városban a háztartások kb. 80 %-a földgázzal fűt. Az ipari, kereskedelmi, szolgáltató, oktatási intézmények szinte 100 %-ban. Ez amelle, hogy légszennyező anyagok kijutását eredményezi, mégis egy korszerű fűtési mód, a kibocsátott füst nem tartalmaz kormot és szilárd, porszerű anyagokat.

A fennmaradó 20 % fa, szén, olaj, és lelkiismeretlen városlakók esetében hulladék tüzelés. Ezek korom-kibocsátását kell megemlíteni, ami rendkívül káros az egészségre. Mivel a korom mindig szilárd is egyben, a kibocsátási hely közelében kiszóródik, vagyis visszahull „ember magasságba”. Szerencsére a becslt adatokhoz képest az átlagos szélesség miatt jelentős a hígulás. Ám télen, kedvezőtlen időjárási viszonyok mellett vannak utcarészek, ahol ez a jelenség érezhető és kellemetlen.

A meglévő szén és olaj tüzelési mód helyett a földgáz használatára való áttérés további javulást eredményezne, de ez szinte csak a lakosságot érinti, ezért ennek kikényszerítésére nincs jogszabályi lehetőség. A hulladék égetéssel kapcsolatban viszont lehetséges a hatósági eljárás.

Közlekedés

Jászberény tömegközlekedése az elmúlt 1-2 évtizedben visszafejlődött. A személyes tehergépjármű forgalom elviselhetetlenné vált. A 31-es 32-es főutak kereszteződése a város központjába irányít minden átmenő járművet.

Jászberényben pl. az 1995-ben történt ÁNTSZ mérés szerint a Hold utcai óvodánál – a közeli buszpályaudvar és a belvárosi autóforgalom miatt – a határérték feletti volt a porszennyezés.

A gépjárművek három módon szennyezik a levegőt:

- motor az égéstermékek kipufogásával,
- az üzemanyag-ellátó rendszer a párolgásával
- tankoláskor, a párolgó szénhidrogének levegőbe kerülésével.

A gépkocsikat hajtó tüzelőanyagok minden literéből 2,4-2,8 kilogramm széndioxid keletkezik, ami nem is annyira a városi levegő-minőség, mint inkább az üvegház hatása miatt globális veszély. Egy átlagos gépkocsi évente a saját tömegének háromszorosát kitevő tömegű széndioxid emisszióval növeli a légkörben az üvegházhatású gázok mennyiségét.

A korszerű gépkocsik úgynevezett hármass működésű (más néven szelektív) katalizátorral vannak felszerelve, ezek a kipufogógázok három ártalmas összetevőjét, a szén-monoxid (CO), az el nem égett szénhidrogének (CH) és a nitrogén-oxidok (NOx) koncentrációját csökkentik.

A városi szén-monoxid-kibocsátás 62%-a, a nitrogén-oxid szennyezés 55%-a a közlekedésből származik.

Az üzemanyagok minőségét javító intézkedések eredményeként ma már nincs ólomszennyezés, csekély mértékű a közlekedési eredetű kéndioxid (SO₂) kibocsátás.

A város közlekedési helyzetét jól jellemzik azok a trendszerű adatok, amelyek azt mutatják, hogy évente 15-20 %-al növekszik főútajainkon a forgalom. Az elkezdődött elkerülő út építése remélhetőleg valamelyest csökkenti a belső utak terhelését, de ha az úthálózatunk minőségének a javítását és a forgalom átszervezését rövid távon nem valósítjuk meg, akkor hosszútávon a mai állapothoz képest romlás következik be.

Ipari légszennyezés

Ennél a pontnál emlékeznünk kell a fentebb megállapított tényre, miszerint az uralkodó szélirány ÉNY-i, és a város közepes és nagyipari létesítményei É, ÉNY-i irányban vannak.

Az ipar jellemző légszennyező kibocsátási formája az úgynevezett pontforrás, amely a technológiai folyamatokban keletkező légnemű veszélyes anyagokat (más megfogalmazás szerint kémiai kockázatos anyagokat) a munkatérből az épületen kívüli légtérbe vezeti.

Ezek a légszennyezők lehetnek:

- nem toxikus porok,
- szervetlen anyagok,
- szerves anyagok.

A technológiák, amelyekből származnak:

- festés, egyéb bevonatolás,
- zsírtalanítás, foszfátózás,

- szennyvízkezelés,
- forrasztás,
- hegesztés,
- ragasztás,
- csiszolás,
- szigetelő anyag gyártása,
- bőrkikészítés... stb.

Szolgáltatási légszennyezés

Ebbe a kategóriába tartoznak az autófényező, a városi vízmű, strand, szennyvíztelep, a mára már bezárt hulladéklerakó és néhány közepes vállalkozás.

Környezetvédelmi szempontból az autófényezést kell kiemelni. Ahogyan növekedik a városban az autók száma, ez a szolgáltatás is egyre bővül. Talán nincs még egy kisváros, ahol 16 autósalon kínálja portékáit, és majdnem mindegyikben van festő is.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy az utolsó 2-3 évig az oldószeres festékek voltak túlsúlyban, és a városi szerves oldószer (VOC) kibocsátásuk jelentős, éves átlagban 7-8 t volt. Mióta a jogalkotás megszigorította a VOC-os anyagok kibocsátását, nemcsak a koncentráció (mg/m³) és a tömegáram (kg/h) értékeket határozza meg, hanem a fajlagos anyaghasználatot is. A festékgyártók elsősorban a vízbázisú festékek széles választékát kínálják. A lakkok oldószer komponenseinél az egészségre legveszedelmesebb alkotókat lecserélték kevésbé káros anyagokra. Rákkeltő anyagokat egy korszerű festék már nem tartalmaz.

Ezen csoport VOC kibocsátása harmadolódott.

Az szolgáltatási eredetű légszennyezésben is nagymértékű csökkenés történt. Mára a városi levegőminőségben ez a tényező is eltörpül a közlekedés légkárosító hatása mellett. Reálisan van esély arra, hogy a vízbázisú festékek további térnyerése mellett még jelentősebben csökkenjen az ágazati VOC kibocsátás.

Tehát a környezetvédelmi érdekek érvényesülése segítette a technológiák fejlődését, a környezeti hatékonyságot.

Szükséges megemlíteni a város K-i végén lévő 2001-ben bezárt hulladéklerakó létesítményünket. Itt is előfordultak hatalmas tüzek, ami szintén az emberi felelőtlenség eredménye volt. Egy városi hulladéklerakóban irodalmi adat szerint 5 % is lehet a veszélyes hulladék aránya. Elképzelhető, hogy az itt keletkezett tüzek következtében is veszélyes anyagok jutottak a lebegőbe, szerencsére éppen az uralkodó szélirány miatt ebből kevés jutott a lakott jászberényi területek légtérébe.

1.2. A légszennyezést csökkentő ipari intézkedések

1. A szerves anyag (VOC) kibocsátás -a 90-es évek végén 100-150 t/év volt -, a bevezetett porszórás miatt ez a huszadára csökkent.

2. A 70-es, 80-as években triklóretilénnel zsírtalanítottak, évente 30-40 t anyag a város légtérét szennyezte. A technológiai váltásnak köszönhetően legalább 10 éve ezt az anyagot nem használják a városban. (A triklóretilén mint halogénezett szénhidrogén a légszennyezők egyik legveszélyesebb csoportjába tartozik, de ha a gőzét cigatetta parazsán át szívjuk be, akkor foszgén keletkezik, ami még egy fokozattal veszélyesebb anyag.)

3. Szintén a 70-es, 80-as években alkalmazták selejt eltüntetésí módszerként az égetést. A festett, habosított fém és műanyag alkatrészekből álló termékeket halomba rakták, hígítóval belocsolták, majd heves korom és füst képződése mellett leégették az éghető részeket, a visszamaradt vasat pedig a MÉH vállalat hasznosította. Ugyanezt tették a festő-függesztőkkel, amikor azok megrakodtak festékekkel. Mára korszerű hulladék hasznosítás van, a festék függesztőket zárt rendszerű, tökéletes égéssel tisztítják.

4. A kommunális és egyéb vegyes hulladékokat erre a célra épített égetőkben égették el, a füstöt, a port, a hamut, a kormot 20-30 m-es kéményen át a szabadba – a város légtérébe – bocsátották. A városban már nincs kommunális hulladék égetés.

Emlékezzünk arra a városi közbeszédre, miszerint azért van/volt Jászberényben annyi asztmás, légúti beteg gyerek és felnőtt, mert a Mátra Vidéki Hőerőmű által kibocsátott légszennyező anyagok itt szóródnak ki a légtérből.

Kellett nekünk máshol keresni az okot? Volt itt bőven légszennyezés! Vagy épp ezért kerestük máshol!

Az ipari eredetű légszennyezés a környezetvédelem azon területe, ahol a szigorú jogszabályoknak és hatósági munkának köszönhetően a legnagyobb változás történt. Mára a városi levegőminőségben ez a tényező eltörpül a közlekedés CO kibocsátása mellett. Ezen a területen további pozitív változásra csak az ipar leépülése mellett számíthatunk, ami munkahely és egyéb okok miatt nem lehet célunk.

A tapasztalati úton megállapított tény, miszerint a város levegője szennyezett, az ÁNTSZ 2001. évi mérése is alátámasztja. Főleg a por koncentráció volt az, ami a féléves mérési időszakban időnként határérték feletti volt.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy bár a közlekedés jelentősen rontja a városi levegő-minőséget, a földgáz felhasználás miatt a gáznemű anyagok kibocsátása kedvezőbb összetételű lett, az ipari környezetvédelmi fejlesztések (porszórás az oldószeres festés helyett), műveletek elhagyása (a hulladék égetések megszüntetése), a legveszélyesebb szerves és szerves vegyi anyagok visszaszorulása, a szerves rákkeltő anyagok használatának megszűnése minőségi javulást okozott.

A jövőben a veszélyes alapanyagok használatának visszaszorulása várható, amitől további minőségi változást remélhetünk. Ugyanakkor előtte vagyunk a közlekedés növekedése miatt bekövetkező romlásnak.

2. Múltbeli szennyező hulladékgazdálkodás

Ebben a témakörben nagy hatású eseményeket lehet sorolni, amelyek nyoma kitörölhetetlen a város múltjából. Miután nem közismert témáról van szó, szükséges, hogy kicsit alaposabban járjunk körül ezek közül néhányat.

2.1. Vadlerakók ártalmatlanítása

Az Electrolux, amikor megvásárolta a Hűtőgépgyárat, akkor kötelezettséget vállalt, hogy a Lehel közel 40 éves tevékenysége alatt a város környékén a talajba elhelyezett veszélyes és nem veszélyes hulladékot kitermeli, a bekövetkezett talaj és talajvíz szennyezést ártalmatlanítja. 10 jelentősebb, néhány apróbb helyet sikerült beazonosítani, 1992-1996 között megtörtént az így feltárt illegális hulladéklerakók helyreállítása. Az Electrolux egy több évig tartó környezetvédelmi projekt keretében 9 területről a szennyezett talajt és elásott nem veszélyes hulladékot a Neszűrben megépített WDS-1 hulladéklerakóba szállította.

Ezt követően mind a 9 területen talajvíz figyelőkutakat építettek, melyek segítségével a talajvízben a hulladék miatt bekövetkezett szennyezések koncentrációit folyamatosan ellenőrizték. 2000-ben 6 db, 2004-ben további 2 db területen befejezték ezt a monitoring tevékenységeket, mivel a talajvízben a szennyező anyag koncentráció határérték alá csökkent.

Egy területen az elásott ipari hulladék egy részét a helyreállítás során nem sikerült eltávolítani, mivel azok a főút alatt helyezkedtek el. Itt a figyelőkút továbbra is mintázásra alkalmas állapotban maradt, ha a helyben maradt ipari hulladék miatt a későbbiekben bemosódás, káros lebomlás történne, azt észlelni lehessen.

Egy területen a talajvíz TCE koncentrációja még mindig határérték feletti. Itt fenntartják és működtetik a monitoring tevékenységet. A mérések szerint a koncentráció csökkenő irányú.

1996-ban zárták le a WDS 1 depóniát, ami több tízezer m³ hulladékot rejt magában. Mivel a terület szintén vadlerakó volt, és többek között galván eredetű hulladékokat is találtak itt, a talajvízbe Króm (Cr) is bemosódott. A depóniával együtt egy talajvízkezelő berendezést is építettek, mely azóta is folyamatosan üzemel, ezzel semlegesítik a nehézfém szennyezést a talajvízben. A mentesítés kezdetekor a Cr(VI) koncentráció 1000-2000 µg/l volt, miközben a területre vonatkozó kármentesítési határérték 30 µg/l. Ma a legmagasabb koncentráció 50 µg/l. Mindez azt jelenti, hogy további néhány év elteltével a Cr(VI) koncentráció nagy valószínűséggel rövidesen mindenhol határérték alatt lesz, így a talajvíztisztítást befejezhetik.

A lerakót folyamatosan karbantartják és őrzik.

A nagyipari vadlerakók feltárássában a lakossági, hatósági közreműködés, a hulladékok megfelelő elhelyezése, a területek utólagos ellenőrzése és a mérési eredmények trendje megnyugtató.

Ez a történet azonban örökre tanulságul szolgál arra nézve, hogy egy város nem tűrheti el a környezetvédelmi felelőtlenséget sem a polgáraitól, sem a vállalkozásoktól, mert az egészségi és anyagi következmények beláthatatlanok.

2.2. Galván üzemi talajszennyezés

A Pipacs utcában a 60-as évektől alkalmaznak galvanizáló technológiát. A mai kor igényének megfelelő műszaki berendezések csak 1985-ben épültek ki. Az üzem utolsó működtetője, amikor egy átemelő akna sérülését észlelte, az üzemet azonnal leállította, hatósági vizsgálatot kezdeményezett. A hatósági vizsgálatok során az akna alatt szigetetlen alépítmények kerültek elő, amelyek korábbi szennyezést is valószínűsíthettek. A tulajdonos az épületet és a hozzá tartozó területet eladta, az új tulajdonos az ártalmatlanítási eljárást elindította, a műszaki beavatkozást elvégezte. A talajvíz ellenőrzésére itt is monitoring kutakat létesítettek.

A terület-szennyezettség állapotának megszüntetése jelenleg megnyugtató úton halad, a hatósági felügyelet és a vállalkozás szándéka pozitív jövőképet vetít elénk.

2.3. Állattartó telepek

Bár a városban az állattartó tevékenység visszaszorulóban van, még mindig jelentős számú csirke, tyúk, sertés, szarvasmarha tenyésztést végző vállalkozás van. Az ilyen telepek múltbeli trágya, hígtrágya és egyéb szennyezett folyadék kezelési kultúrája talajszennyezést jelentett (jelent ma is!). A hígtrágya szikkasztó gödrök nagyon jelentősen elszennyezték a talajt, és a felső rétegekben a talajvizet is. A szennyezés eltávolítása műszaki beavatkozással nem lehetséges, ezért az ilyen területeken talajvízfigyelő kutakat kell létrehozni, azokból vett rendszeres mintavétellel lehet követni a természetes lebomlás folyamatát. A további talajszennyezést pedig zárt, szigetelt tárolók építésével, a trágya kimosódásmentes tárolásával kell megakadályozni.

Az állattartó telepek a környezetvédelmi beruházásaikat csak pályázati segítséggel képesek megvalósítani. A pályázatok léteznek, a hatóságok szigorúak. Néhány év alatt vagy megvalósulnak ezek, vagy 2006- 2008 után nem működhetnek ezek a telepek.

2.4. A szennyvízcsatorna hiánya miatti talajszennyezés

A kommunális szennyvíz kémiai összetétele az elmúlt 40-50 évben jelentősen megváltozott. Ez betudható a fogyasztói társadalom ezer fajta háztartási vegyszer használatának, a háztartások megváltozott hulladék gazdálkodásának, és még számos egyéb tényezőnek.

Nagyanyáink a háztartási munka minden fázisban nagy gondossággal gyűjtötték be a hulladékot, azt tüzelőként, vagy az állatok etetésére hasznosították. Még a mosogatás során keletkező zsíros leveket is a moslékba öntötték, a mosogatóvizet

pedig a fák tövére. Mosószappannal mostak, az udvari vécébe pedig csak az került, ami oda való.

Ma egy „modern” háztartásba számolatlanul vesszük a tisztító, mosó, fényesítő, ... stb. szereket, amelyek sokféle szerves, savas és lúgos anyagot, szervesetlen sókat tartalmaznak. Ezekből keletkezik a kommunális szennyvíz, ami kémhatását tekintve erősen agresszív anyag.

Az ételmaradékokat szemrebbenés nélkül öntjük a WC-be, ez tovább rontja a szennyvíz minőségét, nehezíti a szennyvíz lebontását.

A városban 2000-ben a kiépített szennyvízcsatorna hálózat aránya alig haladta meg az 50 %-ot. Azokban az utcákban, ahol nem volt csatorna, a lakók saját szennyvíz aknájukban gyűjtötték a szennyvizet. A régebbi lakásokban szigetetlen derítők voltak, az újakban jobb esetben szigetelt aknák épültek.

A Jászvíz Kft. adataiból kitérünk, hogy a városban évente kb. 300.000 m³ szennyvíz szikkad el a talajban. Ez a hatalmas mennyiségű agresszív szennyvíz egyrészt befolyásolja a talajvíz minőségét és szintjét, de fontos a saját és a szomszédos ingatlanok alapzatát roncsoló hatása is. Sok ház felvizesedésének, a hálólapok idő előtti romlásának is ez az egyik oka.

A város sikeresen pályázott másik négy településsel egy közös szennyvízberuházás megvalósítására. A lakosság csatlakozott az anyagi terhet is jelentő programhoz, így 2006-ra teljes szennyvíz hálózattal büszkélkedhetünk. Egyetlen kérdés marad, hogy teljesíthető lesz-e a 90 %-os rákötési kötelezettség. Környezetvédelmi szempontból a 100 % lenne az ideális.

A teljes kiépítés megkezdése előtt 2004 júliusában egy vizsgálatot készítettünk, amelynek célja a szennyvízhálózattal rendelkező és nem rendelkező családi házas területek talajvíz minőségének az összehasonlítása volt.

A mintavételi helyek:

- 1. minta olyan csatornázatlan terület, ahol a szigetetlen, még nem elszírosodott szennyvíz aknák vannak túlsúlyban, tehát alig szippantatnak, a szennyvíz a talajba kerül.
- 2. minta olyan terület, ahol a szigetetlen aknák már kezdenek elszírosodni, tehát a talaj telítettsége miatt az elszikkasztás kisebb méretű, egyre gyakoribb a szippantás.
- 3. minta olyan közterület, ahol a szigetetlen aknák már elszírosodtak, tehát már jellemzőbb a szippantás a talajvíz szintje által szabályozott módon.
- 4. minta olyan magánházból, ahol kiépített csatornahálózat van, és a környék házeit is rákötötték.

A jegyzőkönyv megállapításai rövidítve az alábbiak:

- 1. minta: talajvízszint -3,5 m, erősen fekália szagú. A talaj -4,5 m-en is fekália szagú.

- 2. minta: talajvízszint -2,2 m, erősen fekália szagú. A talaj -4,0 m-en enyhén fekália szagú.
- 3. minta: talajvízszint -2,3 m, szagmentes. A talaj nem szagos.
- 4. minta: talajvízszint -2,1 m, szagmentes. A talaj nem szagos.

A szennyező komponensek táblázatosan

Vizsgált szennyező anyagok	Mértékegység	1. minta	2. minta	3. minta	4. minta	Határérték
pH		7,34	7,13	7,52	7,24	6,5-9,0
Vezetőképesség	μS/cm	2690	1697	1985	1449	2500
Összes lúgosság	mmol/liter	20,4	16,5	12,0	9,7	
KOI	mg/liter	17,6	8,1	1,5	4,1	5,0
Szulfát	mg/liter	38	29	310	165	250
Ammónium	μg/liter	154	38	0,23	0,28	0,2
Nitrit	mg/liter	0,02	0,58	0,03	0,11	0,1
Nitrát	mg/liter	1,2	22	100	14,0	25
Foszfát	μg/liter	6,8	1,09	0,51	2,7	500
Összes foszfor	mg/liter	2,12	0,24	0,21	0,87	nincs
Kalcium	mg/liter	84,6	89,7	117	83,1	nincs
Nátrium	mg/liter	287	173	221	84,5	200
Kálium	mg/liter	33,3	42,6	0,94	103	nincs

Vastag nagy : „B” szennyezettségi határérték felett.

Vastag, nagy, aláhúzott: Indikátor vízminőségi határérték felett.

Dőlt, vastag: Karszt és talaj vízbázisok határérték felett.

Dőlt, vastag, aláhúzott: Karszt és talaj vízbázisok határérték felett, és „B” szennyezettségi határérték felett.

Értékelés:

- 1. minta a legszennyezettebb, több komponens jelentősen határérték felett.
- 2. minta kevésbé szennyezett, több komponens kismértékben határérték felett.
- 3. minta kevésbé szennyezett, több komponens kismértékben határérték felett, a nitrát szennyezés négyszeres, a szulfát kiugróan magas a többi mintához képest.
- 4. minta legjobb értékek, a határérték feletti szennyezések kis mértékűek.

A csatornázás után, néhány év múlva a visszamérés szakmailag érdekes lehet.

Megállapítható, hogy a csatornázatlan területeken – függetlenül a talaj adottságoktól – jelentősen szennyezett a talajvíz. A szennyezések fajtája alátámasztja azt a feltételezést, miszerint a lakosság veszélyes anyag használata jelentős. A csatornázott területek talajvízminősége bár nem hibátlan, de összességében jónak mondható.

A városban több száz is lehet az illegálisan fűrt, mélyebb rétegekből származó, locsolásra szánt kutak száma, és ezeknek a vízminőségéről alig van információnk. Azt viszont tudjuk, hogy a kiskertek terméseit ezekből a vizekből locsolják, ezért szükséges további vizsgálat és felvilágosítás.

A Neszűrben az ivóvízes kutak vizsgálatát az ÁNTSZ rendszeresen elvégzeteti, az eredmények meglepően jók.

2.5. Rejtett szennyezések

Fentiekén kívül még számos olyan ipari, szolgáltatási tevékenység működött a város belterületén, amelye – azért, mert a működési idejük alatt a környezeti kultúránk olyan volt amilyen –, hasonló talaj- és vízszennyezést okoztak. Ezek mielőbbi feltárása fontos lenne, hiszen a szennyeződések egy része képes a talajban elvándorolni, a talajvízben pedig szétúszni, más tulajdonokat is szennyezetté tenni.

Mindannyiunk érdeke, hogy az ilyen területek tulajdonosai felvállalják ezt a nem kis anyagi és idegi megterhelést okozó procedúrát, hiszen csak így remélhetjük, hogy a bajból nem lesz nagyobb katasztrófa.

Jó tudni, hogy jelenleg is van olyan pályázati lehetőség, (2006. augusztus 31-ig) ami kifejezetten az ilyen területek ártalmatlanítását segíti vissza nem térítendő támogatással.

Összegzésül

Jászberény azon ritka és szerencsés városok közé tartozik, ahol megtörtént az ipari hulladékok okozta múltbeli, illegális környezetvédelmi károkozások feltérképezése, volt anyagi fedezet azok feltárására, teljes körű ártalmatlanítására.

A város Önkormányzata folyamatosan bizonyítja a környezet és a természet iránti elkötelezettségét, ezért hajlandó jelentős összeget áldozni a városi költségvetésből.

Vannak itt olyan tőkeerős ipari üzemek, gyárak, szolgáltatók, akik gazdasági tevékenységük mellett a környezetvédelmi érdekek érvényesítését is felvállalják, környezeti tevékenységüket évenként független céggel auditáltatják. A jogszabályok egyre szigorodó teljesítésére tudnak megfelelő mennyiségben pénzt biztosítani, képesek a legújabb technikák alkalmazása mellett a kibocsátásukat ellenőrzés alatt tartani és folyamatosan csökkenteni.

Ilyen, több ezres munkaerőt foglalkoztató elkötelezett ipari háttérrel a város

lakossága is nagy empátiával fogadja a környezetvédelmi intézkedéseket. A szelektív hulladékgyűjtés során évente közel 200 tonna műanyag, üveg és papír hulladékot gyűjtünk. A 2004-ben próbaként szervezett lakossági veszélyes hulladékgyűjtés során a 8 t teljesítmény minden képzeletet felülmúlt. Egyre nagyobb igény mutatkozik a komposztálható hulladékok gyűjtésének bevezetésére, nagy figyelemmel kísérik a környezetvédelmi hatásokkal járó beruházásokat, igénylik a korrekt tájékoztatást.

Ez a környezetvédelmi hozzáállás alapozta meg, hogy a veszélyes hulladékok begyűjtésére állandó lehetőséget kíván biztosítani az Önkormányzat, a begyűjtő udvar terve elkészült, amennyiben lesz pályázati lehetőség, megvalósul.

40 db komposztáló edényt még 2005 őszén kiadunk tartós használatra városi intézmények – amelyek nagy zöld felületet gondoznak –, illetve kertés övezeti lakások részére. A cél a lakosság környezettudatosságának fejlesztése, tapasztalatszerzés, hogy a lehetőségek közül a legelfogadhatóbbat, környezetvédelmileg a leghatékonyabbat válasszák.

Egy város jövőjében a felnövekvő generáció nevelése is fontos feladat. A tudatosság kialakítását nem lehet elég korán kezdeni. 2005-ben az óvodák kaptak szelektív hulladékgyűjtő edényeket, 2006-tól, ha lesz megfelelő pályázat, szándékunk szerint minden iskolába kihelyezünk ilyen edényeket.

A városi szennyvízberuházás, amely példaszerű lakossági és önkormányzati összefogással tudott megvalósulni megmutatta, hogy a környezetvédelmi érdekek érvényesülése még az anyagi teherviselés ellenére is megvalósítható. Amennyiben a biológiailag lebomló hulladékok elhelyezésére térségi beruhásként a Regiokom Kft. jásztelki telephelyén, vagy városi szinten a felhagyott hulladéklerakókban lesz lehetőség, akkor remélhetjük, hogy a szennyvízberuházáshoz hasonlóan a lakosság aktivitása sikerre viszi a komposztálás ügyét is.

A levegőminőség javítása bonyolultabb. Minden összetevőjének javulni kell, hogy kimutatható eredmény legyen. Remélhetőleg az elkerülő út építésének befejezése után lesz pályázat a folytatásra, a belső úthálózat fejlesztésével a városon belüli közlekedés miatti terhelések csökkentésére.

Jászberény élhetőbbé tételében elsősorban a város vezetésének, de minden városlakónak, itt működő vállalkozásnak is feladata van. A cél fontos és közös, az elkezdett folyamatokat támogatni, fejleszteni kell.

Jászberény évszázadok óta a térség vezető városa gazdasági és kulturális vonatkozásban is. A környezetvédelemben is azzá kell válnia.

A múlt és a jövő kötelez!

Szarvák Miklós

A JÁSZSÁGI FAJTAKÍSÉRLETI ÁLLOMÁS TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Létrehozásáig Jász-Nagykun-Szolnok megyében csak a karcagi fajtakísérleti állomás működött. Ennek az állomásnak adottságai miatt nem voltak meg a lehetőségei arra, hogy a megyei termelési viszonyoknak megfelelő új szántóföldi fajtákkal ismertesse meg a megye gazdaságainak szakembereit. Ilyen igények pedig egyre inkább felmerültek. Többek között ezen igények kielégítése céljából döntött az OMFI 1968-ban a Jászboldogházi Fajtakísérleti Állomás létrehozásáról. Megalakításában tevékenyen részt vett a Szolnok Megyei Tanács, a Jászberényi Járási Tanács és a Jászboldogházi Aranykalász Mg. Tsz.

Az állomás központja a község régi iskolájának épületében kapott elhelyezést. Az átalakítással egyidejűleg épült egy termény- és gépszín műhely, valamint egy szociális épület a dolgozók munkakörülményeinek javítása érdekében. A központi állomásépület udvarának és parkjának esztétikus kialakítását, gondozását az állomás dolgozói vállalták magukra.

Az állomás földterületei a Tápiógyörgye felé vezető út jobb oldalán, a központi épülettől 500 m-re 78,1 ha-os területen helyezkednek el. A területek 50 %-át szolonyeces csernozjom réti talaj, 30 %-át mélyben szolonyeces réti csernozjom és 2 %-át mély réti szolonyec és a szolonyecesréti talaj teszi ki. A humuszos réteg vastagsága 70-90 cm, a humusztartalom 3-3,5 %. Tápanyag ellátottság nitrogénből jó, foszforból gyenge, káliumból közepes.

Az 1995-ös rendszerváltás a kísérleti gazdaságot sem kerülte el, és ebben az évben az állomás vállalkozói kézbe került. A dolgozókat – őket megillető végkielégítéssel – elbocsátották, ezzel erős megrázkódtatást okozva számukra. Jelentős létszámcsökkenéssel jelenleg 7 állandó fővel működik a vállalkozás.

A változás következménye volt a gazdaságban lévő erő- és munkagépek számának redukálása is. A jobb minőségű gépek átcsoportosításra kerültek más fajtakísérleti állomásokra, így a munkát hiányos gépparkkal kellett megkezdeni. A géppark feltöltésére az elmúlt évek során folyamatosan sor került, így került beszerzésre egy modern, nagy teljesítményű gabona kombájn, a kísérleti munkákhoz szükséges vető- és betakarító gépek és más modern erő- és munkagépek. De az elkövetkezendő években további gépek beszerzése indokolt.

Az állomás működésének legfőbb feladata, munkájának fő profilja az Országos Mezőgazdasági és Minősítő Intézet által előírt szántóföldi kísérletek pontos végrehajtása. Az állomás megalakulása óta a kísérleti feladatok folyamatosan növe-

Szarvák Miklós

A JÁSZSÁGI FAJTAKÍSÉRLETI ÁLLOMÁS TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Létrehozásáig Jász-Nagykun-Szolnok megyében csak a karcagi fajtakísérleti állomás működött. Ennek az állomásnak adottságai miatt nem voltak meg a lehetőségei arra, hogy a megyei termelési viszonyoknak megfelelő új szántóföldi fajtákkal ismertesse meg a megye gazdaságainak szakembereit. Ilyen igények pedig egyre inkább felmerültek. Többek között ezen igények kielégítése céljából döntött az OMFI 1968-ban a Jászboldogházi Fajtakísérleti Állomás létrehozásáról. Megalakításában tevékenyen részt vett a Szolnok Megyei Tanács, a Jászberényi Járási Tanács és a Jászboldogházi Aranykalász Mg. Tsz.

Az állomás központja a község régi iskolájának épületében kapott elhelyezést. Az átalakítással egyidejűleg épült egy termény- és gépszín műhely, valamint egy szociális épület a dolgozók munkakörülményeinek javítása érdekében. A központi állomásépület udvarának és parkjának esztétikus kialakítását, gondozását az állomás dolgozói vállalták magukra.

Az állomás földterületei a Tápiógyörgye felé vezető út jobb oldalán, a központi épülettől 500 m-re 78,1 ha-os területen helyezkednek el. A területek 50 %-át szolonyeces csernozjom réti talaj, 30 %-át mélyben szolonyeces réti csernozjom és 2 %-át mély réti szolonyec és a szolonyecesréti talaj teszi ki. A humuszos réteg vastagsága 70-90 cm, a humusztartalom 3-3,5 %. Tápanyag ellátottság nitrogénből jó, foszforból gyenge, káliumból közepes.

Az 1995-ös rendszerváltás a kísérleti gazdaságot sem kerülte el, és ebben az évben az állomás vállalkozói kézbe került. A dolgozókat – őket megillető végkielégítéssel – elbocsátották, ezzel erős megrázkódtatást okozva számukra. Jelentős létszámcsökkenéssel jelenleg 7 állandó fővel működik a vállalkozás.

A változás következménye volt a gazdaságban lévő erő- és munkagépek számának redukálása is. A jobb minőségű gépek átcsoportosításra kerültek más fajtakísérleti állomásokra, így a munkát hiányos gépparkkal kellett megkezdeni. A géppark feltöltésére az elmúlt évek során folyamatosan sor került, így került beszerzésre egy modern, nagy teljesítményű gabona kombájn, a kísérleti munkákhoz szükséges vető- és betakarító gépek és más modern erő- és munkagépek. De az elkövetkezendő években további gépek beszerzése indokolt.

Az állomás működésének legfőbb feladata, munkájának fő profilja az Országos Mezőgazdasági és Minősítő Intézet által előírt szántóföldi kísérletek pontos végrehajtása. Az állomás megalakulása óta a kísérleti feladatok folyamatosan növe-

kedtek, ami a kísérletek számában és a kísérletbe állított fajták számában egyaránt megmutatkozott. Állandó kísérleti növények közé tartozik az őszi búza, a napraforgó, a kukorica. Búzából 200-250, napraforgóból 190-230, kukoricából 300-350 fajtával folynak a kísérletek, melyeknek száma évente változó. A kísérletek négy, ismétléses blokk elrendezésben kerülnek kialakításra. Egy kísérleti parcella területe 20 m². A kísérleti növényekkel el nem foglalt fennmaradó területen üzemi növénytermesztés folyik, ennek keretében búza, mustár, facélia, spenót, fénymag termesztésére kerül sor. Téli időszakban a gépek javítása, karbantartása, valamint a tavaszi munkára való előkészületek folynak, így az állandó 7 fő foglalkoztatása egész évben megoldott.

A kísérleti munkák szerves részét jelenti a növények különböző fejlődési fázisaira vonatkozó adatok dokumentálása, mint például a kezelési-, virágzási-, érési-, aratási idő. De ezek mellett rendszeresen fel kell jegyezni a tenyésztési napjainak időjárási jellemzőit is. A növények betakarítása után laboratóriumi körülmények között kerülnek meghatározásra különböző fajtajellemzők, ilyenek a nedvességtartalom és az ezerkaszat tömeg. Az említett vizsgálatok elvégzése után a mérési eredmények és minden fajtából az előírt mennyiség az OMMI-hoz kerül, ahol további vizsgálatok történnek.

A kísérleti munka eredményeképpen – többéves kísérlet sorozat után – megállapítható, hogy mely hibridek azok, amelyek a régió természeti és környezeti tényezői mellett a legjobb minőségű termést adják.

Szarvák Tibor

SZOCIÁLIS ÉS MENTÁLIS TÉRKÉP JÁSZBERÉNYBEN

A kutatás előzménye¹

Bármely önkormányzat számára rendkívül fontos feladatot jelent egy adott településen a szociális ellátás folyamatos javítása, az érintettek számára a tényleges segítségnyújtás, továbbá a szociális ellátórendszer települési adottságokra alapozó, a rászorulóknak problémáira leginkább reflektáló működtetése.

A Jászberény város szociális és mentális térképének elkészítéséhez alapul szolgáló reprezentatív minta felvételére 2005 júniusában került sor. A kérdőíves felmérésben kérdezőként a SZIE Jászberényi Főiskolai Kar szociálpedagógia szakos (nappali és levelező tagozatos) hallgatói vettek részt. Az adatokat a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai rögzítették.

A vizsgálat területi egységeiként, mint jól kezelhető területi kereteket, a települési önkormányzati választókerületeket (továbbiakban kerület) jelöltük meg². Mivel a város felnőtt lakosainak száma a külterületek nélkül 19 576 fő, a megkérdezett 1086 főt (közel 6%) elegendőnek tartottuk a vizsgálat érvényességéhez és eredményességéhez.

A mintavételből eredő kisebb torzulásokat megfelelő matematikai módszerrel, úgynevezett súlyozással korrigáltuk³.

Elgondolásunk szerint egy szociális térképnek nem célszerű kizárólag csak a szociális szférával kapcsolatos kérdéseket elemeznie, hanem a teljes képhez minden olyan alrendszer problémáját is érintenie kell, amely kapcsolatban van a szociális ágazattal. Számunkra ezért fontos az interszektoralis (egészségügy, szociális szféra, fejlesztések, oktatás, képzés) megközelítés.

¹ A felmérés része egy, a Jászberény társadalmát az ezredfordulón bemutató kötetnek. Jelen tanulmányban idézzük Jászberény külterületét (Neszűr, Öregerdő, Portelek) érintő felmérésünk adatait is. Megjegyezzük, hogy a városban 1992-ben történt az első szociális térkép elkészítése, melynek részletei Pethő László: Egy mikrorégió az ezredfordulón Bp. 1999. MTA Politikai Tudományok Intézete 92-102. o. olvashatók. Internetes elérhetősége: (<http://www.vfmk.hu/vfek/Szak/petho/mik08.htm#ref44>). Ekkor a módszertan szintén a választópolgárok számán alapult, azonban 13 éve családi kérdőívet töltöttek ki a kérdezőbiztosok, akik akkor a polgármesteri hivatal dolgozói voltak.

² A 12 „városi” választókerület alapján alkottuk meg a lakossági kérdőíves elemzésünk egyik független változó keretét, a területi dimenziót (a külterületekre nem terjedt ki a mostani vizsgálat). Mindezek mellett természetesen a jellemző összefüggéseket a korosztályok és az iskolai végzettség mentén is megjelenítjük.

³ A súlyozás alapját a nemek és a korosztályok (18-35, 36-59, 60-) száma jelentette.

Szarvák Tibor

SZOCIÁLIS ÉS MENTÁLIS TÉRKÉP JÁSZBERÉNYBEN

A kutatás előzménye¹

Bármely önkormányzat számára rendkívül fontos feladatot jelent egy adott településen a szociális ellátás folyamatos javítása, az érintettek számára a tényleges segítségnyújtás, továbbá a szociális ellátórendszer települési adottságokra alapozó, a rászorulóknak problémáira leginkább reflektáló működtetése.

A Jászberény város szociális és mentális térképének elkészítéséhez alapul szolgáló reprezentatív minta felvételére 2005 júniusában került sor. A kérdőíves felmérésben kérdezőként a SZIE Jászberényi Főiskolai Kar szociálpedagógia szakos (nappali és levelező tagozatos) hallgatói vettek részt. Az adatokat a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai rögzítették.

A vizsgálat területi egységeiként, mint jól kezelhető területi kereteket, a települési önkormányzati választókerületeket (továbbiakban kerület) jelöltük meg². Mivel a város felnőtt lakosainak száma a külterületek nélkül 19 576 fő, a megkérdezett 1086 főt (közel 6%) elegendőnek tartottuk a vizsgálat érvényességéhez és eredményességéhez.

A mintavételből eredő kisebb torzulásokat megfelelő matematikai módszerrel, úgynevezett súlyozással korrigáltuk³.

Elgondolásunk szerint egy szociális térképnek nem célszerű kizárólag csak a szociális szférával kapcsolatos kérdéseket elemeznie, hanem a teljes képhez minden olyan alrendszer problémáját is érintenie kell, amely kapcsolatban van a szociális ágazattal. Számunkra ezért fontos az interszektoralis (egészségügy, szociális szféra, fejlesztések, oktatás, képzés) megközelítés.

¹ A felmérés része egy, a Jászberény társadalmát az ezredfordulón bemutató kötetnek. Jelen tanulmányban idézzük Jászberény külterületét (Neszűr, Öregerdő, Portelek) érintő felmérésünk adatait is. Megjegyezzük, hogy a városban 1992-ben történt az első szociális térkép elkészítése, melynek részletei Pethő László: Egy mikrorégió az ezredfordulón Bp. 1999. MTA Politikai Tudományok Intézete 92-102. o. olvashatók. Internetes elérhetősége: (<http://www.vfmk.hu/vfek/Szak/petho/mik08.htm#ref44>). Ekkor a módszertan szintén a választópolgárok számán alapult, azonban 13 éve családi kérdőívet töltöttek ki a kérdezőbiztosok, akik akkor a polgármesteri hivatal dolgozói voltak.

² A 12 „városi” választókerület alapján alkottuk meg a lakossági kérdőíves elemzésünk egyik független változó keretét, a területi dimenziót (a külterületekre nem terjedt ki a mostani vizsgálat). Mindezek mellett természetesen a jellemző összefüggéseket a korosztályok és az iskolai végzettség mentén is megjelenítjük.

³ A súlyozás alapját a nemek és a korosztályok (18-35, 36-59, 60-) száma jelentette.

Egy szociális térkép jó háttérrel biztosíthat egy adott településnek a helyi viszonyok, szükségletek felmérésére, és ennek ismeretében változtatható a szükséges irányba az a tervezési koncepció is, amely a város szociális ellátását, gondoskodását hosszú évekre meghatározza.

Ebben a tájékoztatóban a lakosság szociális, mentális, egészségügyi állapotáról, az intézményi és a családi szociális (segítő) hálóról, a társadalmi fejlesztések, a szociálpolitika követendő irányáról, a családon belüli erőszak látenciájáról, a közbiztonság megítéléséről és a jövőkép (így az értékvesztett állapot) jellemzőiről számolunk be.

A kapott eredményeket több alkalommal százalékosítást skálán közöljük. A százalékosítást skála értékei minden esetben csak az értékelhető válaszokra vonatkoznak, a következők szerint: a százas érték azt jelenti, ha minden válaszoló a maximális pontszámot, nulla pedig, ha a minimális pontszámot adná. Az ilyen százalékosítást skálákon az ötven pont alatti érték negatív véleményt (bizalmatlanságot, ellen-szenvet), míg az ötven pont feletti érték pozitív véleményt (bizalmat, rokonszenvet) jelez. A kutatás kérdőívében meglehetősen sok változó szerepelt, ezért a feldolgozás során több változó esetében összevonást is használtunk.

Fontosabb társadalmi-demográfiai jellemzők

Mintánkban az idősebb *korosztály* magas aránya (1945 után születettek) inkább az első kettő, valamint a 6. kerületre jellemző. A középkorosztály tagjai főként a 6., 7., valamint a 9. kerületben élnek. Magas a fiatal felnőttek aránya a 3., az 5., a 6., a 7., a 8. és a 9. kerületben.

A korosztályok visszatükrözik a *családi állapot* jellemzőit. Az özvegyesség az első két kerület mellett a 3. és a 8. kerületben is magas (összességében 15%). Azokban a kerületekben, ahol a fiatal felnőttek száma jelentősebb, jellemző a nőtlen, hajadon státusz (leginkább a férfiaknál) is. Ez a szinglinek is nevezhető életforma a 4., az 5. és a 6. VK-ben elterjedtebb. Mintánkban a középkorosztályúak körében lelhető fel leginkább az elvált kategória. Közöttük viszonylag jelentős az özvegyek aránya is. A 6. és a 9. kerület (főként női) lakosai mellett leginkább a 3. és a 12. az, ahol azzal szembesültek a kérdezők, hogy a válaszadó előző családi kerete felbomlott. Városi szinten ez az arány 8%. Élettársával a válaszadók 6%-a él Jászberényben. Ez az életforma szignifikánsan magasabb az 1970 után született korosztály körében.

Az elváltak kétharmadának nincs gyereke, azonban az élettársi kapcsolatokat nézve közel felük csak a gyermektelen.

A gyereknélküli háztartások az első két kerület mellett az 5., a 9. és a 10. kerületre jellemzőek. Fontos tervezési kategóriát jelenthet azonban az, hogy összességében a megkérdezettek közel felét fedi le a nincs gyermeke kategória. A maximum 8 osztályt végzetek körében jellemző leginkább a nagycsalád (3 vagy több gyerek), bár közöttük az egy gyermek vállalása is viszonylag magas arányban mutatkozik.

Közös háztartásban átlagosan 3 fő él. Ez az arány az átlagosnál magasabb a 9., 10., alacsonyabb pedig az 1. kerületben.

Válaszadóink közel ötöde végezte el a 8 osztályt (főként a 60 évnél idősebbek). A megkérdezettek alig 10 százaléka jelezte azt, hogy nem fejezte be az általános iskolát. A magasabb *iskolai végzettségek* között az érettségi (35%) és a szakmunkásvégzettség a legelterjedtebb (25%). Válaszadóink közül (főként a középkorosztály és a fiatal felnőttek) minden ötödik diplomával is rendelkezik.

Adataink szerint a legtöbb diplomás az 1. és a 3., illetve 6. és a 9. kerületben él. A 8., a 10. és a 12. kerületben magasabb az olyan megkérdezettek aránya, akik csak általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. Kiemelkedően magas a 6. és a 7. kerületben azok aránya, akik a szakmunkásvégzettség mellett az érettségit is fel tudják mutatni.

A *foglalkoztatást* tekintve a válaszadások szerint a megkérdezettek tizede vállalkozóként, közel harmada beosztottként dolgozik. Munkanélküli a válaszadás idején 3 %-uk (az 1992-es adatfelvételnél majdnem 13%!), Gyeden, Gyesen 6 %-uk volt. Összességében a válaszadók 52 %-a (főként a férfiak, az 1-2 gyermeket nevelő középkorosztály) dolgozik. A mintában az aktív foglalkoztatási státuszú válaszadók a 3., a 6., a 7., a 9. és a 12. kerületben vannak többségben. Az aktív válaszadók túlnyomó többsége Jászberényben dolgozik, minden ötödik válaszadó ingázik.

Az átlagos lakásnagyság 82 négyzetméter. Legmagasabb a 9. kerületben, legalacsonyabb az 5. és a 12. választókerületben. Fontos megjegyeznünk, hogy az iskolai végzettség növekedésével emelkedik a megszerzett lakások alapterülete is.

A válaszadók többségének *jövedelmi helyzete* középosztályi jövedelemszintet tükröz. A 118 ezer Ft-os családi átlag nettó havi jövedelemtől jelentősen magasabb a 6., 7., 10. kerületben tapasztalható jövedelemszint, viszont számottevően alacsonyabb a 11. és 12. kerületben.

Az egy főre jutó jövedelmi átlagot (48000 Ft/hó) nézve a 6. és 7. kerület vezet és a 11. kerület az utolsó. A középkorosztály havi jövedelme az átlagosnál magasabb, a hatvan évnél idősebb korosztályé alacsonyabb. Azonban mindkét demográfiai korosztály egy főre jutó jövedelme hasonló, 51 000 Ft. Fontos megemlíteni azt az összefüggést, hogy az iskolai végzettség növekedésével növekszik mind az egy főre eső, mind a közös családi jövedelemszint.

Arra a kérdésre, hogy *„hová helyezné magát egy 10 fokozatú skálán ahol az 1-es jelenti a legszegényebbeket, 10-es a leggazdagabbakat?”* a válaszadók többsége a középosztályba sorolja magát (átlag: 4,15)⁴. Az önbesorolás alapján magasabb státuszúnak a 3., 6., 7., alacsonyabbnak pedig a 11. kerület tekinthető. A bő évtizeddel ezelőtti adatfelvétel tanúsága szerint a lakosság fele vagy valamivel nagyobb aránya

⁴ A külterületi vizsgálatban a válaszadók 3,7-re értékelték helyüket a társadalom szerkezetében.

élt kiegyensúlyozott jövedelmi szinten, közel 20 % konszolidált életviszonyokat tudhatott maga körül, de igazán kiemelkedőt kevesen mondhattak magukénak⁵.

Itt is fontos megjegyeznünk, hogy az aktív foglalkoztatási státusz, és a magasabb iskolai végzettség előnyösebb pozíciót jelentett az általunk felállított rangsorban.

A társadalmi-települési hálózatok szerepe, jellemzői

Válaszadóink gondjaik, problémáik megoldásában leginkább a családra, szűkebb rokonságra (100 fokozatú skála átlaga: 85 pont), barátokra (100 fokozatú skála átlaga: 61 pont), szomszédokra (100 fokozatú skála átlaga: 52 pont) számítanak. Gyakori még az egészségügyi dolgozók (100 fokozatú skála átlaga: 56 pont) említése is. A kerületek közül a 4. és az 5. az, ahol az átlagnál jobban számítanak a polgármesteri hivatal dolgozóira, a polgármesterre, a jegyzőre, az önkormányzati képviselőkre is. A civil szervezetek és a szociális segítők szerepének említése az 5. választókerületben a legjelentősebb.

Barátokra, munkatársakra, civil szervezetekre az 1970 után születettek, valamint a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők számítanak, az egyházra pedig a hatvan évnél idősebbek, illetve a nyolc általánossal rendelkezők. A helyi média segítségével szintén a magasabb iskolai végzettségük számára fontosabb. A hagyományos segítő kapcsolatokra adott magas pontszámok összességében a tradicionális, közösségi hálózatok létét mutatják, amelybe esetenként be tud kapcsolódni más professzionális segítő szféra is.

A válaszadóknak a közösségekkel kapcsolatos vélekedését nagymértékben meghatározza az anómia, az értékvesztett állapot jelensége. Megjegyezzük, hogy az általunk a *közbiztonság* érzetének kérdésében feltett állításokkal⁶ való egyetértés magas volt (tehát inkább negatívan értékelték). Alacsonyabb intenzitást az aktívak, a fiatal felnőttek és a magasabb iskolai végzettségűek körében, magasabbat pedig a nők körében tapasztaltunk.

A bűnözés növekedését az átlagnál magasabbra értékelték az 1., alacsonyabbra az 5. és a 9. kerületben. Az 3., az 5. és a 9. kerület lakóinak alacsonyabb, az első két kerület válaszadóinak pedig magasabb félelemérzetét regisztráltuk.

A *családon belüli erőszak* kérdése kapcsolódik a közösségi hálózatok működéséhez. A kérdés mérése a látencia miatt nehéz. A válaszadóink közül azonban minden ötödik (főként a 6-7. kerületben élők, a nők és a középkorosztályhoz tartozók) nyilatkozott úgy, hogy ismer ilyen eseteket lakókerületében.

⁵ <http://www.vfmk.hu/vfek/Szak/petho/mik08.htm#ref44>

⁶ Az utóbbi években egyre több a bűnözés (100 fokozatú skála átlaga 85 pont); A hozzánk hasonló embereket manapság több veszély fenyegeti, mint régebben (100 fokozatú skála átlaga 78 pont); A legtöbb erőszakos bűncselekményt az utcán vagy más nyilvános helyen követik el (100 fokozatú skála átlaga 68 pont); Az erőszakos bűncselekménynél az áldozat általában ismeri az elkövetőt (100 fokozatú skála átlaga 52 pont).

A válaszadói közvélekedésben a családon belüli viszonyokban a verbális erőszak⁷ a magánszférát érinti (100 fokozatú skála átlaga: 65 pont). A konkrét erőszak megjelenése közül a gyermek pofozása már nem tartozik egyértelműen a magánügy kategóriába (100 fokozatú skála átlaga: 50 pont). Válaszadóink szerint beavatkozni a szexuális zaklatás, a szülő (a férj-illetve a feleség) verése terén kell leginkább.

Fontos megjegyeznünk, hogy a nők – az 1970 után született korosztályhoz hasonlóan – következetesen minden kategóriában inkább beavatkozás pártiak. A demográfiai különbségekre jó példa az, hogy a gyermekeknek szánt pofont (verést) sokkal inkább tekintik magánügynek a 60 évnél idősebb válaszadók, mint a 35 évnél fiatalabbak.

A vizsgált területek szempontjából a leginkább „beavatkozás-párti” a 4. kerület társadalma, a leginkább „magánélet-párti” a 12. kerület. A 8. és 9. kerület megkérdezettjei bizonytalanok abban, hogy a magánélet kategóriáit, vagy inkább a beavatkozást válasszák.

A válaszadók az *egészségügyi és az oktatási* alapszolgáltatásokkal (100 fokozatú skála átlaga: 65-63 pont), valamint a kórházi ellátással (100 fokozatú skála átlaga: 57 pont) többnyire elégedettek. A *szociális szolgáltatásokkal* és a *szociális hálóval* szemben már kritikusanabban értékelnek (100 fokozatú skála átlaga 52-46 pont). A megkérdezettek azonban a *foglalkoztatási helyzettel* inkább elégedetlenek (100 fokozatú skála átlaga 42 pont).

Az egészségügyi alapszolgáltatásokkal főleg az 1. és a 4. kerületben elégedettek, a kórházi ellátással való elégedettség, a szociális és az oktatási szféra működésével kapcsolatos támogatás szintén a 4-ben erősebb. A kérdőívben felsorolt szolgáltatásokat közel 20 ponttal tartották jobbnak a 4. kerületben (100 fokozatú skála intenzitás átlaga 68 pont), mint a 7-ben (100 fokozatú skála intenzitás átlaga 47 pont).

Az elégedettebb társadalmi csoportok között nagyobb számban található meg az idősebb, illetve az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező korosztály. Ez az állításunk a foglalkoztatási helyzet értékelésére nem igaz, mert itt pontosan fordított a helyzet: a diplomások értékeli negatívabban a foglalkoztatás terén kialakult helyi jellemzőket.

A *szociális háló* felsorolt elemeinek említési gyakoriságát a családsegítő, gyerekjóléti szolgálat vezeti. Fontosnak tartják a megkérdezettek a gyámhatóság, az ügyvéd, a védőnő és a háziorvos szerepét, valamint a jogvédő iroda szerepét is. Alacsony az említési gyakoriság a civil szervezetek és az egyház esetében.

Az általunk felsorolt lehetséges szociális háló elemei közül a válaszadók átlagosan hármat említenek meg: a legtöbbet (ötöt) a 3. és 4., a legkevesebbet a 2. és az 5. kerületben.

⁷ A férj sértő, megalázó dolgot mond feleségének.

Érdemes megemlítenünk, hogy a fiatal felnőttek és a magasabb iskolai végzettségűek számára sűrűbb a szociális háló, mert ők voltak azok, akik az átlagnál több szervezetet választottak ki és láttak el segítő szereppel.

Egészségszociológiai jellemzők

Általánosan elmondható, hogy a lakosság az egészségi állapotával többnyire elégedett (100 fokozatú skála: 56 pont). A testi-lelki egészségi állapot megítélése közel egyforma (100 fokozatú skála átlaga: 57-59 pont). A testi-lelki egészsége leginkább az 5. kerületben élőknek jobb. A körzetek közül az 1., 11., 12-ben jeleznek az átlagnál rosszabb állapotokat válaszadóink.

A testi-lelki egészség megítélése általában együtt jár, de vannak kivételek, például a 2. kerület, ahol lelki egészségüket 10 ponttal magasabban értékelik az ott lakók. Az egészségtudatosság tekintetében az 5. kerület lakosai vezetnek (100 fokozatú skála átlaga: 72 pont), legkevésbé az 1-ben bíznak abban, hogy tehetnek egészségükért (100 fokozatú skála átlaga: 52 pont).

A testi-lelki állapotukkal elégedettebbek az 1970 után születettek és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők. Körükben az egészségtudatosság is intenzívebben van jelen.

A betegség típusok között a magas vérnyomás fordul elő leginkább. Válaszóink fele jelzi ugyanis, hogy saját vagy szűkebb családjában előfordult már ilyen betegség. A megkérdezettek több mint harmadánál idült hörghurut, illetve allergiás betegség (szénanátha, ekcéma), valamint gyomor- és nyombélfekély mutatkozik. Közel azonos arányú (20%) a magas koleszterinszint, a cukorbetegség és a migrén, vagy gyakori fejfájás, illetve ízületi gyulladás, reuma említése. Minden tizedik válaszadó életét nehezíti a csontritkulás, asztma, szívroham, szívinfarktus, agyvérzés vagy szorongásos betegség. A rosszindulatú daganatok ennél alacsonyabb arányban fordulnak elő.

A megkérdezettek körében jellemző (a fentiek közül) a maximum egy betegség említése (30%), két-három betegség típusát 32%-uk említett. Négy-öt betegségfajtát a válaszadók 23%-a, hat betegség típusnál többet 15%-a jelez vissza. A legtöbb betegség típusát a 6. és 9. kerületben regisztráltuk, a legkevesebbet a 12-ben. A bevallott betegségfajták alapján leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportok: a nők, a középkorosztály és a középfokú végzettségűek. Érdekes összevetni ezt az adatot azzal, hogy 1992-ben 2920 vizsgált személyből 644-t találtak olyannak, akiknek valamilyen okból jelentősebb orvosi segítségre volt szüksége⁸. Bár eltérő a kérdésfeltevés, de ez a mért 22 százalékos arány valószínűsíti azt, hogy az átmenet éveiben komoly egészségromlással kellett szembenéznie a jászberényieknek.

⁸ <http://www.vfmk.hu/vfek/Szak/petho/mik08.htm#ref44>

A megkérdezettek úgy érzik, hogy életük kevésbé stresszes (100 fokozatú skála átlaga: 42 pont). A legstresszesebb közösség a 7. kerületben, a legkevésbé stresszes az 5. kerületben él. Betegség miatt a megkérdezettek átlagosan egy hétig nem dolgoznak, egy hétnél többet kell otthon tölteniük a 2. és 6. kerület megbetegedett lakosainak. Az iskolai végzettség alapján a diplomások veszik igénybe legkevesebb alkalommal a táppénzt.

Válaszadóink többségének vérnyomását⁹ fél-egy éven belül mérte orvos vagy nővér (100 fokozatú skála átlaga: 86 pont), amely azonban nem tekinthető kellő gyakoriságúnak, ha összevetjük a magas vérnyomásnak a vizsgálatban is megmutató arányával. Az adott válaszok továbbá azt tükrözik, hogy a koleszterinszint-mérés¹⁰ (100 fokozatú skála átlaga: 57 pont) is kevésbé elterjedt. Vérnyomást leginkább az 1., 2. és 8. kerület lakosai méretnek, koleszterinszint meghatározáson a 7. és 11. körzet lakosai vesznek inkább részt.

A megkérdezettek többsége közel két éve járt utoljára fogorvosnál¹¹ (100 fokozatú skála átlaga: 80 pont). Nőgyógyászati¹² vizsgálaton a többség egy-két éven belül részt vesz (100 fokozatú skála átlaga: 75 pont).

Háziorvossal illetve nővérral válaszadóink általában félévente, rendelőintézeti, kórházi szakorvossal ennél ritkábban találkoznak. Viszonylag magas az egészségmegőrzésük érdekében a természetgyógyászt igénybe vevők száma. Az adatokból kiderül, hogy a nők gyakrabban veszik igénybe az egészségmegőrző lehetőségeket (vérnyomásmérés, koleszterinszint-meghatározás, konzultáció a háziorvossal).

Szociális kohézió

A megkérdezettek negyede kapott már valamilyen segílyt az önkormányzattól (leginkább a 4., 6., 7., 8. kerületek lakói jelezték ezt). A külterületeken ez az arány sokkal magasabb. A neszűriek több mint fele, az öregerdői és portelki válaszadók közel 40%-a jelzett ilyen segítséget korábbi kutatásunkban. A belterületeket érintő vizsgálatban ilyen önkormányzati támogatás igénybevételét leginkább a nők, az idősebb korosztály és a szakmunkásképzőt végzettek jeleznek.

A szociális biztonság javítására minden területi-társadalmi szereplőnek fejlesztenie kell tevékenységét. Válaszadóink leginkább az állam, a települési- és megyei önkormányzat, a polgármesteri hivatal, a munkaügyi kirendeltség és a családsegítő és gyermekvédelmi szolgálat szerepét emelték ki (100 fokozatú skála átlaga: 93-81

⁹ 100= fél éven belül, 0= sohasem mérték

¹⁰ 100= fél éven belül, 0= sohasem mérték

¹¹ 100= két éven belül, 0= sohasem járt

¹² 100= egy éven belül, 0= sohasem

pont). Ezt követik az egyéni mikroszinthez jobban kapcsolódó elemek (család, rokonok, házi orvos, bölcsőde, óvoda, tanárok, iskola, civil szervezetek)¹³. Érdekes, hogy válaszadóink a vállalkozások és egyházak szerepét kevésbé tartják kiemelkedőnek (100 fokozatú skála átlaga: 61, 56 pont). Az egyházak szerepét az 1945 előtt születettek tartják fontosnak, a vállalkozások jelentőségét a szakmunkásképzőt végzettek és az érettségizettek emelik ki.

A *szociális támogatási formákról* alkotott vélemények kevésbé osztják meg a válaszadókat. Mindez jól mutatja a produktivitás szemléletének térnyerését (főként a középkorosztály és az 1940 előtt születettek körében).

Általánosan elfogadott vélemény, hogy az olyan szociális támogatás, amelyben a rászorultnak munkát adnak, és nem pénzt, elfogadhatóbb a köz számára, mint a segélyezés (100 fokozatú skála átlaga: 93 pont).

Látható, hogy a *produktív szociálpolitika* segítheti a roma-nem roma együttélést, csökkentheti a társadalmi konfliktusok kitörését, és a teljesítmény („háló-elv”) elfogadtatása a racionális magatartásformák felé vezetheti a rászorulókat.

A válaszadók egyaránt fontos kérdésnek ítélik meg a *romák és nem romák közötti viszonyt* Magyarországon, illetve Jászberényben¹⁴ (100 fokozatú skála átlaga: 78 és 76 pont). A két területi szinten egyforma a *szociális kohézió* fontosságának megítélése.

A szociális kohéziót a válaszadók közel 40%-a a foglalkoztatással köti össze. A megkérdezettek harmada a „mindenkinek munkahelyet kell biztosítani, aki dolgozni akar”, közel tizede a „biztosítani kell a teljes foglalkoztatást” kategóriát választotta. A gazdagok és a szegények közti jövedelemkülönbségek csökkentését a minta ötöde tartja fontosnak a szociális kohézió témakörében. A válaszadóink 10%-a biztosítana tisztes megélhetést az idősek és a munkanélküliek számára.

Ebben a kérdéskörben megkérdezetteink említik még az „elérhető és ingyenes orvosi ellátás a rászorulóknak számára”, és a „hátrányokat kezelő közoktatási rendszer működtetését” is. A foglalkoztatáshoz tartozó kérdéskört inkább a közép vagy idősebb korosztály preferálja, a jövedelmi egyenlőtlenségeket inkább a fiatal felnőttek tartják fontosabbnak.

Az általunk említett *társadalomfejlesztő programok* közül nem meglepő, hogy a foglalkoztatás támogatásának aránya magas¹⁵ (munkanélküliek visszasegítése a munkaerőpiacra, a tartós- és a fiatalokat érintő munkanélküliség csökkentése). Közel egyforma szinten (100 fokozatú skála átlaga: 88-90 pont) gondolják fejleszteni a XXI. század által megkövetelt tudásokat, javítani a gyermekek és idősek napközbeni ellátását, valamint a szociális és foglalkoztatási szolgáltatások elérhetőségét és

¹³ 100 fokozatú skála átlaga 73-66 pont

¹⁴A roma-nem roma viszonyt az 1., 4., 7., 11. kerületben tartották fontosabbnak.

¹⁵ 100 fokozatú skála átlaga 95 pont.

minőségét. Fontosnak tartják még a válaszadók a hátrányos helyzetű, így a roma fiatalok iskolázottságának és képzettségének emelését is (100 fokozatú skála átlaga: 84 pont).

Összegzés és javaslatok

A felmérés adataiból az állapítható meg, hogy a szociális kohézió fontosságának kérdésében egyetértenek a válaszadók. A szociális biztonság erősítésében komoly feladata van a helyi hatalmi tényezők mellett a szociális segítői professziónak, amely híd szerepet jelenthet az igazgatás és az egyéni szintérhez közelebb lévő szocializációs tényezők között. Ez a híd- (a racionális magatartásra ösztönző) szerep azért is fontos lehet, mert a hagyományos szociális transzferek mellett a szociálpolitikai produktivitás elvének szélesebb körű alkalmazását támogatja a válaszadók többsége.

A kutatásból a közbiztonság negatív lakossági megítélése mellett kiemeljük azt is, hogy majd minden negyedik válaszadónk ismer olyan esetet, amelyet a családon belüli erőszak kategóriájába sorol. A látencia nagysága azt indokolja, hogy a családsegítés és gyermekjóléti szolgáltatás a krízistípusok között erre a profilra fokozottabban figyeljen és erősítse a gyermekvédelmi jelzőrendszert, valamint a prevenciók lehetőségeket.

A megelőzés az egészség terén is fontos. A válaszadók körében igen magas az előforduló betegségtípusok száma, s viszonylag alacsonynak tekinthető a prevenciót rendszeresen igénybe vevők aránya.

Számos válaszadó körében a szociális biztonság a foglalkoztatással fonódik össze. Ezzel kapcsolatos az is, hogy a megkérdezettek inkább negatívan vélekednek a helyi foglalkoztatási helyzetről, és talán ezért támogatják jobban a direkt munkahelyteremtő fejlesztéseket.

A felmérés adataiból a következő megállapítások, lehetséges intézkedési irányok fogalmazhatók meg:

1. A helyi társadalom fejlesztésében a roma-nem roma viszonyt és a szociális kohézió, szociális biztonság elvét nagyon fontosnak tartják a jáászberényiek.
2. Az önkormányzati szociálpolitikában erősíteni kell a produktivitást. Mindez egyrészt belső erőforrásokra épít, s közben csökkenti a roma társadalmi csoportokkal kapcsolatos előítéleteket is. Ez az elv segítheti a szociális alrendszer működése által meghatározott munkaerőpiac megerősödését is. Ez a javaslat már az 1992-es felmérés kapcsán is megfogalmazódott: „Végül feltétlenül érdemes kitérni a vizsgálat azon tapasztalatára, amely a szociális munka mindennapi gyakorlatában hasznosítható és hasznosítandó. Nevezetesen lényegesen többen vannak olyanok, akik segélyre szorulnak, mint ahányan ebből részesülnek. A többség változatlanul csak igen kritikus helyzetben folyamodik effajta segítségért, sokak esetében hatásosabb lenne a preventív vagy a korábbi támogatás”¹⁶.

¹⁶ <http://www.vfmk.hu/vfek/Szak/petho/mik08.htm#ref44>

3. A helyi társadalmi konfliktusok csökkentésének egyik lehetséges módja, hogy erősítsük a racionális magatartásformákat meggyökeresítő intézményeket és intézkedéseket (pl. oktatás, egészségügyi prevenció, alapszolgáltatások). Ezen belül külön hangsúlyozzuk azt, hogy ez a vizsgálat is tükrözte azt az egyre többször hangoztatott összefüggést, amely az iskolai végzettség és jobb társadalmi, szociális és jövedelmi státusz elérése között lehető fel. Ennek tükrében fontos feladat lehet elősegíteni az élethosszig tartó tanulás értékének beépülését a közgondolkodásba.
4. Az információs társadalomban rejlő lehetőségek fokozottabb kihasználásával csökkenthető a társadalmi csoportok közötti digitális szakadék mélysége.
5. A helyi társadalomfejlesztés gesztora az önkormányzat lehet, azonban helyi erőként a vállalkozók, a civilek, és a különböző társadalmi szervezetek szerepvállalását is erősítenie kell (a partnerség elvének szem előtt tartásával), valamint a helyi lehetőségek mentén a tudományos és felsőoktatási szféra bevonásában is lehetnek kiaknázatlan lehetőségek.
6. Végezetül a helyi társadalmi csoportok önreflexióját katalizáló szándékkal a szociális és mentális térkép eredményeit a választókerületek szintjén is érdemes lehet megismertetni.

Szántai Tibor

ELŐTTEM AZ UTÓDOM – A VILÁGBAJNOK FOGATHAJTÓ VISSZAVONULT

Az 1990-as évek elején még megrendezték Jászberényben az Sz. Szász Iván Fogathajtóversenyt. A kiserdőben népes közönség figyelte az akadályhajtást, s a legnagyobb tapsot Taczman Elek kapta. No nemcsak azért, mert a hazai színeket képviselte, hanem mert valami elképesztő vágtában teljesítette hibátlanul a pályát. Ekkor még nem gondoltam, hogy egyszer - nem is olyan soká - mint sportvezető én is kapcsolatba kerülök a berényi hajtóval, aki nem volt könnyű „eset”. Néha nem éppen diplomatikus módon nyilvánított véleményt, de mindig a sport, az eredményes szereplés érdekében emelte fel a hangját. Szerencsére nem kellett hozzá sok idő, hogy jobban megismerjük egymást, s kiderüljön, mindketten élünk-halunk a sportért. Így azután ma már kevés szóból is megértjük egymást. Közben azért történt egy, s más a pályán is, ahol Taczman Elek magyar bajnoki címet szerzett, majd egy ezüstérem után kétszer is megnyerte a mozgássérültek világbajnokságát, miközben az örökös magyar bajnok titulust is megkapta. A sikeres hajtó második világbajnoki címének megszerzését követően döntött úgy, hogy visszavonul. A Taczman név azonban nem tűnt el a fogathajtó sportból, hiszen örökét fia, ifj. Taczman Elek vette át, aki már idén is mutogatta „oroszlánkörmeit”.

– *Hogyan kerültél kapcsolatba az állatokkal, hogyan kötöttél barátságot a lovakkal?*

– Parasztember gyerekeként 1955-ben születtem, s a fáma szerint előbb ültem lovon, mint ahogy járni tudtam. A lovak számomra egészen kis koromtól nagyon sokat jelentettek, s mivel az állatok is elfogadtak engem, így örök barátság alakult ki köztem és a négylábúak között.

– *Mikor fordult meg a fejedben először, hogy a versenyzéssel is komolyan foglalkozol?*

– Már általános iskolás koromban az volt az elképzelésem, hogy valami lovakkal kapcsolatos szakmát fogok tanulni, s lovasversenyző leszek. Az első szalagomat 1967-ben Kisújszálláson nyertem, s akkor már a zsoké pályára készültem. Az eredményeim alapján fel is vettek, ám családi nyomásra mégsem lehetett belőlem zsoké. A család ugyanis úgy gondolta, ha egy parasztyerek elkerül Pestre, akkor ott csavargó lesz. Így azután nem kevesebb, mint 25 évet kellett arra várnom, hogy ismét lovak közelébe kerüljek. Akkor már túl voltam azon a balesten, amely miatt már csak a fogathajtás jöhetett szóba. Két csikót vettem 1988 őszén, s elkezdtem kocsikázni.

Szántai Tibor

ELŐTTEM AZ UTÓDOM – A VILÁGBAJNOK FOGATHAJTÓ VISSZAVONULT

Az 1990-as évek elején még megrendezték Jászberényben az Sz. Szász Iván Fogathajtóversenyt. A kiserdőben népes közönség figyelte az akadályhajtást, s a legnagyobb tapsot Taczman Elek kapta. No nemcsak azért, mert a hazai színeket képviselte, hanem mert valami elképesztő vágtában teljesítette hibátlanul a pályát. Ekkor még nem gondoltam, hogy egyszer - nem is olyan soká - mint sportvezető én is kapcsolatba kerülök a berényi hajtóval, aki nem volt könnyű „eset”. Néha nem éppen diplomatikus módon nyilvánított véleményt, de mindig a sport, az eredményes szereplés érdekében emelte fel a hangját. Szerencsére nem kellett hozzá sok idő, hogy jobban megismerjük egymást, s kiderüljön, mindketten élünk-halunk a sportért. Így azután ma már kevés szóból is megértjük egymást. Közben azért történt egy, s más a pályán is, ahol Taczman Elek magyar bajnoki címet szerzett, majd egy ezüstérem után kétszer is megnyerte a mozgássérültek világbajnokságát, miközben az örökös magyar bajnok titulust is megkapta. A sikeres hajtó második világbajnoki címének megszerzését követően döntött úgy, hogy visszavonul. A Taczman név azonban nem tűnt el a fogathajtó sportból, hiszen örökét fia, ifj. Taczman Elek vette át, aki már idén is mutogatta „oroszlánkörmeit”.

– *Hogyan kerültél kapcsolatba az állatokkal, hogyan kötöttél barátságot a lovakkal?*

– Parasztember gyerekeként 1955-ben születtem, s a fáma szerint előbb ültem lovon, mint ahogy járni tudtam. A lovak számomra egészen kis koromtól nagyon sokat jelentettek, s mivel az állatok is elfogadtak engem, így örök barátság alakult ki köztem és a négylábúak között.

– *Mikor fordult meg a fejedben először, hogy a versenyzéssel is komolyan foglalkozol?*

– Már általános iskolás koromban az volt az elképzelésem, hogy valami lovakkal kapcsolatos szakmát fogok tanulni, s lovasversenyző leszek. Az első szalagomat 1967-ben Kisújszálláson nyertem, s akkor már a zsoké pályára készültem. Az eredményeim alapján fel is vettek, ám családi nyomásra mégsem lehetett belőlem zsoké. A család ugyanis úgy gondolta, ha egy parasztyerek elkerül Pestre, akkor ott csavargó lesz. Így azután nem kevesebb, mint 25 évet kellett arra várnom, hogy ismét lovak közelébe kerüljek. Akkor már túl voltam azon a balesten, amely miatt már csak a fogathajtás jöhetett szóba. Két csikót vettem 1988 őszén, s elkezdtem kocsikázni.

Először csak hobbiszinten hajtottam, majd amikor az eredmények egymás után jöttek egyre magasabbra emeltük a mércét. Így lettem A-kategóriás nemzetközi minősítésű versenyző.

– *Tegyük hozzá, hogy az egészségesek között szerezted meg ezt a minősítést.*

– Igen, először az egészségesek között kezdtem versenyezni. Bekerültem a kettesfogathajtó magyar válogatottba, nemzetközi versenyt nyertem egyéniben és csapatban. Szerepeltem Európa-bajnokságon, s a magyar bajnokságban egyéniben harmadik, csapatban negyedik lettem.

– *A 2000-es esztendő jelentős változást hozott sportpályafutásodban.*

– Igen, ugyanis ekkor a kettesfogatról egyesfogatra ültem, s a mozgássérültek világbajnokságán Ausztriában azonnal a második helyen végeztem. Egy évvel később magyar bajnokságot nyertem az egészségesek között, majd 2002-ben egy helyet javítottam a világbajnoki helyezésemen, azaz Németországban világbajnoki címet nyertem. Ezt sikerült 2004-ben Skóciában megismételni, s ezt követően döntöttem úgy, hogy befejezem a versenyzést. Igaz, eredetileg úgy terveztem, hogy az egészségesek svédországi világbajnokságán búcsúozom, ám sajnos ezen nem indult magyar csapat, mert a többiek nem szerezték meg a kvalifikációt. Így azután 2004. június 26-án idehaza fejeztem be fogathajtói pályafutásomat. Egyébként a két világbajnoki címemet a fiamtól kölcsönkapott lóval nyertem, amely jegyeiben, színében ugyanolyan volt, mint az édesapám lóva, amellyel 6 éves koromban lefényképeztek.

– *Mennyivel volt másabb egyesfogatot hajtani mint kettesfogatot?*

– Az amatőrök úgy mondják, hogy a kettesről visszaül az egyesre. Szerintem egyesfogatot hajtani a nehezebb. Sokkal precízebb hajtómunkát igényel az egyesfogat és sokkal jobb lovat. A kettesfogatnál az egyik ló tud egy kicsit pihenni, a másik tud neki segíteni. A bírók egyszerre csak egy lovat látnak, azaz nem tudnak mindig olyan szigorúan, korrekten lepontozni egy-egy díjhajtást.

– *Legnagyobb sikereid idején sem feledkeztél meg arról soha, hogy Sziráki Lajos bácsi nevét megemlítsd.*

– Igen, hiszen ő volt az első edzőm 40 évvel ezelőtt. Az 1960-as évek közepén ő tanított meg lovagolni, s az első díjugratóverseny megnyerésekor is ő volt mellettem. A 25 éves kihagyás után is őt kerestem meg, hogy legyen az edzőm, s ezt ő szívesen vállalta. Nem kis szerepe volt abban, hogy idehaza és a nagyvilágban is sikeresen szerepeltem. Az ő szaktudása, kitartó biztatása és segítsége nélkül ezeket az eredményeket biztos, hogy nem tudtam volna elérni.

– *A hosszú kihagyás után a többiekhez képest kissé későn kezdted a fogathajtást.*

– Való igaz, hogy a többiek már gyerekkorukban odakerültek a ménes mellé, előbb segédhajtók lettek, majd fogathajtók, azaz folyamatosan lovak mellett voltak. Én hobbiszintem kezdtem először csak hajtani, a család és a magam szórakoztatására. Ahogy jönni kezdtek az eredmények, úgy nőtt meg az „étvágy”. Mivel Lajos bácsi

szakmailag és emberileg is nagyon sokat segített, s én hajlandó voltam tanulni, így megvolt a lehetősége annak, hogy még jobb eredményeket érjek el.

– *A lovassportokról tudjuk, hogy elég költségigényesek, s bizony meglehetősen időigényesek is. Hogyan viselte a család, hogy a családfele sikeres fogathajtó?*

– A lovassportokon belül a fogathajtó szakág a legköltségesebb, s az egyéb sportágak tekintetében is a technikai sportok után a második helyen áll. Szerencsére mindig voltak szponzoraim, akiket az egyre jobb eredmények meggyőztek arról, hogy érdemes engem támogatni. Nem volt persze könnyű időszak a család számára sem a versenyekkel, edzésekkel eltöltött évek. Napi 8-10 órát kellett a lovakkal foglalkoznom, s ez az anyagiakon túl bizony a családon belüli kapcsolatokat is befolyásolta. Szerencsés vagyok, mert feleségem mindenben segített, támogatott, míg fiam a segédhajtóm volt. Azaz, a teljes család kivette részét a munkából.

– *Az, hogy a fiad volt a segédhajtód mennyiben könnyítette vagy nehezítette a helyzetedet?*

– Főleg az első időszakban bizony nagyon féltettem a gyereket. A fogathajtóversenyeken ugyanis nem ritka, hogy egy-egy fogat felborul, s ekkor bizony a segédhajtók komoly veszélyben vannak. A hajtó pedig felelősséggel tartozik segédhajtójáért. Az apa és fia kapcsolat ezt a felelősséget számomra még hangsúlyosabbá tette. Persze biztosságot is adott a gyerek mögöttem, hiszen ő pedig az apját kellett, hogy

segítse. Ugyanakkor az anyja pedig kettőnkért izgult, azaz a család minden tagjának megvolt a szerepe a versenyeken.

– *Köztudott, hogy a fiad váltott, ő folytatja a versenyzést, azaz a Taczman név nem tűnik el a fogatsportból. A bakon volt a könnyebb vagy most a pálya szélén?*

– Őszintén szólva most sokkal jobban izgulok érte, mint amikor a hátam mögött volt.

– *Melyik versenyedre emlékezel a legszívesebben?*

– Nem könnyű erre a kérdésre válaszolnom. Volt több olyan verseny, melyen látványosan borultunk, ám szerencsére különösebb sérülés nélkül megúsztuk az esést. Talán az 1998-as kettesfogathajtó bajnoki döntő az, amely a legizgalmasabbra sikeredett számomra. Az akadályhajtást olyan nagy nevek előtt nyertem meg Szilvásváradon mint Szegedi Gábor, Benkő Sándor, a Lázár testvérek, akik több világbajnokságot is megjártak. Ráadásul - nem tudom, hogy honnan - sok járszági volt a nézőtéren, akik hangosan biztattak, s ez nagyon sokat segített. Nagy élmény volt az első világbajnoki szereplésem is, amikor hajszállal maradtam le az aranyéremről. Természetesen a két világbajnoki siker külön kategóriába tartozik, de nagyon büszke vagyok az egészségesek között elért eredményeimre is.

– *Van-e esetleg benned hiányérzet pályafutásod kapcsán?*

– Nyilván van, hiszen a világbajnoki ezüst lehetett volna arany, s a Duna-Alpes Kupán is nyerhettem volna érmet az egészségesek között. Ami a leginkább hiányzik, az az olimpiai szereplés. Egy időben ugyanis felröppent a hír, miszerint a 2004-es athéni paralimpia műsorára felveszik a fogathajtást. Az az igazság, hogy 2002-ben éppen ezért nem hagytam még abba a versenyzést. Szerettem volna ugyanis az olimpián rajthoz állni. Sajnos a fogathajtás nem került a műsorba, így ez kimaradt az életemből.

– *Mennyire ismerték el az eredményeidet?*

– Azt hiszem, hogy a lovassporthoz közel álló emberek, azaz a szakma elismerte sikereimet. A Magyar Lovas Szövetségtől megkaptam az örökös magyar bajnok címet, voltam az év sportolója, a megye, a város legjobb sportolója. Azt hiszem mindenképpen elégedett lehetek, ám ezek anyagiakkal nem jártak. Az erkölcsi elismerés mellett az anyagi elismerés ugyanis még nem volt olyan szinten, mint amit talán megérdemeltünk volna. Ez persze nemcsak a fogathajtósporra igaz manapság, hanem sok más sportágra is Magyarországon.

– *Volt-e versenyzői példaképed?*

– A fogathajtás több versenyszámból áll, s versenyszámonként voltak olyanok, akikre felnéztem. Bárdos György, a többszörös fogathajtó világbajnok maratonhajtása mindenképpen példa volt, de említhetném Juhász Lászlót, vagy a mostaniak közül Lázár Zoltánt is. A díjhajtásban Bozsik hihetetlen türelme, kitartása volt számomra a példa.

– *A három versenyszám közül melyik volt a kedvenced?*

– A kedvencem a maratonhajtás volt, de a legeredményesebb az akadályhajtásban voltam.

– *Ma már a fiad miatt izgulsz. Mit gondolsz, ő tudja majd folytatni sikereidet?*

– Nagyon szeretnénk, hogy így legyen. Jelenleg a második helyen áll a magyar bajnokság versenyében. Ennél rosszabb helyen már nem végezhet. A tehetsége a szakemberek szerint is megvan, s a többi már „csak” azon múlik, hogy mennyi ideje lesz - főiskolára jár -, illetve a sikeres versenyzéshez rendelkezésre állnak-e majd a szükséges anyagiak.

Taczman Elek az utóbbi évek egyik, ha nem a legeredményesebb jászberényi sportolója volt, aki sikereivel hozzájárult ahhoz is, hogy városunk, Jászberény nevét a világban is megismerjék. Köszönet ezért a kiváló fogathajtónak, aki nem távolodott el kedvenc sportágától, hiszen fia versenyzését segíti. Reméljük, ezt is olyan sikerrel teszi, mint amilyen sikeres volt aktív hajtó korában.

Szűcs Lajos

A JÁSZBOLDOGHÁZI GYEPEK HASZNÁLATÁRÓL

A község környezeti- és mezőgazdálkodásában az elmúlt másfél évtized jelentős változásokat hozott. A gazdasági nehézségek miatt az évtizedek óta tartó csökkenő állattenyésztés településünkön az állatállományok teljes felszámolását eredményezte, mely szorosan összefügg a településhez tartozó gyepterületek használatával. Napjainkban, amikor végigmegyünk a településeket összekötő utakon vagy a természeti szépségeket rejtő mezőkön és mezsgyéken, gyakran találkozunk parlagon hagyott területekkel, elgyomosodott határrészekkel.

Európa vegetációtípusai között meglehetősen egyedi a kontinens belső területein a szikesek előfordulása. Kialakulásuk a földtörténeti negyedkor klíma- és vegetációváltozásaival is kapcsolatban van, de újabb elterjedésük antropogén hatásra vezethető vissza. Ez utóbbi komplex hatás: az alföldi erdőirtások, folyószabályozások, vízlevezetések és a külterjes, csaknem egész éves legeltető állattartás eredménye. Ott alakultak és alakulnak ki szikes puszták, ahol a magas sótartalmú talajvíz a felszínhez közel helyezkedik el, és a jellemzően száraz éghajlat következtében a párolgás nagyobb, mint a lehulló csapadékmennyiség. Mindezek eredményeként Közép-Európa legnagyobb szikes térségei ma Magyarországon találhatóak. A szikes puszták a Duna, a Tisza és a Körösök egykori, szabályozás előtti árterei helyén széles körben elterjedtek. Sokszor szintén szikes, ezért gyenge minőségű szántókkal váltakoznak, illetve azok veszik körül őket. Esetenként a szikesek értékes löszgyepmaradványokat foglalnak magukba. Természeti értékeik között találhatunk bennszülött növény- és lepkefajokat, illetve számos, Európában, illetve világszerte is veszélyeztetett pusztai- és vízimadárfajt. Ezek közül több nagy tömegben fordul elő a szikes pusztákon őszi, illetve tavaszi vonulása során, így a szikesek a kontinentális jelentőségű madármozgalmakban is fontos szerepet töltenek be.

A táj kialakulásáról

A boldogházi határban található gyepek is nádas, mocsaras árterekből alakultak ki. Az emberek itt sokáig halászatból, vadászatból és állattartásból éltek. Az idők folyamán megépült a védőgát, az öntözőcsatorna, a vasút, és a Tápiót szabályozták (1. ábra). A táj jellege megváltozott.

Szűcs Lajos

A JÁSZBOLDOGHÁZI GYEPEK HASZNÁLATÁRÓL

A község környezeti- és mezőgazdálkodásában az elmúlt másfél évtized jelentős változásokat hozott. A gazdasági nehézségek miatt az évtizedek óta tartó csökkenő állattenyésztés településünkön az állatállományok teljes felszámolását eredményezte, mely szorosan összefügg a településhez tartozó gyepterületek használatával. Napjainkban, amikor végigmegyünk a településeket összekötő utakon vagy a természeti szépségeket rejtő mezőkön és mezsgyéken, gyakran találkozunk parlagon hagyott területekkel, elgyomosodott határrészekkel.

Európa vegetációtípusai között meglehetősen egyedi a kontinens belső területein a szikesek előfordulása. Kialakulásuk a földtörténeti negyedkor klíma- és vegetációváltozásaival is kapcsolatban van, de újabb elterjedésük antropogén hatásra vezethető vissza. Ez utóbbi komplex hatás: az alföldi erdőirtások, folyószabályozások, vízlevezetések és a külterjes, csaknem egész éves legeltető állattartás eredménye. Ott alakultak és alakulnak ki szikes puszták, ahol a magas sótartalmú talajvíz a felszínhez közel helyezkedik el, és a jellemzően száraz éghajlat következtében a párolgás nagyobb, mint a lehulló csapadékmennyiség. Mindezek eredményeként Közép-Európa legnagyobb szikes térségei ma Magyarországon találhatóak. A szikes puszták a Duna, a Tisza és a Körösök egykori, szabályozás előtti árterei helyén széles körben elterjedtek. Sokszor szintén szikes, ezért gyenge minőségű szántókkal váltakoznak, illetve azok veszik körül őket. Esetenként a szikesek értékes löszgyepmaradványokat foglalnak magukba. Természeti értékeik között találhatunk bennszülött növény- és lepkefajokat, illetve számos, Európában, illetve világszerte is veszélyeztetett pusztai- és vízimadárfajt. Ezek közül több nagy tömegben fordul elő a szikes pusztákon őszi, illetve tavaszi vonulása során, így a szikesek a kontinentális jelentőségű madármozgalmakban is fontos szerepet töltenek be.

A táj kialakulásáról

A boldogházi határban található gyepek is nádas, mocsaras árterekből alakultak ki. Az emberek itt sokáig halászatból, vadászatból és állattartásból éltek. Az idők folyamán megépült a védőgát, az öntözőcsatorna, a vasút, és a Tápiót szabályozták (1. ábra). A táj jellege megváltozott.

1.ábra:

A tápió folyó őszi aszpektusa az alacsony védőgáttal (Forrás: saját)

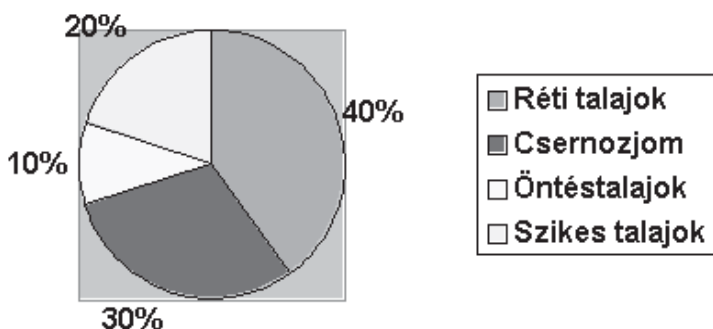
Amikor a legendák szerint a 18. században kijelölték az abonyi, a nagykátai főszolgabíróság és a jászberényi városi hivatal részéről a hármás határ helyét, a jelzett vidéken csak vizet és nádat találtak. Hosszú keresés után letek rá egy enyhe magaslatra. Ott megállapodtak, hogy tovább nem érdemes menni, és kitűzték a karót. Az így keletkezett háromszöget jobbról báró Kohner, balról báró Orczi birtoka, délről a Tápió vize határolta. Így jött létre a „Túl a Tápión” terület, melyre a 18. század végén épült két tanya. Lassanként megszűnt a nádas, a víz borította helyeken csak ősztől tavaszig lett állandó a víz, a földeken lassan ösgyep keletkezett, miközben megváltozott az emberek életmódja is. Felszántották a magasabban lévő földeket, áttértek a birka- és lótenyésztésre, búzát és zabot termesztettek, munkájuk nagy részét a fűkaszálás és gyűjtés tette ki. Száraz évszakok következtek, nem volt már sehol sem víz, nyoma sem volt a nádasnak. A hosszú idők vizei elszikesítették a talajt, fát telepíteni nem lehetett, a tanyák csupaszon álltak, a vidék sima volt, és több kilométer távolságra el lehetett látni. Csatlakozásunk alkalmából már több ágazatban sikerült kidolgozni, és a megfelelő szinteken jogszabályokban meghatározni a környezetet kímélő gazdálkodási formákat és lehetőségeket. Ezeknek az alkalmazása pedig csak a szükséges támogatások biztosításával lehetséges, melynek akadályaira sajnos még 2004-ben is volt példa.

Jászboldogházán az Aranykalász Termelő és Szolgáltató Szövetkezettel együtt 1992 és 2000 között 4 gazdaság is folytatott legeltetési állattartást, mely a tájnak

és a környezetnek a legkíméletesebb és legtermészetesebb formája. Összesen kb. 2000 juhot tartottak, melyek takarmányszükségletét kb. 800 ha gyepterjesztés biztosította. Két magán juhászat felszámolására családi okok miatt került sor 1998-ban és 2000-ben. A szövetkezet 2002-ben gazdasági okok miatt felszámolta juhászatát, melyet 1963 óta tartott fenn. Az egyetlen állattartással napjainkban is foglalkozó gazdálkodó kb. 200 juhot tart, melyet mindössze 30-40 ha területen legeltet.

A terület talajainak bemutatása

A boldogházi táj fő talajtípusa a réti talaj, amely a területnek 40-41%-a, a csernozjom jellegű talajok 29-30%-ot, az öntéstalajok 9-10%-ot tesznek ki, míg a lösz- és homoktalajok aránya megközelítőleg 20-21% (2. ábra).

2. ábra: A boldogházi határ talajtípusainak megoszlása
(Forrás: saját)

A talajtakaró 97%-a löszös üledékeken képződött. A futó, humuszos és csernozjom jellegű homoktalajok összesen kb. 2%-nyi területet borítanak. A legtermékenyebb talajok az alföldi mészlepedékes csernozjomok és a réti csernozjomok. Ezek vályog mechanikai összetételű, kedvező víz- és tápanyag-gazdálkodású, értékes mezőgazdasági területek. A mélyben sós változataik termékenysége már korlátozott. A legnagyobb kiterjedésű talajtípus a löszös üledéken képződött agyagos vályog mechanikai összetételű, nagy szervesanyag tartalmú réti talaj. Termékenysége kedvező. A szikes talajok kiterjedése összességében igen jelentős, a mélyben sós csernozjomokkal együtt a tervezett tájvédelmi körzet legelterjedtebb talajtípusa. Ezen talajtípusok közül az igen gyenge termőképességű, nehéz mechanikai összetételű (agyag, agyagos vályog) sztyeppedő réti szolonyecok kiterjedése a legnagyobb. A hasonló fizikai féleségű, de kedvezőbb termékenységű szolonyeces réti talajok mezőgazdaságilag nem hasznosítható, legfeljebb gyenge legelővel

borított szoloncsák-szolonycses területek. A boldogházi határ mérsékelt meleg, igen száraz, erősen vízhiányos terület. A déli része alacsonyártéri síkság jellegű, holtmedrekkel és sűrű lecsapoló csatornahálózáttal tagolt mentesített ártér. Uralkodó talajtípusa a réti talaj, amelyet terjedelmes szikes talajú foltok tarkítanak. Előbbiek a szántóföldi hasznosítás a túlnyomó, míg utóbbiakon a típusos sziki növényzetet fenntartó szikes puszták gyenge legelői is megtalálhatók. Ezek erősen kultúrsztyepp jellegűek.

A gyepek növényvilága

Jászboldogháza pusztái – miként maga az egész Alföld is – ma már sajnos alig rendelkeznek természetes körülményeket őrző területekkel. Azok is elsősorban olyan maradványok, amelyek a mezőgazdasági kultúrnövényzet számára gazdaságtalanul alkalmatlanok, illetőleg állattartási (legeltetési), vagy árvízvédelmi okok miatt maradhattak meg. Szerencsére egyben éppen ezek a területdarabkák is azok, amelyek mind történeti eredetüket, mind mai állapotukat tekintve zoológiailag, botanikailag, és nem utolsósorban tájképi megjelenésükben is egyaránt a legértékesebbek.

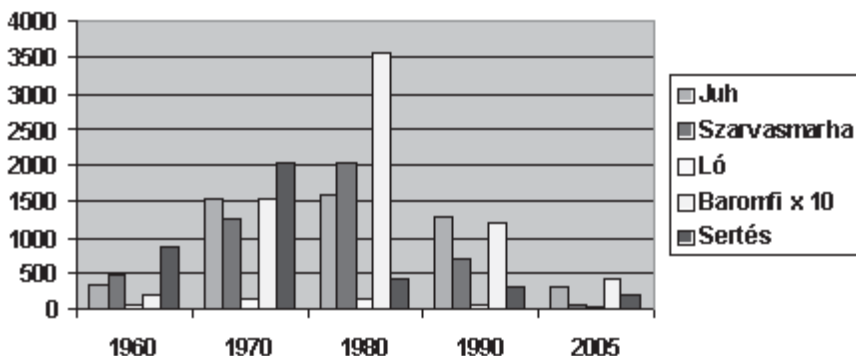
Az egykor vízállásos-mocsaras, tószorozat-szerű mélyedések lecsapolása következtében felerősödött az ezeket környező rétek elszikesedése (szoloncsák szikesek). A legelőkön és kaszálókon gyakran találkozhatunk kultúrnövényeinkkel (búza, árpa, rozs, kukorica, köles, zab, rizs, cukornád), egy rendszertani egységbe (pázsitfüvek) tartozó füvekkel, melyek értékes állati takarmányt szolgáltatnak: angolperje, olaszperje, közönséges kékperje, réti perje, franciaperje, abrakzab, szakállas zab, csomós ebír, réti csenkesz, közönséges tarackbúza, réti ecsetpázsit, csillag-pázsit, pirók- és apró ujjasmuhar.

Sokkal feltűnőbbek a színes, ún. vadvirágok, melyek főleg az árokpártokat, útszéleket, vasúti töltéseket „díszítik”. Május közepétől egészen szeptemberig találkozhatunk a nedvesebb területeken a sárga virágú réti boglárkával. A mezőgazdasági területekhez jól alkalmazkodott a pipacs, eme növény már a kőkorszakban is ismert volt. Szinte valamennyi útszélen, árokparton megtalálható a pásztortáska, amely gyógynövény, neve terméseinek alakjára utal. A pásztortáska mellett könnyű felismerni hármás leveleiről a fehér és a vörös herét. Nevük virágszínükből származik. Májustól szeptemberig találkozhat a szemlélődő a sárga virágú szarvas kereppel, mely a nedvesebb réteket kedveli. Ehhez hasonló a tarka koronafürt. Szántókon, gyomtársulásokban előfordul a tejnedvet tartalmazó farkas kutyatej, de még gyakoribb a napraforgó kutyatej. A keserűfélék családjába tartozó juhsóska és a murvás lórom az útszéli árkok könnyen felismerhető növényei közé tartozik. Az éjjeli lepkék porozzák be a hólyagos habszegfűt és a fehér mécsvirágot. Mindkét növény éjszaka nyílik, és fehér virága van. Sárga tatógó virágaival – melyek füzért alkotnak a szár végén – kiviláglik a közönséges gyujtoványfű az útszélek, legelők

virágai közül. Gyepalkotó növényként említést érdemel a lándzsás- és a nagy útifű. Ki ne ismerné a szikes területek legfontosabb gyógynövényét, a kamillát? Szintén a fészkesekhez tartozik a sárga virágú közönséges és a jakabnapj aggófű. Az útszéleken látható egy viszonylag magas, sárga virágú növény, a molyhos ökörfarkkóró. Virágai a száron egymást követik, és folyamatosan nyílnak. Szinte mindenütt előfordul a lilás-ibolyás színű kaszanyűg bükköny. Érdekes növény a mezei katáng, vagy más néven cikória. Nem megfelelő irtás következtében nagyon terjed a parlagfű. A szikes területeken elterjedt a sziki sóvirág, amit tévesen vasvirágként ismernek. A fás szárú növények közül a rezgő- és a fekete nyár, a keskenylevelű ezüstfa, az akác, a csipkebogyó érdemel említést. Már a Tisza-parton is nagy gondokat okoz a természetes növényzet kiszorításával a gyalogakác, ami sajnos már Boldogháza határában is megjelent. Irtása fontos feladat lenne, hiszen további terjedése gondokat okozhat a művelt területeken is. Jászboldogházától délre, az úgynevezett Tápió határrész (mely a Tápió folyóról kapta nevét) részben védelem alatt áll (Rigó, 2004).

A gyepek hasznosítása

Az 1840 fő lakosú településen az 1970-es, 1980-as években tartott 1000 tehén, 1500 juh, 150 ló száma napjainkra 70 tehenre, 200 juhra, 15 lóra csökkent (3. ábra). Ez azért is drasztikus, mert a mezőgazdaság éltette településen az emberek megélhetése is veszélybe került. Ezzel egyidejűleg problémát jelent a területek hasznosítása. Főképp a gye- és legelőterületek maradtak hasznosítatlanul, parlagon.

3. ábra:

*Jászboldogháza állatállományának alakulása 1960-2005 között
(Forrás: saját)*

Az elmúlt másfél évtizedben az állattenyésztés gazdasági és jövedelmezőségi nehézségei mikro- és makrotérési szinten is csökkentették annak volumenét. A tenyésztő gazdaságok felszámolásával nemcsak az állatok és eszközök hiányoznak a parlagon hagyott területekről, hanem az immateriális javak is elvesztek. A gazdasági szerkezet és forma átalakítása helyett az egyes ágazatok felszámolása történt meg. Esetünkben a termelősövetkezet szakembereinek évtizedeken át tartó munkája eredményeként létrehozott híres, törzskönyvezett állomány felszámolására is sor került, mely a gyepgazdálkodás felfüggesztése mellett felmérhetetlen érték elvesztését jelenti a településnek. Az állattenyésztés abbamaradásával hátrahagyott természeti lehetőségek és infrastruktúra óriási lehetőségeket rejt, melynek a kihasználása a falu jövőjét határozhatja meg. A jelenleg használaton kívüli gyepeken akár 2-3 ezer juh extenzív tartására is volna lehetőség. Remélhetőleg a közeljövőben nagyobb hangsúlyt kapnak az ilyen tájfenntartó és környezetkímélő célú fejlesztések, amelyek eredményképp olyan termékek előállítására kerül sor, melyek értékesítése az Európai Unió piacán sem jelent problémát. Ezek megvalósulásával nemcsak a környezetünk és a táj természetes használata valósulna meg, hanem munkahelyek teremtnének, ami a falusi lakosság megélhetésének és fennmaradásának feltétele.

Irodalomjegyzék:

- Buschmann Ferenc: Jászberény és környékének növényvilága, Jászsági Füzetek, Jászberény, 2000.
- Dusek László: A Tápíó- mente, Repro- Stúdió Szolnok, 2001.
- Rigó András: Falunk határában található egy folyó..., Boldogházi Hírek, 2004. V. évfolyam, 1. szám.
- Rigó András: Falunk védelmet érdemlő értékei, Boldogházi Hírek, 2004. V. évfolyam, 5. szám.
- Rigó Andrásné: A Gaál-lapos növényvilágának bemutatása és megtanítása az általános iskolában, szakdolgozat, Jászboldogháza, 2003.
- Szűcs László: Túl a Tápíón, kézirat, Budapest, 2000.

Farkas Ferenc

CSÍKSZEREDA – JÁSZBERÉNY

(Egy távoktatási akció néhány tanulsága)

Multidézés

Több mint ötven éve...1952. augusztus utolsó vagy szeptember első napja. Szeged, Sztálin körút 2. Egyetemi diákokthoz. Az ország legkülönbözőbb szögletéből összeverődött elsőéves bölcsészek. Egyszakos magyarosok. A második vagy harmadik beszélgetés után azt feszegetik, hol lenne igazán kihívás, tartalmas, valódi funkciót jelentő dolog magyart, de elsősorban magyar irodalmat tanítani. Számos ötlet felvetése és megvitatása után valaki egyetlen szóval vélekedett: Erdélyben. Ezzel a vita véget is ért úgy, hogy talán senki sem fejtegette, miért, de mindenki sejtett, érzett valamit a szó igazságából, hiszen küldetéstudattal választottuk hivatásul a tanári pályát. Úgy véltük, magyar mivoltunk lényege ebben ölthet testet, s belül vállaltuk mindazt, amit akkor szinte nem is sejtthtünk, de látenszen élt bennünk.

A kezdet és az oktatás megszervezése

Több mint negyven év múltán...1993. október közepe. Egy kis tanári csapat nem igazán üzembiztos, öreg mikrobuzson Csíkszeredába indult azzal a feltett szándékkal, hogy a Székelyföld mintegy félszáz képzés nélkül működő pedagógusát *távoktatás* keretében diplomához segítse. Az volt a terv, hogy a már működő pedagógusok hétfélegesen csíkszeredai középiskolai tanárok közreműködésével intenzív munkát végezzenek annak érdekében, hogy a nagyjából havonta megjelenő jászberényi főiskolai oktatók közreműködésével a felsőfokú tanítói diplomát megszerezhessék. Így volt remélhető, hogy a már dolgozó tanítók rangosabb munkát végezhesse azokban a javarészt kis székely falvakban, ahová sorsuk szólította őket.

A Gödöllői Agrártudományi Egyetem már egy évvel korábban tevékenykedett itt azzal a céllal, hogy az agrártudomány terminológiáját közvetítse magyar nyelven, illetve a szakágazat legfrissebb eredményeit is eljuttassa Székelyföldre, Csíkszeredába, de esetleg egyéb helyekre is. "*A PRO AGRICULTURA HUNGARIAE és a PRO AGRICULTURA HARGITAE alapítvány képviselői keresték meg a Jászberényi Tanítóképző Főiskolát azzal a javaslattal, hogy a GATE csíkszeredai központú bázisára építve a két említett alapítvány finanszírozásában végezzen tanítóképzést. Főiskolánk a megtisztelő ajánlatot örömmel vette, s a képzést már az 1993-94. tanévben megkezdhetőnek látja...*" - olvashatjuk a Konceptió-tervezet a Jászberényi Tanítóképző Főiskola csíkszeredai központú távoktatásáról című megállapodásban, amelyet Notheisz János főigazgató-helyettes jegyzett. Ezt követően a gödöllői részleggel jártak Csíkszeredába főiskolánk oktatói is, és ez számos emberi és szakmai tapasztalat szerzésére nyújtott alkalmat.

Farkas Ferenc

CSÍKSZEREDA – JÁSZBERÉNY

(Egy távoktatási akció néhány tanulsága)

Multidézés

Több mint ötven éve...1952. augusztus utolsó vagy szeptember első napja. Szeged, Sztálin körút 2. Egyetemi diákokthoz. Az ország legkülönbözőbb szögletéből összeverődött elsőéves bölcsészek. Egyszakos magyarosok. A második vagy harmadik beszélgetés után azt feszegetik, hol lenne igazán kihívás, tartalmas, valódi funkciót jelentő dolog magyart, de elsősorban magyar irodalmat tanítani. Számos ötlet felvetése és megvitatása után valaki egyetlen szóval vélekedett: Erdélyben. Ezzel a vita véget is ért úgy, hogy talán senki sem fejtegette, miért, de mindenki sejtett, érzett valamit a szó igazságából, hiszen küldetéstudattal választottuk hivatásul a tanári pályát. Úgy véltük, magyar mivoltunk lényege ebben ölthet testet, s belül vállaltuk mindazt, amit akkor szinte nem is sejthettünk, de látenszen élt bennünk.

A kezdet és az oktatás megszervezése

Több mint negyven év múltán...1993. október közepe. Egy kis tanári csapat nem igazán üzembiztos, öreg mikrobuzson Csíkszeredába indult azzal a feltett szándékkal, hogy a Székelyföld mintegy félszáz képzés nélkül működő pedagógusát *távoktatás* keretében diplomához segítse. Az volt a terv, hogy a már működő pedagógusok hétfélegyen csíkszeredai középiskolai tanárok közreműködésével intenzív munkát végezzenek annak érdekében, hogy a nagyjából havonta megjelenő jászberényi főiskolai oktatók közreműködésével a felsőfokú tanítói diplomát megszerezhessék. Így volt remélhető, hogy a már dolgozó tanítók rangosabb munkát végezhesse azokban a javarészt kis székely falvakban, ahová sorsuk szólította őket.

A Gödöllői Agrártudományi Egyetem már egy évvel korábban tevékenykedett itt azzal a céllal, hogy az agrártudomány terminológiáját közvetítse magyar nyelven, illetve a szakágazat legfrissebb eredményeit is eljuttassa Székelyföldre, Csíkszeredába, de esetleg egyéb helyekre is. "*A PRO AGRICULTURA HUNGARIAE és a PRO AGRICULTURA HARGITAE alapítvány képviselői keresték meg a Jászberényi Tanítóképző Főiskolát azzal a javaslattal, hogy a GATE csíkszeredai központú bázisára építve a két említett alapítvány finanszírozásában végezzen tanítóképzést. Főiskolánk a megtisztelő ajánlatot örömmel vette, s a képzést már az 1993-94. tanévben megkezdhetőnek látja...*" - olvashatjuk a Konceptió-tervezet a Jászberényi Tanítóképző Főiskola csíkszeredai központú távoktatásáról című megállapodásban, amelyet Notheisz János főigazgató-helyettes jegyzett. Ezt követően a gödöllői részleggel jártak Csíkszeredába főiskolánk oktatói is, és ez számos emberi és szakmai tapasztalat szerzésére nyújtott alkalmat.

Főiskolánk ezzel a lépéssel immár másodszor teremtett kapcsolatot meghatározott céllal nem anyaországi közegben. Korábban az idegen nyelvet oktatók kerestek növendékeinknek nyelvgyakorló terepet Ausztriában, illetve Németországban. Mind a linzi, mind pedig a vechtai kapcsolat gyümölcsöző, sok szempontból hasznos volt. Angers és Buffalo ugyancsak a nyitás fontos mozzanatai. Bizonyos, hogy ezek a mozzanatok mind hitelesebbé és teljesebbé tették a Jászberényben folyó felsőoktatási tevékenységet. Megannyi színfolt jelent meg nálunk, amikor a német, a francia egyetemisták látták életünket, érdeklődtek kultúránk iránt. Növendékeink egy része hosszabb-rövidebb időt tölthetett Vechtában, illetve több oktatónk láthatta, milyen az élet és az oktatás Buffalóban.

Bizonyos értelemben erre épült az újabb és lényegesen intenzívebb vállalkozás, hiszen 1994-ben nemcsak a hároméves, hanem a négyéves, ének-zene és rajz szakkollégiumra épülő képzésről született megállapodás a Jászberényi Tanítóképző Főiskola, a gödöllői Agrártudományi Egyetem, valamint a Soros Alapítvány támogatásával, továbbá a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége részvételével. A megállapodást Csíkszeredában a Pedagógusok Házában írták alá 1994. szeptember 23-án, és ezt követően ez az évfolyam is megkezdte munkáját. Immár két évfolyamot kellett gondoznia a nem túl nagy létszámú jászberényi főiskola oktatói karának.

Az oktatás Csíkszeredában a Tanítók Házában folyt, és a képzés természetes része lett az ottani általános iskolák sora, amelyekben természetesen a gyakorlati képzés folyt szinte az első pillanattól. Ez azért vált elkerülhetetlenné, mert a főiskolánkon folyó gyakorlati képzés számos új és folyton megújuló ismerettel, tendenciával bővült. Ennek következtében hívta meg főiskolánk gyakorlóiskolája a csíkszeredai leendő szakvezetőket, hogy a képzés legfőbb faktorait, elemeit megismerhessék.

A kinti konzulensek a csíkszeredai középiskolák tanári karából kerültek ki. Egy ideig Túrós Endre révén a caíkszeredai antropológiai kutatás vezető munkatársa is bekapcsolódott a kint is, itthon is újszerű képzés, tevékenység folyamatába. A képzés szeredai gazdáai folyamatosan közreműködtek az újszerű tevékenység sikere érdekében. Az oktatókat munkatársként és barátként fogadták, és mindent megtettek annak érdekében, hogy sikerrel, eredményesen munkálkodhassanak a közös cél megvalósítása érdekében. A szakkollégiumok jelentősen megemelkedett óraszama több kinti és jászberényi szakember bevonását tette szükségessé, és a szak-, illetve szakjellegű képzés huzamosabb, akár nyári kinntartózkodást is megkívánt tőlük.

Hallgatóink (1993-1996)

A születési helyeket osztályozva megállapítható, hogy az első évfolyam hallgatóinak nagyobb hányadát Csík küldte (26), a Gyimesekből jött 16 hallgató, és valamivel kevesebb (12) Gyergyószentmiklós környékéről. De akad köztük brassói, lugosi, szováta stb. születésű is. A szülőföld, a szülőhely tartott rájuk igényt. Ők tudták és

tudják ennek a tájnak, az itt élő embereknek a rezdüléseit, igényét, örömét és bánatát. Mélyen meg is élük, és szubjektíve közvetítik mindazt, amit e táj és nép általuk és bennük képvisel. A jelentkezettek csaknem 40 százaléka csikszeredai születésű, csaknem 20 százalék Gyergyószentmiklóson és környékén látta meg a napvilágot, a Gyimesekből pedig bő 15 százalékuk származik. A nők aránya 90, a férfiaké 10 százalék.

A másik évfolyam (1995-1999) hallgatóinak megoszlása hasonló ehhez. Ez esetben a Csikban született hallgatók teszik a többséget, arányuk meghaladja a 40 százalékot. Gyergyószentmiklós és Székelykeresztúr nyolc-nyolc százalékot ért el, Zetelakáról pedig a hallgatók mintegy tíz százaléka érkezett. A származási és a munkahely nagyjából egybeesett, és ez a tanítói munkaerőigény tükréül is felfogható.

Életkori megoszlás tekintetében az első évfolyam nyolc hallgatója az ötvenes években született (1954 és 1959 között), tehát amikor hallgatónk lett, már túl volt a harmincadik életévén. A négy legidősebb pedig csaknem negyvenéves volt. 1960 és 1970 között született 14. Ők is régebben dolgoztak az oktatásügyben. A legfiatalabb hányadot az 1971-1974 között születettek jelentették: 1971-ben 7, 1972-ben 8, 1973-ban 9, 1974-ben 7 hallgató látta meg a napvilágot.

Ez a harmincegy hallgató tette ki a beiratkozottak jelentős hányadát, mintegy hatvan százalékát. Az új képzésforma célja egyrészt tehát a korábban megszerzett ismeretek, tapasztalatok gazdagítása, bővítése, felfrissítése Székelyföld iskoláiban, másrészt viszont új módszertani, tantárgypedagógiai ismeretekkel és kultúrával bíró tanítókat igyekeztünk képezni és a kint élő magyarság rendelkezésére bocsátani úgy, hogy a három, illetve négy év során félévenként néhány napot Jászberényben tölthettek, ott, ahol a mind eredményesebb oktatói-hallgatói munka kibontakozott, és konzekvenciái megmutatkoztak.

A második évfolyam új céllal verbuválódott, hiszen a két szakkollégium (énekzene, illetve rajz) új feladatok megoldására tette képessé azt a harminchárom növendéket, akik diplomával a kezükben állhattak növendékeik elé 1999-ben. Az ő életkori megoszlásuk is mutat az előző évfolyaméhoz hasonló vonásokat, bár érzékelhető változásokat is tükröz. Egyetlen olyan hallgató van köztük, aki 1959-ben született, a hatvanas években születettek száma tizenhárom, a többiek pedig, csaknem hatvan százalékuk a hetvenes években született. Jóval fiatalabb tehát a hallgatói átlag, ez összefüggésben lehet a szakkollégiumi képzéssel, s talán azzal is, hogy felvételi vizsgát kellett tenniük. A nők 85, a férfiak 15 százalékot tesznek is, ez is kedvezőbb valamivel, mint az első évfolyam összetétele.

A képzés újszerűsége

A székelyföldi ember beállítottsága akkor is eltér az anyaországiakétól, ha olyan népcsoportból van, amely ugyancsak szabad, azaz önálló életvitelt mondhat magáénak, mint a jáász, és kiváltságait, életének egykor fontos faktorát ma is számon tartja, sőt magáénak tudja. A székely ember nyitottabb, kedvesebb, mint a jáások átlaga. Ez egyrészt azzal lehet összefüggésben, hogy a természeti viszonyok

jelentékeny mértékben mások, mint az Alföldön. A „nagy idő” számukra valódi fenyegetést jelenthetett és jelent ma is. (A Hargitán óriási mennyiségű és remek minőségű fenyőt „irtott ki” egy szélvihar. Alföldi emberként mélységesen megdöbbenve láttam, hogy itt nem alföldi szél fúj, hanem valami számomra szinte elképzelhetetlen öserő működött, mert húsz-harminc méteres fenyőket tört derékba, vagy csavart ki tövestől. Nem könnyen „tértünk magunkhoz” a látottak után.) De a történelmi vihar is megfontolásra készíthette az e tájon élt és élő embert. A párizsi békék ugyanis új és új megpróbáltatásnak tették ki eleiket, és teszik ki naponta a ma élő generációkat is. Ebben a közegben megőrizni a magyarságtudatot egyáltalán nem lehetett és nem lehet könnyű, hiszen a modus vivendi megtalálása több olyan mozzanat beépítését és érvényesítését is jelenti, amellyel nekünk, anyaországiaknak nem kell számolnunk. Ebből fakad, hogy a székelyföldi hallgató akkor is megvallja a tájhoz, a szülőföldhöz való ragaszkodását, amikor a műfaj nem feltétlenül igényli. Még záródolgozatukban is hűek akarnak maradni szülőföldjükhöz, és meg akarják fogalmazni kötődésük, odatartozásuk különleges fokát. Major Hajnalka: A székelyvarsági zsindelekészítés szakszókincse (Varság) (1999) című szakdolgozatában így vall „Miért választottam ezt a témát?... ha arra gondolok, hogy Székelyvarság szülőfalum, ahol nagymamám, testvéreim ma is élnek, elpárasodik a szemem, s ezért attól félek, hogy amit látok, azt inkább a szívemmel, mint szememmel érzem.” De néhány sorral lejjebb újra ezt folytatja: „Én magam is számtalanszor jártam azokat a hegyeket, erdőket, hatalmas tisztásokat..., ahonnan nem egy alkalommal hatalmas sötét árnyék lépett elő, a havasok királya, a medve... E dolgozat megírásával szülőfalumnak is szeretnék szolgálni...” A vallomás, okkal hiszem, mélyről jövő, hiteles.

Nem csoda hát, ha újsütetű hallgatóink újszerűnek, az eddigiekkel csak részben összemérhetőnek találták életüknek azokat az elemeit, amelyek a távoktatással összefüggtek. Baliga András rövid önéletrajzában a következőképp fogalmazta meg: “1993 szeptemberében hirtelen “kitágult” a világ, s az addigi hegytől-hegyig láthatárba egy tucat - vagy sokkal több - szokatlan, új, ismeretlen fogalom, kép, cselekmény is “beleúszott”, (Jászkürt, 1994. július 9. 8. p.)

Nyitottak, vallomáskészek, egyenesek, szeretetre vágyók, ragaszkodók voltak s maradtak a közös munka befejezése után is. Úgy gondolom, érezték és értékelték a segítőkészséget, amely főiskolánk vezetőit és oktatóit egyaránt jellemezte. Bevezettek bennünket sajátos világukba, megismertettek bennünket életformájukkal, gondolkodásmódjukkal minden konzultáció és vizsga során Szeredában is, Jászberényben is. Jó volt a közegük, a szellemük, bár természetesen közöttük is találhattunk olyanokat, akik a könnyebb ellenállás felé sodródtak, és olykor kitértek a közvetlen cselekvés elől.

A tanórákon kívül

Nemcsak a tanórák voltak a képzés, az ismeretszerzés színterei, hanem számos foglalkozási mód egészítette ki a megismerési folyamatot. Természetesen kerestük

és keresték a kapcsolatot mindazok, akiknek a távoktatáshoz közük volt tevőlegesen vagy a személyes érintettség révén. Meghívtak bennünket szakjellelű rendezvényekre akár a Márton Áronról elnevezett gimnáziumról, akár képzőművészeti jellegű rendezvényekről volt szó. Szívesen mentünk, hiszen számos olyan élményben lehetett részünk, amelyet itthon hiába kerestünk volna. A képzésben részvevő szeredai kollégák bevezettek az ottani életbe, és számos tapasztalattal lehetünk gazdagabbak. Csíkszereda érdekes, színes város, de hamarosan megismerhettük a környéket, a közelebbit és a távolabbit is. A nyári továbbképzéseknek hamarosan részesei, szemlélői, illetve előadói lettünk, és megismerhettük azokat a kollégáinkat, akik rendkívül kemény munkával a szőrványvidéken dolgoztak és dolgoznak mind a mai napig.

A szakkollégiumi képzés nagyon megerősítette, felfrissítette a teljes képzési folyamatot. Az ének-zene, illetve a rajz nemcsak az óraszám tekintetében tett szükségessé fokozott együttléte a hallgatókkal, hanem a számos gyakorlati óra egyre aktivizáló munkafolyamatot kívánt meg növendéktől és tanártól egyaránt.

Ebből következett, hogy nem csupán a szorosban vett képzési időben, hanem évi rendszerességgel a szünidőben is összejöttek a hallgatók a konzulensekkel és a jászberényi tanárokkal, és a szorosban vett gyakorlati teendőket nyári táborban látták el. Mind az ének-zene, mind pedig a rajz szakkollégium esetében hasznosnak bizonyuló munkaforma volt az. Három-három alkalommal töltöttek együtt egy-egy hetet a hallgatók tanáraikkal, és valamennyi igen gyümölcsöző együttlétnek bizonyult. Egyrészt csakugyan elsajátíthatták azokat az elméleti és gyakorlati ismereteket, amelyek a munka célszerű végzéséhez elengedhetetlenül szükségesek voltak, másrészt olyan bensőséges, már-már baráti kapcsolat alakult ki tanár és diák között, amely egyáltalán nem szűnt meg a diploma kézhezvételével, hanem mind a mai napig tart. Nem egy olyan kollégánk van, aki azóta is Erdélyben tölti nyári szabadságának egy részét, és egykori tanítványai minden alkalommal vele, velük töltenek órákat, olykor napokat. Egy-egy alkalommal a csíkszeredaiak Jászberényben is bemutatták felkészültségüket, de a jászberényi zenekar is felléphetett Csíkszeredában. Nyilvánvaló tehát, hogy a távoktatásnak ez az ága kölcsönösen megtermékenyíthette egymást.

A rajz szakkollégiumot vezető művésztanárok kapcsolata is intenzív volt. Csíkszeredában a jászberényi művésztanárok alkotásaiból rendeztek kiállítást - több ízben is -, az erdélyi kollégák munkáit pedig a jászberényi érdeklődők vehették szemügyre. A hallgatók munkái ugyancsak megtették ezt az utat. A nyári művésztáborok pedig igazán fontosak és gyümölcsözőek voltak, és ennek következtében a két magyar világ művészi vetületének is tanúi lehetünk. (Az erdélyi kollégák és tanítványok egy-egy munkája kellemes emlék mind a mai napig, és remélhetően még sokáig az lesz.)

A névgyűjtő tábor is jellegzetes színfoltja volt a távoktatásnak. A tábor színhelye

Gyergyószárhegy volt, és a névtani témájú szakdolgozatot választók az egyik hallgatótársuk családi házában leltek átmeneti otthonra, és ugyanitt kaptak ellátást is. Többen naponta jártak ide, és megbeszéltük a névgyűjtés elméleti és gyakorlati problémáit, és természetesen próbagyűjtést is végeztünk. Az anyaországi gyűjtési útmutatót és gyűjtőlapokat használtuk. Segítségünkre volt ebben a munkában a kolozsvári egyetem egyik nyelvésze és névtanosa, Csomortáni Magdolna is, de volt alkalmam szót váltani Muradin László professzor úrral is. Szerencsénkre az akkori magyaros konzulens szintén névtanos szakdolgozatot írt a kolozsvári egyetemen, s így a hazai és az erdélyi szempontok - lényeges különbség természetesen nincs - szerencsésen ötvöződhettek. Az ötven végzősből tizennyolc választott földrajzi vagy személyneves feladatot (1999-ben újabb három).

– Újra szem- és fültanúja lehettem annak, ahogy ez erdélyi magyar diákok valahogyan összenőttek a tájjal, és egy kicsit másként élik meg azt, mint az anyaországiak. Mindent meg akartak mutatni, és nem nyugodtak addig, amíg ez nem sikerülhetett.

– Az adatközlők egyik nagyon fontos típusát jelentették a papok és a lelkészek. Őket hallgatva az lepett meg, hogy szinte valószínűtlenül sokat tudnak - akadt egy kivétel is - arról a településről, amelynek lakóit lélekben gondozták. Nagyon szívesen adtak felvilágosítást, és kis csapatunkat vendégként fogadták. (Az unitárius lelkész is.) Számomra külön élmény és öröm volt az erdélyiek beszédét hallgatni. Csak egyetlen példa, és azonnal nyilvánvaló, hogy egyszeri és megismételhetetlen ízei vannak ennek a beszédnek. Egy picit más a dallama, de olykor meglepően távoli idők üzenetét is elének tárja: Egyszer a feleségem elhagyta a táskáját, mire az egyik kedves kislány imígyen segített: Bent tetszett volt hagyni a tanteremben!

– Gyergyószárhegyen ugyanúgy üdvözölték egymást a parasztemberek, mint a Jászságban: - Adjon Isten jó reggelt! - Csakugyan így köszönt vissza egy kalapos atyafi, amikor az első (reggeli) sétán ráköszöntem. Nem véletlenül beszéltünk egyszer egy nyári akadémiai tanácskozás szünetében arról, hogy egyetlen magyar szakos hallgatónak sem szabadna itthon sem magyar irodalmat és nyelvészetet tanítani, aki nem fordult meg erdélyi vagy egyéb külföldi magyarok lakta területen, hiszen igazán vagy jórészt csak akkor lehet megérteni ezeknek az embereknek a lelkületét, törekvéseit, ha közelükben, közegükben tölthetünk el valamennyi időt úgy, hogy elképzeléseket egyeztethetünk egymással.

A gyűjtés és feldolgozás névtani hozadéka igen jelentős volt, és ezt a Magyar Néprajzi Múzeum is elismerte, hiszen megjutalmazták a dolgozatkészítők kollektíváját, és a díjat ünnepélyes keretek között vehette át két képviselőjük (egy hallgató és egy felnőtt vezető).

– Magam több írást adhattam közre ezeknek a gyűjteményeknek, szakdolgozatoknak alapján. Az Oráló keresztfa című írásom nem születhetett volna Kilyénfalva földrajzi neveinek gyűjteménye nélkül. Ez a kategória vezetett el Székelykeve és társközségei világába. Nem vethettem volna össze Kilyénfalva és Jászivány földrajzi

neveit stb. Egyáltalán: csakugyan megtermékenyítőleg hatott rám ennek a nyárnak és ennek az időszaknak az emléke.

Aztán ... Majdnem évente tarthattam előadást azoknak az erdélyi kollégáknak, akik a magyar nyelv megőrzésén, építésén fáradoznak. Nincs olyan nyári továbbképzés, amelyen ne vennének részt vagy ne jelennének meg egykori tanítványok emlékeket idézni meg jövőt tervezni.

Akkor kezdődtek főiskolánkon a csángók kutatásával kapcsolatos munkálatok, amelyek meghatározott terv szerint ma is folynak, és a tudományos diákköri munka egyik meghatározó területét jelentik. A kutatás szervezője Antal György főiskolai adjunktus.

A képzés befejeződésének immár fél évtizede. Mégis élő, eleven a kapcsolat számos ágon. Barátságok szövődtek, máig, ma is tartók. Fontosak az összmagyarság szempontjából, hiszen megvannak azok a nyelvi és kulturális kapcsolatok, amelyek népet, nemzetet természetesen jellemeznek.

Ötvenkét év után...

Ma is igaz tehát, amit annak idején ifjúi fejjel álmodtunk, gondoltunk. Erdély valóban a magyar kultúra bölcsője, letéteményese, és mindig is az marad, amíg eszmélő magyarok élnek a Kárpát-medencében..

Szécsi Tünde

JÁSZSÁGI ÉS AMERIKAI PEDAGÓGUSJELÖLTEK A MULTIKULTURALITÁSRÓL

Az utóbbi négy évben magyar és amerikai pedagógusjelöltek egy-egy csoportja villanyposta közbeiktatásával folytatott szakmai tárgyú levelezést. Angol nyelvű leveleikben véleményt cseréltek a kisebbségben levő tanulók oktatásáról, a nyelvtanításról, az eltérő kultúrák kezeléséről és fogadtatásáról. Elemzésem a 2002 tavaszán folyt véleménycsere anyagát összegzi.¹

A nemzetközi program háttere

Az egy országhatáron belül megtalálható több kultúra, több nyelv, a képességek sokszínűsége, és a szociális helyzet különbözősége valamennyi nemzet sajátossága. E jelenségek meglelte ellenére mégis előfordul, hogy bizonyos csoportok lekicsinylően nyilatkoznak, vagy ellenségesen viszonyulnak egy másik csoport tagjaihoz. Mind Magyarországon, mind az Egyesült Államokban a pedagógusok és az oktatást irányító szervezetek felismerték, hogy az iskolának nagy szerepe van abban, hogy olyan környezetet biztosítson a gyerekeknek, amely ezt a sokszínűséget értéként ismeri el. Ennek elérésére az egyik fontos lépés, hogy a pedagógusképzés olyan felkészítést nyújtson, amely során a pedagógusjelöltek elsajátítják azokat az ismereteket, képességeket és készségeket, amelyek szükségesek e sokszínűség befogadására való neveléshez. Az Egyesült Államok legnagyobb felsőoktatási pedagógus akkreditációs testülete (NCATE) megköveteli, hogy a pedagógusképzők hatékonyan készítsék fel a jövő pedagógusait erre a feladatra.

A pedagógusképzés szakirodalmá számtalan megközelítésről számol be a kultúrák közötti kapcsolatok elmélyítésére: egy-két napos intenzív felkészítés, műhelyfoglalkozás (Xu, 2000), önálló főiskolai kurzusok terepgyakorlattal (Mason, 1999), valamint a technika, különösképpen a számítógép és az internet nyújtotta lehetőségek felhasználása (Cifuentes & Shih, 2001). A technika, például email levelezés, segítségével a különböző kultúrákhoz tartozó kollégák véleményt cserélnek, megvitatnak lehetséges megoldásokat, és ezáltal egy személyes, mélyebb értelmezéshez jutnak a kisebbségi, nemzetiségi, nyelvi és társadalmi sokszínűséggel foglalkozó kérdések-

¹ Az akcióban amerikai részről az University at Buffalo, majd a Florida Gulf Coast University, magyar részről pedig a SZIE Jászberényi Főiskolai Karának hallgatói vettek részt. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani a SZIE JFK Idegen Nyelvi és Irodalmi Tanszékének, s különösen Furugh Switzernek a program megvalósításához nyújtott segítségéért.

Szécsi Tünde

JÁSZSÁGI ÉS AMERIKAI PEDAGÓGUSJELÖLTEK A MULTIKULTURALITÁSRÓL

Az utóbbi négy évben magyar és amerikai pedagógusjelöltek egy-egy csoportja villanyposta közbeiktatásával folytatott szakmai tárgyú levelezést. Angol nyelvű leveleikben véleményt cseréltek a kisebbségben levő tanulók oktatásáról, a nyelvtanításról, az eltérő kultúrák kezeléséről és fogadtatásáról. Elemzésem a 2002 tavaszán folyt véleménycsere anyagát összegzi.¹

A nemzetközi program háttere

Az egy országhatáron belül megtalálható több kultúra, több nyelv, a képességek sokszínűsége, és a szociális helyzet különbözősége valamennyi nemzet sajátossága. E jelenségek meglelte ellenére mégis előfordul, hogy bizonyos csoportok lekicsinylően nyilatkoznak, vagy ellenségesen viszonyulnak egy másik csoport tagjaihoz. Mind Magyarországon, mind az Egyesült Államokban a pedagógusok és az oktatást irányító szervezetek felismerték, hogy az iskolának nagy szerepe van abban, hogy olyan környezetet biztosítson a gyerekeknek, amely ezt a sokszínűséget értéként ismeri el. Ennek elérésére az egyik fontos lépés, hogy a pedagógusképzés olyan felkészítést nyújtson, amely során a pedagógusjelöltek elsajátítják azokat az ismereteket, képességeket és készségeket, amelyek szükségesek e sokszínűség befogadására való neveléshez. Az Egyesült Államok legnagyobb felsőoktatási pedagógus akkreditációs testülete (NCATE) megköveteli, hogy a pedagógusképzők hatékonyan készítsék fel a jövő pedagógusait erre a feladatra.

A pedagógusképzés szakirodalmá számtalan megközelítésről számol be a kultúrák közötti kapcsolatok elmélyítésére: egy-két napos intenzív felkészítés, műhelyfoglalkozás (Xu, 2000), önálló főiskolai kurzusok terepgyakorlattal (Mason, 1999), valamint a technika, különösképpen a számítógép és az internet nyújtotta lehetőségek felhasználása (Cifuentes & Shih, 2001). A technika, például email levelezés, segítségével a különböző kultúrákhoz tartozó kollégák véleményt cserélnek, megvitatnak lehetséges megoldásokat, és ezáltal egy személyes, mélyebb értelmezéshez jutnak a kisebbségi, nemzetiségi, nyelvi és társadalmi sokszínűséggel foglalkozó kérdések-

¹ Az akcióban amerikai részről az University at Buffalo, majd a Florida Gulf Coast University, magyar részről pedig a SZIE Jászberényi Főiskolai Karának hallgatói vettek részt. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani a SZIE JFK Idegen Nyelvi és Irodalmi Tanszékének, s különösen Furugh Switzernek a program megvalósításához nyújtott segítségéért.

ről. Allport (1979) szerint az eltérő kultúrák képviselői közötti kommunikáció elősegíti az egymás jobb megértését, és hosszú távú attitűdváltozásokat idézhet elő.

Mindennek tükrében egy féléves programot dolgoztunk ki jászszági és amerikai pedagógushallgatók számára, amely során villanypostán keresztül leveleztek a különböző kultúrák, nyelvek és népek befogadásáról, a tanárok szerepéről, és pedagógiai eseteket elemeztek. Ebben az írásban két szempontból elemeztük a hallgatói leveleket és a programot: a hallgatói vélemények a kultúrák befogadása kapcsán és az email mint oktatási stratégia a befogadó pedagógiára való felkészítésben.

A program résztvevői

A programban 24 hallgató vett részt – 12 magyar másodéves angol műveltségterületes hallgató a Jászszágból és vonzásokörzetéből (20-24 éves), és 12 amerikai tanítójelölt, köztük számos másoddiplomás (22-35 éves) New York államból. Valamennyi résztvevő nő volt; az amerikai hallgatók közül egy kivételével (Puerto Rico-i spanyol anyanyelvű) valamennyi fehér, európai származású hallgató volt. Mindkét helyszínen egy-egy professzor irányította a programot. A hallgatók önként jelentkeztek a programba egy főiskolai kurzus keretén belül.

A féléves program

A program célja az volt, hogy az email, mint rohamosan elterjedő kommunikációs forrás felhasználásával a két különböző kultúrában élő pedagógushallgatók reflektív (önvizsgáló) módon megvitassanak a mássággal, befogadó pedagógiával kapcsolatos témákat, és véleményt cseréljenek. A következő célok határozták meg a program tartalmát:

1. a hallgatók a levelezés során új ismereteket szereznek a magyar és amerikai kultúráról, és oktatási kérdésekről,
2. a hallgatók lehetőséget kapnak, hogy megbeszéljék a befogadó pedagógiával, és kisebbségekről alkotott nézeteiket,
3. a magyar hallgatók nyelvgyakorlási lehetőséget kapnak a levelezés során angol anyanyelvi hallgatókkal,
4. a hallgatók megtapasztalják, hogyan lehet a technikát – számítógép, internet, email – oktatási célokra használni.

A professzorok kidolgozták a tizenegy hetes program tartalmát - vitatémák, esettanulmányok, kérdések, – majd véletlenszerűen párosították a levelezőpartnereket. A partnerek hetente küldtek egy emailt egymásnak. Az első levélben bemutatkoztak, és meséltek életükről a levelezőtársuknak. A második héttől kezdve minden héten megvitattak egyet a 15 témából. Valamennyi téma a másságot érintette, például nemzetiségi kisebbségek, nyelvek, képességek, és társadalmi–szociális helyzet.

Ezek a témákon kívül a hallgatók két esetleírást, valós pedagógiai eseteket kaptak, hogy partnerükkel megbeszéljék a lehetséges megoldásokat (Quisenberry, McIntyre, & Duhon, 2002). A főiskolai tanítási félévek eltérő kezdődátuma és a tavaszi szünet eltérő időpontja miatt a program 11 hétig tartott. A szemeszter végén valamennyi hallgató írt egy reflektív összefoglalást tapasztalatairól és javaslatairól, és mindkét professzornak elküldték.

Az elemzés módszere

A hallgatók összes levelét és reflektív összefoglaló írását felhasználtuk, hogy feltárjuk a résztvevők kisebbségi csoportokról alkotott nézeteit, és az emailről, mint oktatási eszközzől alkotott véleményüket. Az emailek átolvasása után elsődleges témakategóriák alakultak ki: személyes/családi információk megbeszélése, a kisebbségi kultúrákkal és befogadó pedagógia témakörrel foglalkozó gondolatok, és általános levelezési/szervezési beszélgetések. Vizsgálatunk célját figyelembe véve a továbbiakban csak a kisebbségi, eltérő kultúrák és a pedagógia témakörrel foglalkozó gondolatok kategóriáját elemeztük további alkategóriák felbukkanása céljából. Ezen a ponton kizártuk az elemzésből a kisebbségi és többségi kultúrák felszíni kérdéseivel foglalkozó részleteket, például ünnepek, jellegzetes ételek, az ország nevezetességei, (Empowering ESOL teachers: An overview (2000)). A további vizsgálat tárgyát a megmaradt témák alkották: az etnikai, nemzetiségi kisebbségekhez való viszony, és a befogadó pedagógiával kapcsolatos nézetek. Az állandó összehasonlító elemzés (Glaser & Strauss, 1967) után a nézetek három jellegzetesen elkülönülő csoportja volt felfedezhető.

Hasonló módon elemeztük a reflektív összefoglaló írásokat, azaz a felmerülő kategóriák szerint csoportosítottuk az email, mint oktatási eszköz kérdéseire vonatkozó megjegyzéseket. Az itt felbukkanó motívumokat – előnyök és nehézségek – az emailekben megtalálható hasonló részletekkel hitelesítettük.

Eltérő véleménycsoportok a kultúrák sokszínűségéről

A vizsgálat fő témáját, a mássággal, befogadó pedagógiával kapcsolatos nézeteket a résztvevők jelentős terjedelemben megvitatták, miközben kimagaslóan nagy érdeklődést tanúsítottak a nemzetiségi és kulturális különbségből adódó kérdések iránt. Jelentősen kevesebb szakmai beszélgetés folyt a képességek, és a vallási különbségekből adódó másságról. A téma és esetleírások megvitatása során három eltérő nézőpont volt felfedezhető a hallgatók között: etnocentrikus, azonosságot hirdető és a befogadó, reflektív nézőpont.

Etnocentrikus nézőpont

Tizenegy hallgató (hét magyar és négy amerikai) etnocentrikus nézőpontból közeleltette meg a témákat és az esetleírásokat. A hét magyar hallgató kifejezte előítéletét

a romákkal kapcsolatban. Néhányan közülük nyílt sztereotípiákat használtak a cigány kisebbség jellemzésére: „tanulatlan, piszkos nép; gyakran lopnak; ők okozzák a legtöbb problémát az országnak; piszkosak, hangosak”. Ugyanakkor néhányuk felismeri, hogy léteznek előítéletek a romákkal kapcsolatban, de ezt, mint elfogadható tényt kommentálja:

A kisebbségi csoportok iránti előítéletesség nemcsak amerikai probléma. Magyarországon is hasonló a helyzet. Legtöbb embernek előítéletei vannak a cigányok kapcsán. Diszkriminációval kell megküzdeniük a bőrük színe és eltérő életformájuk miatt. Legtöbbünk előítéletes kisgyerekkorunk óta.

Ugyanakkor, érdekes módon, az egyik magyar hallgató, akinek a nagyapja roma, úgy tűnik nincs is tudatában előítéleteinek, amelyek erőteljesen kicsengnek a soraiból:

A romák egy külön csoportot alkotnak Magyarországon. Igen, a romák és a magyarok két eltérő csoport, gyökeresen más nézetekkel, és értékrenddel. A magyar emberek számára értékes dolgok a romáknak ritkán jelentenek értéket. Az amerikai szituáció a feketékkel teljesen más. A feketék valaha a saját országukban éltek, és volt saját kultúrájuk. Aztán arra kényszerítették őket, hogy elhagyják hazájukat, más életet éljenek és fizetség nélkül dolgozzanak az ellenségüknek. Ezzel szemben a romákat senki sem kényszerítette, hogy idejőjjenek. Nem is volt saját országuk, de nem azért mert nem volt hol letelepedniük. Egyszerűen a nomád, vándorló életformát jobban szerették. Most meg úgy viselkednek, mint egy rossz vendég a mi országunkban. Ha vendéget fogadsz, és helyet kínálsz, nem szabadna, hogy sértően viselkedjenek.

Az etnocentrikus nézőponttal rendelkező hallgatók közül egy sem említett negatív személyes tapasztalatot a romákkal, vagy más kisebbségi csoportokkal kapcsolatban, ami esetleg magyarázná előítéletes véleményüket. Még azok a résztvevők is, akiknek van roma ismerősük, barátjuk, beleszövik a negatív sztereotípiákat, általánosításokat leveleikbe. Az egyik magyar hallgató ezt írja:

El kell ismernem, hogy a romák nagyon egységesek, és bármit megtesznek a barátjukért. Van egy roma barátom, aki nagyon sokat dolgozik, és sokat vállal a gyerekei jobb sorsáért. Habár még ő is azt mondja, hogy a romák közt sok van, aki erkölcstelen és romlott. Én is ismerek egy roma fiút, aki börtönben volt lopás és drogozás miatt. Hát ez a sötét oldala az egész kérdésnek.

Mind az amerikai, mind a magyar résztvevők, akik etnocentrikus nézőpontot fejeztek ki, ugyanezt a nézetet vallották az eset megbeszélésekkor. Az egyik esettanulmány azt a szakadékot mutatta be, ami a tanár és diákok között lehet az eltérő kultúrák, és értékrendek miatt. Az egyik amerikai hallgató javaslata ebben a helyzetben az volt, hogy a kisebbségi kultúrákat képviselő családoknak és diákoknak kell elsajátítani a

többségi kultúrák szabályait. Sorából látható, hogy fel sem merül benne a másik kultúra háttérének, gondolkodásmódjának a megértésére való törekvés.

Elmagyaráznom Lupe (esettanulmány diákja) szüleinek, hogy Lupe-nek milyen sikerei vannak az iskolában. Megpróbálnám rávenni őket, hogy az oktatást úgy közelítsék meg, mint mi, ebből a nyugati, kulturált álláspontból. Amerikában a gyerekeket el is vehetik a szüleitől, ha nem járatták rendszeresen iskolába. Elmondanám ezt a szülőknek, és elmagyaráznom azt is, hogy ha ebben az országban akarnak élni, akkor alkalmazkodniuk kell az itteni szabályokhoz.

A fenti idézetek jól jelzik, hogy az etnocentrikus nézőponttal rendelkező hallgatók nem rendelkeznek azzal a képességgel, hogy más csoportok nézőpontját, szokásait figyelembe vegyék, vagy értékeljék. Tudatában vannak a kisebbségi csoportok létezésének, de előítéleteik meggátolják abban, hogy értéként tekintsenek a kultúrákból adódó sokszínűségekre. Úgy tűnik, hogy az előítéleteik kialakulása nem igazán személyes, negatív élményekre vezethető vissza, mint inkább megalapozatlan sztereotípiákra, amelyek kisgyermekkorától körülvezték őket. Ez alátámasztja azon kutatások eredményét, amelyek szerint a kisgyermekkorától kezdve a környezeti hatások (család, iskola, lakóközösség) formálják a gyerekek kisebbségi csoportokhoz való viszonyát (McCall, 1995). Az etnocentrikus nézőpont megléte a pedagógushallgatók között mindenképpen fontos kérdésekre hívja fel a figyelmet. Mennyiben befolyásolják ezek a nézetek a tanárok viszonyát a más kultúrákat képviselő gyerekekhez? Milyen hatása lesz az etnocentrikus, előítéletes nézeteknek a tanulási- tanítási folyamatokra? Számos tanulmány és vizsgálat mutatja, hogy a tanárok a más-más kultúrához, nyelvi csoporthoz, társadalmi réteghez tartozó diákokról alkotott nézetei jelentősen befolyásolják a diákok iskolai teljesítményét, önbizalmát, valamint társaikhoz és az oktatáshoz való viszonyukat (Ganter, 1997; Rosenthal & Jacobson, 1968).

Azonosság nézőpont

Négy hallgató (2 amerikai és 2 magyar) nézőpontja már egy kultúrák iránt érzékenyebb nézőpontot tükrözött, ugyanakkor véleményük megformálásakor dominált a „mindenkit egyformán kezelünk” elv. A program szinte valamennyi résztvevője a többségi nemzetiségi csoporthoz tartozott, ugyanakkor számos hallgató – különösen az amerikai csoportban – kiterjedt kapcsolattal rendelkezett a különböző etnikai és nemzetiségi csoportokkal, például kollégiumból, egyetemi élmények, munkatársak illetve diákjaik között voltak más kultúrákhoz tartozók. Mikor beszámolnak élményeikről ez a négy hallgató kifejezi, hogy a gyerekek kulturális, szociális háttérét figyelmen kívül hagyva, minden diákat egyformán kezelnek, az „egy méret illik mindenkire” elvének megfelelően.

A város fekete negyedében tanítok, így az összes gyerek az osztályban

fekete. Én európai származású, fehér nő vagyok, de nem hiszem, hogy diákjaim látják ezt a különbséget. És természetesen én is olyannak látom őket, mint saját magam. Ha rájuk nézek, nem látom, hogy más a bőrük színe. Csak az embert látom. Sokat beszélünk arról, hogy teljesen egyformán kell mindenkihez viszonyulni, és a bőrszín semmit nem jelent. Igazán csak az számít, ami a szívedben van. Úgy gondolom, ez egy fontos üzenet a gyerekek számára. Nekünk, tanároknak kell a toleranciát, tiszteletet, megértést és egymásszeretetet megtanítani a gyerekeknek.

Két magyar hallgató is kifejezte, hogy jövőendő osztályukban mind a roma mind a magyar diákokhoz azonos módon fognak viszonyulni. Úgy tűnik, hogy az azonosság nézőponton csoportosuló résztvevők nem ismerték fel a különbséget az „azonos bánásmód” és az „egyenlő jogú, de egyéni kezelés” között. Jószándékuk és a kultúrák sokszínűsége iránt kibontakozó érzékenységük egyértelmű. Ugyanakkor nincsenek tudatában annak, hogy a tanítási módszereknek, stratégiáknak, interperszonális viszonyoknak igazodni kell a gyerekek eltérő élményeiből, szociális és családi helyzetekből adódó eltérő igényeihez. Ugyanolyan nevelési, oktatási megközelítés és bánásmód nem lehet minden gyerek számára egyformán hatékony. Továbbá Schofield (1986) figyelmeztet arra, hogy ez a fajta nézet arra vezethet, hogy a tanárok nem észlelik a diszkriminációs iskolai gyakorlatokat, és nem lépnek fel ellene.

Befogadó, reflektív nézőpont

Kilenc résztvevő - 3 magyar és 6 amerikai - levelezéséből kitűnik, hogy ők egy befogadó reflektív nézőpontot képviselnek, elmélyült, kultúrák iránti érzékenységgel és ismerettel. Leveleikben leírják eredményeiket, kétségeiket, és beszámolnak a folyamatos önelemző folyamatról, amely segíti őket más kultúrák megértésében, és a saját tanárszerepük értelmezésében. Az egyik tanár – őslakos indián gyerekeket is tanít – beszámol a jelenlegi iskolai gyakorlattal kapcsolatos aggodalmáról:

Az iskola két évvel ezelőtt bevezetett egy új tantervet, amelynek keretén belül a gyerekek rendszeresen tanulnak az amerikai őslakos indiánokról, akik a település közösségének a tagjai. Ez egy jó ötlet, de mi van a többi kisebbségi csoporttal, akik szintén a településen élnek? Miért nem tanítunk a többi kultúráról, nemzetiségi csoportról ugyanúgy, mint az indiánokról? Ez nem tűnik igazságosnak. Még néhány indián diák is úgy érzi, hogy ezzel a különös figyelemmel meggátoljuk, hogy igazán egyenjogú, befogadott részévé váljanak a nagy közösségnek.

Ugyanez a hallgató kifejezi, hogy az iskolavezetés nagyobb függetlenséget és bizalmat adhatna a tanároknak, hogy a tanárok választhassák meg a témákat és megközelítéseket a kultúrák befogadásának közvetítésére, miközben a diákok etnikai

hátterére építenek, és egyéni igényeiket figyelembe veszik. Az esetleírás értelmezése is jól példázza a kilenc hallgató befogadó, reflektív nézőpontját. Az egyik hallgató felismeri, hogy a szülők és gyerekek úgy viszonyulnak az oktatáshoz és neveléshez, ahogy a kultúrájuk értékrendszere meghatározza. A hallgató megfogalmazza, hogy a tanárnak tiszteletben kell tartani a családok eltérő nézeteit, anélkül, hogy a saját nézőpontját, mint egyedül elfogadhatót ráerőltetné a családra.

A tanárok számára elengedhetetlen, hogy végiggondolják a diák kultúrájának jellegzetességeit egy probléma megoldásához, hiszen egy megoldás az egyik kultúrában elfogadhatatlan, míg egy másik kultúrában teljesen megfelelő, ha a társadalom vagy a kultúra kontextusában vizsgáljuk a kérdést. Lupe esetében a szülők viselkedése, elvárása talán teljesen elfogadott az ő kulturális értékrendjükhöz mérve. És ezt egy tanárnak tudnia és tisztelnie kell, mielőtt bármilyen véleményt megfogalmaz.

A témák megbeszélésén kívül a befogadó, reflektív nézőponttal rendelkező hallgatók gyakran lejegyezték gondolataikat, kétségeiket, amelyek az olvasmányaikból, a kurzusban bemutatott videók és beszélgetések kapcsán támadtak. Arról számoltak be, hogy mindezek egy kritikus gondolkodásra, reflexióra készítettek őket, és soraik éreztetik a gondolkodásmódjukban bekövetkezett változást. Az egyik amerikai hallgató elégedetlenségéről számol be, mert csak most döbönt rá, hogy a történelmi eseményeket elferdítve ismertették korábbi tanulmányai során:

Tegnap este néztünk egy videót a gyűlöletről, és az ország történelméről. Én ezekről sosem hallottam korábban a középiskolában. Mindig csak azt tanultuk, hogy milyen nagyszerű nemzet vagyunk. Nem emlékszem, hogy egyetlen tanár is beszélt volna a rasszizmusról vagy egyenlőtlenségekről. Biztos vagyok benne, hogy voltak olyan történelmi események, amelyekről a tanáraim beszélhettek volna. Ezek a problémák nem egyik napról a másikra szünetnek, és nem is tűnnek el hirtelen. Miért nem nyitotta fel senki a szemem, miért nem beszéltünk sosem arról, hogyan lehetne megoldani ezeket a problémákat?

A fenti idézet is mutatja a csoport legspecifikusabb jellegzetességét. Legtöbb hallgató kifejezte, hogy nézetei nem statikusak, és beszámoltak eseményekről, filmekről, olvasmányokról, amelyek kapcsán újragondolták korábbi nézeteiket egy-egy kisebbségi kérdéssről. Mindez összhangban áll Banks (2001) nézetével, miszerint a kultúrák sokszínűségének tanulmányozása egy állandó folyamat, amely szünet nélküli önvizsgálatot és reflexiót követel meg a résztvevőktől.

A féléves szakmai levelezés elemzése azt mutatja, hogy nemzetiségtől függetlenül a pedagógushallgatók között három jól elkülönülő nézőpont figyelhető meg a kisebbségi csoportok és tanárok szerepének megítélésével kapcsolatban. A vizsgálat által kimutatott nézőpontok megerősítik Richardson (1996) állítását, miszerint a pedagógus hallgatók egy kialakult, a kisebbségi kérdésekkel kapcsolatos vélemény-

rendszerrel kezdik tanulmányaikat a pedagógusképzőkben. Richardson továbbá (1996) a nézőpontok feltárására buzdít, valamint pedagógusképzők feladatákként jelöli meg egy olyan környezet kialakítását, ahol a hallgatók átgondolják és kritikusan közelítik meg saját és mások nézőpontját. A jelenlegi vizsgálat által feltárt nézőpontok széles skálája – az előítéletestől a befogadóig – azt jelzi, hogy a pedagógusképzés fontos feladata, hogy a hallgatókat megfelelően felkészítse a gyerekek hatékony és befogadó nevelésére.

A villanyposta, mint oktatási eszköz: előnyök és nehézségek

A vizsgálat másik kérdése volt, hogy mennyire hatékony a kultúrák közötti email levelezés, mint a pedagógusképzés egyik stratégiája. A hallgatók reflektív összefoglalója azt mutatja, hogy a résztvevők hasznos és hatékony tanulási módnak találták a kultúrák közötti szakmai email levelezést, ugyanakkor rámutattak néhány nehézségre is.

Előnyök és eredmények

Szinte valamennyi hallgató nagyra értékelte, hogy egy másik országbeli pedagógusjelölttel levelezhetett, és így autentikus forrásból szerezhet ismereteket egy másik kultúráról. Nagyszerűnek találták, hogy a “leghitelesebb forrásból nyertek új gondolatokat, ismereteket a világ másik végéről”. Az egyik amerikai hallgató leírta, hogy jó érzés volt látni, hogy milyen sok közös gondolata van partnerével:

A program kezdetekor sejtettem, hogy sok új dolgot fogok tanulni, de azt nem gondoltam, hogy az óceán túloldalán találok valakit, akinek hasonló nézetei, aggodalmai vannak. Jó volt tapasztalni, hogy országtól függetlenül a pedagógusoknak hasonló törekvéseik, és kérdéseik vannak.

A hallgatók egy része úgy érezte, hogy ez a levelezés egy sajátos alkalmat adott arra, hogy újragondolja, elemezze saját gondolait a kultúrák sokszínűségéről és a tanárok szerepéről. Ezt írják:

Miközben meséltem egy témáról a magyar partneremnek, a kérdéssel kapcsolatos saját gondolataim is letisztultak, kikristályosodtak.

Az esetleírások megvitatásakor mindig először végig kellett gondolnom alaposan az egészet, mielőtt válaszoltam a magyar partneremnek. Törekedtem arra, hogy tényleg úgy fogalmazzak, hogy soraim tükrözzék amit gondolok és érzek, ugyanakkor egy jó megoldást javasoljak a probléma megoldására.

A résztvevők demográfiai adataiból tudjuk, hogy a magyar diákok a főiskola tanulmányaik kezdeti szakaszában voltak, míg az amerikaiak legtöbbje már tanított és a másoddiplomáját szerezte. Ez a tapasztalatbeli különbség értéként jelentkezett, és az egyik magyar diák így ír erről:

Az amerikai partnerem nagyon barátságos, és türelmes volt, ő sokkal tapasztaltabb, mint én, így sokat segített a félév során. Sokat tanultam a levelezésünkből. Sokkal érdekesebb volt így tanulni új dolgokról, mint egy tankönyvet olvasgatva.

Az amerikai hallgató is érezte ezt a „mentor” szerepet:

Azt tervezzük, hogy a félév vége után is levelezni fogunk. Mivel én már egy ideje tanítok, remélem, hogy tudok neki segíteni olyan kérdésekben, amelyekkel ő még csak most ismerkedik.

Nagyra értékelték továbbá a magyar diákok, hogy anyanyelvi beszélővel gyakorolhatták az angol nyelvet írásban, és úgy érezték, hogy ez sokban hozzájárult az angol nyelvi készségeik fejlesztésében. Érdekes módon a program hasznosnak bizonyult az amerikai hallgatóknak is azon a területen, hogy néhányan rádöbrentek és kritikusan elgondolkodtak arról, hogy ők viszont nem beszélnek idegen nyelveket. Az egyik azt írja, hogy amikor ráébredt erre a hiányra, kellemetlenül érezte magát:

Kellemes meglepetés volt számomra, hogy a partnerem milyen jól tud angolul. Sokat írt arról is, hogy mennyire fontos idegen nyelveket beszélni, illetve mesélt a nyelvekről, amelyeket az anyanyelvén kívül beszél. Megkérdezte, hogy az angolon kívül én milyen nyelveket beszélek. Szégyelltem bevallani, hogy csak egy nagyon kicsit tanultam spanyolul, és semmi más nyelvet nem beszélek.

A program egy további előnye volt, hogy a magyar diákok technikai készségei – email küldés, internet és szövegszerkesztő program használat – jelentősen fejlődtek. A programot megelőzően alig néhányan használtak emailt, nagyon kevesen interneteztek, és szövegszerkesztőt sem kellett rendszeresen használniuk. Ahogy a hetek haladtak egyre könnyebben használták ezeket az újonnan elsajátított technikai készségeket.

Nehézségek és javaslatok

A számos előny és eredmény mellett, a hallgatók beszámoltak a nehézségekről és javaslatokat tettek a jövődó programok szervezéséhez és lebonyolításához. Két csoportba lehet sorolni az észrevételeiket, részben a felkészülés, ill. a lebonyolítás időszakára vonatkoznak.

Mivel a program fő témája a kisebbségi csoportokhoz való viszonyulás és a befogadó pedagógia volt, a magyar hallgatók úgy érezték, hogy egy téma-előkészítő szakasz segítette volna őket, hogy ismerősebbek legyenek ezek a kérdések. Úgy érezték, hogy megelőző tanulmányaik során ezek a kérdések nem kerültek elő. Mindkét ország hallgatói javasolták egy eseménynaptár használatát (feltüntetve a szüneteket, tanítási gyakorlatokat), amely tájékoztatna az esetleg elmaradó emailek okáról. Például: a kéthetes tanítási gyakorlaton a magyar diákok nem voltak számítógép közelben, leveleiket csak késéssel tudták elküldeni ebben az időszakban, az amerikai diákok aggódtak, hogy nem hallottak a partnerükről.

A program lebonyolítását illető nehézségek közül az egyik legtöbbet említett az volt, hogy a magyar diákok nagyon korlátozott ideig használhatták a számítógépeket. Mindössze hetente 45 percük volt professzorukkal a számítógépes teremben, és ez volt az az idő, mikor elolvasták és megválaszták a leveleket. Az alkalmankénti technikai gondok és a nyelvi nehézségek miatt ez az idő sokszor kevésnek bizonyult.

Néhányan jelezték továbbá (mind amerikai és magyar diákok), hogy szerettek volna több rugalmasságot a témák megválasztásában, és érdeklődésüknek megfelelően esetleg több levelet is váltani egy témáról. Az egyik amerikai diák megjegyezte, hogy a személyes kapcsolatok ütemének kiszámíthatatlansága miatt a heti témák helyett jobb lenne a rugalmas tématervezet.

Nem tetszett, hogy követnünk kellett a heti menetrendet a témák megvitatásában. Mindig „bűnösnek” éreztem magam, amikor más témáról beszélgettünk, mint a tervezett heti téma. Szerintem jobb lenne csak egy ajánlott témajegyzet, és a partnerünkkel való barátság alakulásától függően mi választhatnánk mikor, miről beszélgettünk.

Néhány hallgató megemlítette, hogy furcsa volt személyes és szakmai dolgokról ilyen mélységben beszélgetni, anélkül, hogy ismernék egymást korábbról, és javasolták a fényképcserét, hogy jobban el tudják képzelni partnerüket. Végül, egyöntetűen valamennyi hallgató kifejezte, hogy hasznosnak találták az esetleírások megbeszélését, és a jövőbeli programokban több ilyen esetleírás használatát javasolták.

Ez a program 2002 tavaszán kísérleti jelleggel indult, korábbi hasonló szakmai eszmecsere tanulmányok alapján (Lelong & Fearey-Sander, 1999; Shih & Cifuentes, 2001). A gondos tervezés ellenére számos nehézség csak menet közben derült ki, és a hallgatók reflektív összefoglalója is sokban hozzájárult, hogy az elkövetkezendő években a programokat már mindezek tükrében szerveztük. A technikai nehézségeket, a számítógéphez való hozzáférést intézeti szinten orvosoltuk. A tématervezést, a határidőket próbáltuk igazítani a hallgatók igényeihez. Több hallgató jelezte, hogy személyes szinten tovább folytatják a levelezést, és talán egymás látogatására is sor kerül. Mindez azt sugallja, hogy a program elérte célját, az előnyök és az eredmények túlsúlyban voltak a nehézségekkel szemben. A jelenlegi vizsgálat eredménye alátámasztja, hogy a modern korban az email az egyik módja annak, hogy a különböző kultúrákban élők megismerjék egymás álláspontját, és törekedjenek egymás jobb megértésére, illetve önvizsgálatra.

Javaslatok pedagógusképző programoknak

Mindkét ország hallgatói számára hasznosnak tűnt a szakmai beszélgetés a technika segítségével. A program során a nemzetközi levelezőpartnerek megismerkedtek a másik ország kultúrájával, hagyományaival és oktatási-nevelési rendszerével. A tudásanyagon kívül lehetőségük nyílt, hogy beszélgessenek a kultúrák, nyelvek,

vallások, társadalmi helyzetek sokszínűségéről, és azok hatásáról az oktatásban, valamint átgondolják nézeteiket ezekkel kapcsolatban. A program elemzése arra is rámutatott, hogy számos hallgató nem rendelkezik olyan készséggel és hozzáállással a kultúrák sokszínűségéhez, ami elengedhetetlen lenne a befogadó nevelést megvalósító pedagógus számára. Mindezek alapján, javasoljuk, hogy a pedagógusképző programok biztosítsanak lehetőséget a pedagógusjelölteknek, hogy e programhoz hasonló kultúrák közti kommunikációban vehessenek részt. A nyelvtanulás széles elterjedése és a modern technika számos módot ajánl arra, hogy kollégák a világ bármely pontjáról egy elmélyült szakmai tapasztalatcserében vegyenek részt, anélkül, hogy elhagynák otthonukat.

A levelezőpartnerek eltérő tanítási tapasztalata egy nagyon értékes helyzetet teremtett. Ebben a helyzetben a résztvevőknek törekedni kellett, hogyan formázzák meg gondolataikat, kérdéseiket, és válaszaikat. Továbbá a tapasztaltabb kollégák alkalmat kaptak a mentori szerep gyakorlása egy olyan helyzetben, amikor a kulturális különbségeket, mint fontos tényezőt is számításba kellett venni. A pedagógus szakmában gyakori ez a szereposztás, és ez a program jó felkészítésnek bizonyult arra is, hogy hogyan működjenek hatékonyan együtt kollégákkal az esetleges kulturális eltérések ellenére is.

A program egyik legkedveltebb és leghasznosabbnak ítélt része az esetleírások megbeszélése. Mindez azt sugallja, hogy a pedagógusképzők különböző óráin, de különösen a kultúrák, nyelvek sokszínűségével foglalkozó kurzusokon az esetmegbeszélések kritikus és reflektív gondolkodásmódra ösztönzik a hallgatókat. Eltérően a tiszta elméleti megközelítésektől a valós életből vett esetek megbeszélése egy mélyebb elemzésre, önreflexióra készíteti a jövő tanárait. Összességében a vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a technika használata a kultúrák közötti szakmai párbeszéd kialakításában egy ígéretes tanítási módszer a pedagógusképzésben.

Felhasznált irodalom

- Allport, G. W. (1979). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Banks, J. A. (2001). *Cultural diversity in education: Foundations, curriculum, and teaching*. Boston: Allyn & Bacon.
- Cifuentes, L. & Shih, Y. (2001). Teaching and learning online: A collaboration between U.S. and Taiwanese students. *Journal of Research and Computing in Education*. 33. (4). 456-474.
- Empowering ESOL teachers: An overview*. (2000). Florida Atlantic University

- Multifunctional Resource Center and the Florida Department of Education, Division of Human Resource Development. Tallahassee, FL.
- Ganter, M. W. (1997) Lessons learned from my students in the barrio. *Educational Leadership*, 54(7), 44-45.
- Glaser, B.G., & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Lelong, P. & Fearnley-Sander, M. (1999). E-mail Communities – A story of collaboration between students in Australia and Indonesia. *The Social Studies*. 90 (3). 114-120.
- Mason, T. C. (1997). Urban field experience and prospective teachers' attitudes toward inner-city schools. *Teacher Education Quarterly*, 24(3), 29-40.
- McCall, A. L. (1995). Constructing conceptions of multicultural teaching: Preservice teachers' life-experiences and teacher education. *Journal of Teacher Education*, 46, 340-350.
- Schofield, J. W. (1986). Causes and consequences of the colorblind perspective. J. F. Dovidio & S. L. Gaertner (Eds.), *Prejudice, discrimination, and racism* (pp. 231—253). San Diego, CA: Academic Press.
- Richardson, V. (1996). The role of attitude and beliefs in learning to teach. In J. Sikula, T. Buttery, & E. Guyton (Eds.), *Handbook of research on teacher education*. (2nd ed., pp.102-119). New York: Macmillan.
- Rosenthal, R., & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom: Teacher expectation and pupils' intellectual development*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.
- Shih, Y. & Cifuentes, L. (2001). One tale of why and how to teach and learn online internationally. *TechTrends*. 45 (6). 8-13.
- Xu, H. (2000). Preservice teachers integrate understanding of diversity into literacy instruction: an adaptation of the ABC's model. *Journal of Teacher Education*, 51, 135-142.

Magyar Aliz

A JÁSZJÁKÓHALMÁRÓL ELSZÁRMAZOTTAK BARÁTI TÁRSASÁGA

2000 májusában az akkori polgármester, Fodor István Ferenc összehívta a Jákóhálmáról elkerült embereket, hogy egy ünnepi műsorral és ebéddel lássa vendégül őket. Ekkor vetődött fel a gondolat, hogy a már létező jász baráti körök mintájára létre kellene hozni a Jákóhálmáról elszármazottak egyesületét is.

Fodor István Ferenc engem kért meg a szervezésre, amit én rögtön el is kezdtem azzal, hogy azoktól a jelenlévőktől, akik támogatták a tervet elkértem a címüket, s alig két hónap múlva 2000. július 15-én tízen összejöttünk Budapesten, és megalapítottuk a Jászjákóhálmáról Elszármazottak Baráti Társaságát, röviden: a JÁKOB-ot. Az alapító tagok között üdvözölhettük Laki Ida művésznőt és Szabó Szabolcs rajzfilmrendezőt, akik mindketten a falu szülöttei. Felkértük őket a Baráti Társaság tiszteletbeli elnökeinek. Az akkori tízes létszám mára már 85 főre nőtt.

Az Alapító Okiratban célul tűztük ki, hogy felkutassuk és összehozzuk az ország különböző részein élő jákóhalmiakat, visszavezessük őket szülőfalujukba, új kapcsolatokat építve ki az otthoniakkal.

Nem határoztunk meg nagy célokat, csak jól akartuk érezni magunkat együtt, és segíteni akartuk a falunkat. Elhatároztuk azt is, hogy minden évben valamilyen támogatást nyújtunk Jákóhálmának.

A feladatok aztán adták magukat, hiszen már az első évben, megalakulásunk után egy hónappal bekapcsolódtunk az Önkormányzat és a Honismereti szakkör által kezdeményezett Laki Ida kiállítás rendezésébe. Sikerességét mutatja, hogy a Laki Ida Képtár ma is látogatott, eddig kb 9000-en nézték meg.

A következő évben, 2001-ben – felbuzdulva a Laki Ida kiállítás sikerén – a Honismereti Szakkörrel együtt megrendeztük Horváth István helybéli autodidakta festő kiállítását.

Ebben az évben kapta meg Jákóhalma a millenniumi zászlót, és a JÁKOB egy dalt ajánlott fel a műsor színesítéséhez.

2002-ben Jászjákóhálmán volt a Jászok Világtalálkozója, aminek előkészítésében és lebonyolításában is szerepet vállaltunk.

Önállóan szerveztük meg Szabó Szabolcs kiállítását, melynek megnyitójáról beszámolt a Duna TV is. A megnyitón hangzott el először a Jászmagyarok c. dal, melyet erre az alkalomra írtam, és Jákóhálmának ajánlottam.

A Mária kertben a régi kút helyére egy csobogót építettünk közösen az iparosokkal, és ezt ajándékoztuk a falunak a Világtalálkozó emlékére.

2003-ban két emléktáblát avattunk. Az egyiket az Iparoskörrel és a Honismereti

Magyar Aliz

A JÁSZJÁKÓHALMÁRÓL ELSZÁRMAZOTTAK BARÁTI TÁRSASÁGA

2000 májusában az akkori polgármester, Fodor István Ferenc összehívta a Jákóhálmáról elkerült embereket, hogy egy ünnepi műsorral és ebéddel lássa vendégül őket. Ekkor vetődött fel a gondolat, hogy a már létező jász baráti körök mintájára létre kellene hozni a Jákóhálmáról elszármazottak egyesületét is.

Fodor István Ferenc engem kért meg a szervezésre, amit én rögtön el is kezdtem azzal, hogy azoktól a jelenlévőktől, akik támogatták a tervet elkértem a címüket, s alig két hónap múlva 2000. július 15-én tízen összejöttünk Budapesten, és megalapítottuk a Jászjákóhálmáról Elszármazottak Baráti Társaságát, röviden: a JÁKOB-ot. Az alapító tagok között üdvözölhettük Laki Ida művésznőt és Szabó Szabolcs rajzfilmrendezőt, akik mindketten a falu szülöttei. Felkértük őket a Baráti Társaság tiszteletbeli elnökeinek. Az akkori tízes létszám mára már 85 főre nőtt.

Az Alapító Okiratban célul tűztük ki, hogy felkutassuk és összehozzuk az ország különböző részein élő jákóhalmiakat, visszavezessük őket szülőfalujukba, új kapcsolatokat építve ki az otthoniakkal.

Nem határoztunk meg nagy célokat, csak jól akartuk érezni magunkat együtt, és segíteni akartuk a falunkat. Elhatároztuk azt is, hogy minden évben valamilyen támogatást nyújtunk Jákóhálmának.

A feladatok aztán adták magukat, hiszen már az első évben, megalakulásunk után egy hónappal bekapcsolódtunk az Önkormányzat és a Honismereti szakkör által kezdeményezett Laki Ida kiállítás rendezésébe. Sikerességét mutatja, hogy a Laki Ida Képtár ma is látogatott, eddig kb 9000-en nézték meg.

A következő évben, 2001-ben – felbuzdulva a Laki Ida kiállítás sikerén – a Honismereti Szakkörrel együtt megrendeztük Horváth István helybéli autodidakta festő kiállítását.

Ebben az évben kapta meg Jákóhalma a millenniumi zászlót, és a JÁKOB egy dalt ajánlott fel a műsor színesítéséhez.

2002-ben Jászjákóhálmán volt a Jászok Világtalálkozója, aminek előkészítésében és lebonyolításában is szerepet vállaltunk.

Önállóan szerveztük meg Szabó Szabolcs kiállítását, melynek megnyitójáról beszámolt a Duna TV is. A megnyitón hangzott el először a Jászmagyarok c. dal, melyet erre az alkalomra írtam, és Jákóhálmának ajánlottam.

A Mária kertben a régi kút helyére egy csobogót építettünk közösen az iparosokkal, és ezt ajándékoztuk a falunak a Világtalálkozó emlékére.

2003-ban két emléktáblát avattunk. Az egyiket az Iparoskörrel és a Honismereti

Szakkörrel közösen az Iparoskör alapító tagja és első elnöke, Fejes János szülőházán, születésének 110. évfordulóján, a másikat a Honismereti szakkörrel az időközben elhunyt Szabó Szabolcs /aki Jákóhalma díszpolgára is volt/ szülőházán.

2004-ben Szabó Szabolcs posztumusz kívánságának eleget téve Emlékkiállítást rendeztünk Debrecenben – ahol szülei sírjába temették – a helyi Önkormányzat támogatásával. A kiállításon a Vízipók ismert figurái mellett eddig nem látott rajzait, rajzfilmterveit (Vörös Rébék) is bemutattuk a közönségnek. Ezt a kiállítást is, akárcsak a többi, nagy szeretettel és hozzáértéssel Czuk Ferenc rendezte.

Ugyanebben az évben egy megemlékezést tartottunk a falu Fő terén az 1944. október 30-i szovjet légitámadás polgári áldozatainak emlékére, melyre meghívtuk a falu lakosait is. A megható megemlékezés után virággal és mécsesekkel borítottuk el a teret, leróva kegyeletünket az ártatlanul elesettekért.

A megemlékezés után tartottuk meg a Polgármesteri hivatal dísztermében annak a könyvnek a bemutatóját, amely ezt a szomorú eseményt dolgozta fel a falubéliek visszaemlékezései alapján, és amelyet Farkas Kálmán történelemtanár tagunk foglalt keretbe, bemutatva a történelmi hátteret is. A könyv címe: Egy tragikus nap története.

A felsorolt éves kiemelt programok mellett már megalakulásunkkor felvettük a kapcsolatot a jákóhalmi civil szervezetekkel, és közös összejöveteleket szerveztünk: a Kertbarátokkal növény csereberét, süteménykóstolót, a Honismereti Szakkörrel kutatómunkát, emléktábla avatásokat, az Iparoskörrel egész napos együttlétet Házaspárok találkozója címen; a JÁKOB nyugdíjasok egy közös ebédén találkoztak a jákóhalmi Nyugdíjas Klub tagjaival.

Hat civil szervezettel 13 közös programunk volt Jákóhalmán az öt év alatt. Ezen kívül minden évben Jákóhalmán tartottuk meg a kerek évfordulósok közös ünnepét, melyre a jákóhalmi kerek évfordulókat is meghívtuk. Meglátogattuk és virággal köszöntöttük a legidősebb jákóhalmi polgárt.

De nem csak Jákóhalmán találkoztak az elszármazottak, hanem Budapesten, Jászberényben, Szolnokon, Egerben, Hatvanban, Városlődön, Debrecenben és Székesfehérváron az ott élő elszármazottak által szervezett programokon: pl a 38-as születésűek találkozója, szeptemberiek találkozója, közös Mária névnap. Az alapító tagok is összejönnek minden évben más-más alapító tagnál. Az öt év alatt 12 ilyen Jákóhalmán kívüli találkozóznk volt.

A programokon és a baráti kapcsolatok ápolásán túl anyagi támogatást is nyújtottunk a temetői parkoló kialakításához, a templom oldallépcsőjének javításához, a II. világháborús emlékmű restaurálásához, az I. világháborús emlékmű kovácsoltvas kerítésének megjavításához, bokrok, virágok vásárlásához a parkokba, a templom székeinek javításához. Az 5 éves jubileumunk megünneplésére már év eleje óta készültünk, megtervezve és elosztva a feladatokat. Rajz-és elbeszélésírás versenyt hirdettünk az iskolásoknak, és Ki mit tud a JÁKOB-ról? címmel egy

vetélkedőt. Összegyűjtöttük és kiadványba rendeztük a JÁKOB-tagok önéletrajzát, amit az ünnepre meg is jelentettünk.

Régi fotók gyűjtését hirdettük meg az elszármazottaknak és a falubelieknek. Az összegyűlt majdnem ötszáz fotóból válogattunk a kiállításunkra. Az ünnepi műsort az elszármazottak adták, de a végén a Jászmagyarok c. dal éneklésébe bekapcsolódtak a jákóhalmiak is. A műsorban értékeltük a pályázatokon résztvevő gyerekek teljesítményét, és átadtuk az okleveleket, ill. a jutalmakat. A műsor után nyitottuk meg a fotókiállítást, ahol 10 tablón témakörönként mutattuk be a régi fotókat. (A legrégebbi családi fotó 1889-ből való.) Ezután egy sétára hívtuk meg vendégeinket. Először az Elszármazottak fájához, melyet alapításunk évében ültettünk, és jelképként – minden város nevében, ahonnan JÁKOB-tag van (21 település) – egy-egy színes szalagot kötöttünk fel az ágakra. A tér másik oldalán megkoszorúztuk Szabó Szabolcs emléktábláját, majd a Mária kertben a csobogónál egy emlékkövet lepleztünk le, melyre felvésettük a csobogó építésének idejét. Ezután visszatértünk a Gazdakörbe, ahová ünnepi ebédre hívtuk meg vendégeinket.

A meghívott jász baráti körök elnökeivel beszélgetve felmerült az az ötlet, hogy minden évben össze kellene jönni a jász baráti társaságok elnökeinek egy kis eszmecsereére, ill. meg kellene alakítani a Jász Baráti Körök Fórumát. Az ebéd utáni tréfás sportvetélkedővel ért véget a jubileumi nap, ami a résztvevők szerint is nagyon jól sikerült, megérte tehát azt a sok-sok munkát, amit az előkészületekbe és a lebonyolításba fektettünk. Emlékezetes marad mind az elszármazottak, mind a vendégek számára.

Ha visszatekintek az eltelt öt évre, és összevetem a megalakulásunkkor kítűzött célokkal – amit az Alapító Okiratban is megfogalmaztunk –, elmondhatom, hogy azon az úton haladunk, amit kítűztünk magunknak: felkutattuk egymást, mi szétszóródott jákóhalmiak, találkoztunk az otthon maradottakkal, felélesztettük a régi kapcsolatokat, új barátságok szövődtek – visszataláltunk a gyökereinkhez. Jáköhalma újra haza vár...

Szűcsné Kövér Szilvia

JÁSZBOLDOGHÁZA CIVIL TÁRSADALMÁNAK BEMUTATÁSA

A településen jelenleg 8 önálló jogi státusszal rendelkező civil szerveződés ténykedik különböző értékek mentén.¹ 7 egyesület, valamint 1 alapítvány tömöríti magába az összesen több mint 300 főt, akik tagként vesznek részt az egyesületek és az alapítvány munkájában. A segítőkkel együttesen ez a szám ennek a sokszorososa. Tevékenységük többnyire kiterjed Boldogháza egész lakosságára. Több egyesület tevékenysége évtizedekre nyúlik vissza, legtöbbjük azonban a rendszerváltást követően, főként 2000 tájékán alakult, vagy ekkor vált működésük hivatalossá a bírósági bejegyzéssel. A következőkben egyenként mutatom be a községben működő szervezeteket.

Jászboldogháza Község Önkéntes Tűzoltó Egyesület

A község 1946-os alakulását követő harmadik évben, 1949-ben kezdte meg működését. Alapításának célja a segítségnyújtás, illetve veszélyhelyzetben védelem biztosítása tűzkár, elemi csapás, beomlás vagy baleset esetén. A kárfelszámolási, tűzmegelőzési és katasztrófaelhárító munkájukat 1998-tól közhasznúként végzi a társaság. A tagok sok esetben nyújtottak már segítséget a lakosoknak, pl. belvív és tüzesetek során.

Jelvényükön stilizált tűzoltó jelképek mellett tűzoltósisak, keresztbe helyezett bontóbaltá látható, fölötté az „Önkéntes Tűzoltóság”, alatta pedig a „Jászboldogháza” felirat olvasható.

Az egyesület irányító testületét az elnök, a titkár, a parancsnok, a parancsnokhelyettes, pénzügyi, valamint gazdasági vezetők alkotják. Emellett 3 fős számláló bizottság is működik a szervezeten belül. A tagok létszáma 36 fő, közöttük az elmúlt évtől kezdve szépszámu fiatal található. A helyi szervezet tagja a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tűzoltó Szövetségnek.

Az egyesület technikai eszközei: egy Csepel tűzoltó gépkocsi felszerelve, üzemképes állapotban, egy Honda 600 l-es vízszivattyú, valamint védőfelszerelések, védőruhák. Az idei évben községi adakozásnak és önkormányzati támogatásnak köszön-

¹ A dolgozat összeállításához nyújtott segítségéért ezúton is szeretném köszönetemet kifejezni Főzer Tibornak, Gömöri Bélának, Gömöri Mihálynénak, Joó Kovács Balázsnak, Matók Péternek, Mészáros Bélánénak, Orczi Imrénének, Szűcs Gergelynek, Szűcs Lajosnak, Takács Lászlónak, Túrörczi Bélának, Vadkerti Tivadarnak, valamint Veliczky Józsefnének.

Szűcsné Kövér Szilvia

JÁSZBOLDOGHÁZA CIVIL TÁRSADALMÁNAK BEMUTATÁSA

A településen jelenleg 8 önálló jogi státusszal rendelkező civil szerveződés ténykedik különböző értékek mentén.¹ 7 egyesület, valamint 1 alapítvány tömöríti magába az összesen több mint 300 főt, akik tagként vesznek részt az egyesületek és az alapítvány munkájában. A segítőkkel együttesen ez a szám ennek a sokszorososa. Tevékenységük többnyire kiterjed Boldogháza egész lakosságára. Több egyesület tevékenysége évtizedekre nyúlik vissza, legtöbbjük azonban a rendszerváltást követően, főként 2000 tájékán alakult, vagy ekkor vált működésük hivatalossá a bírósági bejegyzéssel. A következőkben egyenként mutatom be a községben működő szervezeteket.

Jászboldogháza Község Önkéntes Tűzoltó Egyesület

A község 1946-os alakulását követő harmadik évben, 1949-ben kezdte meg működését. Alapításának célja a segítségnyújtás, illetve veszélyhelyzetben védelem biztosítása tűzkár, elemi csapás, beomlás vagy baleset esetén. A kárfelszámolási, tűzmegelőzési és katasztrófaelhárító munkájukat 1998-tól közhasznúként végzi a társaság. A tagok sok esetben nyújtottak már segítséget a lakosoknak, pl. belvív és tüzesetek során.

Jelvényükön stilizált tűzoltó jelképek mellett tűzoltósisak, keresztbe helyezett bontóbaltá látható, fölötté az „Önkéntes Tűzoltóság”, alatta pedig a „Jászboldogháza” felirat olvasható.

Az egyesület irányító testületét az elnök, a titkár, a parancsnok, a parancsnokhelyettes, pénzügyi, valamint gazdasági vezetők alkotják. Emellett 3 fős számláló bizottság is működik a szervezeten belül. A tagok létszáma 36 fő, közöttük az elmúlt évtől kezdve szépszámú fiatal található. A helyi szervezet tagja a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tűzoltó Szövetségnek.

Az egyesület technikai eszközei: egy Csepel tűzoltó gépkocsi felszerelve, üzemképes állapotban, egy Honda 600 l-es vízszivattyú, valamint védőfelszerelések, védőruhák. Az idei évben községi adakozásnak és önkormányzati támogatásnak köszön-

¹ A dolgozat összeállításához nyújtott segítségéért ezúton is szeretném köszönetemet kifejezni Főzer Tibornak, Gömöri Bélának, Gömöri Mihálynénak, Joó Kovács Balázsnak, Matók Péternek, Mészáros Bélánénak, Orczi Imrénének, Szűcs Gergelynek, Szűcs Lajosnak, Takács Lászlónak, Túróczi Bélának, Vadkerti Tivadarnak, valamint Veliczky Józsefnének.

hetően egy a meglévőnél korszerűbb, felszerelt IFA tűzoltó gépjármű megvásárlására kerülhetett sor.

Jászboldogházi Községi Sportegyesület

1962-ben - az akkor még termelőszövetkezeti labdarúgó csapat - jegyeztette be magát 15 igazolt játékoskal és 45 pártoló taggal. Remek eredményeket ért el az egyesület, labdarúgásban megyei II., később megyei I. osztályban is eredményesen szerepeltek. Később sakk-, valamint kézilabda-szakosztály is alakult. Mindkét sportágban remekeltek a község sportolói, leányaink a megyei bajnokságok sikeres szereplését követően egy alkalommal az NB III-as szereplést is kivívták maguknak.

Jelenleg kizárólag a labdarúgással foglalkoznak versenyszerűen a sportoló tagok, akiknek a száma mintegy 40 főre tehető. Közülük 8 igazolt játékos jár a környező településekről, Portelekről és Jászberényből. Az egyesület elnöklete és pártolói még szép számban kiegészítik a tagságot, így mintegy 50 fő tevékenykedik a fiúk sikerei érdekében. Csapatunk jelenleg a megyei II. osztályban játszik, és az elmúlt szezonban elsősorban az ifi csapat sikerei miatt hosszú évek elteltével ismét nagyon látogatottá és kedvelt időtöltésévé vált a helyieknek a focimeccs látogatása. Mintegy 150 fős nézősereg gyűlt össze az ifi csapat utolsó, bajnokavató mérkőzésén.

Önkormányzati támogatással a csapat már évek óta részt vesz egy „hosszú hétvégén”, amit Bogácson töltenek el, és ami nagymértékben hozzájárul a csapat közösségi szellemének kialakításához. Minden évben nagy esemény az évszáró bankett is, ahol közös vacsora keretében ünneplik sikerüket a játékosok és az edzők, valamint a pártoló tagok. Kétévente kerül megrendezésre Boldogházán a Sportbál, amire az egyesület jellegénél fogva mindig nagyon sok fiatal látogat el. Bevétele jelentős támogatást jelent a focistáknak az előttük álló évadhoz.

Nagy költségekkel jár a bajnokságban való részvétel, ám eddig a helyi önkormányzat mellett mindig akadtak támogatók, akik biztosítani tudták az ehhez szükséges összegeket.

Boldogházi Gyermekekért Alapítvány

A Jászboldogházi Általános Iskola és Óvoda hatékonyabb és korszerűbb működtetésére, minél szélesebb körű lehetőségek biztosítására alapították 1991-ben. „Nem lehet úgy szeretni, hogy nem teszünk semmit azokért, akiknek szükségük van segítségünkre.” Teréz anya gondolata vezérelte az alapítókat, amikor a boldogházi gyerekek érdekében megkezdték tevékenységüket. A tagok szeretnék minél gazdagabb tartalommal megtölteni a gyermekek életét ezen a mintegy 1800 fő lakosú kistérségen a helyi erők mozgósításával, hiszen az állami normatíva sokszor a nemes célokhoz kevésnek bizonyul.

Kiemelt feladatának tekinti az alapítvány az idegen nyelv és a számítástechnika oktatásának támogatását. Kezdetől fogva érezhető a helyi lakosok segítségnyújtása mellett a Jászboldogházáról elszármazottak gondoskodása is. Évente támogatók százai ajánlják fel személyi jövedelemadójuk 1%-át, és több alkalommal érkezik átutalás az alapítvány bankszámlaszámára is.

Az alapítvány által kezelt összegekből a 7. és 8. osztályban csoportbontásban tanulják a gyerekek az angol nyelvet. 14 éve annak, hogy iskolánkban – tanévenként 6 alkalommal – színvonalas hangverseny kerül megrendezésre. A gyerekek megismerhetik a zenetörténet klasszikusait, közvetlen közlelől láthatják, hallhatják a különböző hangszereket. Vidám színelőadások, csillagász, geológus beszámolóok, bemutatók teszik színesebbé a gyerekek mindennapjait. Lehetőség ad az alapítvány tánc és dzsesszbalett elsajátítására. Fennállása óta már két alkalommal újították fel a számítógépparkot, biztosítják az Internet hozzáférést, ezen kívül támogatták az ún. „Menyhárt-terem” kialakítását is. Mobilizálható számítógép és projektor áll a nevelők rendelkezésére, melyek segítségével lehetőség van a legkorszerűbb oktatási eszközök alkalmazására az oktatásban. Az alapítvány távlati tervei között szerepel az iskola és óvoda udvarának felújítása, korszerű játékokkal való felszerelése.

Polgárórség

1996-ban alakult, 17 alapító taggal, jelenleg pedig 52 tagot tartanak nyilván. Megalakulása idején az egyesület fő célja az volt, hogy a településen előforduló bűncselekményeket megelőzze. Tevékenységéhez az önkormányzat nyújtott támogatását, mind anyagilag, mind pedig együttműködési megállapodás keretében. Együttműködési megállapodást kötött a rendőrséggel, hiszen a fent megjelölt cél közös volt. Az egyesület megalakulásától kezdve tagja a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Polgárőr Szövetségnek, illetve az Országos Polgárőr Szövetségnek is.

1998. évtől az egyesület közhasznú szervezetként működik, mely lehetőséget ad arra, hogy az 1 %-os felajánlásokat és egyéb támogatásokat a szervezet megkaphassa.

A helyi lakosság kezdetől fogva jó szívvvel fogadta az egyesületet. Működését támogatta mind anyagilag, mind erkölcsileg. Észrevételeivel, jelzéseivel célirányosabbá tette az érdekükben végzett munkát.

Az egyesület taglétszáma évről-évre emelkedett. Elmondható, hogy nagy elhivatottsággal és megszállottsággal végzik bűnmegelőző munkájukat szinte az év minden napján, térítésmentesen, időt és energiát áldozva annak érdekében, hogy településünk nyugodt, kiegyensúlyozott, bűncselekményektől mentes legyen.

Az egyesület működésének anyagi és technikai háttere biztosított. Rendelkezik URH adóvevő készülékekkel, illetve a szolgálat ellátásához szükséges egyéb felszerelésekkel. 2004. évtől pedig szolgálati gépkocsi is rendelkezésükre áll. Ezeknek a felszereléseknek a megléte köszönhető Jászboldogháza Önkormányzatának, a településen működő gazdálkodó szervezeteknek, illetve a lakosságnak.

Az egyesület közössége aktívan részt vesz a község mindennapi életében, rendezvények szervezésében és biztosításában is. Mindennapi munkájukkal nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Jászboldogháza területén a bűncselekmények száma nagymértékben csökkent, annak ellenére, hogy megyehatáron helyezkedünk el, ahol általában jelentős az utazó bűnözés.

Faluvédő és Szépítő Egyesület

1999-ben kezdte meg működését 15 fővel. Létszáma mára meghaladja a 100 főt. A tagok az elnök szavait idézve „jó szellemiségű, egységes gondolkodású, lelkes munkatársak, akik rendületlenül, odaadóan végzik munkájukat”.

Tevékenységük a közösségért végzett önzetlen munkán alapul – vallják - melynek célja, hogy olyan fejlesztéseket hajtsanak végre, amelyek következtében lakóhelyünk egyre vonzóbbá és érdekesebbé válik. További célként fogalmazta meg az egyesület, hogy tevékenységük segítse a település építészeti és természeti értékeinek megőrzését, korszerű, esztétikus fejlesztését. Ápolja a lakóhely hagyományait, erősítse a lakosság szeretetét, ragaszkodását a szülőfalu iránt.

Jászboldogháza 2006-ban ünnepli önálló községgé alakulásának 60. évfordulóját. Az eltelt idő a település életében nem sok, mégis jelentős változásokat hozott. Külsejének átalakulásához a faluszépítők munkája is hozzájárul.

Az egyesület működését három fő irányvonal határozza meg:

- a kulturális örökség megóvása,
- a kulturális tevékenység,
- és a környezetvédelem.

Kiemelt feladatok, fontosabb értékteremtő munkák az elmúlt 5 évben:

- szponzor és pályázat segítségével nagy értékű játszótér kialakítása, természetes anyagok felhasználásával, szükség esetén a játékok karbantartása, újrafestése;
- kőkeresztek restaurálása pályázatokkal, a Szt. Vendel-tér kialakítása;
- fásítási program: Vasút u., temető, Takarékszövetkezet, templomkert;
- „Boldog” Találkozó szervezése, azonos nevű települések részvételével – kulturális seregszemle;
- fából faragott virágtartós utcajelző táblák elhelyezése a település utcáin, szoros együttműködésben az önkormányzattal;
- vízvezető csatorna felett fából faragott hídkorlát készítése;
- harangláb elkészítése szponzor segítségével, körülötte virágosítás;
- iskolások bevonásával szemégyűjtés a település tisztán tartására;
- évente a strandfürdő területének szezonkezdő takarítása;
- a település virágosítása, virágpalánták beültetésével, virágágyások kialakítása a település több pontján;
- ácsolt virágládák készítése és elhelyezése középületek, vagy lakóházak előtt;

- új buszmegálló kialakítása, pihenőpadok elhelyezése, virágosítás;
- 2 tulipánfa elhelyezése a legforgalmasabb helyeken.

Ezeknek a munkáknak a nagy része csak az önkormányzat közreműködésével valósulhatott meg.

Tapasztalatszerzés és kapcsolatépítés a célja annak, hogy a Város- és Faluvédők Szövetsége által rendezett országos találkozókra lehetőség szerint évente delegálnak tagokat.

Országúti Keselyűk Motorkerékpáros Klubja

A régóta közösen motorozó helyi fiatalok egy csoportja 1996-ban határozta el, hogy egységes megjelenéssel, colorral (=embléma, felvarró) fejezi ki összetartozását. Ekkor vette fel a társaság a *CONDORS OF THE ROAD M.C.* nevet. Hosszas tervezgetés után 1999-ben szervezték meg első programjukat, egy motoros találkozót, akkor még Portelken. A családi hangulatú találkozó sikerén felbuzdulva már a folytatáson gondolkodtak a szervezők. A következő évtől kezdődően Jászboldogházán, a községi strandfürdön kerül megrendezésre a program. A negyedik sikeres találkozót követően fogalmazódott meg az igény, hogy a szervezet hivatalosan is bejegyeztesse magát. Ezzel a motoros társadalomban is elismertté váltak, és 2002-ben már az *Országúti Keselyűk Motorkerékpáros Klub* keretein belül került sor a találkozó megrendezésére. Nevüket a jogszabályi előírásoknak megfelelően magyarosították, ám motoros berkeken belül máig az eredetileg választott nevüket használják.

Az egyesület céljául tűzte ki, hogy ismert klubokkal összefogva bővítsék a magyarországi motoros rendezvények körét, azok programjait összehangolva valósítsák meg. Fontos esemény az egyesület életében a közös fellépés, az egységes megjelenés is az ország többi klubjának rendezvényein, ami magában foglal például motoros találkozókat, motorszépségversenyeket, motor-, ill. alkatrészbörzéket, koncerteket, vagy éppen jótékonyági túrát.

Az alapító tagok mintegy tízen voltak a megalakulás évében. A tagság összetétele változott ugyan, ám a létszám azóta sem nőtt, mivel a klub tagjává váláshoz nem elég a motorok és a szabadság szeretete. Mindez kötelezettségekkel és kemény munkával jár. Először is meg kell ismerkedni a klubtagokkal, közösen részt kell venni motoros rendezvényeken, valamint a klub programjainak szervezésében. Ezután jelölheti a tagság a jelöltet sorai felvételébe. Emellett alapfeltétele a tagságnak a minimum 500 cm³-es motorkerékpár. A tagság hetente tart összejöveteleket egy saját maguk által felújított önkormányzati épületben.

Az idei 2005-ös évben a legnagyobb esemény a helyi klub életében természetesen a 7. Motoros találkozó megrendezése volt. Az évről-évre egyre bővülő programkínálat egyre nagyobb érdeklődést vált ki. Mind több helyi, hazai és külföldi érdeklődő

vesz részt az eseményen. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az első találkozó 100- 150-fős látogatói létszáma mára megsokszorozódott. A rendezvényen az idei évben négy nap alatt 15 koncertből válogathattak a rockzene szerelmesei. Gumifüstölők egymás közötti versengése, sörívó-, söröshordótartó-, szkanderverseny és szellemes vízi vetélkedők színesítették a programot. Minden évben megrendezésre kerül a motoros felvonulás, amit a falu apraja-nagyja mindig nagyon vár, minden évben óriási érdeklődés kíséri. A kulturált körülmények, szép környezet és a fürdési lehetőség komoly vonzóerőt jelent a sátorral érkező motorosok számára, ami a szervezők több hónapos kemény, lelkiismeretes szervezőmunkájával együtt hamar képes volt megalapozni a találkozó jó hírét.

Az egyesület kezdetektől élvezte az önkormányzat támogatását, és bíznak abban, hogy együttműködésük a továbbiakban is a korábbi évekhez hasonlóan sikeres lesz.

Ezüstkor Nyugdíjasok és Magányosok Egyesülete

2003. január 19-én megtartott ülésén határozta el a mintegy 40 főből álló csoport, hogy a már közel 40 éve működő nyugdíjas klubból egyesületté alakul. Elsősorban kulturális, szabadidős és egészségügyi célú feladatokat tűzött ki maga elé az önálló jogi személyiséggé vált klub. Programjaikat elsősorban az időskorúak és egyedülállók részére szervezik azok aktív közreműködésével. Éves szinten a vezetőség által előre összeállított munkaterv alapján fejtik ki tevékenységüket. Van néhány állandóan visszatérő, már-már hagyománnyá váló esemény, melyekre igényt tart a tagság. Ilyen fontos programok az egyesület életében

1. a nyugdíjas találkozón, strandpartin, szüreti mulatságon, amely közösen kerül megrendezésre a szomszédos községgel, Jánoshidával

2. egy három napos hétvége, melyet az egyesület tagjai közel 10 éve közösen töltenek el Bogácson, az önkormányzat üdülőjében

3. közösen megünnepelt ünnepnapok (pl. nőnap, karácsony, pótszilveszter)

4. közösen eltöltött este a Boldogházáról elszármazottak Baráti Társaságával.

Az utóbbi években szoros együttműködés jött létre az egyesület és az előzőekben említett, BoldogBT nevű társasággal. A kapcsolat az éves szinten megrendezésre kerülő találkozóban csúcsonodik ki. A találkozó lényege, hogy az ország, de még külföldön élő, Jászboldogházáról elszármazott társasági tagok is az év egy bizonyos napján hazalátogassanak. Vendéglátásukról ilyenkor az Ezüstkör egyesület gondoskodik. Eddig minden alkalommal egész napos beszélgetéssé, majd „mulatós esti kavalkáddá” alakult a találkozó. E bensőséges ünnepnap fénypontja a kerek életkort elérő tagok külön köszöntése.

Az egyesület jelenleg 55 tagot számlál, de állandóan várják azon jelentkezőket, akik szívesen tartoznának ehhez a közösséghez. Az egyesület minden évben kiveszi

részét a községben megrendezésre kerülő kulturális és szabadidős programok szervezésében és lebonyolításában a többi civil szervezettel együttműködve. Az önkormányzattal közösen évente képviselheti magát az egyesület a Jászok Világtalálkozóján.

Jászboldogháza Ifjúságáért Egyesület

A község legfiatalabb civil szervezete a 2003 októberében alakult, fiatalokat tömörítő egyesület. Legfontosabb céljának a helyi fiatalok összefogását tekintik, elsősorban programok szervezésével. Eddigi tevékenységeik között szerepel egy ifjúságpolitikai konferencia, valamint sportnap szervezése. Egyesülésük alapvetően annak köszönhető, hogy a település ifjúsági programjainak szervezésében ne csupán helyi erőforrásokra legyenek utalva. Az utóbbi időben programszervező tevékenységük háttérbe szorult, a jövőben azonban szeretnék programjaikkal ismét színesíteni a község kulturális életét.

Nem bejegyzett szervezetek

A községi kulturális élet javítása és fejlesztése érdekében további csoportok is tevékenykednek. Ilyenek a Szent Vendel Társulat, a Testépítők Klubja, valamint a Boldog BT.

A *Szent Vendel Társulat* tevékenységének kezdete még a község önállóvá válását megelőző időkre nyúlik vissza. A jelenlegi közigazgatási határokon belül 3 Szent Vendel szobrot állítottak a növénytermesztésből és állattartásból élő vallásos boldogházi gazdák. Az állattartók védőszentjét máig tisztelet övezi, és Vendel nap környékén minden évben megszépítik a szobrokat, valamint kisebb összegűtellen megemlékeznek a tagok a termés és az állatok védelmezőjéről. A hagyomány ápolói ma már a helyi egyházi képviselőtestület tagjai közül kerülnek ki. A kultusz jelentőségét mutatja az is, hogy néhány éve az egyik rossz állapotban lévő szobrot a község egyházi és világi vezetői teljesen felújították, és a község főterére helyezték.

Több mint 5 éve annak, hogy a művelődési ház egyik emeleti helyiségében kondíciójukat karban tartani igyekvő fiatalok elkezdtek kialakítani edzőtermüket. Jelenleg mintegy 15 fő jár rendszeresen edzeni a saját maguk által kialakított helyiségbe, ők a helyi *Testépítő Klub* tagjai. A hétköznapi esteiken rendszerint forgalmas teremben olyan sporteszközök, többségében kondigépek találhatóak, melyeket a fiatalok maguk gyártottak.

Immár 5 éves múltra tekint vissza a *Jászboldogházáról Elszármazottak Baráti Társasága*, a *Boldog BT* is. Weboldaluk elérhető a www.materia.hu/boldogbt címen. 10 fő részvételével Budaörsön tartották első összejövetelüket, ahol vezetőjük jelenlegi lakhelye található. A hivatalos bejegyzésnek eddig nem érezték szükségét. Tagjaik száma mára így is jelentősen megemelkedett, 68 főből áll csoport. Folyama-

tosan követik a település életét. Rendezvényeire igyekeznek rendszeresen ellátogatni, és ahol tudnak, ott aktív közreműködő partnerként szerepet is vállalni. Jó példa erre adójuk 1%-ának évenkénti felajánlása a helyi civil szervezetek részére, az „Emlékkönyv a boldogházi tanyavilágról” könyvhöz adatok gyűjtése, szerkesztése, és megjelentetése, vagy például a XII. Jász Világtalálkozó megrendezéséhez nyújtott segítségük.

Évente több rendezvény keretében szervezi a legkülönbözőbb lakhellyel rendelkező közösség találkozóit. Közöttük fontos esemény a Jász Világtalálkozón, az Ezüstkör Egyesülettel a kerek évfordulós tagok megünneplése egykori közös lakhelyükön, valamint az augusztus utolsó szombatján tartandó munkaértekezés. Tevékenységükkel hozzájárulnak a település fejlődéséhez. Kiemelten szívügyének tekinti a társaság a gyermekek érdekében végzett tevékenységüket, az oktató-nevelő munka területén nyújtanak jelentős támogatást.

Darabosné Gál Ágota

EGY GYERMEK MEGFIGYELÉSEI ÉS TAPASZTALATAI AZ 1930-AS ÉVEKBEN

I.

Jászfényszaru születtem 1931. augusztus 29-én. Később, amikor megtudtam, hogy ez a nap 1526-ban a mohácsi csata napja volt, örültem hogy ilyen nevezetes napra esett születésem ideje, bár gyászos dátum volt, a magyar sereg teljes vereségével végződött. De térjünk vissza most a jelenbe! Mind édesapám, Gál István, mind anyai nagyapám, Kertész János tanító, és nagynéném férje, Jokits József is tanítóként kereste kenyerét. Ez a családi háttér megalapozta erkölcsi tartásomat és azt, hogy nagyon korán nyitott szemmel járjak a világban, megfigyeljek és elraktározzak magamban mindent. Életemnek az az első tíz éve, amit Jászfényszaru töltöttem gyermekkori emlékekkel, ízekkel, illatokkal telt és tapasztalásokkal, amiket egy gyerek megfigyel és meg is tanul. Egy városban elvész az ember, de falun benne él a mindennapi pezsgő életben szülei és nagyszülei révén. Sok ember vett itt engem körül, és én nagyjából mindenkivel megtaláltam a megfelelő hangot.

Minket testvéreimmel együtt – egy húgomat és egy öcsémet – Palkovicsné Rózsika néni bábaasszony segítette erre a világra, és a kedves Hortáver bácsi volt az orvos. Akkor az asszonyok még otthonukban szültek, és nagyanyám is segédkezett ehhez a konyhában. Engem testvéreim születése előtt a Kertész nagyszülőkhöz vitt édesapám. A húgom születése előtti este anyám így szólt apámhoz: „vidd a gyereket apámékhoz, és anyám mielőbb jöjjön, majd hívd Rózsikát és Hortávert!” Apám a nyakába vett és úgy vitt a havas úton. Világosan emlékszem a hold ragyogására, a havas tájra, a hó ropogására apám talpa alatt. Hideg volt. Jó volt apám nyakában utazni. Bekopogott a nagyszülői ház ablakán, engem beadott és ment a bábáért meg a doktorért. Másnap késő délután hazavittek, mert 1935. december 5-én Mikulás-várás volt, húgom december 5-én született. Kicsiny, vörös képű baba volt sok fekete hajjal – nekem nem tetszett. Vártam a Mikulást, aki meg is érkezett, és én, a négyéves tudtam, hogy ez nem az igazi Mikulás, hanem Márkus Mariska néni, az óvónő, szüleim és nagyszüleim barátja. Mikulás-ruhát öltött magára, nagy süveg a fején, a kezében püspökbotot tartott, és mégis! A gyerekeket nehéz elámitani, bár ez szép szokás, az ajándék a Mikulás bácsitól, a fogadkozás, hogy jók leszünk.

Szerettem ezt a falut, ismertem, itt cseperedtem. Nagyközség, hallottam, ez, úgy tudom a lakosság számától függ. Hány olyan falu van Magyarországon, amelynek szinte csak egy utcája van, esetleg még egy-két utca oldalt is nyílik. Jászfényszaru

Darabosné Gál Ágota

EGY GYERMEK MEGFIGYELÉSEI ÉS TAPASZTALATAI AZ 1930-AS ÉVEKBEN

I.

Jászfényszaru születtem 1931. augusztus 29-én. Később, amikor megtudtam, hogy ez a nap 1526-ban a mohácsi csata napja volt, örültem hogy ilyen nevezetes napra esett születésem ideje, bár gyászos dátum volt, a magyar sereg teljes vereségével végződött. De térjünk vissza most a jelenbe! Mind édesapám, Gál István, mind anyai nagyapám, Kertész János tanító, és nagynéném férje, Jokits József is tanítóként kereste kenyerét. Ez a családi háttér megalapozta erkölcsi tartásomat és azt, hogy nagyon korán nyitott szemmel járjak a világban, megfigyeljek és elraktározzak magamban mindent. Életemnek az az első tíz éve, amit Jászfényszaru töltöttem gyermekkori emlékekkel, ízekkel, illatokkal telt és tapasztalásokkal, amiket egy gyerek megfigyel és meg is tanul. Egy városban elvész az ember, de falun benne él a mindennapi pezsgő életben szülei és nagyszülei révén. Sok ember vett itt engem körül, és én nagyjából mindenkivel megtaláltam a megfelelő hangot.

Minket testvéreimmel együtt – egy húgomat és egy öcsémet – Palkovicsné Rózsika néni bábaasszony segítette erre a világra, és a kedves Hortáver bácsi volt az orvos. Akkor az asszonyok még otthonukban szültek, és nagyanyám is segédkezett ehhez a konyhában. Engem testvéreim születése előtt a Kertész nagyszülőkhöz vitt édesapám. A húgom születése előtti este anyám így szólt apámhoz: „vidd a gyereket apámékhoz, és anyám mielőbb jöjjön, majd hívd Rózsikát és Hortávert!” Apám a nyakába vett és úgy vitt a havas úton. Világosan emlékszem a hold ragyogására, a havas tájra, a hó ropogására apám talpa alatt. Hideg volt. Jó volt apám nyakában utazni. Bekopogott a nagyszülői ház ablakán, engem beadott és ment a bábáért meg a doktorért. Másnap késő délután hazavittek, mert 1935. december 5-én Mikulás-várás volt, húgom december 5-én született. Kicsiny, vörös képű baba volt sok fekete hajjal – nekem nem tetszett. Vártam a Mikulást, aki meg is érkezett, és én, a négyéves tudtam, hogy ez nem az igazi Mikulás, hanem Márkus Mariska néni, az óvónő, szüleim és nagyszüleim barátja. Mikulás-ruhát öltött magára, nagy süveg a fején, a kezében püspökbotot tartott, és mégis! A gyerekeket nehéz elámítani, bár ez szép szokás, az ajándék a Mikulás bácsitól, a fogadkozás, hogy jók leszünk.

Szerettem ezt a falut, ismertem, itt cseperedtem. Nagyközség, hallottam, ez, úgy tudom a lakosság számától függ. Hány olyan falu van Magyarországon, amelynek szinte csak egy utcája van, esetleg még egy-két utca oldalt is nyílik. Jászfényszaru

nem ilyen volt! A főúttól jobbra és balra (alvég – felvég) szerteágazott. A falu főterét a községháza uralta, jól megépített emeletes, masszív épület. A községházán dolgozott anyai nagynéném nagyapám halála után, jártam benne. A főjegyző, Gyila Ferenc barátságos ember, ő is mindig térdnadrágban járt, valószínűleg ez volt a modernebb divat akkor. Felesége, Sorbán Tekla nagyon elegáns, finom hölgy, pasztell színekkel. Mindenki Tutus néninek hívta a faluban. Két fiúk volt: Barna és Feri. Tutus néni mamája is velük lakott. Számukra egy hosszú pad volt a templom szentélyében beállítva, oda jártak. Én – megvallom – kicsit irigyeltem őket, hogy olyan közelről figyelhetik a szentmise menetét, de hát ez az ő privilégiumuk volt. A jegyző, Nagy Bertalan, felesége Buzás Emmi néni. Két leányuk Márta és Mimi. Jártam oda párszor velük játszani, de ők már hozzánk képest nagyobbak voltak. Finom haboskávával és mazsolás kaláccsal kínáltak.

A községháza mellett balra a parókia helyezkedett el. Nagyon gondozott, ápolat virágokkal tele a kertje. Nagyapám aktív korában Hebrony Kálmán plébános vezette, de amikor már én jártam iskolába, akkor Székely Alajos esperes plébános vezette az egyházat. A parókiával szemben állt a templom. Szerettem idejárni, különösen két embernagságú szobrot figyeltem a mellékoltárokon: a Jézus szíve szobrot és Máriáét. Állt ott még egy másik kedves szobor is, Szent Anna a gyermek Máriával. Itt voltam elsőáldozó, és mondhatom, ez nagyon ünnepélyes pillanat volt. Mi, gyerekek ragyogtunk! Fehér ruha, fehér fátyol és koszorú, és tiszta fehér lélek. Hétévesnek lenni különben is nagyon jó, a hétéves gyermekre már rávilágít a tudás első sugara. Nemcsak játék, az értelem is besegít abba, hogy szebb legyen ez a világ. Az ember gyermeke hall erről-arról, és kezdi érdekelni, hogyan is volt ez a történet, ez a történelem, ki is volt Gárdonyi Géza. A katolikus templom mögött állt egy kisebb templom is, a zsinagóga. Ortodox templom volt, és nekem a mi templomunk mellett kicsinek tűnt.

A templomkert nyári sétánk egyik célpontja volt. Kis oázis, benne az 1914-es honvédemlékmű. Elnéztem ezt a kőkatonát, nem volt elszánt, harcrakész ember, inkább szomorú, lehajtott fejű, és zászlaja is meghajlott. Lábszára lábszártekerccsel becsavarva, lábán bakancs. Biztosan fázott és félt kint a lövészárokban – gondoltam. A nevek ott mellette a táblán! Sokan voltak, akik innen is életüket adták a hazáért, mennyi eltékozolt élet!

A templomkert bal oldalán állt a Rimóczi-kastély hagymakupolás tornyával. Ma már ez a torony nincsen meg, sajnos. Szép látványt nyújtott, büszkélkedve emelkedett ki a tájból: én magasra török, átnézek felettetek! A főter másik oldalán a leányiskola állt (ma már ez sincsen meg). Földszintesen, furcsán, ferdén ült az útra, talán ez okozta vesztét. Komikus volt.

A községháza árnyékában kis üzlet állt, a Hangya Szövetkezet boltja. A Hangya szövetkezet behálózta az egész országot. Magyar áru benne, és a gazdák itt beszerezheték a szükségleteiket; minden volt benne, élelmiszertől kezdve kapáig.

A boltot akkor Farkas István vezette, felesége Kovács Ilus (Ilcsu néni). Édesapám könyvelt a szövetkezetnek.

Pár kisebb ház, majd következett a Zagyva felé vezető utca. De sokat jártunk rajta!

Itt a főtéren állt még a Giltler-féle nagyvendéglő. Nem akármilyen nagyvendéglő volt ez! Ide színtársulatok jöttek Pestről is, és játszottak, különböző egyetek tanultak be színdarabokat, és itt adták elő azokat. Volt egy nagyterme, sokan elfértek benne, akik szellemi kikapcsolódásra vágytak, de azok is, akik szórakozni szerettek volna, mert nagy bálokat tartottak itt. Anyámék is elmentek a bálra, sőt Jászberénybe is átmentek, és ilyenkor nagymamánk vigyázott reánk. Giltler bácsi szódavízgyárat is üzemeltetett, fia, Kaci, aki dadogott, szállította lovas kocsival a szódavízet. Hozzánk is ő hozta és cserélte mindig az üvegeket. Jászfényszaruon tehát akkoriban pezsgő életet éltek az emberek, nem gypesedtek be saját szűk világukba.

A Rákóczi úton, a leányiskolától lejjebb állt a fiúiskola. Nagy ablakokkal, finom visszafogottsággal adta tudtára modernségét az arra járóknak. Tőlük nem messze, a sarkon várta a vásárlókat Riesz Fülöp vasboltja, fontos üzlet a földművelők számára.

A fiúiskolával szemben hosszú, sárga ház nyújtózkodott, eléggé kis ablakokkal, de előtte akác sor állt őrt. Itt sokat időztünk anyámmal, nagyanyámmal és Kertész Ilona nagynénémmel. Látogatóba is eljártunk ide, és az ablaknál is sokat beszélgettek anyámék. Lung Gizi tanító néni az ablakban könyvökölt esténként, itt persze meg kellett állnia említett hozzátartozóimnak. Megjegyzem, hogy anyámat nagyon szerették ebben a faluban. Ő nem „tanítóné” volt a falusiak szemében, hanem Kertész Mancika. Mindenkit ismert, és őt is ismerték és szeretett beszélgetni, nagyon. „Mancika, kérem”, mondták, – és mindenkit meghallgatott. Tehát ez a „tanítóház” másokat is befogadott: itt lakott még Noge Gyula tanító bácsi a mamájával. Fiatalember volt még akkor, elegáns, ahogy én emlékszem rá, mindig térdnadrágban járt, lábszárán harisnya feszült, és nagyon fényes cipő a lábán. Kevés beszédű, de nagyon udvarias férfi volt. Gáláns lovagként hódolt Havasi Panni tanító néninek. A leányiskola felé állt még a Seress-ház, nagy masszív épület; itt lakott második tanító nénim, Seress Erzsébet. Engem negyedik elemiben tanított. Kissé már őszes haját lesimitva, hátul szigorúan összefogva hordta. Okos, szigorú nő volt, talán inkább apácáknál taníthatott volna – külső vonásai alapján. A leányiskola zsbongó udvarát célozta meg a Seressék melletti házban lévő pékség. Az én csodálatos Kertész nagyapám minden áldott nap a nagyszünetben kiflit nyújtott be a kerítés rácsai között nekem. Kedves gesztus, szeretni való gondoskodás volt részéről, ma is melengeti szívemet.

A leányiskolával szemben egy nagy rőfösület keltette magát, talán nem is véletlenül. Ha jól emlékszem Sternék tulajdonát képezte. Szerettem ide bejárni Kertész nagyanyámmal és nagynénémmel, akit a faluban mindenki a becenevén Lusikának nevezett. Tudtam, hogy ebben az üzletben mindig kaphatok ruhaanyagot, amit nagyanyám és nagynéném varrt meg számomra. Legtöbbször én magam választottam

ki a nekem tetsző anyagot, megsimogathattam a feltekert „szépségeket”. Sternék fia, egy kedves fiatalember, talán még nem is volt egészen fiatalember, inkább csak nagyra nőtt gyerek, mégis ott segédkezett már az üzletben.

A főtértől nagyanyámék felé haladva egy csodálatos kert kötötte le a figyelmemet: Almássyék kertje. A házat szép, színes ablakú veranda díszítette. A színes kis üvegkockák kiragyogtak az utcára. Almássy Gergely bácsi kéményseprő-mester volt, felesége pedig Rózsika néni. Kéményseprő? Számomra ez eléggé titokzatos foglalkozásnak tűnt. Kívülről söpri a kéményeket, vagy belebújik? Ha anyámék megálltak egy kis beszélgetésre Rózsika nénivel, mindig azt kívántam, hogy rikoitozzanak páváik, és nyissák szét legyezős farkukat. Kaptam is egy szép pávatollat Rózsika nénitől. Sokáig megvolt nálam, őrizte szívárványszíneit. Almássy bácsi halála után Rózsika néni Vizsolai bácsihoz, a segédjükhöz ment feleségül. A kert, a pávák megmaradtak, de mintha nem ragyogott volna az egész úgy, ahogy korábban.

Tovább haladva a Rákóczi úton a fodrászüzlethez jutottunk. Ide két utca torkollott, és ez az üzlet lezárta találkozásukat. Dugonics Rózsika a fodrásznők gyöngye volt, egy nagyon jó kedélyű fiatal nő. Hozzánk is eljárt, anyámhoz. Táskájában lapultak szerszámai. Nekem az a kis spirituszégője tetszett a legjobban, amin a hajsütővasat melegítette. Barátságos, kék lánggal égett, és ezt a lángot egy csavarral lehetett csökkenteni vagy növelni. Elnéztem, ahogy anyám frizuráját készíti, aki rövidre vágott hajat viselt. Én is kedvet kaptam, hogy utánozzam munkáját. Megbeszéltem kis húgommal, hogy hajat vágok neki. Kivonultunk egy tükörrel és körömvágó ollóval a kert végébe, és úgy éreztem, értek a hajvágáshoz. Az én aranyos húgom, Marika pedig túrte, hogy kivágyjak itt egy kicsit, ott belenyírjak a fejbűbján levő tincsbe. Mi el voltunk bővölve a munkától, de amikor szüleim meglátták az eredményt, kétségbe estek! Szegény Rózsika alig tudta olyan állapotba varázsolni húgom haját, hogy egyáltalán emberek közé mehessen. Kikaptam szüleimtől, ez volt az első próbálkozásom, hogy valamihez a szakmai hozzáértésemet bizonyítsam.

Nagyszüleim házához közel nagy és széles utca metszete a Rákóczi utat, a Bethlen Gábor utca. Ebben laktunk szüleimmal, és apai, Gál nagyszüleim is – az ellenkező irányban. Ebből a négyes sarokból egy a nagyapámat vonzotta, kettő engemet, a negyedik pedig, egy agyagból vert fal, kertet takart.

Nagyapámat Spitzer Mancsi vendéglője vonzotta, más tanítókkal együtt járt oda beszélgetni, és egy liter bor mellett meghányták-vetették a világ dolgait; ez olyan férfiklub-féle lehetett, szerintem. A Spitzer ház rangos vendéglőnek számított, nagy ablakokkal és kitűnő kiszolgálással. Ez amolyan ártatlan szórakozás lehetett, nagyanyám nem is szólt érte, hiszen nagyapám este 7- 1/2 8 között már hazatért. A vendéglősné, Mancsi rátermett és okos asszony volt. Leányát, Erikát Stern István vette feleségül, aki 1945-ben, a háború végeztével hazavergődött az elhurcoltatásból. Velük átellenben a Goldmann-féle vegyes- és fűszerüzlet várta a kuncsaftokat. Nagyszüleim náluk vásároltak, és én is szívesen eljártam nagyanyámmal az üzletbe.

Nagyon rendezett intézmény volt bent, és azok a cukortartó gömbölyű üvegek! A nagy pult szélén álltak, gondolom, hogy a gyerekek is megsodálhassák. Az öreg Goldmann bácsi, vagy Mariska néni mindig adott nekem cukorkát e csodás gömbölyűségekből. Kaptam kimérve is, nagyanyám tudta, hogy kedvencem az a kerek cukorka, melynek közepébe egy-egy színes virágot vagy gyümölcsöt zártak a készítők. Elkezdtem szopogatni, és egyszer csak kibújt közepéből a virág, és maradt a fehér, kerek burok. Íze nagyon jó volt. Mariska néni egyszer Gödöllőre utazott, le akart szállni a vonatról, de a kocsí alá esett, és le kellett vágni fél lábát. 1944-ben azonban így is elvitték őt és férjét, Sanyi bácsit is. Egyikőjük sem tért vissza.

A harmadik sarkon Márkus Feri bácsi mozija állt. Az első, életemben itt látott film a *Pogányok* volt. Ez 1938-ban vagy 1939-ben történt, és nagy hatást tett rám. 7-8 éves lehettem. A szüleim nem tartottak vissza azzal, hogy túl kicsi vagyok. A filmben Muráti Lili, Szakáts Zoltán, Kiss Ferenc és Egri Mária játszott, a kor vezető színészei. Később az újra rátalálás örömevel olvastam el Herczeg Ferenc *Pogányok* című regényét, aminek alapján ez a film készült. Ebből a könyvből részletesebben is megismerhettem Zenóbia, Alpár vezér és a Pusztai asszony szomorú történetét. – Másikülönben Márkus bácsi mozijában az akkori legújabb filmeket vetítették, melyek közül néhányat itt is megemlítek: *Meseautó* Perczel Zitával, Törzs Jenővel, Kabos Gyulával; *Torockói menyasszony* Dajka Margittal, Jávor Pállal és Kabossal; *A karosszék* Szeleczy Zitával, Szilassy Lászlóval. Még tovább is sorolhatnám az itt bemutatott és általam látott filmeket, de bizonyítéknak ez is elegendő. A mozitól pár házzal feljebb szintén egy üzlet vonzott, ez pedig Herczeg Imre patikája volt, amiben csodás tisztaság honolt; ragyogott, és az a sok régimódi csodás, fehér porcellán gyógyszertartó! Egytől-egyig mind katonás rendben a polcokon. A patikaméreg csillogott-villogott, oldalt pedig egy nagy üvegben piócák tanyáztak; ez a gyerekeknek igazi látványosság; ezeket a piócákat orvosságként használták vérszívásra. Imre bácsi, nagydarab ember, mindig hófehér köpenyben szolgált ki, felesége, Ilonka néni, szintén patikárius, akiben ritka kedvesség lakozott, és melleleg nagynénem barátnőjeként ismertem.

Nagyanyámék házával szemben hentesüzlet kínálta választékát, nagy masszív ház, tiszta üzlet. Pető Antal tulajdonolta, és nagyszüleim itt vásárolták a húsféléket. Kisléányuk, Pető Tecike húgom játszópajtása volt, kedves, bájos leányka. A sarkon tovább haladva ott állt Pető Árpád korcsmája; felesége Csikós ángyi itt mérte a bort. Sokan látogatták. A másik oldalon pedig Bukó Pál kereskedő üzletét találtuk. Ezt nem ismertem annyira, mint Goldmannék boltját. Itt laktak Gicei Miklósék is, aki hivatalnok volt a községházán. Lejjebb a sarkon olajútő működött. Akkor kezdtünk rászokni az olaj használatára. Az az olaj mézes aranyszínben csillogott és igazi, finom napraforgómag ízzel örvendeztetett meg bennünket. A sült, vagy a héjában főtt krumplit mindig ezzel ettük.

A következő széles utca sarkán Koncz Péter bácsiék háza állt. Ez is modern ház

volt, elől hármas ablakok tekintettek az utcára, hátul pedig gondozott kert és nagy veranda várta a belépőt. Sokszor jártunk hozzájuk, Ella néni anyámnak és nagynénémnek is jó barátnője volt. Volt egy kedves fiuk, Kazika, és egy szőke kisleányuk, Nórika. Mennyit játszottunk velük! Péter bácsi községi irodatiszti hivatalt viselt, ő is jó kedélyű és nagydarab ember. Az ő utcasarkukon egy szép kökereszt állt, rajta Jézus függött; az egész körülkerítve, védetten állt, és én mindig megcsodáltam. Később hallottam, hogy a háború után lebontották, és Főszerék telkén újra felállították.

A temető! Számtalanszor jöttünk ide nyári sétáink során. Én és a húgom mindig nagyanyám kíséretében mentünk. Belekapaszkodtunk és rángattuk a kezét, hogy ugye velem jössz, nagyika? A húgom is ezt tette, de ő bölcsen mindkettőnket választotta egy-egy kezével. A temető közepén kápolna áll még most is. Akkoriban a előtte elterülő tér még nem települt be sírokkal, mint mostanában. A keresztút stációi előtt szabad térség várt. Dédnagyanyám pihent itt, a magunkkal vitt virágok neki szóltak.

A temetőn túl, lejjebb, a Márkus ház trónolt. Itt lakott Márkus Mariska óvónéni, szintén jó barátnő, az édesanyjával, Szidi nénival és Ödön bácsival, a testvérel, aki szintén a községházán dolgozott. Mariska nénit mindenki nagyon szerette a faluban. Végtelenül kedves volt, nagyon tudott bánni a gyerekekkel. Milyen játszások zajlottak itt a Koncz gyerekekkel, és más rokongyerekekkel! Házukban bebújhatunk a szekrényekbe, még az ágyakba is. Itt soha nem szóltak rá a gyerekekre, hogy ne tegyéek ezt vagy azt. Az apa, Márkus bácsi, iskolaigazgató volt, nagyapám jó barátja. Régóta összejártak a családok.

Ezen a soron magaslott a Borbás malom. A liszt még a falakat is fehérbe vonta, bent pedig mindig zakatoltak a gépek, zajuk hangja kihallatszott az utcára is. Nagy kövér lovak húzták a liszteszákokkal tele stráfkocsikat. Titokzatos világ volt ez számomra.

A falu világa számomra itt a Márkus-háznál megszűnt. Pedig itt volt még a Waldmann-féle fátelep, de ez távol állt érdeklődésemtől. Innen távolabbra csak az állomásfőnökökhez vitt bennünket a konflis. Az állomásfőnök, Erdei Zsiga bácsi volt, kedves ember, aki mindig vasutas egyenruhában járt. Ha jött egy vonat, a gyakornokok zöld lámpával jöttek ki és indították tovább a vonatot. Szerettem nézni ezt a műveletet, és megengedték, hogy megvárjam, amíg a vonat tovább pőfékel és ereszti magasba a gőzt.

Felesége, Ancsi néni (Polgár Anna) mindig nagy Anna-névnapiakat tartott. Ott voltak ezeken, és én, mint mozgékony gyerek, a felnőttek között forgolódtam. Élveztem a hazajövetelt is a sötét estében. A szüleim között ültem, a konflis bőr tetejét ilyenkor felhajtották. Erdeiéknak két gyermekük volt, Laci és Magda. Ők akkor már nagyok voltak, Lacira úgy emlékszem, hogy csinos, fess fiatalember volt, Magda leányuk haját két vastos copfba fonva viselte. Ő bevitt a szobájába, és ott

sok érdekes dolgot mutatott, ami egy gyereket érdekelhet. Csodálatos játék alvóbabája volt, arany hajjal. Ettől kezdve én is vágytam egy ilyen babára, amit később meg is kaptam, csak fekete hajjal, ami anyám hosszú hajából készült, lehetett fésülni, fonni, csodálatos volt. Az arca, keze porcelán, és fehér szattyánbőrből volt a teste. Nagyanyám sok ruhát varrt a tündéri Erzsi babámnak.

Jászfényszarun még sajtokat is készítettek a Derby-sajtgyárban. A parókia után következett az épület, de jóval lejjebb. Nagy tejeskannák álltak az utca felől egy emelvényen, és ott vették át az esti fejés eredményét. Ha arra sétáltunk, mindig éreztük a friss tej illatát.

II.

Az otthonom? A nagyszüleim otthona? Abban az időben három házfajta épült a községben. Apró kis parasztházak, elöl két kis ablak rajtuk, meg az udvar felőli oldalon, a nagyszobán. Ezután jött a konyha és abból nyílt a hátsó szoba szintén ablakkal. A ház udvar felőli hosszában a „gang”, a fedett folyosó nyári tartózkodási helyként szolgált, mint nagyapáméknál is. Elöl az udvarban virágoskert díszlett, hátul a veteményes, és az istálló. A háziak a kiskapun közlekedtek be és ki, a nagy szárazkapu az állatok és a szekerek számára épült. A másik fajta ház kispolgári elrendezésű volt. Két szoba ablakai nyíltak itt az utcára, utánuk következett a konyha, és volt még egy hátsó szoba is, kertre nyíló ablakkal. Az udvar felől az ilyen épületeket szintén gang szegélyezte. Ilyen házban laktunk mi is. Ezt az alvégi korcsmáros Kovács bácsitól bérelték a szüleim. A viszonylag nagy hosszúkas ablakokat zsalugáter árnyékolta. Hálószoba és nagy ebédlő tekintett az utcára, a konyha is nagy volt, ezek a gangra nyíltak, de a háló és ebédlő között belülről üveges ajtó is volt. A hátsó szobát nem laktuk, apám dolgai, könyvek, tanításhoz szükséges szemléltető eszközök, íróasztal karosszékkal tárolódtak itt. A spejz e szoba után következett, élelmiszerekkel és lekvárok tömkelegével a polcokon.

A harmadik házfajta magas volt, masszív, ablakai is meglehetősen nagyok, és úgy tekintettek a világra, mintha az örökkévalóság számára építették volna tulajdonosaik.

Az általunk lakott ház a mozi utcájában helyezkedett el (Bethlen Gábor utca), sarki épület volt. Ebben az utcában laktak Basáék, akiknek szöke, babaarcú kislányával, Mariskával egy osztályba jártunk, és nagyon szerettünk együtt játszani. Itt az utcában, velünk átellenben működött Csákiék hentesüzlete. Mindig nagyon kedvemre volt, ha szüleim átküldtek hozzájuk friss tepertőért, ez már önállóságom bizonyítéka volt. Ebben az utcában laktak Czeglédiék is, akiknek leánya, Klárka hozta reggelenként hozzánk a friss tejet, és egyéb tejtermékeket. Klárka nagyon szép arcú, sudár leányként maradt meg emlékezetemben, akinek szépségét mindig megcsodáltam, ha találkoztam vele. Fiútestvérei is voltak. A kenyeret szintén egy parasztházból hoztuk, akkora volt mint egy kisebb kocsikerék, és egy hétig friss

maradt! Házunk mögött, a kert végében nagy istálló terpeszkedett, csak tüzelőtárolónak használtuk. A gazdasági udvaron nagy gémeskút ágaskodott, körülötte kamillamező terült el. Veteményes kertünkben csak eper termett, ezt mi gyerekek nagyon szerettük. A kert nagy előnye volt számunkra, hogy a ház felé lejtett: apám és nagyapám időnként Pestre jártak el, és akkor érdekes könyveket kaptunk a húgommal, és játékokat is, köztük egyszer két rollert is. Bizony, a lejtőn könnyen gurultunk velük a ház felé. Uzsonnára legtöbbször zsíros kenyeret kértünk, és én szerettem, ha a naptól egy kicsit megolvadt rajta a zsír. El is neveztem napsütötte zsíroskenyérnek. Udvarunkban a csirkék mellett két csodálatos állat is élt. Melkó, a macska, aki nagy békességben élt Betyárral, a farkaskutyával, apám kedvencével. Betyár a legteljesebb odaadással, „vakon” követte apámat mindenhol, mi pedig lovagolhattunk a hátán is. A vég, ami elérte kedvencünket szomorú volt. A harmadik szomszéd, Tüsorék a kerítésnél hurkot állítottak, itt fulladt meg. Apám tüdőgyulladással feküdt otthon, de felkelt betegágából a temetésére.

Apám a nagy ebédloasztalnál szeretett dolgozni, mert körülötte zajlott az életünk. Itt javította a füzeteket, csinált nagy szemléltető plakátokat az iskolában ülő gyerekek helyes testtartásáról. Itt nyúzott engem is számtanból, mert azt nehezen tanultam meg. Az írást, a tankönyvben lévő történeteket szerettem, és azt is, amikor nagyanyám vagy nagynéném felolvasott nekünk.

A község tanítói összejártak, és névnapjaikon nagy vendéglátás volt: nagyapám Nepomuki Szent János napján, május 16-án tartotta, és ilyenkor zenész cigánybandák is eljöttek köszönteni. Nagyapám kikészítette a pénzt az ablakba, és én örültem, hogy én adhattam oda a zenészeknek. Apám névnapja augusztus 20-án, Szent István napján volt. Nálunk ez nagy vendégség keretében zajlott le, és én élveztem a társasági összejövetelt. Anyám szépen játszott harmóniumon, és együtt énekelt a vendégekkel. Nagyon jó kedélyű asszony volt. Nyáron mi mentünk a nagyszülőkhöz, télen a ők jártak el hozzánk Lusi nagynéném társaságában. Mi szívrepesve vártuk őket mert nagy olvasásokra vágytunk, és játszottak is velünk különféle társasjátékokat.

Úgy kéthetente koldusok is megjelentek nálunk látogatóban. Egy öreg bácsit szomorúan néztem, ruhája szakadt volt, kalapja ócska, és mezítláb járt. Anyám pénzt, ruhaneműt, és sokszor szalonnát vagy zsírt is adott nekik. Akkor is voltak szegény emberek, és joggal elvárták, hogy a tehetősebbek segítsenek rajtuk.

Kertünk vége szomszédos volt Kis B. Mari néniék kertjével. Két nagy fia volt, Jancsi és Imre. Velem mint gyerekekkel viccelődtek, hogy én leszek majd valamelyikük menyasszonya, ha megnövök. Ez a porta élményt is adott nekem. A fiúk néha bevitték az istállóba, pedig én a tehenektől és a lovaktól is nagyon féltem, de azt szerettem nézni, ahogyan esznek, vagy itatják őket. Ha felvettek a karjukra, meg is mertem simogatni a lovakat, különben nem értem volna fel a fejüket. Másik élményem itt a cséplőgép érkezése volt. Mindig ott álltam a kerítésnél, ha jött. Lassan ballagott

a monstrum gép, mellette emberek, a cséplőbanda tagjai poroszkáltak vállukon tarisznyával, és panyókára vetett inggel, vagy felsőkabáttal. Rendszerint este érkeztek meg, másnap hajnalban kezdték el a nehéz munkát, és folytatták sötétedésig. A cséplés eltartott egy-két vagy három napig is. Az udvarban álltak az asztagokba rakott kévék, onnan adogatták rendre a gép tetején álló etetőhöz, aki a cséplődobba rakta azokat. Ilyenkor fel-felbúgott a gép messzehangzó jellegzetes hangja. A gépet óriási por vette körül, amit a hátul kijövő pelyva, törek és szalma sodort magával a szabadba. Külön tudomány volt a szalmakazal szabályos és így tartós felrakása. Sokáig el tudtam nézni ezeket a műveleteket. A cséplőgép embereit a gazda látta el étellel-itallal, ebéddel, vacsorával. Ott ettek délben a kazlak tövében, amelyek némi árnyékot vetettek a forrón tüzelő napsütésben. A gazda a munkát természetben fizette, részeseledést adott a zabból, árpából és a búzából.

Hetenként egy kedvelt utunk vezetett Berze Nándorékhoz. Mindenki Ferdi bácsinak nevezte Panka néni férjét. Panka néni, Bitaróczy Anna apám unokanénje volt. Még idős korára is megőrizte arca szépségét, de amint hallottam, lánykorában igazi szépség volt. Sokan megkérték a kezét, de ő a szegény Berze Ferdit választotta. Én hat élő gyermeküket ismertem, Pannikát, Palit, Mariskát, Bertát, Jóskát és Pistát. Több gyermekük is volt, de ők kisgyerekként meghaltak. Pici, egy szoba-konyhás parasztházban laktak. Nem is tudom, miként fértek ott el annyian. Kis kert, mellette tó, nekem titokzatos. Szegények voltak, de nagyon tisztán jártak. Ferdi bácsi bölcs ember volt, már akkor felfigyeltem rá, és szerettem hallgatni történeteit a világháborúról. Megjárta a fogságot is, de jó kedélye bámulatos volt. Mindig pipázott, a konyhaajtóban ült, és mesélt. Panka néni szent asszony volt, anyámmal kölcsönösen szerették egymást. Sokat segített anyámnak, főleg nagymosásnál, ilyenkor jól elbeszélgettek. Egy nagy keresztet hordott a vállán, mert fia, Pál süketnéma volt és kissé hibbant elméjű is, amolyan „falubolondja”. Süket Pajának nevezték a falubeliek, sokszor megréfélták, de soha nem bántotta senki. Meztél láb járt, háromnegyedes nadrágban, fején pedig viseltes leventesapkát hordott. Innen-onnan pénzt is kapott, azt soha nem költötte el, hanem hazavitte. Előfordult, hogy megkínálták egy-egy korsó sörrel is.

Élt egy másik bolond férfiú is a faluban, akit mindenki Halcsík Pistának nevezett, mert a Sárkány-tóból fogta ezeket a különös formájú halakat, amelyek nem voltak nagyok, de hosszúak és vékonyak, és csikorogtak. Nagyanyám is vett tőle ezekből, de hogy ettem-e belőlük arra nem emlékszem.

Nagy karácsonyokat tartottak nálunk. Az ebédlőben állt a plafonig érő karácsonyfa. Gyönyörű volt, de az angyalhaj nagyon szúrta a térdünket, amikor az ajándékokat kerestük a fa alatt. A vacsora után addig játszhattunk, amíg az éjféle misére menő szülők és nagyszülők haza nem értek. Szép ajándékokat kaptunk, de a főszerepet mindig a baba jelentette számunkra. Az egyik karácsonyra pólyás babát kértem gyerekkocsival, amiben tologathattam. A baba azután ott is volt, alvós,

pólyás, édes kisbaba, de kocsí sehol. Elkieseredtem nagyon, de megvigasztaltak, hogy pár nap múlva az anygalka utólag meghozza. (Pestről nem érkezett meg időben.). Meghozta!

Apámnak sok könyve volt a könyvespolcán, és én le-leemeltem róla ezt-azt, amikor már olvasni tudtam. Emlékszem a Gárdonyi sorozatra, szép zöld vászonkötésben, rajta ezüstös díszítéssel. Később már nagyanyám felolvasta az *Egri csillagokat*. Talán érdeklődésem az irodalom és a történelem iránt ekkor kezdődött, és a könyvek elkísértek egész életemben. Könyvtáros lettem az Országos Széchenyi Könyvtárban, mert a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen könyvtár- magyar nyelv és irodalom szakos hallgató voltam.

A Kertész-nagyszülői ház maga volt számunkra a csoda, ez Elízium, a szeretet és megértés tökéletes otthona. Hat ablak a házon, hat gömbakácfa a ház előtt. A főutcán, a Rákóczi úton farácsos kerítés mögül nagyanyám kedves virágai kandikáltak ki az utcára: flox, verbéna, tátika és Jézus szíve virág. Kicsit beljebb, a ház udvar felőli részén nagyon széles gang piros-fehér nagy kőköcskáival kellelte magát. Az egész tetjes hosszában felfuttatott szőlő takarta, nyáron kellemes hűvöset biztosítva. A kerti részen borostyán futott. Az udvarra a nagyszoba ablaka nézett, minden ablakon spaletták. A bejárat felől kisebb, de tágas szoba, majd abból nyílt a nagyszoba, azután következett a barátságos konyha, ez is tágas, utcai-ablakos, majd még egy kisebb szoba. Ez részben spejz is volt. A nyári spejz meg a különböző tároló szekrények számára itt a gang végében volt hely, innen lehetett a padlásra is feljutni. A nyári ebédek, uzsonnák itt történtek a gangon, nagyon élveztem. Minden hétvégén finom sütemények vártak bennünket malátakávéval vagy habos kakaóval.

Kertjük kicsiny volt, de maga az oázis. Rózsák, rózsák, majd az udvar közepén nagyon mély kerekes kút, nyaranta nagyanyám ide engedte le egy elmés szerkezetben, fonott kosárszerűségben a romlandó dolgokat, húst, tejet, tejfölt, megmaradt ételt – ez volt a vidéki frizsider! A kútat rácsos szerkezetű faházikó fedte be, és oldalt nagy kerékkal húzták fel a vizesvödröt. A gang lejárataánál az udvara felé két bíborszínű futóróza öröködött, a kert pedig tipegő kövekkel volt kirakva. Rövid út vezetett a kamrához, a tüzelőhöz, de eléggé tágas előterében nagyapám hintát szerelt fel számunkra. A kertet más portáktól vert fal választotta el. A fal fölött át lehetett látni apai nagyszüleim kertjére.

Kertész nagyapám szeretetre méltó kedves ember volt, kisebb méretű tajtékpipát szívott, és minden nap déltől estig megivott egy liter bort. Az ebédnek délben szépen megterített asztalon kellett párolognia. Sokat beszélgettünk mi ketten, és gondoskodását mindig éreztem. Amikortól én ismertem, már nyugdíjas tanító bácsi volt, 1927-ben ment nyugdíjba. Megmutatta nekem a nyugdíjba vonulása alkalmából kapott szép díszes kupakú nagy tajtékpipáját, amit csak néha szívott, nagyon vigyázott rá. Szeretett szépen felöltözve járni, és meleg időkből felöltőjét csak

panyókára vetve hordta, fején puha kalappal. A felnőttek eleganciáját csodáltam. Ha templomba mentek, vagy vendégségbe, kiöltöztek. A falu lakói szerették őt, és ő is szívesen elbeszélgetett mindenkivel. Sok volt tanítványa élt még akkor, már meglett emberek. Délutánonként az ágya melletti karosszékében szunyókált, nem szeretett lefeküdni. Elnéztem, ahogyan reggel borotválkozott: bajuszos ember lévén bajuszkötőt tett fel ilyenkor. Ha megcsókoltuk, mindig sima volt az arca, a bajusza sem szúrt, mert felfelé kanyarodott két szára.

Nagyanyám tökéletes nagyanya volt: mindenét az unokáinak adta volna. Magas volt, finom kis arcát hófehér haj koronázta, apró konttyal. Mi gyerekek rajongtunk érte. Szépen varrt és kézimunkázott. Így voltunk keresztanyámmal, Lusikával is, a szeretet fűzött össze vele haláláig. Sötét ruhában járt, finom selymekből maga varrta azokat. Anyám a legkisebb lánya volt, de vele csak Ilonka, a középső lány lakott. Nagyanyámnak két gyermeke meghalt torokgyíkban, az egyik fiú volt. Legidősebb lánya, Gizella Jokits József tanítóhoz ment férjhez, aki akkor Jászfényszarun tanított, később Gödöllőre költöztek. Nekik két gyerekük volt. Józsi szintén tanító lett, és a Jászberényi tanítóképzőben végzett, és a lányuk, a kis Gizi, akit csak Cinikének nevezünk. Józsi lett a keresztapám, keresztanyám pedig a nagynéném, Lusika. Ő is magas termetű volt, komoly és nagyon kedves, fiatal lány. Nagyon jól tanult az iskolában, megtanulta a könyvelést is, és nagyapám halála után a jászfényszarusi községházán helyezkedett el.

Nagyanyámékkal élt az ő édesanyja, az én Daru Borbála dédanyám. Törékeny, aprócska volt, az én időmben már 90 éven felül járt az életkora. Ő még nálam is kisebb volt, ez tetszett nekem, mert öregedése során termete „összement”. 97 éves korában ment el örökre. Meglepett a mozgékonyasága: ilyen öreg és minden reggel elmegy a templomba szépen felöltözve; onnan kijöve pedig végigjárta a piacot, amely a lányiskola egyik oldalánál húzódott a Giltler-féle nagy vendéglő irányában. Ha kérdezték, hogy érzi magát, akkor azt felelte: jól, kedveském, ehettek-ihatok, jöhetnek-möhetnek, a jó Isten megsegít, mi kell még? Rég halott férje után Kertész Gyulánének nevezték. Mindig büszkén hangoztatta, hogy az ő édesanyja nagy-nemes, nemzetes Csethe Julianna volt. Három férje halt el mellőle, második házasságából született az én nagyanyám.

Mivel nagyszüleim háza a főutcán volt, mindig bő látnivalóval szolgált, előttük zajlott a vasárnapi korzó. A falusi lányok minden vasárnap délután szépen felöltöztek és sétáltak kettesével, hármasával, mögöttük fiúkkal. Szép régi szokás volt ez, a fiatalság itt mutatta meg magát. Gyönyörködtünk a változatos ruhaforgatagban (nem népviselet volt ez!). Én a szobaablakban térdeltem egy székre tett párnán, és figyeltem; anyám harmóniumozott és néniével együtt énekelt, nagyapám ezt nagyon szerette hallgatni. Ha az ablak előtt ismerősök mentek el beköszöntek, sőt beszélgetésre is megálltak.

Hétköznaponként az utcán volt másféle „korzó” is. Reggel kihajtották a gulyát, este pedig hazatértek. Érdekes látvány volt, de nekem félelmetes. Elöl haladt az egyik tehén kolomppal a nyakában, a többiek pedig követték az út közepén haladva. Néhanapján azonban egy-egy rakoncátlan állat kitört a sorból és felszaladt a járdára. A tehén pillantása félelemmel töltött el, nem volt barátságos, és az akácfa törzséhez dörgölődve vakaródzott. Nagy port vertek fel a vonuló állatok, mintha köd támadt volna fel hirtelen. Az ablakokat ilyenkor mindig be kellett csukni. Az ökrös szekereket sem szerettem, lassúk voltak, de a lovas kocsik vidáman festettek, öröm volt rájuk tekinteni.

Minden év szeptemberében, Szent Kereszt ünnepén búcsút tartottak a faluban. Azon a napon árusok lepték el az egyik utcát. Ilyenkor én is kaptam búcsúfiát, de volt ott fotós is, aki mindig lefényképezett. Ezek a képek őrzik gyermekkori arcomat. A képek fennmaradtak a nagyszülőknél.

A búcsúban egyenruhás férfiak is feltűntek, a csendőrök. Délceg emberek voltak, fegyverrel felszerelve, kalapjuk mellett kakastoll lobogott. A falusiak „tollyúsok”-nak nevezték őket. Volt laktanyájuk, és rendet tartottak a helységben. Ahogy hallottam, féltek tőlük, és a bicskás legényeket is megfékeztek. Sajnos ilyen összetűzés is akadt időnként. A legények ittak, utána pedig se láttak se hallottak. Előfordult, hogy valamelyik leányért ment a harc, a bicska hamar előkerült, és szúrtak, vágtak. Én gyerekfejjel ezeket a történeteket is meghallottam, és elraktároztam magamban.

Apai nagyszüleim is Jászfényszaru n laktak. A házat jobb módú parasztcsaládtól bérelték, akik kint laktak a tanyájukon. Abban az utcában volt ez a ház, ahol mi is laktunk, csak a Rákóczi út ellenkező oldaláról nyílott. Előbb a Goldman-ház előtt kellett elhaladni hozzájuk menet. Itt is széles gang húzódott a ház mentén az udvarban, ahol Morzsa kutya apró körmei csattogtak végig a pádimentumon. Morzsa különösen kecses, apró jószág volt, apai nagynéném kedvence. Rendszerint Gál nagyapám nyitott nekünk ajtót, mindig megveregette a hátamat, és azt kérdezve tőlem: Ágika, megsült-e már a kenyérke? Gál Lajos nagyapám pénzügyi fővigyázóként ment nyugdíjba. Sokáig tartózkodott orosz fogságban az első világháború alatt és után is, és ez teljesen megrontotta kedélyét. Keveset beszélt, azt hiszem velem sem tudott mit kezdeni. Ő és családja Erdélyből származott, református volt. Ő birtokolta a nemesi kutyabőrt, amit a családban mindig a legidősebb fiú örökölt, az ő halála után apámhoz került; ezt még 1607-ben Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem adományozta egyik ősének. Nagyanyám, Bitaróczky Mária alacsony növésű, gömbölyű asszony volt, gondolom alakomat tőle örököltem. Ő is keveset beszélt. Három gyermekük élte meg a felnőttkort: Berta nagynéném, apám, István, és László, a kisebbik fiú, aki az idők során Kispestre került. Gál nagyszüleimnél más volt a hangulat, mint Kertészéknél. Puritánok voltak. Itt nem volt olyan vidám életvitel, mint a Kertész nagyszülőknél, ritkábban is jártunk oda, pedig a házat nagy porta vette körül. Ebben

sétált nagynéném alkonyatkor Morzsa kutyájával a karján. Nagypámnak ekkor detektoros rádiója volt, ezt hallgatta. Néha nekem is megengedte, hogy belehallgassak a fejhallgatóba. Nagyon élveztem ezeket a perceket. Járt hozzájuk a Tolnai Világlapja, ez volt a másik csalétek számomra.

Ha delet harangoztak itt is az asztalon kellett lennie az ebédnek. Nagyanyám és Berta nagynéném serényen dolgoztak. Milyen sors is jutott ebben a korban a nőknek? Nem jártak el otthonról dolgozni, otthonukban álltak helyt; nem volt könnyű ez a munka, és sokrétű tudást igényelt: anyáról lányára szállt. Nagynéném erdélyi recept szerint készítette kenyerét, köménymagot is tett bele, a kenyér sokáig friss maradt. Mondták is sokszor a falusiak: „forsza” van, mint a Gál Berta kenyérének.

III.

Az iskolám? Minden gyerek életében elkövetkezik a pillanat: iskolába kell menni. Hatéves voltam akkor, 1937-ben. A leányiskola és a fiúiskola nem esett messze tőlünk. Mindennap apámmal mentünk, aki sokszor emelte meg a hátamon a nehéz, barna bőr hátitáskát. Lefordultunk a Krizsán-tó felé, így rövidítettünk utunkon. Apám magas, szép arcú és jó alakú férfi volt. Komoly, szívvel-lélelkel pedagógus, és sok mindent tudott, ami miatt felnéztem rá. Ez megmaradt bennem apám haláláig. Jól tudott tanítani, a tanítványok később is hálásak voltak ezért. Mindenhez értett, és állandóan képezte magát. Erre bizonyíték, hogy az ötvenes évek elején elvégezte a Pedagógia Főiskola kémia-biológia szakát. Sok mindent köszönhetek neki én is: az életben való eligazodást, azt, hogy legyek nyitott a világra és olvassak, olvassak, legyek igényes, másokkal igazságos, és ebből ne engedjek.

Az iskola, ahová jártam ferdén állt az fűtca tengelyéhez képest. Római katolikus népiskola volt, főfelügyelője pedig az esperes úr, Székely Bertalan. Udvara nem volt túlságosan nagy, de elégséges a gyerekek számára. Az osztályterem előtt szélesen húzódott a tetővel fedett folyosó, nyitottan az udvarra. Az osztály világos volt, és a hosszú padokban – tintatartó-mélyedéssel mindenki számára – négyen vagy hatan ültünk. Az első osztályban még nem használtunk tintát, hanem palatáblára írtunk, és nagyon szerettem erre rajzolni. A hajópadlózatot olajozták, ezért feketének látszott. Télen duruzsolt a vaskályhában a tűz, mellé készítve állt a tüzelő, melyet időnként a pedellus rakott meg. Az énekórákat a harmónium mellett töltöttük. Első tanító nénim Danassy Mariska volt, magas hölgy, nagy kalappal, szörme keppel. Az osztályba is mindig elegánsan jött be: hosszú selyemszoknyában és üde blúzzal. Ő az első két elemi iskolai osztályban tanított és a harmadik osztály elején. Nézem a Népiskolai Értesítő könyvecskét: évközben kétszer kaptunk értesítőt, karácsonykor és húsvétkor. Ilyenkor az iskola csak a magaviseletet, a szorgalmat és az előmenetelt

jelezte: dicséretes, emyedetlen és kitűnő szerepelt az én esetemben. Év végén kaptuk a valós bizonyítványt jegyekkel. Az 1-es osztályzat volt a kitűnő és a jeles, a 2-es a jó, a hármas az elégséges és a négyes az elégtelen. Bizonyítványomban végig kitűnő állt a jegyek mellett, csak a számolás és mérés mellett állt jeles megjelölés. Ez bántotta apámat, és arra ösztökélt, hogy ez a jegy is kitűnő legyen. Harmadik osztályban ezt elértem, és ekkor kis gyöngyháznyelű biciskával jutalmazott meg, amire nagyon vágytam már. Sajnos a negyedik osztályban a végig kitűnők között újra felbukkant számtanból a jeles.

Nem emlékszem már, hogy miért, de a harmadik osztályban húsvétkor már Tóth János igazgató-tanító tanított az év végéig, a negyedik osztályban pedig Seress Erzsébet lett a tanítóm. Ő szigorú volt és igazságos.

Csak néhány gyerek nevére emlékszem azok közül, akikkel együtt koptattam az iskola padjait: Ocsko Sós Marika, Basa Mariska, Rácz Nelli, Márkus Éva. Ez az Éva engem mindig gyötört, csavargatta a kezemet, rámütött a piszkavassal. Nem szeretett, de nem tudom, hogy miért. Az iskolában az udvaron a lányok peréztek. Apró színes agyaggolyók voltak ezek, és a lányok ügyesen kapkodták fel a földről. Én ebben

8

Évközi értesítő
a mindennapi iskola III. osztályáról.

Az anyakönyvi napló folyószáma: Az anyakönyvi napló folyószáma:

Karácsonykor:

19. ³⁴ / ₁₉ . ⁴⁰ / ₁₉ iskolai évben.	19. . . . 19. . . . iskolai évben.
Magaviselete <u>dicséretes</u>	Magaviselete
Szorgalma <u>elégséges</u>	Szorgalma
Előmenetele <u>kitűnő</u>	Előmenetele
Mulasztott <u>10</u> félnapot.	Mulasztott
Nem igazolt	Nem igazolt
Jegyzet:	Jegyzet:
Látta: <u>Horváth Aladár</u>	Látta: tanító.
szülő (igán).	szülő (igán).

Húsvétkor:

19. ³⁴ / ₁₉ . ⁴⁰ / ₁₉ iskolai évben.	19. . . . 19. . . . iskolai évben.
Magaviselete <u>dicséretes</u>	Magaviselete
Szorgalma <u>enyedetlen</u>	Szorgalma
Előmenetele <u>kitűnő</u>	Előmenetele
Mulasztott	Mulasztott
Nem igazolt	Nem igazolt
Jegyzet:	Jegyzet:
Látta: <u>Horváth Aladár</u>	Látta: tanító.
szülő (igán).	szülő (igán).

Az anyakönyvi napló folyószáma: 132.

9

Évvégi értesítő.

Gal Anzola

a mindennapi elemi iskola III. osztályának tanulója az 1934/1940 iskolai év végén a következő osztályzatot érdemelte:

Magaviselete	<u>dicséretes</u>
Szorgalma	<u>enyedetlen</u>
Vallásan
Magyar nyelv:
a) Beszéd- és értelemgyakorlat	<u>kitűnő</u>
b) Olvasás és olv.-tárgy	<u>kitűnő</u>
c) Írás	<u>kitűnő</u>
d) Fogalmazás	<u>kitűnő</u>
e) Helyesírás és nyelvi magy.	<u>kitűnő</u>
Előmenetele:	<u>kitűnő</u>
Számolás és mérés	<u>kitűnő</u>
Term. rajz, gazd. és háztartásian	<u>jeles</u>
Rajzolás	<u>kitűnő</u>
Éneklés	<u>kitűnő</u>
Kézimunka	<u>kitűnő</u>
Tesztelés	<u>kitűnő</u>

Egész évben mulasztott 10 félnapot. Nem igazolt 1 félnapot Ha ezen iskolai év elején még nem tudott magyarul, megtanult-e és mily mértékben?

Kelt Hétfalványn 1940. évi június hó 16-án

Liszt János igazgató-tanító
Liszt János tanító.
P. H.)

nem voltam partner: ügyetlen voltam. Anyám bezzeg ügyes volt, és sokszor játszott ő is ilyet gyermekként. Egyszer egy csomag színes üveggolyót kaptam, örültem neki, de nem sokáig: elnyerték valamennyit tőlem. Télen az udvar sarkában kis jégpályát csináltak. Ezen iringáltak a lányok. Mondanom sem kell, nekem ez sem ment. Nagyokat huppantam a síkos jégen, és feladtam.

Járt velünk néhány nevelőszülőknél nevelkedő leányka is. Milyen volt a sorsuk? Nem ismertem, és azt sem, hogyan kerültek Fényszarura. Lelenceknek nevezték őket, aminek ők nem örültek. Szinte egyenruhában jártak: a kartonruha fél lábszárig ért és háromnegyed ujjá volt. Erről messziről felismerhetők voltak. Ezek a lányok az óráközi nagyszünetben egy bögre meleg tejet kaptak két nagy kockacukorral. Én is szerettem volna, megkívántam, de ez csak úgy volt lehetséges, hogy nagyapám külön befizetett nekem. Ez a problémám is megoldódott.

Talán másodikos, de lehet, hogy harmadikos voltam már, amikor olvadáskor apám kivitt árvizet nézni. A községháza mellett mentünk a Zagyva felé vezető széles úthoz. A kertek végében állt a víz, és amerre a szem ellátott, csak víz terült el, tengersok víz. Milyen kicsi ez a folyó nyáron, néhol a feneké is látható, tehenek, libák legelnek a partján, vagy állnak a sekély folyóban. Most meg tengerré vált.

A Zagyva túlsó partján erdő húzódik. Tavasszal, május elsején, a madarak és fák napján a tanítók és barátaik családjukkal itt piknikeztek. Nagyon élveztem az ittlétet. Ragyogó napsütés várt az üdezőld tisztáson. Mi „tanítógyerekek” gondtalanul játszottunk, elbújtunk, fogócskáztunk. Ezalatt apámék egy lapos, lábasszerű, lezárható fedelű serpenyőben húst, szalonnát, zöldséget helyeztek el, lezárták és parázs közé dugták. Amikor megsült, friss kenyerek kerültek elő a kosarakból: uzsonnáztunk. A felnőttek bort ittak, mi gyerekek málnaszörpöt; dalolva vonultunk haza a hosszú, kitaposott útszalagon.

Volt az erdőben egy tó. Titokzatos – Sárkánytónak vagy Sárkánygödörnek nevezték, de hívták Feneketlen tónak is. A látható alja vöröses-barna színűnek tűnt. Partján és benne is csiborok és mindenféle más rovar mozgott. Halcsík Pista is itt fogta a csíkhalat, lábán pedig a piócákat, amiket a patikába vitt. Volt ennek a Sárkánytónak akkoriban egy legendája: egy csendőr fürdött itt és beleveszett: feneketlen, mondták a falusiak. Ez azonban bizonyosan túlzás volt, mert Halcsík Pista élt és virult.

Nézem a kezemben lévő képet, ez a fényszarusi tantestület képe, nők, férfiak vegyesen; amikor ez készült – 1925-ben vagy 1926-ban –, nem is éltem, de nagyapám és apám révén ismertem őket. Kedvesek voltak hozzám, beszélgettek velem, és amikor iskolába kerültem, tanítottak is. A kép bal szélén az állók között feltűnik Tóth József igazgató-tanító bácsi alakja, szikár ember, kevés beszédű, de jól tanított, engem a harmadik osztályban. A mellette lévő következő tanítót nem ismertem, az emlékezet itt nem örökítheti meg, nevét sem tudom. Itt áll Csiky Manyi néni, anyám

Jászfényszaru-i tantestület 1925 v. 1926? Álló sor balról jobbra: Tóth János (később ig. – Tanító), ? Csiky Manyi, Kertész János (a nagyapám), Gusztin Mihály, ? Seress Erzsébet, Adamcsek Imre, Noga Gyula, Havassy Panni. Ülő sor balról jobbra: Lung Gizella, Fábryné Szalai Ilona, Hebrony Kálmán (esperes-plébános), Márkus János (Márkus Mariska óvónő apja), Danassy Mária.

és nagynéném baráti köréhez tartozott. Életvidám, mosolygós fiatal tanító néni volt. Következik az én Keretész János nagyapám, szívem legbelsőbb szögletébe zárva örökre. Gusztin Mihály tanító bácsi, nagyapám barátja következik, felesége, Anna néni a postamester volt. Nagy bajuszt viselt Mihály bácsi, ami koránál jobban öregítette arcát. A mellette álló tanító bácsit megint nem tudom megnevezni, majd az engem negyedik osztályban tanító Seress Erzsébet következik. Érdekes hangjára ma is emlékszem. Itt áll azután Adamcsek Imre tanító bácsi is, fiatalon, kékszeműen, magas volt. Ő és családja szüleimmel összejártak. Marcell nénire, a feleségére is emlékszem. Neki ez a második házassága volt, de Imre bácsival együtt nevelték a Görbe gyerekeket: Emut és Pirikét. Ahogy utóbb hallottam, Görbe Emánuel a háború után tanított Jászfényszarun. Noga Gyula tanító bácsiról fentebb már írtam, de mellette áll Havassy Panni tanító néni, akihez, mint említettem, rajongó barátság fűzte. Havassyékkel gyakran jártak össze a szüleim és a nagyszüleim. Havassy néni finom, idős dáma volt, nagyon kedves asszony, két leánya volt, Panni, a tanítónő és a kisebb, Sárka. Őt Zingay Béla tanító bácsi vette feleségül. Elegánsak voltak mindig, szép házban éltek, szép bútorok között laktak. Szerettem hozzájuk menni.

Az ülő sor bal szélén Lung Gizi néni ül, az elbűvölő, kedves, drága Gizi néni. Szerettem vele nagyszüleimnél találkozni, és hallgatni okos beszélgetéseiket a világról. Fábryné Szalai Ilona tanító nénit nem ismertem, de annál jobban Hebrony Kálmán esperes urat, aki szintén gyakori vendége volt a nagyszülői háznak. Márkus János tanító úr, nagyapám legjobb barátja a kép készültekor a tantestület igazgatója volt, rá nem emlékszem világosan, csak a Márkus családra. A sor jobb szélén ül Danassy Mariska, első tanító nénim, akiről már szó esett.

Kikre emlékszem még? Hitoktatónk Mosonyi József tisztelendő úr volt. 1940 karácsonyán kaptam tőle egy szép szentképet (aminek sajátkezű felirata: szorgalmazt), még most is őrzöm az imakönyvemben. Egyházi felügyelőnk, Székely Alajos esperesplébános úr volt, eléggé alacsony, kövérkés, és szemüvege hidegen csillogott az emberre. Nagy tisztelet övezte, és ha bejött az osztályba, egy pissenés sem volt hallható. Jól ismertem Haffner Dezsóné, Mariska tanító nénit, férje a községházán dolgozott. Geng Márton tanító úr a fiúiskolában tanított, Kolb Győző és felesége, Erzsike néni is itt tanítottak, anyámék társaságában gyakran megfordultam náluk.

A negyedik osztály folyamán apám mindenre kiterjedő figyelemmel intézkedett. Beszerezte a kelengyémet, amit az egri apácák előírtak, mert oda megyek majd a gimnáziumba bentlakó növendékeknek. Apám nem örült, hogy kikerülök a családi fészekből. Mivel Gál nagyapámék Erdélyből származtak – és 1940-ben a Délvidéket is visszacsatolták Magyarországhoz –, apám beadta kérelmét, hogy valamelyik, most már Magyarországhoz tartozó országrész városába elmenne tanítani, olyan helyre, ahol középiskola is található. 1940-ben István öcsém is megszületett, és apám nem akarta, hogy az iskola miatt meg kelljen válnia gyerekeitől. 1941-ben Újvidékre neveztek ki a Repülőtéri iskola igazgatójának. Nekem így nem kellett Egerbe mennem, de szülőfalumat ezért elvesztettem. A Jászsághoz, benne Jászfényszaruhoz engem mély és elszakíthatatlan kötelék fűz: itt eszméltem, itt lettem nyitott az engem körülvevő világra. Itt pihennek az anyaföldben drága nagyszüleim. Később is sokszor nyaraltam Fényszarun. A falu sokszor „visszaszól” utánam: a mátyásföldi gimnáziumban szeretett magyartanárom, Hevessy János, ha feleltetni akart, így szólt: halljuk hát Gál Ágotát, Jászfényszaru „Gyöngyét”. A budapesti tudományegyetemen, amikor Bárczi Géza nyelvész professzor úrnál vizsgáztam, kiejtésemet hallva megkérdezte: „Ugy-e maga a Jászságba való?” Igen, feleltem, Jászfényszarun születtem és tízéves koromig ott éltem.

Az itt megidézett férfiakra és nőkre, Jászfényszaru életének erre a szeletére ma már biztosan nem sokan emlékeznek, hiszen a régiek helyébe azóta már legalább három új nemzedék lépett. Szolgálja tehát memoárom azok emlékét, akik egykor itt éltek, dolgoztak, alkottak, neveltek – köszönet és hála nekik. Még külön szeretném megköszönni azt, hogy ez a város – hiszen Jászfényszaru 1993-ban visszakapta régi

városi rangját – 2002. május elsején emlékművet avatott az én volt leányiskolám helyén: nemesfémből formált olvasókönyv őrzi a helység egykor itt munkálkodó tanítóinak neveit. Ilyen emlékművel, úgy vélem, hogy nem sok magyar város dicsekedhet. Szülővárosom, Jászfényszaru e téren is kiválót alkotott!

Fodor István Ferenc

FALUSI GIMNÁZIUMOK ALAPÍTÁSA A HATVANAS ÉVEKBEN

A második világháború utáni időszakban a magyarországi települések sok mindent megértek.

Először a '40-es, '50-es években a tanyavilágból szerveztek településeket, majd az örvendetesen beinduló falusi létüket megnyirbálták azzal, hogy elkezdték összevonni a kisebb településeket. Nemcsak az újonnan létesítetteket, hanem azokat is, melyek soha nem tartoztak egymáshoz. Új település lett a Jászságban Jászivány, Jászágó és Jászboldogháza, majd a '70-es években közös tanácsokat hoztak létre a szomszédos településekkel, természetesen nem a saját jószántukból. Érthető, hogy alig egy évtized után, amikor a rendszerváltoztatás lehetővé tette, ezek a települések rögvest újra szétváltak, de bennük maradt a bizonytalanság, fejlődésük megakadt. (Az már csak tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az EU-s elvárások ismét a kis települések összevonására irányulnak.) Ebbe a sorba kapcsolódik az a folyamat is, mely a Jászság 4 településén általános gimnáziumokat hozott létre az 1960-as évek első felében: ez viszont a községek fejlesztését eredményezte. Itt sem a helyi szándék volt azonban elsődleges, hanem a központi akarat, noha természetesen az érintett települések örültek a döntésnek.

Már az '50-es évek közepétől megfogalmazta az ország vezetése, hogy „...halaszthatatlan teendőink között is az egyik legfontosabb egész oktatási rendszerünknek, a korszerű tudományosság színvonalának emelése.”¹ 1959-ben Oktatási Bizottságot hoztak létre, majd megszületett az 1961. évi III. törvény, mely „az egységes szocialista oktatási rendszer alkotására törekedett.”² Tízéves tankötelezettséget írtak elő. Korábban az általános iskolai oktatás 9 évre emelését tervezték „a párt kulturális igényeinek megfelelően – egy lépés a kötelező középiskola megvalósítása felé.”³ Ugyanebben az időben tervezték emelni a Szovjetunióban, Csehszlovákiában, Lengyelországban és a Német Demokratikus Köztársaságban is egy évvel a tanítási időt. 1961-ben arról döntöttek, hogy 16 éves korig kell általános iskolába járni: ha a tanuló végez 14 évesen, akkor továbbtanul, ha nem, akkor továbbképző iskolába kell járnia. A gimnáziumoknál az egyik fő szempont volt az 5+1-es oktatás bevezetése

¹Dokumentumok a magyar oktatáspolitikai történetéből 2. kötet (1954-1972. Tankönyvkiadó Bp. 1990.

²U.o.

³U.o.

Fodor István Ferenc

FALUSI GIMNÁZIUMOK ALAPÍTÁSA A HATVANAS ÉVEKBEN

A második világháború utáni időszakban a magyarországi települések sok mindent megértek.

Először a '40-es, '50-es években a tanyavilágból szerveztek településeket, majd az örvendetesen beinduló falusi létüket megnyirbálták azzal, hogy elkezdtek összevonni a kisebb településeket. Nemcsak az újonnan létesítetteket, hanem azokat is, melyek soha nem tartoztak egymáshoz. Új település lett a Jászságban Jászivány, Jászágó és Jászboldogháza, majd a '70-es években közös tanácsokat hoztak létre a szomszédos településekkel, természetesen nem a saját jószántukból. Érthető, hogy alig egy évtized után, amikor a rendszerváltoztatás lehetővé tette, ezek a települések rögvest újra szétváltak, de bennük maradt a bizonytalanság, fejlődésük megakadt. (Az már csak tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az EU-s elvárások ismét a kis települések összevonására irányulnak.) Ebbe a sorba kapcsolódik az a folyamat is, mely a Jászság 4 településén általános gimnáziumokat hozott létre az 1960-as évek első felében: ez viszont a községek fejlesztését eredményezte. Itt sem a helyi szándék volt azonban elsődleges, hanem a központi akarat, noha természetesen az érintett települések örültek a döntésnek.

Már az '50-es évek közepétől megfogalmazta az ország vezetése, hogy „...halaszthatatlan teendőink között is az egyik legfontosabb egész oktatási rendszerünknek, a korszerű tudományosság színvonalának emelése.”¹ 1959-ben Oktatási Bizottságot hoztak létre, majd megszületett az 1961. évi III. törvény, mely „az egységes szocialista oktatási rendszer alkotására törekedett.”² Tízéves tankötelezettséget írtak elő. Korábban az általános iskolai oktatás 9 évre emelését tervezték „a párt kulturális igényeinek megfelelően – egy lépés a kötelező középiskola megvalósítása felé.”³ Ugyanebben az időben tervezték emelni a Szovjetunióban, Csehszlovákiában, Lengyelországban és a Német Demokratikus Köztársaságban is egy évvel a tanítási időt. 1961-ben arról döntöttek, hogy 16 éves korig kell általános iskolába járni: ha a tanuló végez 14 évesen, akkor továbbtanul, ha nem, akkor továbbképző iskolába kell járnia. A gimnáziumoknál az egyik fő szempont volt az 5+1-es oktatás bevezetése

¹Dokumentumok a magyar oktatáspolitikai történetéből 2. kötet (1954-1972. Tankönyvkiadó Bp. 1990.

²U.o.

³U.o.

Osztályfénykép

Gimnazisták pocokirtáson

azzal a céllal, hogy az elmélet közeledjen a gyakorlathoz. A szakképzést 4 éves középiskolai szintre akarták emelni.

Szolnok megyében 9 gimnázium jött létre ebben az időben: a Jászságban 4, Jászsalsószentgyörgy, Jászárokszállás, Jászjákóhalma és Jászladány, ezen kívül Fegyverneken, Kunhegyesen, Kunmadarason, Öcsödön és Újszászon. Egy újkeletű kézikönyben így írnak a jászárokszállási gimnáziumról: „1963 nyara fordulópontot jelentett Jászárokszállás közoktatásában. Akkor szervezték meg 64 elsősssel, nyolcvan esti tagozattal és négy tanárral a gimnáziumot.”⁴ Az akkori szokás szerint a gimnázium előbb egy helyi kubikos kommunistáról: Solymosi Ignácról kapta a nevét, majd Deák Ferenc nevére vette fel. Itt eredményes lett a gimnázium alapítás, mert ma is működik, s mivel a település időközben várossá vált, ma már nem falusi gimnázium. A megmaradás titka az volt, hogy egyrészt a település 10 ezer körüli lélekszámmal rendelkezik, másrészt a környező nagyobb helyektől viszonylag távol fekszik, így a helyi tanulókon kívül vonzza a környező heves megyei kis falvak diákjait is.

Jászsalsószentgyörgy gimnáziumának történetéről bővebben olvashatunk a kétkötetes községtörténetben. Megtudjuk, hogy 1964-ben közös igazgatású gimnázium nyitására kapott engedélyt a község. „A tanácsülés örömmel vette a fejlesztést és ülésén ösztöndíjat alapított, hogy egyetemen idegen nyelvet tanulhasson az a fiatal, aki érettségét tesz. A gimnázium a Rákóczi úti új iskolában működött, a tárgyi és személyi adottságok az induláskor adottak voltak. A tantestület tagjai közül többen voltak, akik időközben levelező tagozaton egyetemi végzettséget szereztek...A gimnáziumba nemcsak a községből, hanem Jánoshidáról és Alattyanból is jártak diákok. Nagyon élénk ifjúsági élet folyt, jól működő KISZ-alapszervezettel, sportkörrel és irodalmi színpadot, táncsoportot, beat zenekart is alakítottak. Házilag megszerkesztették a Zagyvalap című újságot. Az évek teltevel azonban egyre nagyobb lett a követelmény a gimnáziumi oktatásban. A község viszont – pénzforrás hiánya miatt – már nem tudta biztosítani a feltételeket... Pedig a szülőknek anyagilag sokat jelentett a helybeli iskola. 1973-ban szűnt meg a gimnázium...157 fiatal szerzett érettségi bizonyítványt a községben.”⁵ 1976-ban a felnőttek részére bevezetett levelező tagozat is megszűnt: ebben a formában 103-an érettségiztek.

Jászsalsószentgyörgyön szerencsés fekvése miatt nem volt gond a tanárok biztosítása, mivel félúton Szolnok és Jászberény között még a napi ingázást is meg tudták oldani autóbusszal.

Jászladányban 1964-ben indult el a gimnáziumi oktatás. A 3 kötetes községtörténetből mindössze annyit tudunk meg, hogy 1949-ben gimnázium nincs, az általános

⁴Szülőföldem a Jászkunság – szerk. Simon Béla Szolnok 1992.

⁵Lukácsi Lászlóné – Lukácsi László – Rusvay Lajos: Jászsalsószentgyörgy krónikája 2. kötet. Jászsalsószentgyörgy 1986.

iskola 5 épületben működik, és van egy tanonciskola. A gimnázium létrejöttére csak az utal, hogy a szerző megjegyzi: „...minden iskolánk – a Baross úti nagy iskola, a volt gimnázium kivételével – nem volt leszízigetelve,”- emiatt a magas talajvíz miatt nedvesek voltak.⁶ Az említett kézikönyvben is olvasható, hogy „a Kossuth úti nagy iskolához tartozó Baross úti új iskolaépületben szervezték meg a néhány évig működő közös igazgatású gimnáziumot.”⁷ A közös igazgatású ez esetben is azt jelentette, hogy az általános iskolával közös volt a vezetése. Kalmár István népművelő visszaemlékezése szerint jól működő gimnázium volt a nagyközségben 1964 és 1975 között. Megtelt a falu érettségizettekkel, öröm volt ott élni. Kb. hatvanan kezdtek, a fénykorban a négy osztályban 160 fő is járt ide. Sokan Tiszasülyről, Besenyszögről, Szászberekéről, Jászkisérről, de még Újszászról és Alsószentgyörgyről is, annak ellenére, hogy ott is működött gimnázium. Még diákvonat is volt. Maga a település is tízezer fő fölött volt ekkoriban. Sajnos a gimnáziumot felsőbb utasításra meg kellett szüntetni, melyet nagyon nehezítette a lakosság.

Jászjákóhalmán volt a legrövidebb életű a gimnázium*. Váradi Zoltán helytörténész kéziratosa községtörténetében leírja 1963-ról, hogy: „A továbbtanulni óhajtó ifjak létszámának akkori felmérése valóban szükségessé tette az elgondolás megvalósítását. Sajnos azonban a tények rövid két év elmúltával egészen mást mutattak. ...Az 1964/65-ös tanévben már a második osztályban is folyt a tanítás. A harmadik osztály megnyitására azonban már nem voltak meg a személyi feltételei. Mivel pedig állandó középiskolai tanárokat nem kapott gimnáziumunk, így általános iskolai nevelőkből egészítődött ki a tanári létszám....Mindennél nagyobb gondot okozott azonban az, hogy nem volt kikkel benépesíteni a megnyitandó harmadik osztályt.”⁸ Váradi Zoltán jó ismerője volt a tényeknek, hiszen 1963-ban ment nyugdíjba, mint általános iskolai igazgatóhelyettes, tehát részt vett az előkészületekben. Mint azt életében szóban is elmondta: neki már akkoriban is voltak aggályai, amikor megnyílt a gimnázium, ugyanis Jászberény és Jászapáti közé szorítva egy 4 ezer lakosú, kisebbnek minősülő településen meglehetősen kétséges volt a hosszabb távú megmaradás. Jászapáti egy, Jászberényben két gimnázium állt rendelkezésre, ezekből járt át a tanárok nagy része is. Az is nagyobb segítséget jelentett volna a megmaradáshoz, ha a másik két szomszédos település – Jászdózsa és Jásztelek -

⁶Gaal István: Jászládány története 3. kötet – Jászládány 2000.

⁷Simon 1992.

* 1963–65 között a jászjákóhalmi általános iskola gimnázium közös igazgatója: Bátri Lajos, gimnáziumi helyettese Győr István, általános iskolai helyettese pedig Borics Gyula volt. Gimnáziumi igazgatóhelyettes: Győr István. Gimnáziumi tanárok: Bangó László, Benedek Istvánné, Budai Julianna, Győr István (helybeliek), Koszta Sarolta, Túri István (Jászberényből) és Farkas Ferenc (Jászapáti), általános iskolai tanárok pedig Borics Gyula, Borics Gyuláné, Katona János és Katona Jánosné voltak. – A névsort Borics Gyuláné és Katona Jánosné állította össze.

⁸Váradi Zoltán: Jászjákóhalma község múltja és jelene 2. kötet. Jászjákóhalma 1973. kézirat

diákjai ide jártak volna. Ez azonban nem következett be, mivel a jászódózsaiak vonattal tudtak mindkét irányban gimnáziumba jutni – Jászapáti és Jászárokszállás felé. Említésre méltó, hogy Jásztelek pedig akkor még csak földúton volt megközelíthető, mivel csak 1968-ban kövezték ki a két települést összekötő utat. A gimnázium két osztályát jákóhalmi diákok töltötték fel, mindössze egyetlen dózsai tanuló volt a második osztályban. Mivel én magam is ide jártam az első két osztályba, így saját élményeim is vannak. 1963-ban 34 fővel indult be az osztályunk, a következő osztály azonban már az általános iskolában is jóval kisebb létszámú volt, így ők csak huszonöten voltak. A gimnázium megszűnése gyorsan lezajlott: én még a tanyán értesültem róla, hogy ősszel már nincs tovább. Központilag intézkedtek: a mi osztályunk a jászberényi Kállai Éva Gimnáziumba (a mostani Erősáramú SZKI), a másik osztály az ottani Lehel Vezér Gimnáziumba került (nem volt egyéni választási lehetőség), a levelezősek pedig a jászapáti Mészáros Lőrinc Gimnáziumban érettségizhettek. Már aki mert erre vállalkozni: sokan ugyanis nem követték ezt az utat. Így a jászjákóhalmi gimnáziumban nem érettségizett senki. Néhány nevet megemlítek: Bátri Lajos volt a közös fenntartású intézmény igazgatója, Győr István pedig igazgatóhelyettesként a gimnázium ügyeit intézte. Farkas Ferenc – a későbbi főiskolai tanár – ekkor Jászapátiról járt át, Bangó László – aki teljesen ide kötődött egy évig – a jászladányi gimnáziumba került át.

(Akkoriban még Jászapáti is község volt, azonban az itteni gaimnázium nem ebbe a kategóriába tartozik, márcsak azért sem, mert itt volt a Jászság legelső gimnáziuma Berényt is megelőzve.)

Ezeknek a falusi gimnáziumoknak szinte születésüktől kezdve a történetükben volt a végzetük: az 1972-es MSZMP KB határozat már úgy emlékszik vissza, hogy „...néhány célkitűzés (pl. a középfokú oktatás általánossá tétele)...nem volt reális, az alapelvek megvalósítására tett konkrét intézkedések egy részét is hibásan, illetve pontatlanul határoztuk meg, s bevezetésüket nem előzték meg kísérletek. A reform egyes célkitűzéseinek megvalósításához nem tudtuk a szükséges személyi és tárgyi feltételeket maradéktalanul biztosítani.”⁹ Már 1965-ben megpróbálták azt a korrekciót, mely a „lógás” és „scellenség” megakadályozását hivatott szolgálni. Ekkorra kiderült, hogy nagyon kevesen szereztek szakmai minősítő bizonyítványt, s ezeknek is csak töredéke szerezte meg a szakmai végzettséget, mely erre épült. Az adott lehetőséggel a tanulók nem kívántak élni. Az 1965-ös korrekciós szándék sem hozott megoldást (gimnáziumi létszám túlzott csökkentése, technikusképzés megoldatlansága).

Az a kísérlet tehát, mely a falusi gimnáziumokat létrehozta – nem bizonyult életképesnek: maga a létrehozó mondta ki 1972-ben a kísérlet kudarcát, mely némely esetben még azoknak a gimnáziumoknak a megszüntetését is eredményezte, melyek életképesek lehettek volna ((pl. Jászladány).

⁹Szocialista közművelődés Tankönyv és szöveggyűjtemény Kossuth 1980.

Földi József

MÓRA FERENC ÉS A JÁSZOK

A nagy író a miénk is

Mezősi Károly – a Petőfi és Móra életrajzokat árnyaltabbá és hitelesebbé formáló, elévülhetetlen érdemeket szerzett irodalomtörténeti kutató – Kiskunfélegyházán, 1999-ben kiadott, *Írások Móra Ferencről* című műve számos, a Jászság, elsősorban Jászberény és Jászárokszállás népének különös figyelmébe ajánlható ismereteket is tartalmaz.

A Kiskunfélegyházán – Móra Márton szücsmester és Juhász Anna kenyérsütő asszony gyermekeként – született író huszonnégy éves korában, 1902 májusában került Szegedre, ahol a híres *Szegedi Napló* munkatársa lett. Érdekes, hogy édesapja – jó negyven évvel korábban – szülővárosából, Jászberényből, ugyancsak Szegedre indult munkát keresni. „Ő, mint szücslegény kelt vándorútra, még az ipar céhkorában, 1858-ban. Akkortájt indult meg a cegléd-szegedi vasút. Útiköltségre azonban csak Félegyházáig futotta. Így a Jászsággal rokon kiskun városban szegődött be szücssegédnek. A három legényév eltelte után a kiskunfélegyházi szücs céh tagjai, a város pedig lakosai sorába fogadta: még ebben az évben, 1861-ben családot alapított. Egy szegény félegyházi zsellérember leányát, Juhász Annát vette el. Tíz gyermekük közül a nyolcadiknak született Móra Ferenc.”

Móra Márton ikertestvérével, a szintén szücssegéd Andrással indult útnak Jászberényből Szeged felé, de útközben – a kecskeméti vasútállomáson – hamiskártyás szerencsejátékosok elnyerték a pénzüket. A maradék pénzzel csak Félegyházáig jutottak, ahol mindketten munkába álltak és meg is ragadtak.

A Mezősi Károly könyvében közölt írások közül Balogh Jánosé rendkívüli érdeklődésünkre tarthat számot, ezért, valamint a nagyobb nyomaték és hitelesség kedvéért ezt az írást teljes egészében idézem:

„Meghatóan kedves, meleg hangú levelet kapott a jászberényi Lehel Vezér Gimnázium 1962. május 23-án. A levél írója, Katona Endre, az iskola egyik volt növendéke, aki 1902. július 13-án érettségizett a jászberényi gimnáziumban – jeles eredménnyel.

A hálás tanítvány még hatvan év távlatából is szeretettel gondolt az „alma mater”-re, és hálája jeléül nem mindennapi Móra-dokumentummal ajándékozta meg az iskolát. Két eredeti képslappal, amelyet Balatonfüredről írt neki Móra Ferenc 1931. december 16-án. A levélváltás körülményeiről Katona Endre a következőket írja: A dolog historikuma az, hogy az író műveiben annyiszor hangoztatta kiskun mivoltát, hogy megsokalltam a dolgot és megírtam neki, hogy

Földi József

MÓRA FERENC ÉS A JÁSZOK

A nagy író a miénk is

Mezősi Károly – a Petőfi és Móra életrajzokat árnyaltabbá és hitelesebbé formáló, elévülhetetlen érdemeket szerzett irodalomtörténeti kutató – Kiskunfélegyházán, 1999-ben kiadott, *Írások Móra Ferencről* című műve számos, a Jászság, elsősorban Jászberény és Jászárokszállás népének különös figyelmébe ajánlható ismereteket is tartalmaz.

A Kiskunfélegyházán – Móra Márton szücsmester és Juhász Anna kenyérsütő asszony gyermekeként – született író huszonnégy éves korában, 1902 májusában került Szegedre, ahol a híres *Szegedi Napló* munkatársa lett. Érdekes, hogy édesapja – jó negyven évvel korábban – szülővárosából, Jászberényből, ugyancsak Szegedre indult munkát keresni. „Ő, mint szücslegény kelt vándorútra, még az ipar céhkorában, 1858-ban. Akkortájt indult meg a cegléd-szegedi vasút. Útiköltségre azonban csak Félegyházáig futotta. Így a Jászsággal rokon kiskun városban szegődött be szücssegédnek. A három legényév eltelte után a kiskunfélegyházi szücs céh tagjai, a város pedig lakosai sorába fogadta: még ebben az évben, 1861-ben családot alapított. Egy szegény félegyházi zsellérember leányát, Juhász Annát vette el. Tíz gyermekük közül a nyolcadiknak született Móra Ferenc.”

Móra Márton ikertestvérével, a szintén szücssegéd Andrással indult útnak Jászberényből Szeged felé, de útközben – a kecskeméti vasútállomáson – hamiskártyás szerencsejátékosok elnyerték a pénzüket. A maradék pénzzel csak Félegyházáig jutottak, ahol mindketten munkába álltak és meg is ragadtak.

A Mezősi Károly könyvében közölt írások közül Balogh Jánosé rendkívüli érdeklődésünkre tarthat számot, ezért, valamint a nagyobb nyomaték és hitelesség kedvéért ezt az írást teljes egészében idézem:

„Meghatóan kedves, meleg hangú levelet kapott a jászberényi Lehel Vezér Gimnázium 1962. május 23-án. A levél írója, Katona Endre, az iskola egyik volt növendéke, aki 1902. július 13-án érettségizett a jászberényi gimnáziumban – jeles eredménnyel.

A hálás tanítvány még hatvan év távlatából is szeretettel gondolt az „alma mater”-re, és hálája jeléül nem mindennapi Móra-dokumentummal ajándékozta meg az iskolát. Két eredeti képslappal, amelyet Balatonfüredről írt neki Móra Ferenc 1931. december 16-án. A levélváltás körülményeiről Katona Endre a következőket írja: A dolog historikuma az, hogy az író műveiben annyiszor hangoztatta kiskun mivoltát, hogy megsokalltam a dolgot és megírtam neki, hogy

Félegyházán csak a föld kiskun, a népesség azonban jászági település, s ez nem is olyan régen, csak Mária Terézia alatt történt. Ezt mutatja igen sok családnév azonossága is a jászágiakkal. A Jászság, irtam – amely oly kevés íróval dicsekedhetik –, nem hagyja elvitatni magától Mórát.

Erre írta válaszul a két balatonfüredi képeslapot az író. Tekintettel arra, hogy az – egyébként tetszetős – írást elég nehéz olvasni, szövegének másolatát itt közlöm: Az első lap:

„Kedves Doktor Uram, utánam küldték szíves sorait ide, ahol orbánc, trombózis, csonthártyagyulladás s egyéb álláshalmozások után összedrótóztattam magamat. – Ami most már a lényegét illeti, én is ismerem a gondolom 1741-beli településtörténeti Filigy-Fil Félegyházarea. Persze, hogy igaza van önnek. Pláne, ami az én személyemet illeti, hiszen az én apám csak 1861-ben vándorolt be – Jászberényből. De ha már utcát kaptam a kiskunoktól, nem tagadhatom meg őket. Szívbeli meleg köszöntéssel hálásan szoritja vissza a kezét Móra Ferenc.”

A másik lap.

„A pedinter már leszaladt a postával, mire még egy családtörténeti adat eszembe jutott. Az apám Jászárokszálláson tanulta ki a szüccséget. A felszabadító mesterét Tejbetők Andrásnak hívták. Ez olyan klasszikus név, hogy megérdemli ezt a külön kártyát. Nagyon meleg köszöntéssel Móra Ferenc. 931. XII. 16.”

A Móra család Jászágóból való eredete egyébként közismert tény. Tudomásom szerint azonban még nem jelent meg olyan dokumentum, amely azt tanúsítaná, hogy Móra maga is „második szülőföldjének” tekintette a Jászságot. A „Jászág írókban szegény földjének” azonban az is jólesik, ha egy ilyen nagy író élete során egyszer-számra mer rágondolni – mint édesapja szűkebb pátriájára – anélkül, hogy ezzel meg akarná tagadni a hálás kiskunokat.”

Eddig Balogh János írása.

Ezt követően Mezősi Károly utal arra, hogy „Móra Ferenc: *Családfa* c. tárcáját maga is azzal kezdte, hogy az apja *jászkun bevándorló* volt a kiskunok földjén, Félegyházán. A családi hagyományból még annyit tudott, hogy jászági nagyapja juhvágással foglalkozott, nagyanyját pedig „úgy rémlik, Dudás Erzsébetnek hívták.” Már jobban ismerte a félegyházi, anyai nagyszülőket, de a „családfát” feljebbi ősökhöz itt sem tudta felvezetni, mint általában azok, akiknek a „közrendű” félegyházi kiskunok utcájában, „a Daru utcában volt várkastélyuk.”

Amidőn pedig *Gyanús nevem* c. írásában a Móra-név eredetét vizsgálta, azt is megemlítette, hogy a Jászágóból felkereste őt Móra Mihály nevű atyjafia, nyug. táblabíró, aki a Móra-családfát hitelesen kétszáz évre visszamenőleg összeállította.”

Az idézett Móra-levelekben tévesen szerepel apjának 1861-ben történt bevándorlása, mert ez az évszám a kiskunfélegyházi lakosok közé „bevételésre” (1861. február) vonatkozik. Ugyanezen év novemberének 13. napján kelt a házassági anyakönyv,

amely szerint Móra Márton 26 éves, jászberényi születésű ember, atyja neve: Móra István, anyja neve: Gulyás Erzsébet (tehát nem Dudás, ahogy az író emlékezett). A házassági anyakönyvi bejegyzés szerint az apai nagyszülők redemptusok voltak. Az anyai felmenők plebejusokként jegyeztettek fel. Juhász Anna azonban „büszkén emlegette félegyházi juhász nemzetségből való származását. Nemcsak a neve volt tehát juhász, hanem az ősök foglalkozása is. Móra István anyai szépajjáról azt is megírta, hogy szintén nevezetes ember volt Félegyházán, „mert írástudatlan létére olyan szélmalmot szerkesztett, aki: füttyült. Még nóta is szólt róla.” Ugyancsak téves a betelepülés levélben szereplő 1741-es évszáma, mert Kiskunfélegyháza jászsági betelepítése 1743-ban történt.

Illyés Gyula *Petőfi Sándor* című nagy ívű munkájában írja a következőket: „Félegyháza lakosai büszkén emlegetik származásukat. Magyarok? Nemcsak színmagyarok, hanem ráadásul kunok ők, amin valami olyat értenek, hogy a magyaroknál is magyarabbak. Sőt még a kunok közül is kiválnak: *jászokkal* vegyült kiskunok, ami kétségtelenül a föld legelső népét jelentheti.”

Mezősi Károly szerint Móra Ferencben csak mint családi emlékezés élt az apai ági jász származás ténye, anélkül, hogy a Jászságot második szülőföldjének tekinthette volna. Sajnos, Mezősi Károlynak igaza van ebben (is), hiszen Móra – Petőfihez hasonlóan – a kiskunok fiának vallotta magát, és ezt illik tiszteletben tartani. Azonban épp ez a hitvallása mutatja a legjobban, hogy amúgy - anélkül, hogy tudatában lett volna - igazi (ha nem róla lenne szó, azt írnám, hogy kunhátas, vagy vaskalapos) jász volt, mert amit egyszer a fejébe vett azt az Atyaúrsten sem tudta kiverni onnan. Hiszen ő maga ismerte el, hogy Katona doktornak duplán igaza van jász eredetét illetően, majd levelének végén mégiscsak kiskunokról beszél, mintha nem hatolt volna el a tudatáig az a jászsági betelepülés általa is jól ismert és elismert ténye. („Kiskun ember vagyok én, makacs és még a vélt jussából sem engedő, nemhogy a maga igazságából.” írja másutt magáról.) Az apa, Móra Márton soha nem tagadta meg szülőföldjét. Lánya, Juliska írta róla – a végtelen jókedvű, nótás, táncos, barátkozó emberről –, hogy ha földije, jászberényi ember vetődött el Félegyházára, elhívta magukhoz, megvendégelte, rétest süttetett neki. Még azt is megkockáztatom, hogy Móra kiváló humora és humorérzéke a kamukéros jász gondolkodásban gyökerezett (pl. Furfangos Cintula, A bűbájós Küsmödi). Az ásatásoknál segédkező kun napszámairól – akiket hun utódoknak is nevezett írásaiban – például azt írja, hogy „Végre is az én napszámosságaim már tudnak a jazigokról és ha a sora kijön, a gepidafejű istenit szidják egymásnak.” Az *Ének a búzamezőkről* című művében található például, hogy „szaladozik egyik gödörtől a másikhoz, mint jászok ebe a homokon.” Az író szókincsének, kifejezésmódjának jászsági összefüggéseit érdemes lenne egy külön tanulmány keretében górcső alá venni. Ismeri és elég gyakran használja például a *limbus* szót. Móra meg is magyarázza, hogy íróasztalának süllyesztőjét érti alatta.

Szereplői *előgetnek*, vagy például a *tüzes emberrel* ijesztgetnek, akárcsak a Jászágban. Fel kellene kutatni az árokszállási Tejbetők (nyilvánvalóan ragadvány-név) András leszármazottait, akárcsak a berényi Móra és Gulyás család utódait.

Úgy látszik, akárcsak Móra, én sem tudok elszakadni a Tejbetők névtől, ezért még egyszer visszatérek hozzá. Az író t annyira megfogta ez a jellegzetes árokszállási tulajdonnév, hogy a *Négy apának egy leánya (A festő halála)* című regényében is megörökítette:

„A vezetőknévnek manapság valószerűnek kell lenni, mert a Szenvfi Lorántokkal és Esthajnali Kamillákkal kinevetik az embert ebben a reális világban. Kis Jánosokat, Nagy Terikéket, Grün Manókat követel a korszellem és Kakukmezei Estella csak akkor fogadható el, ha az író megsúgja, hogy a kisasszonyt az iskolában Steiner Gizinek hívták. Viszont ebből jogi kellemetlenségei származhatnak az írónak, különösen most, amikor az emberek rendkívül érzékenyek. Igaz, hogy az ilyesmi akkor is megeshetik, ha az óvatos író a legfantasztikusabb neveket eszeli ki. Emlékszem rá, hogy milyen nagy pör lett abból néhány esztendeje, hogy egy drámaírónk Tejbetők Andrásnak nevezte el a parasztragédiája falusi Rómeóját, éppen azért, hogy a nagy számban található Kis Jánosokat magára ne haragítsa. A darab diadalmasan járta be az egész országot, valami vándorgrupp elvitte Árokszállásra is, ahol csakugyan találtatódott egy Tejbetők András nevű kovácmester, bíróviselt ember és hatgyerekes családapa. Azt sikerült vele megértetni, hogy a színészt, aki az ő nevében ígért házasságot a kocsmáros Rézijének, nem ütheti agyon, hanem az író ellen mégis csak megindította a pört. Gondolom, még most is folyik, mert a bíróság szakértőktől kért véleményt, s azok még nem tudtak megegyezni.”

Mikszáth óta senki nem tudott olyan derűs, meleg és együttérző, vagy ha kellett, akkor olyan maró gúnnyal írni, mint Móra Ferenc. Szerinte az MTA alapszabálya abból áll, hogy „aki a perpetuum mobilét fel akarja találni, azt nem fogadjuk be a halhatatlanok közé”. A szódavizet kutyajesztőnek hívta, a mappát makkfának, mert annak legalább van értelme. Pósa Lajosról örökítette meg, hogy szegedi újságíró gyakornokként elkövetett első riportjában, amely a „Csizmatolvaj a vásárban” címet viselte, azt írta, hogy „az ismeretlen tettetést Nagy Jánosnak hívják”.

Móra édesanyám legkedvesebb írója volt. Ha felejteni akarta az élet nehézségeit, legtöbbször Móra bácsi (így hívta őt) agyonolvasott köteteit vette fáradt kezébe, majd mintegy varázsütésre derű és harmónia űzte el a gondokat, bajokat. Jómagam is sokat köszönhetek a nagy írónak, bárcsak minden gyerek az ő művein nőne fel, és fedezné fel újra felnőtt korában Móra Ferencet, akitől csak jót és szépet lehet - szórakozva - tanulni. Apai ágról is közel áll hozzám Móra, hiszen az apám is szűcs volt, és Móra Mártonhoz hasonlóan igazi negyvennyolcas. Egyik dédnagyanyám, Győri Julis pedig kenyérsütő asszony volt. A negyvennyolcas családi hagyományokhoz Ferenc is hű maradt. A kiegyezés utáni kort úgy jellemzi, hogy „a liberalizmus

álarcában járt az abszolutizmus.” Egyik írásában szerepel a „németkék szemű” Sáfár Laci, aki 67 helyett mindig 66+1-et mond. Az urakról – akárcsak Madarász László – ő is azt tartotta, hogy „olyanok, mint a kéményseprő, aki minél magasabbra hág, annál feketébb lesz”. Amikor Vágó Pál a szegedi árvizet festette „a szegedi notabilitások még Jászapátiba is utána mentek a festőnek, mert mind ott akartak lenni a képen” írja Móra.

Végezetül: akár elismerte Móra Ferenc jáász eredetét, akár nem, mindenképpen megérdemelné, hogy a Jászság a jelenleginél erőteljesebben ápolja emlékét, munkásságát. Jászberényben van ugyan utcája, de nincs tudomásom arról, hogy például Árokszálláson bármit is róla neveztek volna el...

Hamberger Zoltán–Hambergerné Válik Sarolta

VÁROSUNK MOZITÖRTÉNETÉBŐL

A Jász Múzeum, a Városi Könyvtár archívumai és a szemtanúk visszaemlékezései jelentős segítséget nyújtottak a viszontagságos történetek feldolgozásában. A cikkünk az egykori filmvetítési lehetőségekről, mozik üzemeltetésének kialakulásáról igyekszik képet adni.¹

Az első mozi, a Városi Mozgó

A korabeli helyi lap tudósítása szerint a városban az első mozit, a Városi Mozgót 1921 decemberében nyitották meg. A városi mozgóképszínház a Lehel Szálló nagytermében működött.

A december 22-i bemutató előadás Homoki Aladár zenekarának ünnepi nyitányával kezdődött. A tanítóképzős növendékek a magyar hiszekegyet adták elő. Az előadást Berzátzy László tanár vezetése alatt zenekar kísérte. Bemutatásra került a Shakespeare nyomán készült Hamlet című film, hat felvonásban.² A film a fővárosi bemutatót is megelőzte. 25-én a Harc a hőmezőkön című filmet nézte meg a közönség. Ez a film is a budapesti vetítés előtt került bemutatásra. A mozgóképszínház iránt nagy érdeklődés mutatkozott. A színház megnyitását Friedvalszky Ferencz polgármester, Péntes Sándor városi főügyész és Szombathy István igazgató munkájának köszönhették.

Az ígéretes kezdet után váratlan fordulat következett 1922 januárjában. Elkezdődött a mozi kálváriája.³ A városi tanács és a mozibizottság csúnyán összevitkozott. A mozinak használt nagytermet táncmulatság és bál megtartására kérték. Ezt a mozibizottság elutasította. Később megegyeztek, hogy átengedik hangverseny céljára a termet 2000 koronáért. A székeket nem engedték fölszedni, ezért a koncertet követő bált nem tudták megrendezni a városi tanács szervezői az épületben.

A Városi Mozgóban pár hónap múlva a Salto Mortale című filmet nem két részletben, hanem egyszerre, egy napon mutatták be délután öt és este nyolc óraker.⁴ A Városi Mozgó a kezdetekben jó üzletnek bizonyult. Az 1925. évre vonatkozó számadásában a bevétel 566 millió, a kiadás 365 millió korona volt. Bartha Béla az ingyenes mozielőadások tartását sürgette, de a minisztérium nem egyezett bele. A tanulók számára tartott előadásokon mérsékelt belépődíjat szedtek.⁵

¹Köszönetet szeretnénk mondani Maczkó Barnánének, Szántai Józsefnének, Szántai Katalinnak, Varga Imrénének, Válik Lászlónak, Nagy Bélának, Bathóné Nagy Juditnak, a Városi Könyvtár és a Jász Múzeum dolgozóinak, akik sok fontos információval segítettek munkánkat.

² Jász Hírlap 1921. december 18.

³ JH 1922. január 29.

⁴ JH 1922. március 5.

⁵ JH 1927. január 1.

Hamberger Zoltán–Hambergerné Válik Sarolta

VÁROSUNK MOZITÖRTÉNETÉBŐL

A Jász Múzeum, a Városi Könyvtár archívumai és a szemtanúk visszaemlékezései jelentős segítséget nyújtottak a viszontagságos történetek feldolgozásában. A cikkünk az egykori filmvetítési lehetőségekről, mozik üzemeltetésének kialakulásáról igyekszik képet adni.¹

Az első mozi, a Városi Mozgó

A korabeli helyi lap tudósítása szerint a városban az első mozit, a Városi Mozgót 1921 decemberében nyitották meg. A városi mozgóképszínház a Lehel Szálló nagytermében működött.

A december 22-i bemutató előadás Homoki Aladár zenekarának ünnepi nyitányával kezdődött. A tanítóképzős növendékek a magyar hiszekegyet adták elő. Az előadást Berzátzy László tanár vezetése alatt zenekar kísérte. Bemutatásra került a Shakespeare nyomán készült Hamlet című film, hat felvonásban.² A film a fővárosi bemutatót is megelőzte. 25-én a Harc a hőmezőkön című filmet nézte meg a közönség. Ez a film is a budapesti vetítés előtt került bemutatásra. A mozgóképszínház iránt nagy érdeklődés mutatkozott. A színház megnyitását Friedvalszky Ferencz polgármester, Péntes Sándor városi főügyész és Szombathy István igazgató munkájának köszönhették.

Az ígéretes kezdet után váratlan fordulat következett 1922 januárjában. Elkezdődött a mozi kálváriája.³ A városi tanács és a mozibizottság csúnyán összevitkozott. A mozinak használt nagytermet táncmulatság és bál megtartására kérték. Ezt a mozibizottság elutasította. Később megegyeztek, hogy átengedik hangverseny céljára a termet 2000 koronáért. A székeket nem engedték fölszedni, ezért a koncertet követő bált nem tudták megrendezni a városi tanács szervezői az épületben.

A Városi Mozgóban pár hónap múlva a Salto Mortale című filmet nem két részletben, hanem egyszerre, egy napon mutatták be délután öt és este nyolc óraker.⁴ A Városi Mozgó a kezdetekben jó üzletnek bizonyult. Az 1925. évre vonatkozó számadásában a bevétel 566 millió, a kiadás 365 millió korona volt. Bartha Béla az ingyenes mozielőadások tartását sürgette, de a minisztérium nem egyezett bele. A tanulók számára tartott előadásokon mérsékelt belépődíjat szedtek.⁵

¹Köszönetet szeretnénk mondani Maczkó Barnánának, Szántai Józsefnének, Szántai Katalinnak, Varga Imrénének, Válik Lászlónak, Nagy Bélának, Bathóné Nagy Juditnak, a Városi Könyvtár és a Jász Múzeum dolgozóinak, akik sok fontos információval segítettek munkánkat.

² Jász Hírlap 1921. december 18.

³ JH 1922. január 29.

⁴ JH 1922. március 5.

⁵ JH 1927. január 1.

Évek múlva a moziban gazdasági problémák adódtak. A filmek színvonalát is kritizálták. Pl. a Spanyol csempészek című film megtekintése után sokan voltak azon a véleményen, hogy nem lenne szerencsés, ha a város közönségének erkölcsi ízlését mozijának előadásai szerint állapítanák meg.⁵ Ezenkívül szomorú jelenség volt városunkban az is, hogy amíg más hasonló lakosságú vidéki városokban a közönség szívesen pártolta a mozit, addig nálunk a legnagyobb közömbösséggel fogadtak olyan filmeket is, mint pl. Johann Strauss: Denevér című filmoperettjét.

A mozgó jövedelmezővé tételére egy javaslatot dolgozott ki a mozibizottság.⁶ A város úgy döntött, hogy a mozit bérbe adja, és hosszas egyezkedés után Tófalvi Gábor lett az üzlettárs. A megállapodás szerint a mozi bruttó jövedelméből a városnak 5 %-ot, majd a hangosfilmgép beszerzése után 10 %-ot adott. A Városi Mozgóból Városi Hangosmozgó lett 1932 őszén. 1932. szeptember 12-én az első hangosfilm: a Hyppolit a lakáj című magyar film volt. A felhívásban hangsúlyozták, hogy ez a produkció elejétől végig magyarul beszélő zenés vígjáték. A film nálunk is sikeres volt, egy nap négyszer játszották le.

A Városi Hangosmozgó 1941. június 12-én zárt be. A közönség július 15-ig bérlet-szelvényekkel rendelkezett, amelyeket a városházán válthattak vissza készpénzre.⁷

A Kultur Mozgó

Egy másik filmvetítési lehetőség a Ferenc-rendiek által létesített kultúrházban kezdődött, 1926. december 18-án. Egy korabeli cikk szerint az épület kiválóan ízléses volt. A hatalmas terem legnagyobb terme volt a városnak, mint ahogyan a benne levő színpad is.⁸ Tehát a filmvetítésen kívül színházi előadásokat és egyéb kulturális programokat is szerveztek itt. Fűthetősége és világítása legjobb volt a városban. A ház berendezése messze fölülmúlta a városi moziét. Az építés fővédnökségét Almássy Sándor főispán vállalta el, de rajta kívül még rengeteg támogatója volt az ügynek. Például Gosztonyi Aladár máltai lovagkeresztes, Fecske Sándor – akinek a birtokában volt a gőzmalom és a gőzfürdő –, és Unghváry Antal tartományfőnök. A gépek beüzemeltetésében többek között Válik István és Faragó László vettek részt.⁹

A kultúrház építésének célját is nagyon öntudatosan határozták meg: Az ismeretterjesztő előadások tartásával a tudomány fákláját a nép között gyújtották meg. Édes otthonot talált minden jó, nemes, tiszta erkölcsön alapuló előadás, legyen az színdarab, hangverseny vagy Uránia népművelési akció.⁸

⁵ JH 1927.március 6. Mozi kontra kultúra című cikk.

⁶ JH 1931.október 24.

⁷ JH 1941.június 21.

⁸ JH 1926. december 12.

⁹ Válik István: Válik László szaktechnikus és késkészítő vállalkozó nagybátyja Faragó László: szintén Faragó László nevű fényképész és tanár édesapja

Rigó Ferenc

Ez utóbbi utalt a filmvetítésre, hiszen Urániának hívták a legnagyobb mozit Budapesten. Amikor megnyitották a kultúrház kapuit, felragyogott „a becsületes magyar kereszténykultúra napja.” Az első film Szent Ferenc életéről szólt. Ezekből világosan látszik, hogy itt nem kommersz filmeket vetítettek.

1927 és 1941 között párhuzamosan hirdette a Jász Hírlap újság a Városi Mozgó és a Kultur Mozgó filmjeinek címét, a színészek nevét és a kísérő műsorokat. A Kultur Mozgóban a Magyar világhíradó volt a kísérőműsor, a Városi Mozgóban pedig a Magyar világhíradón kívül a Fox világhíradó is. Ha nem filmvetítés volt a kultúrházban, akkor a vetítővásznat a mennyezettel párhuzamosan kifeszítették. Zenekari árok is volt a színpad előtt, hiszen a némafilm

vetítésekhez nélkülözhetetlen volt a kísérőzene. A Kultur Mozgó – melynek vitéz Rigó Ferenc volt az üzemeltetője, akiről egy későbbi interjúban még írunk – műsorának hirdetésében 1941. december 21-én volt az utolsó film. A produkció címe: Lesz ami lesz című magyar film volt. Annia Suli híres énekesnő első vígjátékát aznap négyszer vetítették le. Később még folytatódott itt is a filmvetítés.¹⁰ Tehát 1941 a változások éve volt a mozik, filmek vetítése szempontjából városunkban. Megszűnt, átalakult, illetve megnyílt egy új mozi.

A Lehel Mozgó

A Lehel Mozgó 1941. december 25-én nyílt meg. Ez volt az első olyan mozi, amit kizárólag vetítés céljára építettek.¹¹ Ebben az épületben üzemel ma is a mozi.

¹⁰ Varga Imréné elmondása szerint – aki 27 évig dolgozott a Lehel Mozgóban jegykezelőként – az 50-es, 60-as években is láthatott itt filmet a közönség.

¹¹ A mozi történetét a Maczkó Barnánéval – az eredeti tulajdonos unokájával – készült interjú alapján dolgoztuk fel.

Rigó Ferenc az I. világháborúban tanúsított hősie magatartása miatt vitézi címben részesült, és hadirokkantként kapott engedélyt a mozi üzemeltetésére. Először a Barátok Temploma melletti (mai Ferencsek Temploma) Kultur Mozgót működtette. Ennek eredményességét látva eladott egy 25 holdas tanyát, és az ezért kapott összegből építtette föl a Lehel Mozgót. A létesítés első lépcsőjeként megvette Fecske Sándor malomtulajdonostól a telket, és a rajta álló, nem igazán prosperáló fürdőt. Szándékait keresztelte, hogy a város nem járult hozzá ahhoz, hogy csak mozi legyen ugyanazon a területen. Kötelezték egy gőzfürdő építésére is. A mai videotéka helyén volt a fürdő bejárata. A mozigépész az ott még mindig meglévő lépcsőkön ment át a moziba vetíteni. Így épült fel egy épületben nagyobb területen a mozi, és az ötkásas fürdő egy közös medencével, gőzkamrával. Vidéki viszonylatban ez volt az első olyan mozi terem, ami legyező alakú volt. (régebben csak szögletesek voltak) Az építések: Szabó István budapesti építőművész, és ifj. Bíró Fekete Lajos építőmester voltak.

A mozgófényképszínház – ahogy akkor hívták –, előcsarnoka csempével volt kirakva. A vastag fröccsöntött felületű falakat bordóra festették. Amikor készen lett az épület, hangpróbát is tartottak. Egy hangmérnök utasításai szerint az erkély elejét bekarpitozták, hogy lágyabb legyen a hang, és az erkély két tartóoszlopát rücskös felülettel vonták be, hogy ne csússzon meg rajta a hang.

A Fecske-malomban működött a helyi áramfejlesztő telep, de a 20-as évek végén a város a salgótarjáni távvezetékre kapcsolódott. Ez tette lehetővé, hogy városunkban igen korán mozi létesüljön. Egyébként Fecske Sándor közéleti személyiség volt, a kultúrház létesítését is támogatta anyagilag. Olyan dokumentumot is láttunk, amely azt igazolta, hogy az akkori Ferenciek-tere 5. számról átvitték a gépeket a Fürdő u. 5. szám alá, és a mozi üzemeltetését ott folytatták. A tulajdonosnak a bevétel 4%-át kellett befizetnie a belügyminisztérium számára: 150 a. pengőt közérdeki célokra, 50 a. pengőt pedig vitéz Rónaszéki Lajos számára.¹²

Az első film az Egy éjszaka Erdélyben című magyar előadás volt az épületavató nagy karácsonyi műsorban, Szelezky Zita, Mezey Mária, Páger Antal főszereplésével. Utána vetítették a Bob herceg, a Háry János, a Szücs Mara házassága, a Ne kérdezd ki voltam című magyar filmeket, és a Végtelen út, az Angyalvár börtöne című külföldi filmeket. A helyárak 40-120 fillér között mozogtak. (Viszonyításképpen: egy Jász Hírlap ára 16 fillér volt.) Voltak olyan családok a városban, akik bizonyos napokon minden filmet megnéztek, fenntartott helyeik voltak. (pl. a Halasi orvoscsalád.) A mozinak jegyvételi akciója is volt. Másodvetítésű, közkedvelt magyar filmeket ún. „ketten egy jeggyel” lehetett látogatni.

¹². Az erről szóló dokumentum Szántai Katalin édesanyjától származik, aki vitéz Rigó Ferenc lánya.

1943 áprilisában meghalt vitéz Rigó Ferenc, és veje, Czigány Mihály – aki jogvézett városi jegyző volt - folytatta itt a munkát. 1944. novemberétől 1945 márciusáig nem volt filmvetítés, mivel a mozigép az összes felszereléssel együtt eltűnt a moziból.

A háború után üzemképes állapotba kellett hozni a mozit. A cserevilágban zsírt meg búzát vitt kocsival Pestre az üzemeltető, és ezekért sikerült hozni egy új mozigépet. 1945 és 1950 között is érdekesen alakultak a dolgok a moziban. A Magyar Kommunista Párt átvette az üzemeltetés jogát. 1945 júniusától csak az épület maradt a tulajdonosé. Használati díj címén a teremért és a gépekért 2%-ot fizettek neki a bruttó bevétel után. Az épület külső karbantartása, az épület tűzbiztosítási díja, a házadó, a felszerelések utáni kereseti adó megfizetése özv. vitéz Rigó Ferencné kötelessége volt¹².

Utóbb, az államosításnál a MOKÉP Nemzeti Vállalat vette át a mozit, a fürdőt pedig a város, amely a szigetünkkel szemben található fürdő megépítéséig üzemelt.

Vitéz Rigó Ferenc korszerű gondolkodású ember volt, és ezt az épületet – ami még most is fennáll – neki köszönheti a város.

Kiss Józsefné

RÉGI HÁZIASSZONYOK NEHÉZ MUNKÁIRÓL

Finoman, halkan „zümmög” az automata mosógép. Szívó hangot ad, amikor feltölt, vizet szív a vízvezeték a hálózatból. Más hangot ad, amikor mos, egyenletes, halk bűgő hangot. Önmagától leáll, majd a beprogramozott idő utolsó tevékenységéként öblít, centrifugál.

Ezt a mosást ma már mindenki ismeri, de azt már sokan nem, hogy közel egy emberöltővel ezelőtt, a XX. század harmincas éveiben hogyan zajlott le egy nagymosás. A „házibál”, ahogyan akkor tréfásan nevezték. Gyermekkorom emlékeiből meríték, amikor felidézem, hogyan történt a nagymosás egy átlagos háztartásban.

Előkészületek a nagymosáshoz

Ha a fűzfavesszőből font kosár, vagy a fából készült láda, az ún. „szennyestartó” megtelt, akkor kitűzték a nagymosás napját.

Megfőzték a jó laktató gulyáslevest sok hússal, csipetke tésztával, vagy tarka babfőzeléket füstölt csülökkel. Esetleg krumplis buktát is sütöttek, hiszen a nagymosás napján már nem jutott idő főzőcskézni, viszont tartalmaz, jó ízű ételekre volt szükség. A mosás sok energiát kívánt.

Megkezdődött már előző nap a szennyes ruhák kiválogatása. Külön a fehérek, azután a tarkák, lehetőleg hasonló színek csoportosításával. A legjobban elszennyeződött férfi ruha külön kupacba került.

Megkezdődött az artézi (lágysz víz) kútról a víz gyűjtése is. Ez a munka másnap még erőteljesebben folytatódott. Akinek volt lova, kocsija, az horganyzott bádoggal a fürdőkádban hozta a vizet az artézi kútról. Ha nem volt kocsija, akkor a család „bírható” tagjai vizes kannákkal (kupákkal), vizesvödörrel (rocskával) hozták a vizet. Volt egy erős, vállra akasztható rúd, aminek a végein egy-egy vaskampó himbálózott. Ezt a vállra vették, s másvalaki erre rásegítette a nehéz, vízzel telt vödört. A vizeskannák (kupák) se voltak könnyűek, de ezt már a női fizikum is elbírt, hiszen naponta többször is szaladtak kútra, vizet hoztak a háztartásokba, hiszen vízvezeték nem volt. A legjobb esetben az udvaron volt szivattyús kút, de ennek a vize keményebb volt. Reggeli mosakodásra, takarításra, padló felmosásra használták.

Tehát, ha volt már annyi víz, hogy az előkészületi munka megkezdődhetett, akkor a mosóüstbe begyűjtötték, tüzet raktak a nagy mosóüst alatt, és forrásig hevítették a vizet. Ha nem volt mosóüst a háznál, akkor a tűzhelyen nagy bádoggal a mosófazékban (fazékban) forrott a víz. Kezdődhetett a „szappanozás”.

Gondosságot igényelt az is, hogy a fateknőket ellenőrizték: nem száradtak-e ki az

Kiss Józsefné

RÉGI HÁZIASSZONYOK NEHÉZ MUNKÁIRÓL

Finoman, halkan „zümmög” az automata mosógép. Szívó hangot ad, amikor feltölt, vizet szív a vízvezeték a hálózatból. Más hangot ad, amikor mos, egyenletes, halk bűgő hangot. Önmagától leáll, majd a beprogramozott idő utolsó tevékenységéként öblít, centrifugál.

Ezt a mosást ma már mindenki ismeri, de azt már sokan nem, hogy közel egy emberöltővel ezelőtt, a XX. század harmincas éveiben hogyan zajlott le egy nagymosás. A „házibál”, ahogyan akkor tréfásan nevezték. Gyermekkorom emlékeiből meríték, amikor felidézem, hogyan történt a nagymosás egy átlagos háztartásban.

Előkészületek a nagymosáshoz

Ha a fűzfavesszőből font kosár, vagy a fából készült láda, az ún. „szennyestartó” megtelt, akkor kitűzték a nagymosás napját.

Megfőzték a jó laktató gulyáslevest sok hússal, csipetke tésztával, vagy tarka babfőzeléket füstölt csülökkel. Esetleg krumplis buktát is sütöttek, hiszen a nagymosás napján már nem jutott idő főzőcskézni, viszont tartalmaz, jó ízű ételekre volt szükség. A mosás sok energiát kívánt.

Megkezdődött már előző nap a szennyes ruhák kiválogatása. Külön a fehérek, azután a tarkák, lehetőleg hasonló színek csoportosításával. A legjobban elszennyeződött férfi ruha külön kupacba került.

Megkezdődött az artézi (lágyszűrt) víztől a víz gyűjtése is. Ez a munka másnap még erőteljesebben folytatódott. Akinek volt lova, kocsija, az horganyzott bádoggal a fürdőkádban hozta a vizet az artézi kútról. Ha nem volt kocsija, akkor a család „bírható” tagjai vizes kannákkal (kupákkal), vizesvödörrel (rocskával) hozták a vizet. Volt egy erős, vállra akasztható rúd, aminek a végein egy-egy vaskampó himbálózott. Ezt a vállra vették, s másvalaki erre rásegítette a nehéz, vízzel telt vödört. A vizeskannák (kupák) se voltak könnyűek, de ezt már a női fizikum is elbírt, hiszen naponta többször is szaladtak kútra, vizet hoztak a háztartásokba, hiszen vízvezeték nem volt. A legjobb esetben az udvaron volt szivattyús kút, de ennek a vize keményebb volt. Reggeli mosakodásra, takarításra, padló felmosásra használták.

Tehát, ha volt már annyi víz, hogy az előkészületi munka megkezdődhetett, akkor a mosóüstbe begyűjtötták, tüzet raktak a nagy mosóüst alatt, és forrásig hevítették a vizet. Ha nem volt mosóüst a háznál, akkor a tűzhelyen nagy bádoggal a mosófazékban (fazékban) forrott a víz. Kezdődhetett a „szappanozás”.

Gondosságot igényelt az is, hogy a fateknőket ellenőrizték: nem száradtak-e ki az

utolsó mosástól eltelt időben. Ha azt tapasztalták, hogy szivárog valahol, beáztatták, hogy megdagadjon. Ez is előző napi munka volt. Ha már használhatóak voltak a teknők két erős hokedlire állították, jobb és bal végét alátámasztva. A teknőn lévő fűrott luk alá készítették a nagy vödört. Ha mindez elkészült jó meleg (de nem forró) vizet öntöttek a teknőbe, a két végére pedig egy-egy jól kiszáritott háziszappant tettek. Ha nagy volt a család, akkor ketten álltak a mosóteknő oldalához. Az egyik az innenső, a másik a túlsó oldalra. Haladósabb volt így a munka, s közben jól esett a beszélgetés is. Miután mindez elkészült, kezdődhetett a szappanozás.

A gondosan kiválogatott ruhák közül természetesen a fehér ruhák kupacából vettek először a teknőbe. Vizesen a teknő oldalára tapasztották, s mindkét oldalát alaposan „megdörgölték” szappannal. Az így beszappanozott ruha a teknő közepére került, s így mentek sorjában. Ha nagyon sok volt a ruha egy kisebb teknőbe, vagy hatalmas, zománcozott „vaidlingbe” helyezték. A tarka ruhák közül csak a szennyesebbeket szappanozták.

Elkövetkezett a nagymosás napja. Pirkadatkor kezdtek, de a rövidebb napok időszakában még sötét volt a reggel, amikor munkához láttak. Amíg jól bereggeliztek, a mosóüstben, vagy a mosófazékban már melegeedett a jó artézi, lágy víz. Az előző nap beszappanozott ruhákat alaposan kicsavarták, felrázták, így kerültek a mosóteknőbe. Egyszerre csak annyit tettek, amivel egy, vagy két dolgos kéz elbírt.

A mosás természetesen kézi dörzsöléssel történt. Volt, aki csak a vízben gyűrögetve, marokkal vízben mozgatva mosott, hol, mi volt a szokás. A leghatósabb volt a szappanozás után kézzel egymáshoz dörzsölni a ruhát, jól megnézve, hogy hol szennyesebb. A férfiingeknek a nyakát, kézelőjét mindig jól meg kellett dörzsölni. Lepedőnél, konyharuhánál a gyökérből készült sűrűlókefe sem volt elvetendő. Kissé megpuhították a kefe „sörtéit” forró vízben, mert az erős kefe rontotta, „vásta” a ruhát. A teknő oldalára fektetett vizes ruhát jól lehetett a sűrűlókefével a szennyesebb részeken tisztára kefélni. Volt olyan ház, ahol nem engedték meg a kefe használatát, főként, ha a háziasszony nem volt jelen a nagymosásnál, hanem mosónővel mosatott.

A kézzel jól kimosott ruhákat alaposan kicsavarták, szétrázták és egymásra rakták. A fehér ruhákat a főzőüstben, vagy mosófazékban kifőzték. Régebben szappandarabokat is dobtak a zubogó vízbe, de a harmincas években volt egy reklámozott, de jól használható kifőző mosópor, a RADION. Úgy hangzott a reklámszöveg, hogy „A Radion egymaga mos.” Hát ebből a mosóporból szórtak a zubogó vízbe, belerakták a fehér, kifőzni való ruhákat, forralták, főzték, s közben nagy fakanállal forgatták. Amikor a finomabb és „testi” ruhákat, ágyneműket kiszedték a főzőüstből az öblítő vízbe, akkor az üstbe kerültek a konyharuhák, s azokat is kifőzték. A tarkákat nem kellett főzni, csak mosni, de nem egy vízben, hanem az egyszer kimosott tarka ruhát jól kicsavarták, felrázták, és egy új, teljesen tiszta vízbe tették, s újra átmosták. (Kétszeri mosás, ahogy akkor mondták „két lében kell mosni”.)

A következő tevékenység az öblítés volt. Itt már felhasználták az udvaron levő kút vizét, sok kellett, jó bő vízben öblítettek. A fehér ruhák öblítő vizébe (másod-

szori öblítésnél) kékítőt cseppentettek. A víznek átlátszóan szép világoskéknek kellett lennie. Így lett a ruha vakítóan fehér, és nem sárgás, de kékes árnyalatú. A tapasztalt háziasszony, vagy mosónő tudta, hogy pontosan mennyi kékítő kell ahhoz, hogy a ruha ne kékes legyen, hanem hófehér, vakítóan fehér. A jó háziasszony dicsőségéhez tartozott ez is.

A kézimunkákat, a hímzett ágyneműket, a férfingek gallérjait és kézelőit keményíteni kellett. A keményítőt a boltban meg lehetett vásárolni. Otthon egy kisedény hideg vízben feloldották a kellő mennyiséget, azután egy közepes nagyságú fazékban vizet forraltak, a feloldott keményítőt beleöntötték, felkavarták és azonnal levették a tűzről. Az így nyert sűrű keményítőhöz is cseppentettek kékítőt, majd az előbb említett ruhadarabokat beleforgatták, az ingeket csak óvatosan belemártották. Ezeket a keményített ruhadarabokat a többitől elkülönítve rakták.

Még nem szóltam arról, hogy hogyan történt a teknők ürítése. A teknő alján az egyik oldalán volt egy luk, abban egy hosszabb fadugó, a teknő alatt mindig készenlétben egy üres vödör. A fadugót óvatosan kihúzták, figyelték, mikor telik meg az alatta levő vödör, akkor hirtelen bedugaszolták a teknőt, s alátették a másik vödört. Hová kerültek a vizek, amikor nem volt még csatornázva a ház udvara és az utca se?

Szétlocsolták az udvaron, esetleg az utcán, „... a poros föld nagy mohón felnyalta...” idézet Arany János Toldi-ból.

Amikor már minden ruha kimosva, kicsavarva, felrázva sokasodott, akkor a fehér, hántolt fűzfavessző tárolóból nagy füleskosárba került. A padlásokon már előzőleg gondosan letörölték a kifeszített szárítóköteleket (ezek állandóan ott voltak), s a kosár ruhát felvitték a padlásra. A padlás gerendáinak, a tapasztott aljzatának is nagyon tisztának kellett lenni. Takarították, mázolták, meszelték, sűrölték is minden évben. Tudvalevő, télen is a padlásokon száradtak a ruhák, a nagy hidegben úgy megfagytak, hogy merevek lettek, lehozatakor úgy álltak, mint a csukák. A jó meleg konyhában azután kiengedtek, s még így is megszáradtak a szellős padláson. Ha mindezeket tudjuk, akkor értjük meg igazán József Attila: Mama c. versének sorait: „...hagyja a dagadt ruhát másra, engem vigyen fel a padlásra..”

„Lehet vasalni!”

Ez is úgy hangzott, mint egy csatakiállítás. Ennek a munkának is volt előkészülete, mégpedig a ruhák „beszentelése”.

A nagy konyhai asztalra egy tiszta ruhát terítettek, odakészítettek egy kis lábas vizet, s a ruhákat egyenként kézzel belocsolták. Marokkal merítettek kellő vízmennyiséget, s szétlocsolták a ruhán mindenhol. Főként a keményített ruhák kívánták feltétlenül a műveletet. Enélkül nem is lehetett volna vasalni. Az így beszentelt ruhát szorosan összehajtogatták, kis henger alakúra tekerték, és szorosan visszahelyezték a ruháskosárba. Ezek a vízzel szentelt ruhák ismét egy éjszakát „pihentek” a ruháskosárban a vasalás megkezdéséig. Ez másnap reggel kezdődött. Villanyvasaló ugyan már helyi-közzel létezett és használták is, de csak napi, szükséges vasalásra.

A harmincas években a szenes vasalót használták az ilyen nagyobb vasalásokhoz, esetleg a még régebbi időkből való „betétes” vasalókat. A vasaló külső tokjába be kellett csúsztatni a kályhában izzó parázon melegített betétet. A faszenes vasaló valamivel könnyebben kezelhető volt. Ebbe olyan faszenet kellett rakni, mint amilyent manapság grill-partykon használnak. A faszenet kis petróleummal locsolták meg, majd meggyújtották, lezárták a vasaló fedelét és egy ideig a levegőben lóbálták, a fogóját jó erősen markolva. Felizzott a parázs, a vasaló hevült. A kellő hőfokot a középső ujj megnyalozott begyével ellenőrizték.

Gyakorlottságot, tapasztalatot igényelt ez a látszólag egyszerű művelet is. A háziasszonyok szégyene lett volna, ha elégeti a férje fehér ingét, de még az is, ha sárga foltot „bélyegez” rá a forró vasaló. A vasalás megint elvitt egy napot, ismét egyszerűsíteni kellett a főzést.

Öröm és megnyugvás volt azonban a szépen bevasalt ruhák látványa a szekrényben. Az ilyen sok fáradsággal és nagy gonddal elkészített ruhákat meg is kellett kímélni. A gondos anya a gyerekeket arra nevelte, hogy vigyázzanak ruháikra, ágyneműikre. Az alapos esti mosakodás mindenkinél elengedhetetlen volt. Iskolából hazajövet ruhát váltottak a gyerekek, ahogyan a munkából hazaérkezett felnőttek is. Ez a jó szokás mindmáig megmaradt a gondos családoknál még akkor is, ha manapság már „játék a mosás és élvezet”. A vasalás pedig tiszta és gyors. A faszenes vasaló fejfájást okozott, a villanyvasaló manapság nem (legfeljebb a villanyzámla).

A szappanfőzésről

A házi szappanfőzés nagy gondosságot és nem kevés fáradságot igényelt. Szükség volt nagy szakértelemre, s nagy óvatosságra.

Nem is sokan vállalkoztak erre a nehéz munkára. A piacon lehetett kapni „házi szappant”, még hivatásos szappanfőzők is voltak. Volt kínálat ezekből a piacon, s válogatni lehetett, hogy melyik a könnyebb, fehérebb (alaposan kifőzött) szappan. Többen az üzletekben kapható FLORA szappannal mostak. (Ez a szappan ritkán, de kapható manapság is az üzletekben.) Ez drágább is volt, s kisebb is. A takarékos háziasszony vagy főzött, vagy főzetett.

Miből készült és hogyan a szappan? Sokszor egy évig is gyűjtögettek a zsiradékot a háztartásokban. Disznóöléskor, s a napi főzőskor a felesleges zsiradékot külön, jól zárható edényben tartották a hűvös kamrában. Ha már volt egy főzetre való, akkor az üzletben a zsiradékhoz megfelelő mennyiségű mosószódát, illetve lúgkővet vásároltak.

A lúgkővet vízben feloldották, s nagy üstbe tették a zsiradékkal együtt, begyűjtottak és forralni, főzni kezdték együtt ezt az alapanyagot. A főzés sok ideig tartott. Mindaddig, amíg a forralt anyag tetején megjelent egy sárgás-fehér szilárd kéreg. A masszát sokszor meg kellett kevergetni, ezzel segítve, hogy elváljon a folyékony létől a szilárd anyag. Ez a művelet órákig tartott. Amikor már úgy látták, hogy a folyékony barna lúgos létől olyannyira elvált a szilárd anyag, hogy vastag és

fehéredő színű kéreg keletkezett az üst tetején, akkor hagyták kihunyni a tüzet, s addig hagyták, amíg nem forróvá, csak langyossá vált a massa. Ekkor leemelték az üstöt, óvatosan a földre helyezték. Már ott sorakoztak a kis faládák a földön. Ezeket a kis faládákat jól megvizezett konyharuhákkal borították be. Ezek házilag szótt, érdes vászon textiliák voltak. A felvidékről jártak asszonyok az Alföldre, többek között a Jászságba is, és végszámra árulták a házi vásznakat. Ezek az anyagok nagyon időtállóak voltak. Minél többet használták, annál puhábbak lettek, és jó nedvszívóak voltak. Amikor már kihült a fehéres réteg, hatalmas merőkanalakkal óvatosan „lekanalazták”, és a faládákba rakták telis-tele. Ez már bizony szappan volt, de kellett, hogy jól megszáradjon. Jól, de nem teljesen, csak annyira, hogy szépen egy tábla maradjon, amikor a ládából a konyharuha segítségével kiemelték. (A vizes konyharuha körbe-körben kilógott a ládából.)

Ha megtapintva úgy látták, hogy már jól elvágható, megkezdődött a darabolás. Két erős drót két végére olyan fadarabot tettek, amit marok jól megfoghatott. Ezt a műveletet két ember végezte. Egyenletes kocka alakúra igyekeztek vágni. Jó szemértékre volt szükség mindkét részről.

Az üstben maradt barnás, lúgos anyagot már előzőleg (kihülés után azonnal) üvegekbe, vagy régi zománcozott kannákba gyűjtötték, és a kamrában gondosan elzárták. Ezt a népnyelv „marólúg”-nak nevezte. Ebből merítették, amikor padlót, padláslépcsőt, disznóölés után a fateknőket súrolták. A nagyon szennyes férfiruhák vízben való kifőzésekor is ezt használták. Igen nagy volt a tisztítóereje, de a roncsoló hatása is. A szemre, arcbőrre, de még a házi kötényekre is káros volt, ha ráfreccsent a lúgos lé.

Az eldarabolt szappanok felkerültek a padlásra. Itt a legszellősebb, legvilágosabb helyen gúlákba rakták úgy, hogy a levegő jól érje. Így száradtak a szappanok egy évig is, vagy még tovább. A jól kiszáradt szappan könnyű volt, és szép fehér. Az a háziasszony, aki vállalta ezt a nehéz munkát, soha nem hagyta, hogy kifogyjon teljesen. Rendszerint legalább egy évig kitarzott, vagy még tovább.

A nagymosás és a szappanfőzés, ez a két nehéz és időigényes házimunka szorosan összefügg. Aki ezeket a „visszaemlékezéseket” elolvassa, bizonyára elismeri, hogy ezek igen nehéz háziasszonyi munkák voltak.

A mosógép „zümmög”, dolgozik. A háziasszony azalatt olvas, keresztretjvényt fejt, tévét néz, vagy kávézik a barátjánőjével. Talán ebédet főz közben, és a fülével ellenőrzi, mikor ér a gép a program végére. Kis várakozás után felnyitja a mosógép tetejét, kiszedi a kimosott, kicsavart, illatosan öblített ruhát, felrzza és szárítókra rakja.

Még száz esztendő sem telt, el és ennyit változott a világ. Az emberi erőt helyettesítik a gépek, s a házi munka legnehezebb része élvezet lett. Kis helyen, rövid idő alatt tiszta lesz a család ruhája, s a jobbnál jobb mosóporok, öblítők elfeledtették a mosószappant. Már csak azok emlékeznek, akik akkor még gyerekek voltak, és csak figyelték anyáik nehéz munkáját.

Haló poraikban is illeti őket a megbecsülés és szeretet.

Szekeres József

JÁSZBERÉNYI EZRED AZ ANGOLOK OLDALÁN

A szerző, mint sorkatona 1944. szeptember 3-ra SAS-behívót kap a Jászberényi I/2 Harckocsizó ezred kötelékébe. Újoncként először alaki kiképzést kezd, utána az ezredet Esztergom-táborba vezénylik harckocsizó tanfolyamra. Onnan december 4-én egységüket evakuálják Alsó-Szászországba, Bergen katonai táborba. Bercsényi László ezredes, az egység parancsnoka nem akar a hitleri csapatokkal együttműködni, és ezredét fegyveresen sikerrel átállítja a közeledő angol csapatok oldalára; ott szolgálnak, mint katonák a háború végéig. A katonák szolgálatuk végeztével számozott, angol-magyar nyelvű elismerő okiratot kapnak a szövetséges angol parancsnoktól.

Bercsényi László ezredest hősiességéért halála után 20 esztendővel posztumusz vezérőrnaggyá léptette elő Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság államfője.

Radics Péter 1944 novemberének elején néhány nap eltávozást kapott a fővárosba, családjához.¹ Hazaérkezve megtudta, hogy levente korú öccsét - míg távol volt - behívták katonának, és ismeretlen helyen tartózkodik.

Pár nap múlva bevonult a rétsági harckocsizó laktanyába, de hamarosan Esztergom-táborba gyalogoltak, ott azonnal megkezdődött számára a Turán harckocsizó vezetői kiképzés.

Gyakorlatozásuk alatt állandó légiveszély és riadó zavarta a munkát, hol a terepen, hol az óvóhelyen töltötték idejüket reggeltől sötétedésig. A fővárosból vadabbnál vadabb hírek érkeztek, ott dühöngött a nyilas terror, valódi rémuralom bontakozott ki.

A kiképzés egy időre megszakadt 1944. december 4-én, amikor Párkány állomástól a messzi Németországba indult a katonavonat, hogy az újoncokat fegyveres katonai kísérettel elszállítsa a bizonytalan jövőbe.

Amikor a szerelvény kifutott a rakodó-pályaudvarról, Péter még nem gondolta, hogy ez az indulás egyben két esztendei távollétet is jelent szülőföldjétől, attól az

¹ A szerző, mint sorkatona 1944. szeptember 3-ra kapott SAS behívót a Jászberényi I/2 Harckocsizó ezred kötelékébe. Újoncként először alaki kiképzésbe kezdett, később az ezredet Esztergom táborba vezényelték harckocsizó tanfolyamra. Onnan november 4-én egységüket Alsó-Szászországba, Bergen katonai táborba evakuálták. Bercsényi László ezredes, az egység parancsnoka nem akart a hitleri csapatokkal együttműködni, és ezredét sikeresen állította át a közeledő angol csapatok oldalára. A katonák ott tevékenykedtek a háború végéig, majd szolgálatuk végeztével számozott, angol-magyar nyelvű elismerő okiratot kaptak az angol parancsnoktól. – Bercsényi László ezredest hősiességéért halála után 20 esztendővel posztumusz vezérőrnaggyá léptette elő Göncz Árpád köztársasági elnök. – A közölt részlet a szerző megjelenés előtt álló Zord tavasz című dokumentum regényének részlete. A témáról lásd még Babucs Zoltán tanulmányát. – Szerk.

Szekeres József

JÁSZBERÉNYI EZRED AZ ANGOLOK OLDALÁN

A szerző, mint sorkatona 1944. szeptember 3-ra SAS-behívót kap a Jászberényi I/2 Harckocsizó ezred kötelékébe. Újoncként először alaki kiképzést kezd, utána az ezredet Esztergom-táborba vezénylik harckocsizó tanfolyamra. Onnan december 4-én egységüket evakuálják Alsó-Szászországba, Bergen katonai táborba. Bercsényi László ezredes, az egység parancsnoka nem akar a hitleri csapatokkal együttműködni, és ezredét fegyveresen sikerrel átállítja a közeledő angol csapatok oldalára; ott szolgálnak, mint katonák a háború végéig. A katonák szolgálatuk végeztével számozott, angol-magyar nyelvű elismerő okiratot kapnak a szövetséges angol parancsnoktól.

Bercsényi László ezredest hősiességéért halála után 20 esztendővel posztumusz vezérőrnaggyá léptette elő Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság államfője.

Radics Péter 1944 novemberének elején néhány nap eltávozást kapott a fővárosba, családjához.¹ Hazaérkezve megtudta, hogy levente korú öccsét - míg távol volt - behívták katonának, és ismeretlen helyen tartózkodik.

Pár nap múlva bevonult a rétsági harckocsizó laktanyába, de hamarosan Esztergom-táborba gyalogoltak, ott azonnal megkezdődött számára a Turán harckocsizó vezetői kiképzés.

Gyakorlatozásuk alatt állandó légiveszély és riadó zavarta a munkát, hol a terepen, hol az óvóhelyen töltötték idejüket reggeltől sötétedésig. A fővárosból vadabbnál vadabb hírek érkeztek, ott dühöngött a nyilas terror, valódi rémuralom bontakozott ki.

A kiképzés egy időre megszakadt 1944. december 4-én, amikor Párkány állomástól a messzi Németországba indult a katonavonat, hogy az újoncokat fegyveres katonai kísérettel elszállítsa a bizonytalan jövőbe.

Amikor a szerelvény kifutott a rakodó-pályaudvarról, Péter még nem gondolta, hogy ez az indulás egyben két esztendei távollétet is jelent szülőföldjétől, attól az

¹ A szerző, mint sorkatona 1944. szeptember 3-ra kapott SAS behívót a Jászberényi I/2 Harckocsizó ezred kötelékébe. Újoncként először alaki kiképzésbe kezdett, később az ezredet Esztergom táborba vezényelték harckocsizó tanfolyamra. Onnan november 4-én egységüket Alsó-Szászországba, Bergen katonai táborba evakuálták. Bercsényi László ezredes, az egység parancsnoka nem akart a hitleri csapatokkal együttműködni, és ezredét sikeresen állította át a közeledő angol csapatok oldalára. A katonák ott tevékenykedtek a háború végéig, majd szolgálatuk végeztével számozott, angol-magyar nyelvű elismerő okiratot kaptak az angol parancsnoktól. – Bercsényi László ezredest hősiességéért halála után 20 esztendővel posztumusz vezérőrnaggyá léptette elő Göncz Árpád köztársasági elnök. – A közölt részlet a szerző megjelenés előtt álló Zord tavasz című dokumentum regényének részlete. A témáról lásd még Babucs Zoltán tanulmányát. – Szerk.

országától, ahol élete első húsztendejét töltötte. Azt sem tudta, hogy megmenekül a főváros hosszú és véres, éhezéssel fűszerezett ostromától, de belekerül a háború kellős közepébe, ahol a német összeomlás szörnyűségeit fogja átélni. Olyan helyzeteket és rémségeket fog átélni, amilyenekről még korai gyermekkorában, rablótól való félelmében sem álmodott.

Napokon át haladt az újoncokat szállító, hosszú teherszerelvény, végig a cseh hegyek vasútjain, majd német területen. A fiúk méltatlán lebombázás előtt a hatalmas drezdai pályaudvar vágány-erdejét; áthaladtak a már részben romos berlini vasúti csomóponton. Azután már csak az észak-német síkság végtelen kilométerei

Bercsenyi László ezredes

következtek hideg, egyhangú esőkkel, hideg szelekkel, melyek szakadatlanul nyikorgatták a marhavagonokat. Közben hol légiriadó miatt vesztegeltek a pályán, hol valamiféle forgalmi akadály miatt időztek órák hosszat, hiszen ők - kiképzendő újoncok - nem voltak extra sürgős szállítmány, mint a lőszeres vonatok vagy a frontra igyekvő, harcokcsikkal megrakott szerelvények.

Amilyen váratlanul indultak el Párkányról, olyan váratlanul érkeztek meg. Egyik reggel arra ébredt, hogy a vagon nem nyikorog, csendesesen áll. Voltak, akik keveset aludtak, s mondták, hogy valamikor éjfél után állt meg a szerelvény, azóta nem mozdult.

Hamarosan zörögtek a vagon tolóajtáján.

– Ébresztő! Sorakozó! Kiszállunk.

A tisztos továbblépett, hallották, hogy a következő ajtón is zörget s szól.

Egymás után ugrottak fel a szalmáról, kapták össze magukat hirtelen, majd ugráltak le sorban a vagonból. Kint már mind nagyobb csoportokban gyülekezett a zászlóalj, a többi csapat. Az egész ezred megérkezett ezzel a szerelvényel.

A vasúti megálló hosszú rámpája mutatta, hogy ez valamiféle gyülekezőhely, ahol nagy csoportokat, sok harci eszközt hoznak-visznek. Péter később azt is megtudta, hogy valamiféle harcokcsizó táborba kerültek, de se harcokcsit, se na-

gyobb egységeket nem látott mozogni; bizonyára azért, mert ami embert és harci gépet a hitleri birodalom ki tudott állítani, azt kivitte már a nyugati frontra; így kongó kaszárnyák, üres rámpák maradtak csupán.

Égész nap a kirakodással bajlódtak, meg azzal, hogy a kb. egy kilométerre fekvő kaszárnyába siettek, elfoglalták a kijelölt körzetet, majd az „öreg katonák” meg a tisztetek segítségével összeállították a tanulmányi anyagot: két darab éppenhogy üzemképes harckocsit, egy kistankot, mely a kiképzést szolgálta. Több ezer embernek ez a három „hadieszköz” jelentette a fegyverzetet.

Mindez mutatja, hogy az egész nyugatra evakuálás csupán csak örült vergődés és porhintés volt, kapkodás a Szálasi-féle hadvezetés részéről, mely vakon és elvetemülten, még az utolsó pillanat után is vitte ki a magyar fiúkat - tényleges újoncokat és leventéket - Németországba, hogy ott ontsák véréüket a náci érdekekért. Szerencsére a hadieszközök hiánya, a nyugati szövetségesek gyors előretörése nem tette lehetővé a frontra küldést, így a kiszállított sok ezer fiatal nagy része tűzharc nélkül került fogságba, más, szerencsésebb esetben átállt a szövetségesek oldalára, segítve azok küzdelmét a fasizmus legyőzésére, a béke helyreállítására.

Péter és egysége az utóbbi csoportba tartozott, mivel az egység parancsnoka, Bercsényi László páncélos ezredes volt annyira bátor és önálló, hogy nem bujtatta katonáit német mundurba, hanem a repülőkről lelőtt angol katonákkal együtt elébe ment a nyomuló seregeknek, és a felfegyverezett újonc-ezredét átállította a szövetségesek oldalára. Nem volt ez kis dolog a nagy háborúban a főtiszt részéről, mert előzőleg nagyon zavaros idők és parancsok jártak a Bergen harckocsizó táborba telepített ezredre. Néha úgy tűnt, hogy a háború végének zűrzavarában – 1945. március végét írta a naptár – fejtelten menekülésbe kezd a magyar csoport, miközben az angol sereg 10 – 15 kilométerre haladt a táboruk felé.

A tábor körül gyanús csoportok cirkáltak: németek, fekete ruhás, halálfejes sapkás brigádok állig felfegyverkezve. A légénység egyes tagjai tudtak olyan parancsról, szóbeszédről, hogy Hitler elrendelte az országban található idegenek likvidálását. Ezt ugyan nem hirdették ki, senki sem tudta ellenőrizni, de nem is cáfolták meg.

A katonák akár bizonyítéknak vehették, hogy az ezredes úr parancsára a magyarok-lakta kaszárnya bejáratát megerősítették: nagy betontömböket raktak le eléje, hogy járművek, tankok vagy más nehéz fegyverek ne tudjanak benyomulni. S végezetül a szűk bejáratnál szemben gépágyút állítottak fel, mely akár tankelhárító fegyverül is szolgált. Közben a légénységet puskákkal és lőszerrel látták el.

Közben folyt az előírt kiképzés, melyet gyakran megszakított a légiriadót jelző sziréna hangja, a tábor körül röpködő gépek ugyan lövöldöztek, de nem bombáztak. Mikor erősödni kezdett a lövöldözés, az ezred néhány napra kivonult a közeli erdőbe, de mivel ott sem voltak biztonságban, hamarosan visszatértek a kaszárnyába.

Így folyt Péter élete egészen április elejéig, amikor még nehezebbé vált a helyzet. Egyre tovább növekedett az angol légierő tevékenysége, bombázógépek húztak

kelet felé a német főváros irányába, erősen növekedett a szövetséges légierő támadása: dübörgő óriásgépek, kíséretükben vadászokkal bukkantak fel a legváratanabb pillanatokban és irányokból.

Egyszer azután az irtózatos fegyverzajban összehívták a legénységet a főépület alagsorába. Közölték, hogy az előző éjjel az ezredes és kísérete átment a vonalakon, megállapodott az angol szövetséges erőkkel, hogy az egységet brit parancsnokság alá helyezik, és őket segítik céljaik elérésében. A németek tűzparancsát megtagadták.

A legénység legtöbb tagjának arcára erre a kijelentésre nagy bizonytalanság ült ki. Nem értették a fiúk, hogy most ez mit is jelent; nem tudták azt sem, hogy miképpen fognak viselkedni az előnyomuló angol fegyveresek, hogy mi lesz a dolguk, milyen lesz a sorsuk ebben a hazától távoli, összeomlott országban.

Számítalan kérdés adódott, de ezekre nem érkezett válasz.

Hamarosan minden katonának adtak egy karszalagot, hogy azonnal varrja fel a köpenye bal ujjára. A pincéből felmentek a körletbe és kinéztek az ablakon. Néma csend honolt a kaszárnya körül, most a repülőgépek sem szeltek át a légeret, ágyúlövések pedig csak igen távolról morajlottak. Tényleg történhetett valami...

Így éltek teljes egy napig. Az újoncok a szobákban társalogtak, és már szinte meg is fedelkedtek a háborúról (óh, boldog és feledékeny ifjúság!), amikor egyszerre hatalmas motorzajt hallottak. A zaj mindjobban erősödött, végre előtűnt az első óvatosan haladó fegyverszálló harckocsi orra, majd láthatóvá lett az egész tömzsi, hatalmas test. A gép harci készültségben, lassan kúszott előre, géppuskái jobbra-balra köröztek, torna lezárva.

A pillanat felejtethetetlen a jelenlévők számára, mikor észlelték, hogy a gép lassan gördül be az udvarra, a kiképző térségen megáll, fegyvereit pedig lassan a kaszárnya legénységi ablakaira irányozza. Azután jött a többi gép: óvatos biztosítással felsorakoztak a térségen. Egész harckocsiezred szállta mag laktanyájukat.

Csak egyetlen lövésnek kellett volna eldőrdülnie az ablakokból, hogy nyomban izzé-porrá zúzzák az egész kaszárnyát ezek a nagy tűzerejű, hosszú harcokban kipróbált, füstös, terephálós tankok. A fiúk érezték, hogy ilyen helyzetben nincs tréfa, és pillanatnyi véletlenül múlhat ezredük élete.

De szerencsére nem történt provokáció. A háborzongató pillanat elmúlt, a kocsikból kiszállt a géppisztolyos személyzet, s a fiúk karszalagjukkal üdvözölni siettek az érkezőket. Hamarosan megjelent egy angol ezredes, előkerült a tolmács, egy karpaszományos őrmester, s a brit törzstiszt beszélni kezdett:

- „Katonák! Barátaink! A Montgomery-féle angol expedíciós hadsereg nevében üdvözöljük önöket! Csapatunk elérte a Bergen-Celle-Hannover vonalat, és győzelmesen nyomulunk előre kitérített céljaink irányában. Önök jól tudják, hogy a mi célunk nem egyéb, mint legyőzni a hitlerista barbárokat, és befejezni ezt a szörnyű világháborút. Az önök parancsnokától, mister Bercsényi ezredestől tudom, hogy ezredük segít nekünk ebben. Segítségre szükségünk van, persze nem a harcban, ezt

majd elintézzük magunk, hanem az utánpótlás, a lakosság ellátása, a közelben levő koncentrációs tábor védelme és biztosítása érdekében. Az említett táborban sok a halott; rengeteg beteg és leromlott állapotú embert szabadítottunk fel, ezeknek segítségre van szükségük. A halottakat el kell temetni, a betegeket kórházba fogjuk szállítani, a még bujkáló bűnösöket fel fogjuk kutatni. Az önök dolga lesz az élelmiszerek szállítása, a raktárak kezelése, a környéken elszórt lőszer, fegyverek összegyűjtése és megsemmisítése; a betegek szállítása és védelme. A táborban veszedelmes tifuszbetegség ütötte fel a fejét, az emberek százával hullanak naponta, gyors intézkedésekre van szükség. Fertőtlenítőre, betegszállítókra stb. stb. Őszintén meg kell mondani önöknek, hogy igen veszélyes munkáról van szó, mert e betegség nem kímél senkit; rengeteg a tetű, mely fertőz, ki vannak téve életveszélynek. Mi számítunk az önök önfeláldozására, arra, hogy ebben a munkában segítenek az angol hadseregnek. A mai naptól kezdve önök angol parancsnokság alatt dolgoznak, mint katonák, olyan ellátást kapnak, mint a mi harcosaink, olyan fegyelmet és tettekézségét kívánunk meg, mint a brit harcosoktól.

És még egyet. Ha az itt álló legénység között valaki úgy érzi, hogy nem kíván az angol hadsereggel együttműködni, az szóljon; mi ezt is megértjük. Elvisszük hadifogoly-táborba, ahol a nemzetközi jog alapvető szabályai érvényesek mindenkire.”

Senki sem jelentkezett, így az ezredes megköszönte a figyelmet, megelégedetten lelépett a számára odahelyezett emelvényről, és integetve elvonult.

A magyar tisztek és tisztetek azonnal sorakoztatták a legénységet, századokba rendezték s akkor előlépett Bercsényi úr.

Péter jól ismerte Bercsényi László ezredest. Az összes tiszt között őt tartotta a legrendesebb, legvonzóbb embernek. Az ezredes úr gyakran járt a közlegények között, elbeszélgetett velük, figyelmesen meghallgatta a katonák jelentéseit, és - csodák csodája - válaszolt is rá, ebből a válaszból Péter megértette, hogy figyelt a szavakra.

Nagyon tetszett a fiúknak Bercsényi ezredes szóhasználata, megszólítása.

- Hogy vagy magyarom? Mi újság magyarom?

Ilyenkor úgy csillogott az öregúr szeme, hogy abból mindenki kitalálhatta, hogy ezek a szavak nem frázisok a szájából, hanem a szeretet, a magyar nép tisztelete, az egyszerű emberek iránti vonzódás a nagyhatalmú ezredparancsnok részéről.

Bercsényi László ezredparancsnok még rokonszenvesebb lett Radics szemében, amikor – mint ezredküldönc – kicsit bővebben megismerte a bergeni magyarok, az ezred 1042 katonája átállításának részleteit.

A dolog azzal kezdődött, hogy Bercsényi úr megbízható tisztjei segítségével a németek elől elrejtette a tábor közelében lelőtt szövetséges repülőgépek ejtőernyővel földet érő harcosait.

Angol és amerikai pilóták és más katonák kerültek a bergeni táborba. Az ezredes

parancsára magyar katonaruhába öltöztek, hogy ne találják meg őket a német ellenőrző tábori csendőrök. Gyors, magyar vezényszó-tanfolyam kezdődött részükre, s hamarosan tűrhetően mondták (és megértették) a „balra át”, „jobbra át”, „díszmenet”, „puskával tisztelegj” stb. vezényszavakat.

Egy napon megjelent egy német táboricsendőr-különlítmény, ellenőrzésre. A magyar ezredet sorakozatták, közte a magyar ruhába öltözött angol és amerikai légi személyzetet, akik közben kackiás, jól pödörhető „magyar” bajuszt növesztettek.

Elhangzottak az obligát vezényszavak, az ezred mintaszerűen végezte alaki gyakorlatait, hiba nem volt. A besúgók (mert sajnos besúgás történt) felsültek. A sasszemmel figyelő hitleristák dolguk végezetlenül vonultak el. Nem találtak „idegeneket”. Így az elrejtett és később az átállásnál felhasznált szövetséges repülők megmenekültek a német megtorlástól, mely – mint tudjuk – többször előfordult azidőben. Az ezredes bátor tette pedig segítette a magyarok iránti bizalmat.

A fenti eset akkora bizalmat ébresztett az angolokban a magyarok iránt, hogy amikor az előnyomulásnál a szövetségeseknek minden harcokra szükségük volt, a bergeni táborban felállított szövetséges parancsnokság épületét magyar fegyveres katonák őrizték. Ebből a célból a rendelkezésre álló Turán és Toldi magyar harcokcsik – angol üzemanyaggal feltöltve – magyar legénységgel járőröztek a katonai tábor körül, hogy távol tartsák a közeli erdőkben kóborló fegyveres SS és egyéb hitlerista csoportokat.

Bruck Edith, egy kárpátaljai kereskedő akkor 12 éves kislánya – ma Olaszországban élő magyar író nő – 1944 nyarán vagonba került, és Németországba, Dachaubába deportálták. Onnan télen, különböző légerek után valószínűleg 1945. januárban Bergen-Belsen táborba került. Ki téged így szeret című visszaemlékező könyvében az alábbiakban vall a Bergen- Belsenben történekről:

„Öt hét (gyalogos út – szerk) után végre megérkeztünk Bergen-Belsenbe... Abból a kevés nőből aki a mi csoportunkból még élve maradt, a táborban napról napra meghalt néhány. A tábor élőkkel, halottakkal, betegekkel, tetvekkel volt tele. Már csak ezek az undorító tetvek hiányoztak, amelyek kiszívták utolsó csepp véretem is. ...A társaim közül, akik túléltek a borzalmas menetelést, sokan hirtelen meghaltak itt, a táborban. Eliz (Edith nővére) és én segítettünk a többieknek a tetűvadászásban, mert tetvek terjesztették a tifuszt. Állandóan hasmenésünk volt.

Éjszaka hallottuk a repülőket, egyre több jött, tilos volt kimenni a barakkokból, ahol egymás hegyén-hátán szorongtunk, egyre többen. Mikor repülőbúgást hallottunk, hisztériásan kiáltoztunk: „Szabadok vagyunk.”

A tábor valóságos pokolnak tűnt; több volt a halott, mint az élő... Az enivaló egyre kevesebb lett, a halottak és a tetvek száma egyre nőtt. ...Nem tehattunk egy lépést sem, hogy ne tapossunk egy halott vagy haldokló arcába. Éjszaka éreztük, hogy megmerevedik egy-egy barátunk teste, akivel este még beszélünk. A mi ötös sorunkban Eliz volt és én, meg egy anya két lányával. Egy éjjel az anya meghalt.

Az egyik lány nem akart enni, azt mondta, anyja éhen halt, és neki nem megy le több falat a torkán. Lassan megőrült, nővére meg éhen halt.

1945. április 15-én reggel appelra sorakoztunk, mint mindig. Órákig álltunk sorban, de a németek nem jöttek, hogy megszámoljanak... Egyszerre kitört belőlünk a kiáltás: nincsenek már németek... szabadok vagyunk... Azután autókat hallottunk közeledni... a láger kapujához tódultunk... Egyszer csak khaki-egyenruhás katonák jöttek, nem németek voltak.² Azután vöröskeresztes autók jöttek... Élünk, élünk – sírtunk. Kórházba kerültünk.... Magyar katonákat is láttunk, a konyhán dolgoztak... Felkeresték a magyar zsidókat, hogy beszélgessenek egy kicsit. A születésnapomra egy csokor orgonát, cukrot és kenyeret hoztak.... És máskor is, ha tudtak.”

Radicsék százada olyan beosztásba került, akik a koncentrációs táborba mentek a betegek vizsgálatához és kórházba szállításához. Egy részük fertőtlenítő brigádban dolgozott, és feladatuk az volt, hogy minden ott található élő embert DDT-vel fertőtlenítsenek. Kiderült, hogy a barakkoktól kezdve a sürgönydrótig minden egyaránt fertőzött, még a kapu fölött éktelenkedő tábla is, amelyre kiírták a világszerte hírhedtté vált jelmondatot: „Arbeit macht frei!” Tudjuk, hogy sok csalásuk között ez volt a legorocátlanabb, mellyel ámították a szerencsétlen foglyokat.

Péter és egy bajtársa egy angol orvossal együtt brigádot alkottak, és elindultak a barakkok felé, hogy szemrevételezzék a betegeket. Munkájuk nehéz, veszedelmes és szörnyű volt. Úgy kezdték, hogy bementek a betegek barakkjába, ahol rengeteg ürülék, penetráns szag, légy fogadta őket. Az orvos odalépett a kétemeletes ágyakhoz, és megtekintette a benne fekvő embereket. Ha úgy látta, hogy él, meggyógyítható, akkor hordágyra emelték, kivitték a szabadba, majd elszállították a közelben épített sátorba. A ruhát egy nagy ollóval levágták róla, megfürdették és lágy, meleg pokrócba csavarták. Utána mentőautóval egy közeli kórházba szállították.

Péter és bajtársa a szörnyű látványtól, a rettenetes büztől ájuldozott, de tartaniuk kellett magukat. Emberletről volt szó, mert minél kevesebb idő alatt végzik el munkájukat, annál több ember kaphat segítséget. Az angol orvosok és a magyar szanitécek 82000 foglyot evakuáltak.

Tizenhat féle nemzet emberei szenvedtek a lágerben. Voltak franciák, németek, olaszok, jugoszlávok, lengyelek, norvégek, dánok, csehek, oroszok, de angolok és amerikaiak is (pilóták). Sok magyar zsidó is sýnlódott a táborban, főképpen erdélyi magyarok, akik beszéltek a katonákkal. Nem értették, hogyan kerültek oda.

A betegszállítás nehézségei mellett még meg kellett küzdeni azokkal a táborlakókkal – magyarokkal – is, akik elfogadható állapotban voltak, jobb helyzetben, mint a barakkokban fekvő betegek, mégis azzal zaklatták a fiúkat, hogy őket vigyék a kórházba. Ezért jutalmakat ajánlottak fel, komoly értékeket is. Péter megértette, hogy ezek is aggódtak a sorsukért, és hamar szerettek volna jó körülmények közé kerülni. De mások rovására? A súlyos betegek helyett? Persze nem vállalkozott ilyesmire, jó lelkiismerete ettől távol tartotta.

A tábor felszámolása, a betegek, az összes táborlakó elszállítása 15–20 nap alatt

megtörtént, majd lángszórókkal semmisítették meg a fertőzött területet, az épületeket és más tárgyakat.

Péter már a harmadik nap belázasodott. Hastífuszt kapott, mely ennek a betegségnek enyhébb, de nem kevésbé kellemetlen formája. Nem törődve a saját bajával dolgozott tovább. Fiatal és erős szervezete birkózott a kórral. Nem gyengült le lényegesen, csak kellemetlen volt az állandó latrinára szaladgálás. Ez azonban nem volt feltűnő, mert a foglyok is szaladgáltak eleget, kivéve azokat, akik az ablakba ülve végezték el dolgukat. Előfordult.

Az a három hét, amit Péter és százada a láger felszámolásával, a betegek elszállításával, a holtak temetésének látványával töltött, nyomot hagyott lelkében egész élete során. Sokáig álmában is megjelent a kép: az ónszínű ég alatt füst által ködössé vált sivár táj, körülötte fekete fenyők, belül a fabarakkok, a drótkerítés csonkjai és szétvágott lógó darabjai, elszórt SS-egyenruhák és acélsisakok, rongyok, löszeres ládák, szél által hajtott papír- és rongydarabok mindenütt. És emberek: élők, a holtak merev tömegei egymáson, mint a fahasábok. Ahogy a nap kisütött az áprilisi égen, zümmögve előjöttek a döglegyek, és követelték részüket az enyészetből.

Mindenfelé hangok és zajok, fölöttük Gólya típusú repülőgép köröz alacsonyan, látszik, hogy filmeznek. A földön markológépek nagy gödröket ásnak a holtak részére. Időnként összegyűlik és morajlik a tömeg, felzúg, ha egy-egy bűnöst találnak. Az angol katonák minden erőfeszítésére szükség van, hogy kimenekítsék a törvényes eljárás számára. Nem mindig sikerül. Mindez pokoli látvány. Távoból robbanások hallatszanak. Az egyik magyar század végzi az elszórt és összegyűjtött löszerek megsemmisítését. Égetik a szemetet, a gránátokból kiszereelt lőport.

Ahogy a hetek múltak ezzel a veszélyes és gyötrelmes munkával, a betegeket szállító magyar katonák és angol orvosok is egyre fáradtabbak, kimerültebbek lettek. Radics és bajtársa csoportjában már a harmadik orvost kellett leváltani, mert kidőltek, súlyosan megbetegedtek.

Sajnos a magyar szanitécek ebben az időben még beszélgetni sem tudtak orvosaikkal, mivel azok nem tudtak németül, aztán lassan megtanultak fontos kifejezéseket, főleg a yes meg a no szavakat, hogy vigyék a beteget, illetve már menthetetlen.

Munkájuk vége felé egyik délelőtt magas rangú brit tiszt érkezett a fürdető sátorhoz, éppen amikor Péterék beteggel érkeztek oda. A tolmácsként beosztott karpaszománys őrmester odaszólt:

- Most hallottam az őrnagy úrtól – mutatott tisztre –, hogy vége felé jár a tábor kiürítése, ma, de legkésőbb holnap végzünk a betegek kórházba szállításával.

- Akkor mi is elvonulhatunk a szállásunkra? – kérdezte Radics.

- Ma még biztos nem – válaszolta az őrmester –, maradt még egy barakk egészen hátul, a kerítés mellett – mutatott a tábor nyugati végén levő térségre, a nagy tömegsírok melletti területre.

- Mi azt hittük, hogy az a barakk üres – szólt Hegyi Zoltán, a másik egészségügyiis. Körülötte teljes a némaság.

- Az nem üres, folytatta a tolmács, csak súlyos betegek maradtak, a többiek előbbre húzódtak, közelebb a konyhához.

Csoportjuk, tudomásul véve a dolgot, lassan elindult hordágyakkal, fáradt léptekkel az egyre mélyebbre bukó nap irányába.

Hamarosan odaértek a jelzett barakkhoz. Olyan volt, mint a többi, fából készült ócska épület eső marta tetővel, piszkos, kicsi ablakokkal. A bejárat előtt szeméttömeg, tarka rongyok, elhajlított konzerves dobozok heverték olyan mennyiségben, hogyha be akartak menni, előzőleg szabaddá kellett tenni a bejáratot.

Hamarosan lapátot, vesszőseprűt kerítettek, és megtisztították a környéket, hogy majd visszafelé a hordágyal ki tudjanak haladni a keskeny ajtón.

Az épület belső folyosójára érve éktelen bűz, legyek tömege, vagyis a szokott, de talán még annál is szörnyűbb környezet fogadta a belépőket. Orruk, szájuk elé nedves kendőt kötöttek.

A fapadlós, nyirkos folyosó két oldalán nyitott ajtajú szobák helyezkedtek el, ezekben emeletes ágyak sorakoztak kétoldalt.

Az első szobába lépve csend, csupán légyzúgás hallatszott a levegőben. A szoba félig üres, egyik-másik ágyban mozdulatlan, néhol nyögdecslő férfiakat láttak.

A fiatal orvos figyelmesen nézte a fekvő testeket, mögötte Péterék látták, hogy feltűnően soványak, erőtlének.

- Kik lehetnek ezek a szerencsétlenek? – szörnyedt el Hegyi honvéd, felelet azonban sehonnán sem érkezett.

Néhány pillanat múlva a katona hangját hallva a szoba egyik ágyában valaki megmozdult, kissé felemelkedett, alig hallható hangon, de magyarul szólalt meg:

- Istenem, katonák. Magyar katonák. Hé... kicsodák maguk?

A két honvéd odasietett az erősen beesett arcú, de láthatóan fiatal férfihoz.

- Maga magyar? - kérdezte Hegyi.

- Magyar? Persze hogy magyar. Pesti cipészsegéd vagyok a Dohány utcából.

- Pesti? Pesti? – szólt Péter, - De hiszen úgy tudom, hogy a fővárosból nem hoztak ki embereket Németországba.

- Ezt nem tudom, - válaszolta a beteg - én munkaszolgálatos voltam, és ahogy a front haladt, hajtottak egyre nyugatabbra. Végül itt kötöttük ki Bergen-Belsenben, még valamikor januárban.

Közben odaérkezett az orvos, megnézte a fiatalembert s intett, mire gyorsan levetkőztették, meleg, puha pokrócba csavarták és vitték a fürdősátorba.

Már hatodszor fordultak oda-vissza a szörnyen szennyes barakkból, mikor az utolsó kis hálószobába értek. Az orvos ment elől, nézegette a mozdulatlan embereket, megtapintotta pulzusukat, és egyre csak szomorúan legyintett.

A katonák mentek utána a hordágyal, hátha mégis találnak valakit, akiben még pislákol az élet.

Péter közben nézelődött. Elöl, az egyik emeletes priccs második fekvőhelyén

lelógó kezét pillantott meg. Úgy vette észre, mintha a kéz ujjai megmozdultak volna.

- Ott az él még! - kiáltotta, mire az orvos, aki a magyar szöveget nem értette, de a szokatlan hangot érzékelte, hozzálépett és lehajolt a fekvőhöz.

A két katona izgatottan tipródott körülötte. A doktor megfordította a testet, ekkor láthatóvá vált a beteg férfi arca.

Péter felordított:

- Hiszen ez Arnold! Arnoldkám, kedves kollégám, - hajolt le a beteghez, mire Hegyi megkérdezte:

- Honnan ismered őt?

- Együtt dolgoztuk Pesten, egy előkelő divatszalonban.

Az orvos közben alaposan megvizsgálta a csendesen fekvő férfit, majd lemondóan legyintett: no.

- Doktor - hajolt az orvoshoz Radics -, nézze jól meg, hiszen ő az én kedves munkatársam.

Az angol értetlenül nézett, hiszen egy szót sem értett a szövegből, azonban látta a katona felindulását. Hallgatta a pulzust, majd az ujjával mutatta – ilyen pici.

Hegyi honvéd elszaladt a tolmácsért, s megállapodtak, hogy a férfit beviszik a kórházba. Hátha csoda történik.

Volt olyan nap, hogy Radics Péter kétszer is benézett Arnoldhoz. Megállt a betegágynál. Nézte a csövekkel teletűzdelt, vézna testet. Az egyik délután Arnold egyszer csak kinyitotta szemét, és megismerte barátját.

- Péter? – kérdezte nagyon halkán; a katona odahajolt hozzá, és pár szót beszélgettek. De a beteg szavát nem lehetett megérteni. Azonban a pokróc alól előhúzott egy papírba csomagolt valamit, átnyújtotta volt kollégája kezébe.

Radics eltette. Majd miután barátja nemsokára elhunyt, kibontotta a papírt és töredezett fényképet vett elő belőle. Egy kis családot ábrázolt a kép: három kisgyereket, egy asszonyt, és jól kivehetően még, bár elmosódottan, kollégája arcát.

Családja képét őrizte a beteg, s adta oda nyilván abból a szándékból, hogy egyetlen kincsét vigye haza övéhez.

Radics Péter ezerezküldönc 1945. május hó 8-án délután az angol-magyar parancsnokságon megtudta, hogy a német seregek feltétel nélkül megadták magukat. Wilhelm Keitel vezérezredest, az O.K. W. (német véderő) főparancsnokát este 0.0 órára behívták a szövetségesek berlini központjába, ahol is aláírta a megadásról szóló okmányt. Másnap reggel 8 órakor a Bercsényi ezred I. százada, valamint egy angol század fegyveresen sorakozott a volt koncentrációs láger főbejáratánál, és rövid beszéd után háromszoros díszlővést adtak le a hitleristák fölötti győzelem alkalmából. A második világháború véget ért.

Ami nem sikerült Horthy Miklósnak – a szövetséges seregekhez való átállás –, az sikerült Bercsényi Lászlónak és ezrede katonáinak. A győztes hadseregek oldalán fejezték be ezt a szörnyű világégést.

Uferné Sárközi Ágnes

KISISKOLÁS ÉVEIM JÁSZBERÉNYBEN

Nézegetem tablóképeim, tanáraim, osztálytársaim fényképeit, az aláírt nevekkal. Vannak, akik nevét el se kell olvasnom, vannak, akikre már csak nehezen emlékszem, de elolvastván azokat, lassan ismerősek lesznek. Ha viszont most találkoznék velük, nem tudom, megismerném e mind. Vannak olyanok, akikkel kapcsolatban csak halvány emlékfoszlányok lebegnek előttem, de vannak egynéhányan, akikkel közös élményeim is maradtak, akikkel életemben később is találkoztam. Egyszer előfordult már az is, hogy valakitől meg kellett kérdezmem, ki vagy.

Majd tovább nézem azokat..... és ott vannak tanárnőim és tanáraim tablóképünk felső sorában, azok az egyéniségek, akik az oktatás, a nevelés művészei voltak, akiktől a szellemi színvonalat kaptuk, amit akarva-akaratlan vittünk tovább életünk folyamán, amiért néha irigyeltek is bennünket. Valaha biztosan ők is egy előbbi generáció tanítványai voltak, olyanoké, akik lelkesen adták tovább, amit ők kaptak neveltetésük ideje alatt. Egy kis csapat áll most össze előttem a tanári karból, felsorolom őket, kihagyva azt, hogy milyen szakosok voltak, de fejet hajtvva szorgos munkájuk előtt.

Az Állami Általános Leányiskola tablóképein (1948-1956 között): Szombatfalvi Béláné, Blénessy Jánosné (Dóci néni), Bóna Antalné, Szűcs Béla igazgató úr, Frajka Mária osztályfőnök, Detki Kálmánné, Várszegi Mártonné, Tóth Vincéné, Váradai János, Varga Edit, Balogh Jánosné, Gedei Józsefné és Redler László láthatók. Mindegyiküknek köszönhetek (ünk) valamit de nem lehet azt már annyira részletezni, mit és mennyit. Ha most mégis jobban kiemelném valamelyiküket, azt csak amiatt teszem, mert valami miatt jobban emlékezetembe íródtak, mert saját érdeklődésem alakulását egy idő után már az is befolyásolta, melyik tanárom, tanárnőm által képviselt szakterülethez vonzódtam annak idején jobban.

Az Állami Általános Leányiskola (Központi, a későbbi Székely Mihály Iskola)

Mielőtt ide kerültem, 2-3 évig testvéreimmel a Zárdába jártam a katolikus óvodába, amit egy Fidencia nevű óvónéni vezetett. Itt tanultunk meg zenekíséret mellett egy tucat mikulás- és karácsonyváró éneket, amit még gyerekeimnek is továbbadtam, és amit majd ők is meg szeretnének őrizni. Már most kértek arra, hogy ne felejtsem felírni nekik. Itt tanultunk meg nyugodtan ülni, figyelni és szót fogadni, itt tanultunk meg válaszolni, ha kérdeztek, itt hallgattunk mesefelolvasást, és tapasztaltuk meg először a közösséget. Ötéves koromban pedig földig érő, világos, könnyű, lenge

Uferné Sárközi Ágnes

KISISKOLÁS ÉVEIM JÁSZBERÉNYBEN

Nézegetem tablóképeim, tanáraim, osztálytársaim fényképeit, az aláírt nevekkal. Vannak, akik nevét el se kell olvasnom, vannak, akikre már csak nehezen emlékszem, de elolvastván azokat, lassan ismerősek lesznek. Ha viszont most találkoznék velük, nem tudom, megismerném e mind. Vannak olyanok, akikkel kapcsolatban csak halvány emlékfoszlányok lebegnek előttem, de vannak egynéhányan, akikkel közös élményeim is maradtak, akikkel életemben később is találkoztam. Egyszer előfordult már az is, hogy valakitől meg kellett kérdezmem, ki vagy.

Majd tovább nézem azokat..... és ott vannak tanárnőim és tanáraim tablóképünk felső sorában, azok az egyéniségek, akik az oktatás, a nevelés művészei voltak, akiktől a szellemi színvonalat kaptuk, amit akarva-akaratlan vittünk tovább életünk folyamán, amiért néha irigyeltek is bennünket. Valaha biztosan ők is egy előbbi generáció tanítványai voltak, olyanoké, akik lelkesen adták tovább, amit ők kaptak neveltetésük ideje alatt. Egy kis csapat áll most össze előttem a tanári karból, felsorolom őket, kihagyva azt, hogy milyen szakosok voltak, de fejet hajtvva szorgos munkájuk előtt.

Az Állami Általános Leányiskola tablóképein (1948-1956 között): Szombatfalvi Béláné, Blénessy Jánosné (Dóci néni), Bóna Antalné, Szűcs Béla igazgató úr, Frajka Mária osztályfőnök, Detki Kálmánné, Várszegi Mártonné, Tóth Vincéné, Váradai János, Varga Edit, Balogh Jánosné, Gedei Józsefné és Redler László láthatók. Mindegyiküknek köszönhetek (ünk) valamit de nem lehet azt már annyira részletezni, mit és mennyit. Ha most mégis jobban kiemelném valamelyiküket, azt csak amiatt teszem, mert valami miatt jobban emlékezetembe íródtak, mert saját érdeklődésem alakulását egy idő után már az is befolyásolta, melyik tanárom, tanárnőm által képviselt szakterülethez vonzódtam annak idején jobban.

Az Állami Általános Leányiskola (Központi, a későbbi Székely Mihály Iskola)

Mielőtt ide kerültem, 2-3 évig testvéreimmel a Zárdába jártam a katolikus óvodába, amit egy Fidencia nevű óvónéni vezetett. Itt tanultunk meg zenekíséret mellett egy tucat mikulás- és karácsonyváró éneket, amit még gyerekeimnek is továbbadtam, és amit majd ők is meg szeretnének őrizni. Már most kértek arra, hogy ne felejtsem felírni nekik. Itt tanultunk meg nyugodtan ülni, figyelni és szót fogadni, itt tanultunk meg válaszolni, ha kérdeztek, itt hallgattunk mesefelolvasást, és tapasztaltuk meg először a közösséget. Ötéves koromban pedig földig érő, világos, könnyű, lenge

ruhában, angyalszárnyakkal hátamon innen vezettem az Úr oltárához az első osztályos - elsőáldozó fiúkat -, ahol a haboskávés közös reggeli felejthetetlen volt. Régi városi szokás szerint pedig egyszer bennünket – mint óvodásokat is – magyar ruhába öltöztettek, amit a házi varrónő varrt, és úgy kaptak bennünket lencsevégre. Ez a szokás a szocialista időben lassan csak elmaradt, mint ahogy az elsőáldozást, a bérnyálást sem lehetett később már annyira újra ütni. De szüleink próbálták továbbra is tartani a tradíciót, még ha egyeseknek az akkor már nagyon nem tetszett.

A beiskolázás hozta az ezzel járó örömeket; iskolatáska, könyvek, tolltartó, kinek-kinek milyenre telt. Még arra emlékszem, hogy „rolós” tolltartó csak a gazdagabb gyerekeknek volt, a szegényeknek olyasfajta fából való „húzó-szolással” kellett megelégedniük. De nem foglalkoztunk ezzel, mert arra kellett figyelni, hogy mit is mond a tanító néni. Ismerkedtünk a betűkkel, a számokkal, majd olvasni, írni és számolni kezdtünk. A palatábla pedig éppen – röviddel előttünk – kiment a divatból. Mi már füzetekbe írtunk. Teltek a napok, és szaporodott a tudásunk, csillogtak a gyerekszemek. Szerencsére nem kellett mindennap felelnünk. Leginkább olyankor pihenhattunk egy kicsit, ha valaki mást feleltetett. Ezek voltak az iskolában töltött legszebb percek, hiszen feloldódott a feszültség. Akkoriban még mintegy másfél évig hittant is tanulhattunk. Szinte az egész osztály innen indult hófehér új ruhában elsőáldozásra a Nagytemplomba. Ez alkalommal egy emléklapot kaptunk, és végezetül egy fényképész is megörökített bennünket. Az én fényképem pedig felnagyítva még hónapokig kinn volt a kirakatban. Ezt az emlékezetes eseményt nem sokkal később a kispajtássá avatás követte. A családok a tradíciók őrzése mellett az újat is kénytelenek voltak befogadni, így a két dolog párhuzamosan élt egymás mellett.

Volt egy osztálytársnőm, aki a közelünkben lakott, akivel éveket nagyon jó barátságban voltam. Valószínűleg May Károly könyvének hatására vett rá arra, hogy kössünk vérszerződést. Nagyon nehezen engedtem meg neki, hogy beleszúrjon az ujjbegyembe. A vércseppeket aztán egy pohár vízbe cseppentettük, és ki-ki megitta a másikat. A későbbiekben mindketten messzire kerültünk, és minden hűségeskü ellenére már 45 éve nem hallottunk egymásról.

Az ötödik osztálytól kezdődött a kötelező idegen nyelv: az orosz tanulása. Nekem ebben a tekintetben előnyt jelentett az, hogy orosz tiszti családok laktak házunkban, így velük is tudtam gyakorolni. Érdekelt az idegen nyelv logikája, és ha az akkor francia lett volna, biztosan azzal is ugyanúgy megbirkóztam volna. A családban bátyám lett a példakép – ő mindig kitűnő tanuló volt –, és én sem akartam mögötte maradni. Habár második gyerekként mindig szerényen vissza kellett húzódnom. Maruszja néni¹ segítségével pedig lassan a német nyelv alapjaival is ismerkedhettem. Ezen kívül egy

¹ Egy emigráns orosz arisztokrata, egy gárdatiszt sógornője, akik a cári Oroszország bukása után Jászberényben kötöttek ki

rövid ideig még zongora órákra is jártam, aminek ugyan nem sok értelme volt, mert csak az iskolában tudtam gyakorolni. Így aztán hamar meg is untam.

A kézimunkázást, amit valaha anyáink tanultak, a mi iskolánkban a barkácsolás váltotta fel. Én például repülő-modellezést tanultam, ami egyértelműen az orosz-szovjet minta követésének számított. Nem is volt az annyira szörnyű, mert egy kicsit fejlesztette a technikai érzékünket. Így aztán ez is hasznomra lett az életben, úgyhogy háztartásomban a kisebb javításokat mindig el tudtam végezni.

Úttörözés és egyéb iskolán kívüli tevékenységek

A kor jellegzetességeinek egyike volt az úttörőmunka. A március 15-i, de főleg a május elsejei felvonuláson illet mindíg úttörőruhában megjelenni. Az ünnepi alkalomkor viselt fehér blúzt sokunknak vallásos nagyanyáink régi, fehér sifon hálójingjeiből csináltatták szüleink. A cipőre és rakott szoknyára valót pedig más módon kellett összekuporgatniok. Annak idején sok család nagy szegénységben élt. Előfordult, hogy a szülők, nagyszülők átalakított ruháit viseltük. Többnyire a házi varrónő szabta, varrta át az összeszedett darabokat. 1956/57-ben sokan a templom által szétosztott, osztrák szeretetsomagokból válogatott ruhadarabokból egészítették ki ugyancsak hiányos ruhatárukat .

Úttörővé avatásunkra már csak halványan emlékszem. Őrsi óráink politikamentesek voltak. A foglalkozások témáit magunk határozhattuk meg. Kisebb színdarabokat

A csasztuskázó brigád

tanultunk be, irodalmi délutánokat, madarak-fák napját rendeztünk, és ünnepeltünk. Most a szokásos iskolai zászlófelvonás, és még az jut eszembe, hogy a különböző iskolai ünnepeken kórusban daloltunk sok szocialista, hazafias éneket. Az egyik refrénje volt, hogy Éljen Rákosi elvtárs...., amire éppen még emlékszem. Ezzel szemben a Petőfi-versek valamivel jobban az emlékezetemben maradtak, és jeles történelmünk határkövei, a sok-sok történelmi évszám, amire nagy szorgalommal Váradi tanár úr tanított meg bennünket.

A nyaranta megrendezett csillebérci úttörőtáborba csak néhányan jutottak el. Egyik osztálytársnőnk – Szántai Katalin - volt az, aki részt vett a felszabadulás 10. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen, melynek keretében a budapesti gyerekek a vidékieket fogadták. Erre az alkalomra egy szép jászos hímezésű zászlót is vitt magával. A zászló tizenkét hímezett négyszögből volt összevarrva, amit az iskola tanárnői hímeztek ki.

Az úttörözésről a budapesti úttörővasút jut eszembe, amit egyszer sikerült megismernem. Egy budapesti rokonunk ajándékozott meg ezzel az élménnyel. Nekem, mint 12 éves gyereknek hatalmas élmény volt a kisvasúton való utazás. Ennél nagyobb élményt csak a Vidámparkba tett osztálykirándulás jelentett, amikor alig tudtunk betelni az ott látottakkal, hiszen Jászberényben ilyen esemény ritkán adódott. Annak idején errefelé csak néha-néha jelenet meg egy cirkusz, ami mégis hozott valami vidámságot és szórakozási lehetőséget.

Általános iskolás éveimre esett Sztálin elvtárs halálának híre. Ezek a napok se teltek el nyomtalanul, bár ismerőseim közül őt nem siratta senki. A városunkban állomásozó orosz tisztek viszont – akiket gyakrabban lehetett látni mint a kiskatonákat – nagyon fegyelmezetten jártak-keltek, és karjukon fekete szalagot viseltek. Emlékezetem szerint a magazinon – a Táncsics Mihály utcai orosz üzleten –, ahová bevásárolni jártak, fekete zászló lengett. A házfalon pedig gyászosan ott díszelgett Jozsif Visszarionovics hatalmas plakát-fényképe.

Az ötvenes évek fociőrülete az iskolát is áthatotta. A 6:3-ra végződött angol magyar meccs valósággal lázba hozta a tanári kart. S mivel igazgatónk férfi volt, osztálytermeinkben mi is hallgathattuk a mérkőzést az ott elhelyezett hangszórókon. A tanulás mellett ilyen események voltak azok, amik tarkították életünket, és ötven év után már jobban emlékszik ezekre az ember, mint arra, hogy hogyan működik a dinamó, vagy hogyan kell elvégezni egy gyökvonást.

Az iskolán kívüli foglalkozáshoz tartozott az ún. „csasztaskázás”. Igazgató urunk felesége - Szűcs Béláné - néhányunk részvételével csasztaska brigádöt alakított. Jártuk vele a tsz-eket, az Állami Gazdaságot, hogy énekünkkel, táncunkkal jó kedvre derítsük a melegben küszködő, arató-cséplő embereket. Ők aztán frissen fejt tejjel és puha kenyérrrel kedveskedtek nekünk. Természetesen emiatt sokszor próbákra kellett járnunk, és ez akkor nekünk nem kevés szabadidőbe került. Nekem osztályidegen származásom miatt ez egyéb hasznot is jelentett, mert enélkül nem vetek volna fel gimnáziumba.

További kulturális eseményt jelentett egy színi előadás. A leányiskola és az akkor a Zárdában fészkelő fiúiskola közösen mutatta be az „Egri csillagok” című darabot. Népes közönség, a város kicsije és nagyja egyaránt ott szorongott előadásainkon. A mi iskolánk hasonló sikerrel adta elő a Jávorfácska című darabot, melynek bevétele egy egyhetes balatoni kirándulás költségeinek jelentős részét is fedezte.

Tagja voltam a Bakki József által vezetett kórusnak is. Velük jutottam el egyszer a Magyar Rádió stúdiójába. A velünk készült felvételt később sugározta is a rádió. Ha jól emlékszem, akkor egy finn dalt énekeltünk sikeresen: a Vejnemöjnet....., ami úgy hangzott, hogy: „Játszott Vejnemöjnen ujjá, harsogott a hárfá húrja, hegy-völgy rezgett, szikla zengett, mind a szirtek mennydörögtek...” ami még most is a fülemben cseng.

Két, közös iskolai kirándulásunkra emlékszem még. Az egyik Miskolcra és környékére, a másik a Balatonhoz vezetett. Az akkor fiatal tanárnőink: Frajka Mária és Varga Edit szervezték ezeket az utakat. 1955-ben a Balatonhoz édesanyám is velünk jött, mint szülői kísérő. Végre mi is „világot” láthattunk, mert Budapesten kívül egyáltalán nem ismertük szép hazánkat. Miskolcon színházba is elmentünk, ezenkívül Görömbölytapolca és Lillafüred megismerése is szerepelt a programban. A Balatonnál pedig fürödtünk és kirándulgattunk.

A kis érettségi és a ballagás

A nyolcadik osztály befejezésekor ún. kis érettségit tettünk. A gimnáziumi érettségire hasonlító eseményre nagy izgalommal készültünk. Úgy tudom, hogy ezt a kísérletet csak kétszer alkalmazták, utána felhagytak vele, mert nem vált be.

A szertartás-szerűen megrendezett ballagások városi ünnepségnek számítottak. Ha nem mi ballagtunk éppen, akkor ismerős vagy rokon búcsúzott iskolájától. Ilyenkor pedig illett elmenni oda, no meg sok embert a kíváncsiság is hajtott. A ballagás után néhány tanárnak még búcsúzó szerenádót adtunk, ugyanúgy, mint egykoron a szerelmes fiúk adtak választottjuknak hódolatuk jeléül.

Zakróczy Béla

EMLÉKEZÉS A 858-AS JÁSZ CSERKÉSZCSAPATRA

A csapat utolsó nagytáborra Volócon

A Felvidék visszacsatolása adta az ötletet ahhoz, hogy a Kárpátokba menjünk táborozni. Fuchs Ernő parancsnok úr Fülekre utazott egy barátjához látogatóba. Felvette a kapcsolatot az ottani cserkészekkel, és megkérte őket, hogy segítsenek a táborhely kiválasztásában. Ők a lengyel határ menti Volócot javasolták. A parancsnok úr visszatérte után összehívott bennünket és közölte a jó hírt, amit örömmel fogadtunk.

Ezt követően elkezdődött a felkészülés, s csatlakozott hozzánk a jászberényi gimnázium, és egy gyöngyösi csapat is. Kedvező hírek tartottuk a füleki cserkészek részvételét, annál is inkább, hiszen közülük sokan beszéltek jól szlovákul.

1939. július 2-án végre elérkezett a nagy nap. Korán reggel indultunk Jászberényből két bérelt kocsival. Útunk során a következő állomásokat érintettük: Jászberény, Pusztamonostor, Jászfényszaru, Boldog, Hatvan. Itt a bérelt kocsikat más szerelvényre kapcsolták, s itt szálltak fel a gyöngyösiék. Folytattuk utunkat: Hort-Csány, Vámosgyörk, Karácsond, Ludas, Kálkáporna, Füzesabony, Szihalom, Mezőkövesd, Mezőkeresztes-Mezőnyárád, Csincsetanya, Emőd, Nyékládháza, Kistokaj, Miskolc, Tiszaluc, Szerencs, Bodrogkeresztur, Olaszliszka-Tolcsva, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Borsi, Bodrogszerdahely, Szomotor, Őrös, Nagygéres, Királyhelme, Perbenyik, Ágcsernyő, Csap, Eszeny, Bátyu, Szernye, Barkaszó, Mezőterebes-Gorond, Várkulcsa, Munkács állomását érintettük. Itt csatlakozott hozzánk az öt füleki cserkész.

Munkácson hosszabban időztünk. Parancsnokunktól három órát kaptunk városnézésre. Jólesett a kikapcsolódás, hiszen még meglehetősen hosszú utazás várt ránk. Ezeket az állomásneveket is feljegyeztem: Munkács-Dohánygyár, Frigyesfalva, Szentmiklós, Kishídveg, Újtövisfalva, Szolyva-Hársfalva, Szászonka, Ocsitelep, Oca, Zányka, Almamező és Volóc nevét írtam be naplómba.

Úticélunkra, Volócra reggel érkezünk meg. A vagonokat lekapcsolták, így kényelmesen tudtunk hozzájutni a csomagunkhoz. A vonatnál várt bennünket egy fiatal magyar erdész. Kocsikba raktuk a felszerelésünket, s az erdész vezetésével a hegyoldalba mentünk a kijelölt táborhelyre, a három csapat külön helyet kapott.

Az első napon csak a tábor építésével kellett törődnünk, az étkezéssel nem volt gondunk, mert a program szerint nagy edényekben hozták fel az ennilót. Táborverő csapatunk három őrsből állt. A munkában segítettük egymást. Az erősebbek baltát kaptak, és kivágták az előre megjelölt fákat. Azokat a sátor méretének

Zakróczy Béla

EMLÉKEZÉS A 858-AS JÁSZ CSERKÉSZCSAPATRA

A csapat utolsó nagytáborra Volócon

A Felvidék visszacsatolása adta az ötletet ahhoz, hogy a Kárpátokba menjünk táborozni. Fuchs Ernő parancsnok úr Fülekre utazott egy barátjához látogatóba. Felvette a kapcsolatot az ottani cserkészekkel, és megkérte őket, hogy segítsenek a táborhely kiválasztásában. Ők a lengyel határ menti Volócot javasolták. A parancsnok úr visszatérte után összehívott bennünket és közölte a jó hírt, amit örömmel fogadtunk.

Ezt követően elkezdődött a felkészülés, s csatlakozott hozzánk a jászberényi gimnázium, és egy gyöngyösi csapat is. Kedvező hírek tartottuk a füleki cserkészek részvételét, annál is inkább, hiszen közülük sokan beszéltek jól szlovákul.

1939. július 2-án végre elérkezett a nagy nap. Korán reggel indultunk Jászberényből két bérelt kocsival. Útunk során a következő állomásokat érintettük: Jászberény, Pusztamonostor, Jászfényszaru, Boldog, Hatvan. Itt a bérelt kocsikat más szerelvényre kapcsolták, s itt szálltak fel a gyöngyösiék. Folytattuk utunkat: Hort-Csány, Vámosgyörk, Karácsond, Ludas, Kálkápolda, Füzesabony, Szihalom, Mezőkövesd, Mezőkeresztes-Mezőnyárád, Csincsetanya, Emőd, Nyékládháza, Kistokaj, Miskolc, Tiszaluc, Szerencs, Bodrogkeresztur, Olaszliszka-Tolcsva, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Borsi, Bodrogszerdahely, Szomotor, Őrös, Nagygéres, Királyhelme, Perbenyik, Ágcsernyő, Csap, Eszeny, Bátyu, Szernye, Barkaszó, Mezőterebes-Gorond, Várkulcsa, Munkács állomását érintettük. Itt csatlakozott hozzánk az öt füleki cserkész.

Munkácson hosszabban időztünk. Parancsnokunktól három órát kaptunk városnézésre. Jólesett a kikapcsolódás, hiszen még meglehetősen hosszú utazás várt ránk. Ezeket az állomásneveket is feljegyeztem: Munkács-Dohánygyár, Frigyesfalva, Szentmiklós, Kishídveg, Újtövisfalva, Szolyva-Hársfalva, Szászonka, Ocsitelep, Oca, Zányka, Almamező és Volóc nevét írtam be naplómba.

Úticélunkra, Volócra reggel érkezünk meg. A vagonokat lekapcsolták, így kényelmesen tudtunk hozzájutni a csomagunkhoz. A vonatnál várt bennünket egy fiatal magyar erdész. Kocsikba raktuk a felszerelésünket, s az erdész vezetésével a hegyoldalba mentünk a kijelölt táborhelyre, a három csapat külön helyet kapott.

Az első napon csak a tábor építésével kellett törődnünk, az étkezéssel nem volt gondunk, mert a program szerint nagy edényekben hozták fel az ennivalót. Táborverő csapatunk három őrsből állt. A munkában segítettük egymást. Az erősebbek baltát kaptak, és kivágták az előre megjelölt fákat. Azokat a sátor méretének

megfelelően legallyaszták, és méretre fűrészelték. A többiek a sátor felállításával és körülárkolásával voltak elfoglalva.

A gondos munkát igénylő sátorban sajátos rend alakult ki. A leszabott rudakat a fekvőhely alatt helyeztük el, rá gallyak kerültek, ezt követően pedig a szénával megtöltött szalmazsákok. Erre még lepedő, pokróc és kapric került. A lábunknál a közlekedő folyosót, a sátor falánál pedig polcot csináltunk a hátizsákoknak. Amikorra a zászlótartó rúd is elkészült ugyancsak elfáradtunk. Az esti ima eléneklése után senkit sem kellett elringatni...

Másnap reggel elkezdődött a tábor mindennapi élete. Reggel ébresztés, negyed óra torna, a hegyi patakban mosakodás követte egymást. A sebes sodrású Vicsa patak jéghideg vizében igen sok fürge hal úszkált. A tisztálkodást zászlófelvonás, reggeli ima, majd a reggeli elfogyasztása követte. Reggelente néhányan a szomszéd faluból két zománcos kupával tejet hoztak, mások a postát vitték le, ill. hozták fel Volócról. Mások fontos feladata az élelmiszerek beszerzése volt, amit a Hangya szövetkezet boltjában tettünk meg. Abban az élelmiszerektől kezdve a ruházaton át, a vegyszer és vasáruig mindent megtalálhattunk. Reggelenként innen hoztuk fel a kenyeret, olykor a zsemlet, időnként pedig a szükséges fűszereket.

A tábor rendjét Fuchs Ernő parancsnok úrral együtt alakítottuk ki. Minden napra jutott egy-egy feladat. Az első napon a konyha kiképzését és befedését kellett megoldanunk. Mások a táborkapu felállításán, megint mások a nélkülözhetetlenül

A fiúleltek megérkeznek Munkácsra

A mi örsünk

A tábor kapuja és az örs

szükséges latrina gödör kiásását, továbbá az ülőkék és a takarófal felállítását végezték el. Az említetteken kívül váltogatták egymást a szabad foglalkozás, a csajkamosás, az ebédet követő fél óra csendes pihenő és a játék. Este a vacsorát újra csajkamosás, tábortűz, játék, mese és találós kérdések megfejtése követte. A táborlakók egy része ilyenkor sem térhetett nyugovóra, hiszen óránkénti váltással őrséget adott.

Parancsnok urunk figyelme sok mindenre kiterjedt. Az első napok egyikén meghívására az erdész tartott előadást. Megismertette velünk az erdő fáit, bokrait, állatait. A legérdekesebb az erdőben élő négy barnamedve életmódjának ismertetése volt. Felhívta figyelmünket arra, hogy a medvék nem szeretik az emberszagot, és a lármát sem. Lelkünkre kötötte, ne menjünk az erdőbe egyedül sétálni, ha pedig találkozunk medvével, ne fussunk el, sőt kiáltanunk sem szabad. Ha viszont megmerevedünk, nem mozgunk, akkor továbbmegy, kis idő múltán elballag a medve. Távózása után sem szabad futnunk, csak halkán ellenkező irányban haladnunk. A medvék alapeljárás szelíd állatok, ha betartjuk a szabályokat nem lesz semmi baj – állította. Szerencsére nem kellett kipróbálnunk frissen szerzett tudásunkat.

A tábor időtartama alatt számos emlékezetes kirándulást tettünk. Ellátogattunk Szolyvára az ásványvízforráshoz. A kútból rozsdaszínű meleg víz folyt ki. A forrás alá tartott üveg falát is befogta, olyannyira, hogy nem lehetett eltávolítani. A kút melletti tisztáson szalonnát sütöttünk, és utána forrásvizet fogyasztottunk. Egyesek pórul jártak, nem bírta a gyomruk, és a tervezettnél jóval később értünk vissza a táborba.

Július 6-án Sztoj 1679 méteres Magas-hegyét másztuk meg. (Megjegyzem, hogy a fenyőerdő szélén elterülő táborunk 800 méter magasan feküdt.) A Sztoj tetején hatalmas állatállomány legelt, melynek hasznosítására tej- és tejtermék üzem is működött. Nagyon kedvesen fogadtak bennünket, bemutatták nekünk a „gyár” – at. Az üzem vezetősége egy hatalmas – lehetett 5-6 kilogramm – túrógombóccal lepette meg bennünket. Hazafelé felváltva vittük, s aki éppen a gombócot cipelte, folyamatosan sózta a saját verejtékével. Így aztán a táborba érve már csak a fele volt meg. Ezen kirándulás alkalmával – hiába volt térképünk és tájolónk - szépen eltévedtünk. Szerencsénkre egy helybeli lovas kocsival utolért minket, és megmutatta a hazafelé vezető utat. A legtöbben szívesen felültünk volna a kocsijára, de nem tehetjük, mert sokan voltunk. Egyikünknek nagyon feltörte a cipő lábát, alig tudott menni, így ő kocsikázhatott. Én is fel akartam szállni, mert nem éreztem jól magam. A parancsnok úr viszont nem engedett, mert azt hitte, hogy csak mókázom. (Gyanúját arra alapozta, hogy többnyire én voltam a viccmester.) Nem volt mit tennem, egy darabig bírtam, majd egy kanyarhoz érve leültem egy árnyékos helyen a kőre pihenni. Nem tudom mennyi idő telt el, míg újra elviselhető állapotba kerültem. Magamhoz térve fölkeltem és elindultam, remélve, hogy rátalálok a táborba vezető szerpentinre. A nap állására bíztam magam, s rövid idő múlva a tábor sátrainál találtam magam. A

A Vereckei hágó az egykori emlékművel

A 858-as jáász csapat

bejáratnál az örök szeme láttára viszont összeestem. Ők bevitték a sátorba, vizet hoztak és lefektettek. Rögtön elaludtam. Időközben talán egy jó óra is eltelt, amikor megérkezett a csapat. Roppant lázban voltak, mert azt hitték, hogy elvesztem. Mentőcsapatot akartak szervezni, miközben az örök jelentették, hogy betegen ugyan, de megérkeztem. Mindenki hitetlenkedve fogadta hazakerülésem történetét. A parancsnok úr pedig elmézesemet kérte, mert megbizonyosodott róla, hogy nem mókázom, látta, hogy milyen rosszul vagyok.

Táborunk a magyar-lengyel határ mentén feküdt, így természetes módon iktatódott programunkba a közeli Lavoczne meglátogatása. Július 8-án nagyon korán keltünk, és elindultunk a vasútállomásra. A táborból nap mit nap láttuk, milyen lassan kapaszkodnak fel a tehervonatok az emelkedőre, dacára annak, hogy előlről két mozdony húzta, hátulról a harmadik meg tolta őket. A mi személyvonatunkat csak két mozdony húzta. Utazásunk egyik legnagyobb élménye a három kilométeres alagút volt. A kalauztól megtudtuk, hogy az alagút közepén egy piros lámpa jelzi a lengyel-magyar határt. Ez volt mindannyiunknak első külföldi útja. Megtanultuk lengyelül: Éljen a közös lengyel-magyar határ! Lavoczniiban a vonatról leszállva ezzel üdvözöltük a körénk gyűlt lengyeleket, akik örömmel fogadtak.

Elindultunk falunézésre kettő-négy fős csoportokban. Sok fiú és kislány csatlakozott hozzánk. Meg akartak mutatni mindent. Nekem legjobban a gerendákból ácsolt templom tetszett, sőt a belseje is csodálatos volt. Vásároltam egy fa borítású, faragással díszített pici noteszt. Vendéglátóink elkérték, akadt aki a nevét írta bele, s volt aki kedves szöveget. Még ma is őrzöm a kis noteszt.

Július 12-én újabb történeti színhelyre, a Vereckei hágóhoz mentünk. A határ-sorompó furcsa alkotmány volt. Úgy nézett ki, mint egy vasúti sorompó, azzal a különbséggel, hogy ez tető alatt volt. A sorompó egyik felét piros-fehér-zöld, a másikat piros-fehér csíkozás díszítette. A fölé emelt sátor tetőt négy oszlop tartotta, timpanonjában napsugár formájú díszítést láthattunk, közepében pedig mindkét oldalon a nemzeti címerek és az országok neve állt. Itt állt akkoriban a később megsemmisített Árpád-emlékmű, amit mi még láthattunk. .

Július 15-én zárult a tábor. Korán keltünk, reggeli után sátrakat bontottunk, csomagoltunk, majd kocsikra rakodtunk. Óvatosan döntöttük ki a zászlórudat. Utóbb keresztet csináltunk belőle, és újra felállítottuk. A kapukat a helyükön hagytuk, az árkokat és a latrinát betemetjük. A korábbi rend helyreállítása után levonultunk az állomásra. Lekísért bennünket az erdész, sőt a vonat indulását is megvárta. Vonatunk délután indult haza. Nem kellett átszállnunk, mert a bérelt kocsinkat a megfelelő járatokra kapcsolták. Munkácson fájó szívvel búcsúztunk füleki barátainktól. Másnap délután érkeztünk haza Jászberénybe.

Zrupkó Ferencné

110 ÉVE ÉPÜLT A RÓMAI KATOLIKUS NÉPISKOLA ALSÓBOLDOGHÁZÁN

„.....*Ideje hát, hogy felébredj,
és állíts alsó iskolákat!*”
Apáczai Csere János

Községünkben, Jászboldogházán az első iskola létesítését már 1872-ben szorgalmazta Szász Károly kerületi tanfelügyelő. A megvalósítására 23 évet kellett várni, hiszen az 1895-ös tanácsi jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: „Tekintettel arra, hogy a kérdéses állandó tanyai iskola céljára Bartal Márton jászberényi lakos nagylelkűen megfelelő területet ajándékozott, és az építési költségek fedezésére az egyes érdekelt tanyai lakosok eddig már 127 forint 60 korona készpénzt adakoztak és 8600 db válykot állítottak elő, és így ezáltal a tervezett tanyai iskola építése megkönnyítettén, a várost kevesebb kiadás fogja terhelni, ... a tervezett tanyai iskolának kiépítése megengedtetik. ... a földbirtokosok érdekében építtetik ki, felkéretni határozatik a jászberényi közbirtokossági bizottság ... az érintett kulturális cél támogatására az építkezéshez legalább 1000 kéve nád megszavazásával és kiszolgáltatásával hozzájárulni szíveskedjék.”¹

Az iskola a szolnoki út és a Csíkosba (Kutyinába) vezető út elágazásánál volt, 30-35 perc járásnyira Tápiómajor, 40-45 percre Boldogháza megállótól a Magócs-Kohári-Ágoston dűlőben. A házszám: Tápió 45. A telek egyetlen darabból állt és 400 öl nagyságú. A gazdasági kert 36 öl, udvar és játszótér 296.5 öl, melléképület (WC) 1.5 öl, kőkereszt területe 5 öl, hátrész a főépület mögött 12 öl. (Az 156/2609. számú Jászberény városi képviselőtestületi ülés a vármegyei közgyűlés 30743/94. számú végzése értelmében elrendeli az iskolai játékterek létesítését, és az alsóboldogházai iskolát már ez alapján tervezték.) Az iskolák épületeinek helyszínrajzát 1948-ban Rózsa Sándor igazgató készítette.

A Bartal Márton által adományozott telken épített iskolának téglalap alapja volt. Erre húzták a vályogfalat, „de mert rossz földből vert vályogból készült 1897-ben már alapos javításra szorult, s csak 1899-ben lehetett betölteni a tanítói állást.”²

Az iskola tetőzete először nádból készült. Az épület a tanítói lakással együtt 23.6 méter x 7.5 méter alpnagyságú – beosztása, elrendezése a Gönczy-típusnak megfelelő. Alapterülete 184 m², légköbmétere 703 m³. Az iskolát Csollák Imre tanító idején (1938) átépítették – a korabeli feljegyzés szerint „egészségügyi szempontból”.³

Zrupkó Ferencné

110 ÉVE ÉPÜLT A RÓMAI KATOLIKUS NÉPISKOLA ALSÓBOLDOGHÁZÁN

*„.....Ideje hát, hogy felébredj,
és állíts alsó iskolákat!”*
Apáczai Csere János

Községünkben, Jászboldogházán az első iskola létesítését már 1872-ben szorgalmazta Szász Károly kerületi tanfelügyelő. A megvalósítására 23 évet kellett várni, hiszen az 1895-ös tanácsi jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: „Tekintettel arra, hogy a kérdéses állandó tanyai iskola céljára Bartal Márton jászberényi lakos nagylelkűen megfelelő területet ajándékozott, és az építési költségek fedezésére az egyes érdekelt tanyai lakosok eddig már 127 forint 60 korona készpénzt adakoztak és 8600 db válykot állítottak elő, és így ezáltal a tervezett tanyai iskola építése megkönnyítettén, a várost kevesebb kiadás fogja terhelni, ... a tervezett tanyai iskolának kiépítése megengedtetik. ... a földbirtokosok érdekében építtetik ki, felkéretni határozatik a jászberényi közbirtokossági bizottság ... az érintett kulturális cél támogatására az építkezéshez legalább 1000 kéve nád megszavazásával és kiszolgáltatásával hozzájárulni szíveskedjék.”¹

Az iskola a szolnoki út és a Csíkosba (Kutyinába) vezető út elágazásánál volt, 30-35 perc járásnyira Tápiómajor, 40-45 percre Boldogháza megállótól a Magócs-Kohári-Ágoston dűlőben. A házszám: Tápió 45. A telek egyetlen darabból állt és 400 öl nagyságú. A gazdasági kert 36 öl, udvar és játszótér 296.5 öl, melléképület (WC) 1.5 öl, kőkereszt területe 5 öl, hátrész a főépület mögött 12 öl. (Az 156/2609. számú Jászberény városi képviselőtestületi ülés a vármegyei közgyűlés 30743/94. számú végzése értelmében elrendeli az iskolai játékterek létesítését, és az alsóboldogházai iskolát már ez alapján tervezték.) Az iskolák épületeinek helyszínrajzát 1948-ban Rózsa Sándor igazgató készítette.

A Bartal Márton által adományozott telken épített iskolának téglalap alapja volt. Erre húzták a vályogfalat, „de mert rossz földből vert vályogból készült 1897-ben már alapos javításra szorult, s csak 1899-ben lehetett betölteni a tanítói állást.”²

Az iskola tetőzete először nádból készült. Az épület a tanítói lakással együtt 23.6 méter x 7.5 méter alpnagyságú – beosztása, elrendezése a Gönczy-típusnak megfelelő. Alapterülete 184 m², légköbmétere 703 m³. Az iskolát Csollák Imre tanító idején (1938) átépítették – a korabeli feljegyzés szerint „egészségügyi szempontból”.³

Az épületről, ill. hasznosításáról az 1948-as nyilvántartásból tudunk meg legtöbbet. Eszerint egy tantermében egy tanító foglalkozott a 6-12 éves korosztállyal.

Az első boldogházi tanító fizetését Török Aladár, Jászberény polgármestere terjesztette elő, évi 300 forintban (minimálbér) határozták meg, és lakást is biztosítottak számára. Alkalmazására 1899-től kerül sor. A Szolnok megyei Levéltárban őrzött Jászberény Tanácsülésének 1897-es és az 1906. évi állásfoglalása határozottan kijelenti, hogy csak előírt képesítéssel lehet tanítót alkalmazni. Ez a megállapítás jól tükrözi Jászberény városának az oktatásáért és neveléséért érzett felelősségét. A berényi testület felállította az iskolák rangsorát is, ebben az alsóboldogházai Portelek után a 2. helyen szerepelt. Egy irattári levél 1908-ból erről tájékoztat. „Jézus születése után 1908-ik esztendőben ... Imaházat épít az Alsóboldogházi társaság ... Az alapítók ezek: Nagy Ernő a tanító, neje Turi Mária szülésző ... Ezen levelet írta Kalocsa Miklós nős, 2 gyermek atyja: Mariska leány 7 éves, másik férfi Vendel 3 éves, anyjuk Telek Mária 30 éves, atyjuk 43 éves, volt császári királyi huszár káplár.”⁴ Nagy Ernő (Ernesz bácsi) tanító úr egyben kántor is volt, és ellátta a harangozást is, „és amikor nem volt mise, a kápolnába jövő híveknek a kántortanító olvasott föl.”⁵

Az első tanító nevét írás nem őrzi, két közlő emlékezete szerint Sisa Róza tanító-kisasszony volt. Az 1913-as és 1929-es egyházmegyei Schematizmus Pászthy Terézt jelöli tanítónak, a gyerekek száma 70-100 közötti. Az 1933-as Schematizmus már Csollák Imre tanítót említi, aki 1944-ig tanít a katolikus iskolában. Szigoráról a volt tanítványok nagyon sokat meséltek, de mindig megjegyezték igazságszeretetét. Az 1943-44-es tanévben szénszünet miatt osztályozás nem volt, a tanulók osztályozó vizsgát tehetek a 114/2-1944. engedély alapján.

A front 1944-ben éri el az alsóboldogházai iskolát. A szemtanúk a következőképpen látták:

„Az alsóboldogházi iskolánál a Muhari Ferenc tanyájánál német tűzérsegi megfigyelő rádióleadó működött, még november 11-én délben is, és azt remélték, megállíthatják az orosz előrenyomulást.

Mivel a 2. ukrán front hetedik gárdahadosztálya igen jelentős létszámmal és több irányból érkezett, ezért a németek komolyabb ellenállás nélkül visszavonultak.”⁶

A háború során a katonák beszállásolása miatt súlyos károk keletkeztek az iskola épületében. A kár mértéke 10 306 forint (1. számú melléklet). A kár helyreállításához segélyért folyamodtak a minisztériumhoz. Nemcsak anyagi kár érte az iskolát, de olyan felbecsülhetetlen értékek is elpusztultak a háborút megelőző időkből, mint a haladási naplók, anyakönyvek. Ezért erről az időszakról pontos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésünkre.

A következő évek adatai jól tükrözik az alsóboldogházai iskola fontosságát.

Tanév	Igazgató	Tanító	Évfolyam	Tanulói létszám
1944-45	Szentiványi Béla	Márton Domonkos	I-VI.	47
1945-46	Szentiványi Béla	Márton Domonkos	I-VII.	49
1946-47	Szentiványi Béla	Márton Domonkos	I-VIII.	80
1947-48	Szentiványi Béla	Márton Domonkos	I-VIII.	79
1948-49	Szentiványi Béla	Márton Éva	I-IV.	
		Márton Domonkos	V-VIII.	79
1949-50	Riczko Á. Zoltán	Simon Gizella	alsó	
		Palásti Jolán	felső	64
1950-51	Riczko Á. Zoltán	Simon Gizella	alsó	
		Palásti Jolán	felső	87
1951-52	Riczko Á. Zoltán (II.félévben Grecsuha Mihály)	Tóth Erzsébet	alsó	
		Palásti Jolán	felső	81
1952-53	Riczko Á. Zoltán	Horthy Irén	alsó	
		Buczko Erzsébet	felső	60
1953-54	Riczko Á. Zoltán	Horthy Irén	alsó	
		Buczko Erzsébet	felső	68
1954-55	Menyhárt János	Horthy Irén	alsó	
		Tukora János	felső	68
1955-56	Menyhárt János	Horthy Irén	alsó	
		Tukora János	felső	53
1956-57	Menyhárt János (áprilisig) Grecsuha Mihály	Horthy Irén	alsó	
		Tukora János	felső	54
		Grecsuha Mihály		
1957-58	Grecsuha (Gátfalvi) Mihály	Horthy Irén	alsó	
		Vass Mária	felső	49
1958-59	Menyhárt János	Szabó Sándorné	alsó	
		Szabó Sándor	felső	52
1959-60	Menyhárt János	Szabó Sándorné	alsó	
		Szabó Sándor	felső	41
1960-61	Menyhárt János	Szabó Sándorné	alsó	
		Szabó Sándor	felső	33
1961-62	Menyhárt János	Szabó Sándorné	alsó	
		Szabó Sándor	felső	29
1962-63	Menyhárt János	Szabó Sándorné	alsó	
		Szabó Sándor	felső	19
1963-64	Menyhárt János	Pintér István	alsó	13

1. sz. kép Az alsóbaldogházi elemi népiskola

A fenti nevek és adatok történelmet írtak az alsóbaldogháziai életében. Említésre méltó az 1946-os év, amikor is községünk július 1-jén elszakad Jászberénytől, és a Baldogháza, Csíkos, Tápió tanyarészek önálló községgé egyesültek.

Már az első ülések egyikén, a 49/1946. számú előterjesztés az alsóbaldogházi iskolával foglalkozik, miszerint: „... A Baldogházai római katolikus iskola dologi kiadásainak vállalását kéri.”⁷⁸ A községi főjegyző Jeskó János jelenti, hogy „ennek az iskolának dologi kiadásait a leválás előtt Jászberény város viselte, a község 95 %-ban római katolikus vallású, az állami iskolák dologi kiadásait is a község viseli, ezért javasolja, hogy a kérdéses iskola dologi kiadásainak viselését 1946. július 1-jei hatállyal Baldogháza község vállalja át.”⁷⁸

A képviselő-testület egyhangúlag elfogadja az előterjesztést, és határozatában rögzíti „... úgynevezett Alsóbaldogházai Római Katolikus Iskola összes dologi kiadásait, úgymint épületfenntartás, fűtés, takarítás, takarítóeszközök beszerzése, az épület tűzbiztosítása ... átvállalja.”⁷⁹

Az iskola életében fontos volt a második tanító beállítása. Ezzel a kéréssel a 35/1946-os beadvány foglalkozik, melyben „Márton Domonkos tanító kéri az alsóbaldogházai római katolikus iskolába a második tanítói állás betöltését.” Kérését azzal az indokkal utasítja el a képviselőtestület, hogy a tanulók létszáma oly csekély (az előző tanévben 49 volt), hogy nem szükséges új tanerő alkalmazása. Mivel a nyilvántartásba vétel csak augusztusban történt, a képviselőtestület még nem tájékozódott, hogy szeptembertől már 80 gyerek lesz az iskolában.) A második tanító 1948 szeptemberében állt munkába – alsó tagozaton – Márton Éva személyében. Kinevezését – mivel még felekezeti iskola volt, az iskolaszék terjesztette elő, melynek elnöke Pintér Pál plébános volt, és a vármegyei Közigazgatási Bizottság hagyta jóvá.

Az 1948-as esztendő megzavarja Jászbaldogháza – különösen a katolikus iskola – nyugalma. A 22. képviselői ülés jegyzőkönyvéből idézem Jeskó János főjegyzőt. „... a felekezeti iskolák államosítása azért vált időszerűvé, mert a demokrácia azt a feladatot tűzte ki céljául, hogy a föld és a gyár után végre az iskolákat is a nép vegye

a kezébe.” A helyi viszonyokra nézve előadja a főjegyző, hogy községünkben öt tanteremben állami tanítók, egy tanteremben római katolikus felekezeti tanítás folyik. Utal rá, hogy az állami iskolákban ugyanúgy folyik hittan tanítás, mint a felekezetiben. A továbbiakban „a felekezeti iskola fenntartása ezentúl a szülőkre hárul és ez tetemes költséggel fog járni.”⁹ Mindezek alapján kéri „a képviselő-testületet megértő és a kor szellemének a demokratikus fejlődés viszonyainak megfelelő, lehetőleg egyhangú határozathozatalra.”⁹ A képviselő-testület nem tud dönteni. (Ez nem véletlen, ez egy külön dolgot az témája lehetne, ahogyan a boldogházi gazdák megpróbáltak talpon maradni a „demokráciában”). Indokuk között szerepelt, hogy nincsenek kellően felvilágosítva az adott témában. Egyedül Sass Pál képviselő fogalmazott tisztán: „a néptől kapták a megbízást, és most a néppel állítják őket szembe.”⁹

Az államosítás kérdésében végül is az 1948. XXXIII. tc. szellemében jártak el. Az alsóboldogházai katolikus iskolában az államosításról szóló jegyzőkönyvet 1950. május 27-én vették fel, a miniszteri határozat pedig 1950. július 18-án érkezett meg.

2. sz. kép Az 1905-ben emelt kőkereszt

Ebből az időszakból származik az a megyei pártjelentés, mely Jász-Nagykun- Szolnok vármegye 39 településéről szól. Községünkről ezt írták: „Jászboldogháza: A pap látszólag semlegesnek mutatkozik, de lepel alatt megkezdte az uszítóhadjáratot, aminek bizonyítéka az, hogy az igen szépen fejlődő úttörőmozgalomban résztvevő egyes gyermekek szülei... nem engedik gyermekeiket a mozgalomba, mert az úttörőmozgalom szerintük lassan hittörő mozgalommá válik.”¹⁰

Az alsóboldogházai iskola történetében a következő meghatározó dátum a jászkiséri tanyai kollégium megnyitása volt az 1961/62. tanévben. Ha az előzőekben ismertetett statisztikát megvizsgáljuk a tanulói létszám 40-ről 29-re, majd 19-re csökkent.

A tanyai kollégium megnyitásának gondolata az iskolák körzetesítési folyamatával egyidőben született.

A körzetesítés megvalósítása kezdetben nagyon akadozott, mert sok helyen a szülők is nagyon elleneztek, és nem egyszer a pedagógusok is (anyagis és egyéb szociális okok miatt), de a tanácsis szervek sem álltak az ügy mellé. (Egy korabeli országos adat szerint az 1960-61. tanévben minden 100 szakórából 58.1 %-ot szaktanár tartott. Ha az adott időszakban ezt az alsóboldogházai iskolában vizsgálok, a két alkalmazott tanítói oklevéllel rendelkezett, tehát a szakoktatás nem volt biztosított.)

A szakoktatás hiányával magyarázott körzetesítés, a termelőszövetkezet tanya felszámolási akciója, az iskola létszámának – a párthatározatnak megfelelően – a csökkenéséhez vezetett.

A végső felszámolást az 1963-as árvíz után kialakult helyzet tette lehetővé. Így ír levelében erről az alsóboldogházai iskola egyik utolsó tanítója, Szabó Sándor: „1963. március 7-én 23 órakor a Zagyva és a Tápió a hirtelen jött olvadás miatt kilépett a medrélből (két helyen fölrobbantották a gátat), és elöntötte az Újszász felé eső területek jó részét a tanyákkal együtt. A víz az iskolát is megközelítette. Az iskola küszöbéig jött fel a víz. A veszélyeztetett tanyákból kiköltöztették a családokat. Csak tutajon tudtunk közlekedni. A község területének kétharmad része 6000 kh és 520 lakott tanya víz alá került.”

Szeptemberben Pintér István tanító még 13 gyerekekkel az alsóban elkezdte a tanítást, de mindenki tudta, hogy ez az iskola utolsó tanéve. A terület az Aranykalász Termelőszövetkezeté lett. Az iskolát lebontották, falát töltésként használták fel a dűlőúton. Az egykori iskola helyét az 1905-ban emelt, még ma is meglevő kőkereszt jelzi az alsóboldogházai határban.

2006-ban lesz 100 éve, hogy 1906-ban újabb iskolák épülnek a Jászberényhez tartozó Boldogházán.

Ekkor készült el Sóshida, Boldogháza belterületi, Tápió és Csíkos iskolája.

1. számú melléklet

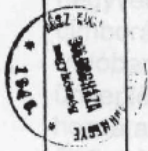
Kimutatás.

Boldogháza községnek a háborús események következtében megrongált középületeiről:

A Község neve.	Az épület megjelölése	Milyen állapotban van/ milyen összegre volna szükség.	Ebből adig milyen összeg van biztosítva.	Milyen összeg fedezetlen.	Az építkezésre miért van szükség?
Boldogháza	Áll. boldogházai ált. iskola	Proint 11.446	semmi	11.446.	A tanítás zavartalán menetének biztosítása és a további károsodás megakadályozása.
Boldogháza	Boldogházai-Sóshida tanyai állami iskola	10.174	"	10.174	"
Boldogháza	Boldogháza- Alsóboldogházai tanyai rom. kat. iskola	10.306	semmi	10.306	"
Boldogháza	Boldogháza tápió tanyai állami iskola	7.251	semmi	7.251	"
Boldogháza,	Boldogháza Csikos tanyai állami iskola	1.279	semmi	11.279	"
Összesen:		50.476 Ft.	"	50.476, Ft.	

Jegyzet: A fenti iskola épületek fenntartási költsége az elszámlálás előtt Jásberény várost terhelte, most Boldogháza nagyközségé alakulás folytán Boldogháza községet terheli. Boldogháza község 1945.- 47 években újjáépítési segílyt nem kapott.
Boldogháza, 1947. évi április hó 13.

főjegyző.

BIBLIOGRÁFIA

- ¹ SZML Jászberény tanácsulése jegyzőkönyvek 1895. 51/585. január
- ² Adatok Szolnok megye történetéből SZML Szolnok 1980. 250.p.
- ³ SZML Rózsa Sándor igazgató kézírata az iskolák leltári felvételéről 1916-1948
- ⁴ Plébániai irattár Jászboldogháza
- ⁵ Évek könyve – Jászboldogháza régen és ma
Kiadó: Jászboldogháza Önkormányzata 1996. Szerkesztette: Konkoly Béláné és Zrupkó Ferencné
- ⁶ Jászboldogháza 1945-1970. Jászboldogháza
- ⁷ (Jász)boldogházai iskolai anyakönyvek /Általános Iskola Jászboldogháza, Kossuth u. 1./
- ⁸ SZML Boldogházi közgyűlési jegyzőkönyvek 49/1946.
- ⁹ SZML Boldogházi Közgyűlési jegyzőkönyvek 49/1946.
- ¹⁰ Nánási Mihály: A közoktatás államosítása Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyében Zounok 8.
SZML 1993. 148.p.
- ¹¹ SZML Jászberény város közgyűlésének jegyzőkönyve 1906-07. 218. kgy.

Fodor István Ferenc

„A VASFEJŰ KUNOK KÖZÉ TARTOZÓNAK SZÁMÍTOM MAGAM.”

(Körmendi Lajos 1946-2005)

A magát Móricz Zsigmond szavaival meghatározó író, költő 1946. június 6-án született Karcagon, s meg is maradt karcaginak haláláig. Élete és életműve túlterjeszkedett Karcag és a Kunság határain, azonban a hajdani Jászkun-Hármas-Kerület határai nagyban meghatározták tevékenységének célterületét.

1974-től jelentek meg rendszeresen riportjai, versei és szociográfiái. A MŰOSZ újságíró iskoláját elvégezte, majd az ELTE magyar-népművelés szakán szerzett diplomát. A rendszerváltoztatáskor politikusként is bemutatkozott, az ő MDF szervezete kezdeményezte a megye régi nevének – Jász-Nagykun-Szolnoknak – visszaállítását. A Maholnap hasábjain megjelent javaslatát a jákóhalmi honismereti szakkör is támogatta levelében. 1990-92 között szülővárosa alpolgármestere volt. Az ott létrehozott Barbaricum műhelyben számtalan értékes mű jelent meg a Nagykunságról, s több kulturális tanácskozást is szervezett Karcagon, és a később önállósodó Berekfürdön, melyeken mi – jászsági barátai – is részt vettünk.

A Jászkunság főszerkesztőjeként részese volt évkönyvünk indításának is, hiszen az első szabad választás időszakában egyre több helyen jelentek meg helyi újságok, kiadványok, évkönyvek. A folyóirat 1993 februárjában megjelent jászsági különszámát – kezdeményezésére – Pethő László szerkesztette. A sikeres tematikus szám adta Pethő Lászlónak és a köré szerveződött értelmiségieknek az ötletet a Jászsági Évkönyv létrehozására.

A jászokat – és kunokat – rendszeresen említette, példának állította műveiben, cikkeiben. Álljon itt néhány mondat a Metro újságban megjelent „A jó együttéléshez jó szándék is kell” című cikkéből: „A jászsági hagyományápolás készített először őszinte szájtátásra... Már egy évti-

Fodor István Ferenc

„A VASFEJŰ KUNOK KÖZÉ TARTOZÓNAK SZÁMÍTOM MAGAM.”

(Körmendi Lajos 1946-2005)

A magát Móricz Zsigmond szavaival meghatározó író, költő 1946. június 6-án született Karcagon, s meg is maradt karcaginak haláláig. Élete és életműve túlterjeszkedett Karcag és a Kunság határain, azonban a hajdani Jászkun-Hármas-Kerület határai nagyban meghatározták tevékenységének célterületét.

1974-től jelentek meg rendszeresen riportjai, versei és szociográfiái. A MÚOSZ újságíró iskoláját elvégezte, majd az ELTE magyar-népművelés szakán szerzett diplomát. A rendszerváltoztatáskor politikusként is bemutatkozott, az ő MDF szervezete kezdeményezte a megye régi nevének – Jász-Nagykun-Szolnoknak – visszaállítását. A Maholnap hasábjain megjelent javaslatát a jákóhalmi honismereti szakkör is támogatta levelében. 1990-92 között szülővárosa alpolgármestere volt. Az ott létrehozott Barbaricum műhelyben számtalan értékes mű jelent meg a Nagykunságról, s több kulturális tanácskozást is szervezett Karcagon, és a később önállósodó Berekfürdőn, melyeken mi – jászsági barátai – is részt vettünk.

A Jászkunság főszerkesztőjeként részese volt évkönyvünk indításának is, hiszen az első szabad választás időszakában egyre több helyen jelentek meg helyi újságok, kiadványok, évkönyvek. A folyóirat 1993 februárjában megjelent jászsági különszámát – kezdeményezésére – Pethő László szerkesztette. A sikeres tematikus szám adta Pethő Lászlónak és a köré szerveződött értelmiségieknek az ötletet a Jászsági Évkönyv létrehozására.

A jászokat – és kunokat – rendszeresen említette, példának állította műveiben, cikkeiben. Álljon itt néhány mondat a Metro újságban megjelent „A jó együttéléshez jó szándék is kell” című cikkéből: „A jászsági hagyományápolás készített először őszinte szájtátásra... Már egy évti-

zeddel ezelőtt szívesen figyeltem a Nagykunság felől a jászok eleven életet élő népfőiskoláit, vagy éppen a jászkiséri, jászjákóhalmi , vagy más települések honismereti csoportjait...Tíz esztendeje jelenik meg a rendkívül színvonalas Jászsági Évkönyv, s a legutóbb olvasók elé került kötetet egy tanácskozással ünnepelték a szerkesztők...A jászok (és a kunok is) úgy tudtak megmaradni jásznak (és kunnak), hogy közben jó magyarokká is váltak...A hazánkban élő kisebbségek esetleg tanulmányozhatnák a jászok (és a kunok) viszonyát a befogadó néphez s ezzel együtt a zökkenőmentes együttélés módozatait..."(2003. febr.6.)

Nem tudtam, amit ő tudott: hogy már nyolc éve küzdött a tüdőrákkal. Halála előtt 1-2 hónappal még beszéltem vele telefonon egy régebbiről elmaradt jákóhalmi honismereti meghívás ügyében. Ő nem beszélt betegségéről – csak nemsokára jött a döbbenet: 2005. újjévén meghalt. Berekfürdőn temették. Emlékét megőrizzük!

Wirth Lajos:

SOKASODÓ ELVARRATLAN SZÁLAK

In memoriam Muhoray György
(1948-2005)

Úgy tartja egy régi oszét közmondás, hogy: *Akit a leves megégetett, az a víztől is fél.* Ez erős magyar akcentussal valahogy úgy hangzik: *Básze ke bászodzá je donáj der társzuj.* A mély emberi igazságon túl ennek a mondásnak az a különös érdekessége, hogy a jász szójegyzék két tagja is megtalálható benne: a baza = leves és a dan = víz szavak.

Több mint tíz éve járt városunkban a Via Alanica küldöttsége, akik magukkal hozták ajándékként egy majd ezer oldalas könyv fakszimile kiadásának néhány példányát. A könyv eredetije az 1880-as években készült, és több száz, a fentihez hasonló közmondás és találós kérdés mellett régi oszét meséket és mondásokat tartalmazott, valamint az észak-oszét és dél-oszét nyelvjárások teljes leíró nyelvtanát, hangtannal, szótannal, ragozásokkal és oszét-orosz szótárral egyetemben.

Ez még a magamfajta átlagos érdeklődőnek is fantasztikus élményt jelentett, hát még egy olyan, ősei kultúráját megismerni, megőrizni, megismertetni elhivatott jász számára, mint amilyen Muhoray Gyuri volt. Ő mutatta meg nekem, és adta kölcsön

az általa kapott példányt, és sokat beszélgettünk arról, hogy ezt másokkal is meg kellene ismertetni. Első körben egy hosszabb írásra gondoltunk a Jászsági Évkönyvben, és én igazából úgy és azért kerültem a képbe, mert elég jól elboldogulok a cirillbetűs szövegek magyarításával. Így aztán, bármilyen fájdalmas és jóvátehetetlen immár, alapvetően rajtam múlt, hogy csak beszélgettünk, de az írás nem készült el.

Gyurival való ismeretségünk és – pár hónapos oktatási bizottsági próbálkozást leszámítva – az együttműködésünk a Jászsági Évkönyvhöz kapcsolódik. A kilencvenes évek elején az évkönyv elindítása jó ötletnek

Wirth Lajos:

SOKASODÓ ELVARRATLAN SZÁLAK

In memoriam Muhoray György
(1948-2005)

Úgy tartja egy régi oszét közmondás, hogy: *Akit a leves megégetett, az a víztől is fél.* Ez erős magyar akcentussal valahogy úgy hangzik: *Básze ke bászodzá je donáj der társzuj.* A mély emberi igazságon túl ennek a mondásnak az a különös érdekessége, hogy a jász szójegyzék két tagja is megtalálható benne: a baza = leves és a dan = víz szavak.

Több mint tíz éve járt városunkban a Via Alanica küldöttsége, akik magukkal hozták ajándékként egy majd ezer oldalas könyv fakszimile kiadásának néhány példányát. A könyv eredetije az 1880-as években készült, és több száz, a fentihez hasonló közmondás és találós kérdés mellett régi oszét meséket és mondásokat tartalmazott, valamint az észak-oszét és dél-oszét nyelvjárások teljes leíró nyelvtanát, hangtannal, szótannal, ragozásokkal és oszét-orosz szótárral egyetemben.

Ez még a magamfajta átlagos érdeklődőnek is fantasztikus élményt jelentett, hát még egy olyan, ősei kultúráját megismerni, megőrizni, megismertetni elhivatott jász számára, mint amilyen Muhoray Gyuri volt. Ő mutatta meg nekem, és adta kölcsön

az általa kapott példányt, és sokat beszélgettünk arról, hogy ezt másokkal is meg kellene ismertetni. Első körben egy hosszabb írásra gondoltunk a Jászsági Évkönyvben, és én igazából úgy és azért kerültem a képbe, mert elég jól elboldogulok a cirillbetűs szövegek magyarításával. Így aztán, bármilyen fájdalmas és jóvátehetetlen immár, alapvetően rajtam múlt, hogy csak beszélgettünk, de az írás nem készült el.

Gyurival való ismeretségünk és – pár hónapos oktatási bizottsági próbálkozást leszámítva – az együttműködésünk a Jászsági Évkönyvhöz kapcsolódik. A kilencvenes évek elején az évkönyv elindítása jó ötletnek

tűnt, és mint az eltelt idő igazolta, az is volt. Azt, hogy mit szeretnénk csinálni elég pontosan tudtuk valamennyien, akik több-kevesebb részt vállaltunk az évkönyv elindítása körüli munkákból. Azt viszont, hogy mindezt milyen formai keretek között, milyen szabályok szerint kell tenni, annál kevésbé. Pethő László szívós kitartására volt szükség ahhoz, hogy a kezdeti nehézségeken, buktatókon túljussunk. Néhány sikertelen próbálkozás után úgy döntöttünk, hogy hatan adjuk össze az alapítvány létrehozásához minimálisan szükséges összeget. Amikor pedig kiderült, hogy alapítványtevő nem lehet kurátor és fordítva, akkor elhatároztuk: hivatalosan Pethő László, Hasznos Rozália és Fodor István lesznek az alapítványtevők, Muhoray György a kuratórium elnöke, B. Jánosi Gyöngyi és jómagam pedig a kuratórium tagjai.

A tényleges munkavégzést természetesen nem befolyásolta a szereposztás. Muhoray Gyuri, mint felelős kiadó éppen úgy részt vett a szerkesztésben, ahogy Pethő Laci, a felelős szerkesztő is igyekezett olcsóbb papírt, vagy olcsóbb nyomdát találni.

A kiadás munkálatain, a kuratóriumi teendőkön és a szerkesztésben való részvételén túl Gyuri szerzőként is megjelent az évkönyvben. Bemutatta Jászberény díszpolgárait (1993), beavatta az olvasót a Jász Világtalálkozó kulisszatitkaiba (1994). Akkor sem szakadt meg ez a kapcsolat, amikor elkerült Jászberényből, és „hivatalos” tisztsége sem volt a kiadvány kuratóriumában, ill. szerkesztésében. Siófokról postázva olyan forrásértékű anyagokat is közölt, mint egy jász diák naplója (1999), és az Amerikában élő jász közösségek élete (2004). Más műfaj képviselnek a hasonlóan igényes, és számos adatot tartalmazó tanulmányai Muhoray Elemér életútjáról (2001), és a Palotás János Vegyeskar történetéről (2002).

Ebből a sorból most már mindenképpen hiányozni fognak a Találós kérdések és közmondások, az oszét mesék és mondák, Az oszét nép hitvilága vagy a Kis oszét nyelvtan címmel eltervezett közös írásaink. Ha valaha elkészülnek, az már csak Muhoray Gyuri emlékének ajánlva történhet, az ő közreműködése nélkül.

Bocs, Gyuri! Sajnálom!

Palláné Szénási Magdolna

A FIATALOK KÉPZÉSÉNEK PROFESSZIONALIZÁLÓDÁSA

(Andrea Óhidy: Professionalität in der Jugendbildungsarbeit Herstellung: Books on Demand GmbH

Germany 2003. 175. p. ISBN 3-8330-1162-9)

Az 1973-ban született szerző városunk Tanítóképző Főiskolájának növendéke volt. Az értékközvetítő és képességfejlesztő csoportban vezető tanárai Fábiánné Kocsis Lenke és Zsolnai József voltak, ők oltották belé a pedagógia iránti elkötelezettséget. Óhidy Andrea tisztelettel és szeretettel emlékszik a főiskolán töltött éveire. Ott tanulta meg, hogy a pedagógusnak a kemény munka, az állandó önképzés útját kell járnia, ha színvonalas, korszerű eredményeket kíván elérni, vagyis azt, hogy minden egyes tanítványa optimálisan fejlődjön.

Andrea a főiskola elvégzése után Németországba került, pedagógusként több területen is tevékenykedett. Évekig dolgozott Münster és Telgte ifjúsági centrumaiban, jelenleg pedig a bielefeldi egyetemen oktat pedagógiát.

Tapasztalatait, tudását nemcsak a katedráról közvetíti, hanem kötetekbe foglalva ki is adja. Ezúttal „A fiatalok körében végzett fejlesztő munka professzionalitásáról” szóló könyvét szeretném bemutatni mindazoknak, akik a neveléssel, a fiatalokkal való foglalkozással valamilyen minőségben kapcsolatba kerülnek. Aligha vitatott, hogy ebben a kérdéskörben sokan vagyunk érintettek, így érdemes megszívlelnünk a nemzetközi szinten is jelentős tapasztalatokat szerzett szerzőnő logikus rendszerbe foglalt gondolatait, melyek alapos elméleti felkészültséget és elhivatott gyakorlati munkavégzést tükröznek. A 175 oldalas könyvben bemutatott konkrét állapotok a 2001-es Lorenz Süd városrész ifjúsági centrumát tárják elénk.

A könyv 1. fejezetében a kérdéskört érintő tudományos nézeteket, eredményeket, szakirodalmat mutatja be elsősorban elméleti megközelítésben. A következő fejezet a pedagógiai munka professzionalitásának kérdéseit boncolgatja. Történelmi keretbe foglalva részletezi a pedagógiai és más szakmák professzionalitásának jellegzetességeit és körvonalazza a szakma fejlődésének elképzelt és kívánatos útjait.

A 3. fejezet a fiatalok körében végzett fejlesztő célzatú munkát ábrázolja. Kitér a fiatalok szerepének meghatározására a modern német társadalomban, és a munka világában.

A következő fejezet írásaiból a német ifjúság nevelése folyamán végzett speciális eljárásokat és munkaformákat ismerhetjük meg. A mai gyakorlat sikerekben és kudarcokban bővelkedő részletes leírása mellől ezúttal sem hiányzik sem az elméleti, sem a történelmi áttekintés.

Palláné Szénási Magdolna

A FIATALOK KÉPZÉSÉNEK PROFESSZIONALIZÁLÓDÁSA

(Andrea Óhidy: Professionalität in der Jugendbildungsarbeit Herstellung: Books on Demand GmbH

Germany 2003. 175. p. ISBN 3-8330-1162-9)

Az 1973-ban született szerző városunk Tanítóképző Főiskolájának növendéke volt. Az értékközvetítő és képességfejlesztő csoportban vezető tanárai Fábiánné Kocsis Lenke és Zsolnai József voltak, ők oltották belé a pedagógia iránti elkötelezettséget. Óhidy Andrea tisztelettel és szeretettel emlékszik a főiskolán töltött éveire. Ott tanulta meg, hogy a pedagógusnak a kemény munka, az állandó önképzés útját kell járnia, ha színvonalas, korszerű eredményeket kíván elérni, vagyis azt, hogy minden egyes tanítványa optimálisan fejlődjön.

Andrea a főiskola elvégzése után Németországba került, pedagógusként több területen is tevékenykedett. Évekig dolgozott Münster és Telgte ifjúsági centrumaiban, jelenleg pedig a bielefeldi egyetemen oktat pedagógiát.

Tapasztalatait, tudását nemcsak a katedráról közvetíti, hanem kötetekbe foglalva ki is adja. Ezúttal „A fiatalok körében végzett fejlesztő munka professzionalitásáról” szóló könyvét szeretném bemutatni mindazoknak, akik a neveléssel, a fiatalokkal való foglalkozással valamilyen minőségben kapcsolatba kerülnek. Aligha vitatott, hogy ebben a kérdéskörben sokan vagyunk érintettek, így érdemes megszívlelnünk a nemzetközi szinten is jelentős tapasztalatokat szerzett szerzőnő logikus rendszerbe foglalt gondolatait, melyek alapos elméleti felkészültséget és elhivatott gyakorlati munkavégzést tükröznek. A 175 oldalas könyvben bemutatott konkrét állapotok a 2001-es Lorenz Süd városrész ifjúsági centrumát tárják eléink.

A könyv 1. fejezetében a kérdéskört érintő tudományos nézeteket, eredményeket, szakirodalmat mutatja be elsősorban elméleti megközelítésben. A következő fejezet a pedagógiai munka professzionalitásának kérdéseit boncolgatja. Történelmi keretbe foglalva részletezi a pedagógiai és más szakmák professzionalitásának jellegzetességeit és körvonalazza a szakma fejlődésének elképzelt és kívánatos útjait.

A 3. fejezet a fiatalok körében végzett fejlesztő célzatú munkát ábrázolja. Kitér a fiatalok szerepének meghatározására a modern német társadalomban, és a munka világában.

A következő fejezet írásaiból a német ifjúság nevelése folyamán végzett speciális eljárásokat és munkaformákat ismerhetjük meg. A mai gyakorlat sikereiben és kudarokban bővelkedő részletes leírása mellől ezúttal sem hiányzik sem az elméleti, sem a történelmi áttekintés.

Az 5. fejezetből megtudhatjuk, mi jellemzi a fiatalok körében végzett professzionális képességfejlesztő munkát. A záró fejezet pedig az elvárásokat, a problémákat, és az ellentmondásokat taglalja, végezetül megfogalmazza a lehetséges továbblépés irányvonalait.

Minden fejezet végén rövid összefoglalás áll, a könyvet pedig bőséges szakirodalmi jegyzék zárja.

Ezek után kiemelnék a kötetből néhány, Magyarországon is figyelemre méltó gondolatot. A képzés válasz a társadalmi igényekre.

A fiatalok képzése formális intézményekben, és egyre nagyobb mértékben informális helyeken történik. Ezért elmondhatjuk, hogy a társadalom, a pedagógus és a fiatal egymással kölcsönhatásban állnak. A képzés területei kognitív, szociális és személyes jellegűek, az embernek valamennyire szüksége van az életben való személyes helytálláshoz, a nehézségek legyőzéséhez, a felelősségvállaláshoz, a különféle helyzetek megértéséhez, megkonstruálásához és az alkalmazkodáshoz.

A fiatalok szervezett nevelése családokban, iskolákban és különböző ifjúsági centrumokban folyik. Az elvárásokat a társadalom, a fiatalok és a pedagógusok szemszögéből egyaránt figyelembe kell venni, és össze kell hangolni. A fiatalokkal foglalkozó intézményeknek az a célkitűzése, hogy hozzájáruljanak az egyén társadalomba való beilleszkedéséhez. A z iskolák elsősorban az oktatásra, a tárgyi tudás közvetítésére koncentrálnak, olyan társadalmi problémákkal, mint pl. a drogfogyasztás, vagy a kriminalitás nem tudnak megbirkózni. A pedagógusok szerepük szerint kontrollálnak, szelektálnak, szankcionálnak és tanácsokat adnak. A szakma segítő jellegű, ebben hasonlít a gyógyításra és a lélekgyógyászatra. Az embernek önmagához való viszonyában állandóan terápiára van szüksége. Így a pedagógusok tudást, normát és terápiát kell hogy közvetítsenek tanítványaik felé.

A pedagógus munka eredményessége nemcsak a pedagógustól függ, sokféle külső tényező hat, és maga a tanuló is alkotó részese a folyamatnak. A családok nevelő ereje közismert okok miatt sokat veszített jelentőségéből. A generációk egyre kevésbé értik meg egymást, a kortárs csoportok ható ereje ezzel szemben felerősödött. A társadalom, a világ gyorsan változik, az átmenet, az alkalmazkodás mindig bizonytalansággal, feszültséggel jár. Az individualizáció, a pluralizmus, az információ, a tudás azok a kulcsszavak, amelyek leginkább jellemzik a modern német társadalmat. A munka és a szabad idő teljesen szétválik, domináns tevékenység a szórakozás, a fogyasztás. Magas az életszínvonal, nagy a mobilitás, óriásiak a lehetőségek, ugyanakkor új típusú feszültségek, szakadékok, hierarchiák, újfajta életstílusok keletkeznek. A társadalom egyfelől fiatalság mániás, igényli a fiatalok mobilitását, kreativitását, vitalitását, flexibilitását, szépségét, erejét, másfelől a felnőttek gyakran féltékenyen őrzik nehezen megszerzett pozícióikat éppen a fiatalokkal szemben.

A pedagógusoknak tudniuk kell, hogy a fiatal embernek teste, lelke, gondolkodó

képessége és érzései vannak, amelyeket gondozni, ápolni kell. Az ezekre vonatkozó tudást a pedagógusoknak nemcsak a pedagógia szakterületéről, hanem a pszichológia, a biológia, a szociológia és más humán tudományterületek kutatásai-ból kell összegyűjteniük.

A fiatalokra jellemző a fogyasztói, az elváró, a provokatív, az unatkozó, a rendetlen, a rivalizáló, rizikóvállaló és agresszív magatartás. Az alkalmazkodást az is nehezíti, hogy a posztmodern társadalomban az erős individuális jegyekkel rendelkező fiatalok aligha toleránsak. A PISA-tanulmány zárógondolata szerint pedig nem kallódhat el egyetlen ember sem, mindenkinek joga van az élete végéig tartó képzésre, valamint az esélyegyenlőség képzéssel történő támogatására.

Németországban a gyermek- és ifjúsági törvény biztosítja azt a jogi keretet, amely lehetővé teszi az iskolán kívüli szabadidős foglalkozást a fiatalok körében. A szervezők között találunk egyesületeket, klubokat, egyházakat, szervezeteket, amelyek szponzoraikkal egyetértésben határozzák meg célkitűzéseiket. Rendezvényeik így mindig profitorientáltak.

Az ifjúsági központok programját egy állandó alkalmazásban lévő szakképzett pedagógus team dolgozza ki a fiatalok érdeklődését és véleményét is figyelembe véve. Az alulról és a felülről jövő kezdeményezéseknek tehát egyaránt helyet biztosítanak. A későbbiekben kívánatos lenne a különböző fiatalokkal foglalkozó intézmények munkáját összehangolni. A központokban a pedagógusok a kulturális és nevelő munkán kívül szervezési, orvosi, felügyelői feladatokat is ellátnak, ismereteket, normákat közvetítenek. A foglalkozások ajánlata valóban sokszínű, vannak kulturális, hétköznapi, életviteli, politikai, művészeti, egészségügyi, természeti, technikai, szakmai témák, és napirendre kerülnek a társasági élet, a munka, a család és a pihenés kérdései. A témák feldolgozása különböző színvonalon, sokféle technikával és módszerrel, és változó időtartammal történik. A fiatalok érdeklődése is igen ingadozó. Előfordult például olyan helyzet, hogy egy nagy munkával elkészített filmet senki sem akart megnézni, vagy a főleg súlyosabb kérdésekhez (koszovói háború) egy rendezvény során senki nem nyilvánított véleményt. A pedagógusnak ilyen esetben nem szabad a fiatalokra nyomást gyakorolni, szerepköre a tanácsadói, rendfenntartói, vitaébresztő szintig terjed. Az a cél ugyanis, hogy a fiatalok maguk találják meg azokat a pontokat, amelyek fogódzót, támpontot, orientációt jelenthetnek életükben. Az itt folyó munka itt és most jellegű, korrekciós, aktuális és szolidáris. Az ifjúsági központok feladatrendszere nagy tudást, empátiát, alkalmazkodóképességet követel a pedagógusoktól, amelyet nem lehet a hétköznapiokból megtanulni, ehhez kell a professzionális képzés és állandó továbbképzés. A pedagógusok naplót vezetnek tapasztalataikról, amelyeket havonta egyszer a többi társukkal megbeszélnek.

S most lássuk, milyen is egy ifjúsági központ? Egy ifjúsági központ magja a nagyterem, ahol pultok, polcok, asztalok és heverők képezik a berendezést. A további

helyiségekben fa-és fémmegmunkáló műhelyek, sportszobák (asztalitenisz, úszás, csocsó, foci és röplabda lehetőségekkel), computer termek, játéktermek, kártyaszobák, táncszobák, zenetermek vannak, ahol nemcsak hallgatni lehet a zenét, hanem alkotni is, s ehhez ütős hangszerek állnak rendelkezésre. Az udvaron tűzgyújtásra, tábortűzre alkalmas teret alakítottak ki. Meghatározott időközönként, általában hetente egyszer van filmvetítés és disco.

A nyitva tartás hétköznapokon délután 3-tól este 8-ig tart, bárki bemehet, nincs semmilyen korlátozás, nincs sem etnikai, sem felekezeti megkülönböztetés, nincs sem tagsági, sem belépődíj, és az egész teljesen mentes bármiféle a kötelezettségtől, tehát igen demokratikus.

A németek véleménye szerint az iskolán kívüli szabadidős kínálat még gyermekcipőben jár. Igaz, hogy szinte minden városban és faluban vannak már szabadidős központok, és egyéb helyek is, ahová a fiatalok szívesen járnak, a tartalom megformálása és a szervezés tekintetében még bőven van tennivaló.

A könyv szerzője reméli, hogy írása lehetőleg széles olvasóközönseget szólít majd meg, akik hozzáteszik építő véleményüket.

Azt gondolom, mi magyarok is sokat tanulhatunk egy tehetséges honfitársunk németországi tapasztalataiból.

Sebők Balázs

JÁSZAPÁTI KÉPEKBEN

Igazi nézegethető képeskönyvet, tulajdonképpen 60–150 éves fényképekből összeállított fotóalbumot vehet most kezébe a Jászság iránt érdeklődő olvasó. A Jászapátiak Baráti Egyesületének gondozásában kiadott kötet Jászapáti településének hétköznapijait mutatja be az 1850-es évektől az 1950-es évekig. A könyv képanyaga szinte kizárólag fényképekből áll, a legelső, Jászapátiról/Jászapátin készült fényképek készítésétől számított közel száz esztendő elevenedik meg a könyv oldalain. Készítői példát mutatnak a többi jász településnek is, hogyan lehet viszonylag egyszerűen – bár komoly gyűjtő munkával – és közérthetően megjeleníteni kedves kisvárosuk történetének egy évszázadát.

„Egy kép többet mond, mint ezer szó” – hangzik az ősi kínai mondás: ezt vallják a kötet szerzői is, akik tíz tematikus blokkba csoportosították a Jászapátiról fennmaradt és összegyűjtött fotókat. Ezekben bepillantást nyerhetünk a mezőgazdaság életébe, az oktatásba, a sportba, a hitéletbe, láthatunk szép számmal családi fotókat, megismerhetjük a korabeli tisztviselőket és közalkalmazottakat, a város épületeit, művelődését, lakóinak kötődését a katonáskodáshoz. A gyűjtőmunkát még sok évvel ezelőtt kezdte el a város könyvtárának két dolgozója, Gulyás Piroska és Szikszai Mária. Ezek a fotók a Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteményében kaptak helyet, és ezek a képek adtak ötletet egy szélesebb körű gyűjtésnek, amely során mindenkit mozgósítani próbáltak, akinek csak maradt régi fotója Jászapátiról – éljen a tulajdonos helyben, Magyarország bármely településén, vagy akár külföldön. Így állt össze a képanyag, amelyet immár kötetbe lehetett szerkeszteni.

Egy letűnt kor elevenedik meg a könyvben a fotók segítségével, amely a fiatalabbak számára ismeretlensége miatt lehet érdekes, míg a településhez valamilyen szállal kötődő idősebb generációnak a legnagyobb élményt talán az nyújthatja, amikor ismerős arcokat, neveket, életképeket, utcarészleteket fedez fel/lát viszont az ódon fényképeken. Igen, letűnt korról beszélhetünk, hiszen a régi agrár-jellegű jász település immár a múlté: a II. világháborút követő társadalom- és gazdaságátalakítás egyszer és mindenkorra eltűntette ezt a korszakot. Hol vannak már a fotókon látható barázdás arcú, kackiás bajszú gazdaemberek, hol a sorozás után poharazgató, vagy a katonai szolgálatukat büszkén letöltő legények? Hol vannak már azok a derekas munkák – aratás, cséplés – során összefogó nagycsaládok, hol az egész település közösségét összefogó hitélet? Olyan, már rég eltűnt foglalkozások és személyek is megjelennek a fotók között, mint a lovas mezőrendőr, a lovon járóöröző, kakastollas kalpagú csendőrpár, a négyökrös fogattal szántó parasztgazda, vagy a teknőfaragó

Sebők Balázs

JÁSZAPÁTI KÉPEKBEN

Igazi nézegethető képeskönyvet, tulajdonképpen 60–150 éves fényképekből összeállított fotóalbumot vehet most kezébe a Jászság iránt érdeklődő olvasó. A Jászapátiak Baráti Egyesületének gondozásában kiadott kötet Jászapáti településének hétköznapijait mutatja be az 1850-es évektől az 1950-es évekig. A könyv képanyaga szinte kizárólag fényképekből áll, a legelső, Jászapátiról/Jászapátin készült fényképek készítésétől számított közel száz esztendő elevenedik meg a könyv oldalain. Készítői példát mutatnak a többi jász településnek is, hogyan lehet viszonylag egyszerűen – bár komoly gyűjtő munkával – és közérthetően megjeleníteni kedves kisvárosuk történetének egy évszázadát.

„Egy kép többet mond, mint ezer szó” – hangzik az ősi kínai mondás: ezt vallják a kötet szerzői is, akik tíz tematikus blokkba csoportosították a Jászapátiról fennmaradt és összegyűjtött fotókat. Ezekben bepillantást nyerhetünk a mezőgazdaság életébe, az oktatásba, a sportba, a hitéletbe, láthatunk szép számmal családi fotókat, megismerhetjük a korabeli tisztviselőket és közalkalmazottakat, a város épületeit, művelődését, lakóinak kötődését a katonáskodáshoz. A gyűjtőmunkát még sok évvel ezelőtt kezdte el a város könyvtárának két dolgozója, Gulyás Piroska és Szikszai Mária. Ezek a fotók a Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteményében kaptak helyet, és ezek a képek adtak ötletet egy szélesebb körű gyűjtésnek, amely során mindenkit mozgósítani próbáltak, akinek csak maradt régi fotója Jászapátiról – éljen a tulajdonos helyben, Magyarország bármely településén, vagy akár külföldön. Így állt össze a képanyag, amelyet immár kötetbe lehetett szerkeszteni.

Egy letűnt kor elevenedik meg a könyvben a fotók segítségével, amely a fiatalabbak számára ismeretlensége miatt lehet érdekes, míg a településhez valamilyen szállal kötődő idősebb generációnak a legnagyobb élményt talán az nyújthatja, amikor ismerős arcokat, neveket, életképeket, utcarészleteket fedez fel/lát viszont az ódon fényképeken. Igen, letűnt korról beszélhetünk, hiszen a régi agrár-jellegű jász település immár a múlté: a II. világháborút követő társadalom- és gazdaságátalakítás egyszer és mindenkorra eltűntette ezt a korszakot. Hol vannak már a fotókon látható barázdás arcú, kackiás bajszú gazdaemberek, hol a sorozás után poharazgató, vagy a katonai szolgálatukat büszkén letöltő legények? Hol vannak már azok a derekas munkák – aratás, cséplés – során összefogó nagycsaládok, hol az egész település közösségét összefogó hitélet? Olyan, már rég eltűnt foglalkozások és személyek is megjelennek a fotók között, mint a lovas mezőrendőr, a lovon járőröző, kakastollas kalpagú csendőrpár, a négyökrös fogattal szántó parasztgazda, vagy a teknőfaragó

cigányok. Noha Apáti agrár-jellegű település volt, azért megjelennek a régi „úri világ” – talán nem a legkellemesebb hangulatú – képei és szereplői is, de láthatjuk a korabeli postahivatalt az előtte lévő – csak sártengerként jellemezhető – utca-részlettel, vagy a város sportegyesülete, a JÖSSZE különböző sportágakban jeleskedő csapatait és versenyzőit is.

A kötet utolsó, 10. tematikus blokkja a katonáskodással és a háborúkkal foglalkozik. Itt – az addigi, zömmel derűs vagy hűvös nyugalmat árasztó képanyagot követően – már az 1848/49-es szabadságharc és a dualista monarchia katonái, majd pedig az I. és a II. világháború frontharcosai elevenednek meg. Ezekben a képeken helyenként megjelennek az egyéni tragédiák is: hosszú hadifogságból hazatérő rongyos, sovány arcok, elesett német katona hozzátartozóiról készült képek, legvégül pedig a Vörös Hadsereg Jászapáti állomásozó katonáinak fényképei. Így zárul le a fotók által tett időutazás a kötetben, amellyel bepillantást nyerhetünk nemcsak Jászapáti, de Magyarország történelmének utóbbi 150 esztendejébe is.

Szabó Jánosné

MI HASZNUNK AZ EGÉSZBŐL?

(Buschmann Ferenc: Jászberény környékének természeti szépségei és értékei : Védett növények és állatok / Buschmann Ferenc ; fotó Faragó László ; - Jászberény Város Önkormányzata, 2004. – 70; p.: ill. ; 24 cm ISBN 963 216 789 9 fűzött : 1300,- Ft)

„Nézzétek és lássátok!” - Ezzel a felszólítással bocsátja útjára könyvét Buschmann Ferenc természetkutató. Jászberény Város Önkormányzata kiadásában 2004-ben jelent meg Jászberény környékének természeti szépségei és értékei című kiadvány, melyben védett növényekről és állatokról van szó. A szerző évtizedek óta kutatja azokat az értékeket, melyek még megmenthetők az itt élők számára. A természetvédelem iránti elkötelezettség ékes tanúbizonyságául szolgál ez a gyűjtemény.

Pontosan összeállított, tudományos alapokon nyugvó értékelést tart kezében az érdeklődő, de mindezt olvasmányos, és élményszerűen leírt formában. A gyönyörű növények, a szeretnivaló kis és még kisebb állatok bemutatása nagyon gyakorlattiasan a túravonalak mellett történik. Nem is gondolná a jász ember, hogy karnyújtásnyira tőlünk, az Alföld észak-nyugati peremén milyen gyönyörű vidék található.

A könyv fűzött kötésben jelent meg. Már magában a borító figyelemfelkeltő. Tavaszi, nyári, őszi, téli kép díszíti, szinte kínálja magát a továbblapozásra. Minden oldalon a fejlécben olvasható a könyv főcíme, mintegy nyomatékosítva a tartalom időszerűségét. A szerkesztés, a témák rendszerezése könnyen érthetővé teszi a mű tartalmát. Hasznos ismereteket tud meg a könyvforgató az utalásokban lévő mondatokból is. Nincsenek feltüntetve – szándékosan – a fajok tudományos nevei, de a szövegben a védetteket vastagon szedett, dőlt betű jelzi.

Az alapos szakmai tájékoztatást a szerzőre jellemző lírai hangvétel is segíti; több, szebbnél szebb versrészlet érzékelteti a szakmai mondanivaló lényegét. Különös értéke a kiadványnak a magyar mellett az angol, német, francia, olasz, orosz, lengyel fordításban összeállított tartalmi kivonat.

A szerző gyakran hivatkozik híres természettudósokra, áldozatos munkásságukra (Herman Ottó, Vásárhelyi István, Elton, Charles Sutherland stb.).

Gyönyörűek a Faragó László által készített fotók, szinte kedvet kap az olvasó az azonnali kirándulásra, szemlélődésre, minél hamarabb látni szeretné a valóságban is. A képek szervesen illeszkednek a szöveg tartalmához. Igazi kuriózum, igazi csemege mindegyik, bizsergeti fantáziánkat. Változatosak, a nádkúptól a vén fűzfáig, a fecskefarkú pillangótól a zöld levelibékáig sokféle található. Mindegyik művészi igényel készült, önmagukban is igen nagyszerűek, fontos információhordozók az olvasó számára.

Szabó Jánosné

MI HASZNUNK AZ EGÉSZBŐL?

(Buschmann Ferenc: Jászberény környékének természeti szépségei és értékei : Védett növények és állatok / Buschmann Ferenc ; fotó Faragó László ; - Jászberény Város Önkormányzata, 2004. – 70; p.: ill. ; 24 cm ISBN 963 216 789 9 fűzött : 1300,- Ft)

„Nézzétek és lássátok!” - Ezzel a felszólítással bocsátja útjára könyvét Buschmann Ferenc természetkutató. Jászberény Város Önkormányzata kiadásában 2004-ben jelent meg Jászberény környékének természeti szépségei és értékei című kiadvány, melyben védett növényekről és állatokról van szó. A szerző évtizedek óta kutatja azokat az értékeket, melyek még megmenthetők az itt élők számára. A természetvédelem iránti elkötelezettség ékes tanúbizonyságául szolgál ez a gyűjtemény.

Pontosan összeállított, tudományos alapokon nyugvó értékelést tart kezében az érdeklődő, de mindezt olvasmányos, és élményszerűen leírt formában. A gyönyörű növények, a szeretnivaló kis és még kisebb állatok bemutatása nagyon gyakorlattiasan a túravonalak mellett történik. Nem is gondolná a jász ember, hogy karnyújtásnyira tőlünk, az Alföld észak-nyugati peremén milyen gyönyörű vidék található.

A könyv fűzött kötésben jelent meg. Már magában a borító figyelemfelkeltő. Tavaszi, nyári, őszi, téli kép díszíti, szinte kínálja magát a továbblapozásra. Minden oldalon a fejlécben olvasható a könyv főcíme, mintegy nyomatékosítva a tartalom időszerűségét. A szerkesztés, a témák rendszerezése könnyen érthetővé teszi a mű tartalmát. Hasznos ismereteket tud meg a könyvforgató az utalásokban lévő mondatokból is. Nincsenek feltüntetve – szándékosan – a fajok tudományos nevei, de a szövegben a védetteket vastagon szedett, dőlt betű jelzi.

Az alapos szakmai tájékoztatást a szerzőre jellemző lírai hangvétel is segíti; több, szebbnél szebb versrészlet érzékelteti a szakmai mondanivaló lényegét. Különös értéke a kiadványnak a magyar mellett az angol, német, francia, olasz, orosz, lengyel fordításban összeállított tartalmi kivonat.

A szerző gyakran hivatkozik híres természettudósokra, áldozatos munkásságukra (Herman Ottó, Vásárhelyi István, Elton, Charles Sutherland stb.).

Gyönyörűek a Faragó László által készített fotók, szinte kedvet kap az olvasó az azonnali kirándulásra, szemlélődésre, minél hamarabb látni szeretné a valóságban is. A képek szervesen illeszkednek a szöveg tartalmához. Igazi kuriózum, igazi csemege mindegyik, bizsergeti fantáziánkat. Változatosak, a nádkúptól a vén fűzfáig, a fecskefarkú pillangótól a zöld levelibékáig sokféle található. Mindegyik művészi igényel készült, önmagukban is igen nagyszerűek, fontos információhordozók az olvasó számára.

A könyv környezetbarát „újrapapíron” jelent meg. Az előszót városunk önkormányzatának környezeti tanácsnoka írta, nem véletlenül! Környezetünk védelme különösen fontos a ma emberének, így a jászberényieknek is.

Egy könyvtári anyag összegyűjtése, rendezése, komoly erőfeszítést igényel a közreműködőtől. Ez kiadvány alapos odafigyeléssel készült. Az első fejezet általában a természetvédelemről szól, majd egy kis történelmi áttekintés következik, elsősorban magyar vonatkozású eseményekkel. Miért is kell a növényeket és állatokat védeni? A következő részek adnak erre választ. A mondanivaló lényege: „ne bántsuk azt, ami nincs ártalmunkra!”, tehát óvjuk, védjük a még meglévő élőlényeket. Ezután Jászberény környékének négy nagy, természetvédelmi szempontból fontos területét elemzi a szerző. Zagyvamenti Természetvédelmi Terület, Hajta, Újerdő, Borsóhalma nemcsak kellemes melegben, hanem még télen is tartogat meglepetéseket. Ha valaki elhatározza magát egy felfedező útra kezében ezzel a kiadvánnyal, biztosan nem fog eltévedni. Élve, szinte lépésről lépésre minden látnivalóra felhívja a figyelmet. A szöveget olvasva elgondolkozik az ember, mennyi találó elnevezéssel bírnak az itt található élőlények. Imádkozó sáska, sisakos sáska, fecskefarkú lepke, gyöngyházlepke stb. Az említett területekről jó jelmagyarázattal ellátott, 1978-ban készült térkép egészíti ki a szöveges részt. Ennek alapján össze lehet hasonlítani az akkori és a mai területeket. Ebben a fejezetben tudhatjuk meg az egyik legfontosabbat: a „vízrendezés”, a mocsárterületek lecsapolása mennyi kárt okozott a természetben.

Az utolsó, fontos adatokat tartalmazó részben táblázatokat találunk a környék védett és fokozottan védett növényeiről és állatfajairól. A magyar- latin neveket néhány kivételtől eltekintve betűrendbe szerkesztette a szerző, melyhez párosítja a főbb előfordulási helyeket megfelelő rövidítésekkel ellátva. Ez utóbbiakat feloldja, ami a könyv használhatóságát könnyíti. A térképek azokat a túravonalakat mutatják, amelyeken gyakran találkozunk kerékpározó vagy gyalogos turistákkal. A kiadvány a téma iránt érdeklődőket bizonyára további kutatásra ösztönzi, melyhez nagy segítséget nyújtanak az irodalomjegyzékben felsorolt szakkönyvek, folyóiratcikkek.

A szerző nem mindennapi személyiség, tartást, hitelt ad, megtanít látni, rámutat a védelem fontosságára, hogy az utókor tagjai is gyönyörködhesse a szép növényekben, és a ma is védett állatokat élőben láthassák még nagyon sokáig. Célja az volt, hogy a tájegység természeti értékeire ráirányítsa a közvélemény figyelmét, bemutassa nekik azokat a ritkaságokat, amelyek megőrzése a ma élők feladata.

Buschmann Ferenc és Faragó László „alkotása” igényes munka, amelynek minden könyvtár polcán ott a helye, fiatalnak, idősnek egyaránt előnyére válik a benne foglaltak ismerete. Úgy gondolom, a tanulók és kutatók, valamint a természet szépségei iránt érdeklődők részére tartalmas, jól szerkesztett mű született. A kiadvány megjelenését anyagilag is támogatta városunk polgármestere, a Képviselőtestület több bizottsága, valamint a Sáros András Közalapítvány. Nagyszerű dolog,

hogy értékeink megőrzéséhez így is hozzájárulnak azok, akiknek erre lehetőségük van.

Az ismertető végén fel lehet tenni a kérdést: mi hasznunk van az egészből? Már mint környezetünk tudatos védelméből! A könyvben megtalálható a válasz is: „Első látásra az égvilágon semmi. Ám sokkal több, mintsem az bármiféle pénzegységgel mérhető lenne! Tulajdonképpen maga az élet, benne a mi utódaink élete...”

Buschmann Ferenc, a Jász Múzeum munkatársa igazi lokálpatrióta, több évtizede dolgozik a város környékének természetvédelme, valamint növény és állatvilágának teljes körű feltárása érdekében. Tevékenyen részt vesz a Jászság természetvilágának hazai és külföldi bemutatásában. Ezt példázza a korábbi kettő és jelenlegi kiadványa is. Tevékenységét ellenszolgáltatás nélkül végzi, szabad idejét áldozza fel azért, hogy az itt élő emberek tisztább, egészségesebb környezetet tudhassanak maguk körül. E munkásságát értékelve – több, szakmai elismerést követően – 2001-ben a Város Napján a Sáros András Közalapítvány kuratóriuma Jászberény Kultúrájáért-díjban részesítette.

KRÓNIKA A JÁSZSÁGI TELEPÜLÉSEK ELMÚLT ÉVI ESEMÉNYEIBŐL

JÁSZAPÁTI¹

2004

Május

1. 1. Majális a Jászkör Egyesület szervezésében. Köszöntőt mondott: Adam Kriszton és Szekeres Imre. Ökjk 6/2004
2. 2. Jászapáti labdarúgó csapata bajnok lett, így az NB II-ben indulhat. Ökjk 6/2004
3. 2. Farkas Ferenc a gimnázium volt tanára, ny. főiskolai tanár kapta a Jászságért Díjat. JU 06
4. 6. A Magyar Sport Napja alkalmából iskolai tömegsport napot rendeztek. Ökjk 8/2004
5. 9. A Magyar Sport Jitsu Szövetség és a Magyar Harcos Sportegyesület a Kigyó Dojo Harcművészeti Sportegyesület eredményesen szerepelt. JU 06., Ökjk 8/2004
6. 18. Az Egészségügyi Centrum és 11 bérlakás alapköletétele. Vendég: Lamperth Mónika belügyminiszter. JU 06, JH 05 M, N 04. 29, 05. 14, 05 19, Ökjk 6/2004
7. 24. Környezet-és Természetvédelmi napok rendezvényei az István Király Általános Iskolában. A programból: kiállítások, kerékpártúra, tablók készítése a főbb világnapokról. JU 06
8. 28. A szelektív hulladékgyűjtést népszerűsítő vetélkedő a Vágó Pál Alapfokú Művészeti Iskola és a Zöld Pont Környezetvédelmi Egyesület szervezésében. JH 05

Június

9. 3. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Pedagógiai Díjban részesült László Péterné, a Mészáros Lőrinc Gimnázium és Szakközépiskola tanárnője. Ökjk 8/2004, JU 07
10. 4. István Király Nap az általános iskolában. A jászkiséri diákok aerobik- és táncbemutatója, a gyerekek kézműves foglalkozáson vettek részt. Ökjk 8/2004, JU 07
11. 11. A jászsági-kunsági polgármesterek labdarúgó mérkőzését a jászságiak nyerték 4:1 arányban. Ökjk 8/2004, JU 08

¹Összeállította: Friczné Urbán Magdolna

KRÓNIKA A JÁSZSÁGI TELEPÜLÉSEK ELMÚLT ÉVI ESEMÉNYEIBŐL

JÁSZAPÁTI¹

2004

Május

1. 1. Majális a Jászkör Egyesület szervezésében. Köszöntőt mondott: Adam Kriszton és Szekeres Imre. Ökjk 6/2004
2. 2. Jászapáti labdarúgó csapata bajnok lett, így az NB II-ben indulhat. Ökjk 6/2004
3. 2. Farkas Ferenc a gimnázium volt tanára, ny. főiskolai tanár kapta a Jászságért Díjat. JU 06
4. 6. A Magyar Sport Napja alkalmából iskolai tömegsport napot rendeztek. Ökjk 8/2004
5. 9. A Magyar Sport Jitsu Szövetség és a Magyar Harcos Sportegyesület a Kigyó Dojo Harcművészeti Sportegyesület eredményesen szerepelt. JU 06., Ökjk 8/2004
6. 18. Az Egészségügyi Centrum és 11 bérlakás alapköletétele. Vendég: Lamperth Mónika belügyminiszter. JU 06, JH 05 M, N 04. 29, 05. 14, 05 19, Ökjk 6/2004
7. 24. Környezet-és Természetvédelmi napok rendezvényei az István Király Általános Iskolában. A programból: kiállítások, kerékpártúra, tablók készítése a főbb világnapokról. JU 06
8. 28. A szelektív hulladékgyűjtést népszerűsítő vetélkedő a Vágó Pál Alapfokú Művészeti Iskola és a Zöld Pont Környezetvédelmi Egyesület szervezésében. JH 05

Június

9. 3. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Pedagógiai Díjban részesült László Péterné, a Mészáros Lőrinc Gimnázium és Szakközépiskola tanárnője. Ökjk 8/2004, JU 07
10. 4. István Király Nap az általános iskolában. A jászkiséri diákok aerobik- és tánccbemutatója, a gyerekek kézműves foglalkozáson vettek részt. Ökjk 8/2004, JU 07
11. 11. A jászsági-kunsági polgármesterek labdarúgó mérkőzését a jászságiak nyerték 4:1 arányban. Ökjk 8/2004, JU 08

¹Összeállította: Friczné Urbán Magdolna

12. 11. Soproni Ászok Sörfesztivál; a programból: sörívó verseny, kvízzjáték, tűzijáték. Felléptek: Lagzi Lajcsi, West Company, Csepregi Éva, Roy és Ádám, Kozmix, MC Haver, Dopeman és az Edda. A rendezvényen az osztrák testvérvárosunkból Grafensteinből érkezett vadászkürt zenekar is fellépett. Ökjk 8/2004, JU 06
13. 13. A műfüves labdarúgópálya hivatalos átadása. Ökjk 8/2004
14. 22. A Környezetvédelmi Minisztérium támogatásával 47db kukát vásároltak a cigány családok részére. 200 fát ültettek a Dankó és Ilona utcában, a telep-gondnokokat fűnyíróval látták el. N.2004.06.29, 09.28.
15. 28. A Jász Alkotók Körének szervezésében nyitották meg a nyári művésztelepet Szabari Zoltán vezetésével. JU 08, N 07.10

Július

16. 3. Az Országos Polgárőr Nap alkalmából a Polgárőr Érdemkereszt arany fokozatát vehette át Nagy László, a helyi polgárőrség titkára. JU 08
17. 4. Lengyelországban járt a jászapáti Rácz Aladár Zeneiskola Fúvószenekara. Nagy Norbert a zenekar 9 éves dobosa az Arany Trombita Fúvószenekari Fesztiválon különdíjban részesült. JU 07
18. 10. VIII. Aratónap a Tanyamúzeumban és környékén. A programból: kézi aratás bemutatása, a Hétszínvirág Néptáncgyűttes fellépése, kakasfőző verseny, borkóstoló, játszóház, kézműves bemutató, népzenei műsor és tűzijáték. JU 07, 08, N 07.09., 07. 12. M
19. 11. 16 fiatal utazott testvérvárosunkba, Carignan-ba, ahol a közös európai történelem és kultúra témáit beszéltek meg, és sportesemények színesítették a programot.
20. 14. A Jásztej Rt. 10 millió, Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Rt. 52 millió, a Jászapáti Önkormányzata pedig 6 millió forintot nyert az Európai Unió agrár-és vidékfejlesztési előcsatlakozási alapjából, a SAPARD-programból. N 07.14.
21. 18. Megalakulásának tizedik évfordulóját ünnepelte a Kis Szent Teréz Kamillianus Közösség, melynek tagjai ez alkalomból ismét letették az esküt. Ökjk 8/2004, N 07.22.
22. 25. X. alkalommal rendezték meg a nagyszülők és unokák hagyományörző táborát a művelődési házban a VKMK dolgozói. JU 08

Augusztus

23. 9.UEFA B diplomás edzői tanfolyamot szervezett a megyei labdarúgó szövetség. JU 11
24. 14. Emlékműsort szervezett a Cigány Fialatok Kulturális Szövetsége Rácz Aladár emlékére, melyen fellépett Ökrös Oszkár cimbalomművész. Ökjk 8/2005, N 08.14.

25. 19. Jászsági Randevű. A programból: táncbemutatók, kiállítások, koncertek, sportrendezvények. Bemutatkozott a Rokolya varróműhely „Jász viseletek régen és ma” című kiállítással, melyet H. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatónöje nyitott meg. JU 07 M, 08, 09
26. 20. „Jászapáti Városért” kitüntető díjban részesült a Városi Sportegyesület Labdarúgó Szakosztálya. JU 09
27. 20. Kovács Béla-díjat adományozott a földművelésügyi miniszter Tajthy Józsefnek, a Jászapáti 2000 Mg.Rt. elnök-vezérigazgatójának. N 08.28.

Szeptember

28. 3. Az önkormányzati delegáció a lengyelországi Lancut járás aratonapi ünnepségén vett részt. Ökjk 09
29. 4. Jászsági Roma Nap. A programból: focimeccs, helyi zenészek műsora. Sztárvendég: Bódi Gusztai és a Fekete szemek. JU 10, N 09 M
30. 10. A lyoni Héléné Boucher Szakképző Iskola vendégeskedett az Ipari-, Mezőgazdasági-, Kereskedelmi- és Vendéglátóipari Szakképző Iskolában N 10.16.
31. 11. Testvérvárosi kapcsolat keretében kilenc jász település mutatkozott be a franciaországi Sedan városában. JU 10, N 09. 18.
32. 20. Megalakult a Jászsági Többcélú Társulás. A társulás elnöke Hajdú László, elnökhelyettesei Palotai Lászlóné és Gergely Zoltán polgármesterek lettek. Ökjk 10/2004
33. 22. Mobilitási hét és autómentes nap. 35 diák kerékpározott át Jásztelekre ezen a napon. N 09.20.
34. 25. Rokkantak Napi ünnepséget rendezett a Mozgássérült Egyesület helyi csoportja. JU 10
35. 29. A színjátszás terén végzett kiváló munkájáért Kökény Gábor vehette át a Déryné Emlékplakettet Jászberényben. JU 11
36. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Könyvtárpártoló Önkormányzat című pályázatán III. helyezéért járó oklevelet vett át Friczné Urbán Magdolna. A pályázaton nyert 600.000 forintot az intézmény technikai eszközeinek fejlesztésére fordítjuk. Ökjk 8/2004, 13/2004, N 07.01, 07.10.

Október

37. 1. A Mészáros Lőrinc Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium felújított épületszárnyának ünnepélyes átadása. Ökjk 13/2004
38. 1. A képviselő-testület bérbe adta a műfüves labdarúgó pályát a Jászapáti Sportegyesületnek. Ökjk 10/2004
39. 2. A Kamillianus Közösség jótékony célú bálja. Ökjk 13/2004

40. 9. A Vándorfy János Honismereti Szakkör hagyományos találkozója. A programból: szentmise az elhunyt hősökért, Józsa László tanár, helytörténész előadása az Egri Egyházmegye ezer éves történetéről. JU 11
41. 12. A Nyugdíjas Klub szüreti ünnepe.
42. 12. Megemlékezés Vágó Pál halálának 76. évfordulóján. A könyvtárban Vágó Pál életéről szóló könyv bemutatójára került sor. Ökj 13/2004, JU 11
43. 19. A Helytörténeti Múzeumban a 80 éves Király Franciska kézimunkáit állították ki. JU 12
44. 20. Megkezdődött a 8,5 milliárdos járszági szennyvízcsatorna kivitelezése. Ökj 13/2004, JU 11, N 10.21.
45. 20. Az új autóbusz állomás átadása. A 64 millió forintos beruházáshoz az önkormányzat 6,4 millió forinttal járult hozzá, a többit a Regionális Fejlesztési Tanács, ill. a Jász kun Volán Rt. biztosította. Az épületet 4 kamera és riasztórendszer vigyázza. Ökj 13/2004, JU 11, N 09.23., 10. 21.
46. 23. A Mészáros Lőrinc Gimnázium 11. D osztálya színvonalas műsorral, méltó módon emlékezett meg az október 23-i ünnepről. A könyvtár falán lévő emléktáblánál tartott koszorúzáson a francia testvérváros küldöttei is részt vettek. JU 11, N 11.25.
47. 27. A Európai Unióban jártak tapasztalatainak népszerűsítésére Élmenyklub alakult. Az első foglalkozáson Kalmár Pálné igazgatónő franciaországi beszámolóját hallgathatták meg az érdeklődők. N 10.26. M
48. 30. „Zenés könyvtári esték” - koncertet adtak a Rác Aladár Zeneiskola tanárai és növendékei. N 10.27.

November

49. 20. „Zengjen hálaének” címmel megemlékezés az Egri Egyházmegye fennállásának ezredik évfordulója alkalmából.
50. 27. Véraló Nap. Elismerések: Szatmári Károlyné, Béres István, Tóth Zoltán ötvenszeres; Orosz István hatvanszoros; Vízi Imre, Nagy László hetvenszeres László Péter pedig nyolcvanszoros véraló lett. Ökj 15/2004, JU 12, N 12.07.
51. Az Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskola és Kollégium Alapítványi bálja. Ökj 15/2004 M

December

52. 3. Megjelent a Jászapáti képekben című kötet. Létrehozásán Farkas Ferenc, Gulyás Piroska, Györi Gyula, Suba György, Suba Györgyné és Szikszai Mária fáradozott. JU 2005. 01, N 12.22. J 12.11.,
53. 6. Városi rejtvényfejtő bajnokság. JU. 2005.01
54. 8. Jászapáti 2000 Mg. RT. nyugdíjas karácsonya. Ökj 15/2004

55. 19. Karácsonyi koncertet rendezett a Rácz Aladár Zeneiskola a művelődési házban. Ju. 12.19
56. 20. Gyors reagálásra képes, magas nyomású vízfecskendővel ellátott tűzoltóautóval gyarapodott a Jászapáti Önkéntes Tűzoltók Egyesülete. N 2005.01.05.
57. 21. A megyei közoktatási közalapítvány felügyelőbizottságának elnökévé Kalmár Pálné igazgatónőt választották meg. N. 12.22
58. 22. Az év ifjúsági sportolói András Judit(kempo harcművészet sportágban), Ádám Vanda és Takács Hedvig; Zagy József(labdarúgó), Ádám Viktor(erőemelő), Oláh Sándor(sakkozó) lettek. A felnőttek címeit Béres Csilla(erőemelő), Pagonyi Lászlóné(erőemelő), Horváth Róbert(labdarúgó), Nagy Hinst István(harcművészet), Juhász Attila(erőemelő és fekvenyomó bajnok) kapták. Az év csapata a Kempo Szakosztály, az év edzője: László István a labdarúgó csapat edzője lett. Ökj 2/2005, JU 2005 01, N 2005. 01. 06.

2005

Január

59. 5. Mihályi Ferenc, a jászapáti gimnázium diákja Ausztráliában speciális olimpián 4. helyezést ért el. JU. 2005., N. 2005.01.28
60. Magyar Kultúra Napja keretében a műsort a Rácz Aladár Zeneiskola fűvészei adták, ünnepi beszédet mondott Kalmár Pálné igazgatónő. Ökj 1/2005 JU. 02
61. 25. A közmeghallgatás fő témái a szennyvízberuházás aktuális feladatai és a 2005. évi költségvetés tervei voltak. Ökj 2005.01.25, JH. 2005

Február

62. 10. A város az elfogadott 2005. évi költségvetés alapján 1,6 milliárd forintból gazdálkodhat. Ökj2/4/2005, JU 2005.03
63. 11. A Zöld Pont Iroda rendezvénye. Előadást tartott Hamar József ökológus, a szolnoki Tisza Klub elnöke. JU. 2005.02, N. 2005.02
64. 17. Az észak-franciaországi Somme megyével fenntartott kapcsolat a két agrárkamara közötti partnerségre is kiterjed. A programon részt vett Tajthy József, a Jászku Tészov, ill. a 2000 Mezőgazdasági Rt. elnöke. N 2005.03.27, Ökj 4/2005
65. 19. V. Tölgyes amatőr úszóverseny. JH. 2005, Ökj 4/2005
66. 26. A Jászapáti Baráti Egyesületének jótékonysági bálja. A bál bevételét a Jászapáti temető története című könyv kiadására fordítják. A műsorban fellépett: Fenyő Miklós, a Princess zenekar és a Jászapáti Hétszínvirág Táncegyüttes. JU 2005. 02

Március

67. 15. Bemutatót tartott a Rokolya Varróműhely. Pályázati pénzből rendeztek be egy 1900-1930 közötti jász szobabelsőt. JU. 2005.04
68. 17. A budapesti Utazás Kiállítás- és Vásáron a Falusi Turizmus Egyesület tagjai és a Tourinform Iroda, valamint a Rokolya Varróműhely mutatkoztak be. JU. 2005.05

Április

69. 8. Makó Pál Diáknapi és József Attila-émlékünnepség a művelődési házban. Ökj 6/2005
70. 9. A Városi Vegyeskar testvérvárosunk meghívására részt vett a Húsvéti Dalos találkozón Lancut-ban. Ökj 6/2005
71. 14. A Mosolygó Kórház Alapítvány kuratóriumának holland elnöke kerékpárral érkezett a városba. Az alapítvány a magyar kórházban fekvő, súlyos beteg gyermekeket segítő műszerek vásárlásával. JU 2005.05.
72. 16. A Jászapáti 2000 Mg. Rt. a Jóbarátság Nyugdíjasklub ünnepsége megalakulásának 25. évfordulója alkalmából. Ökj 6/2005
73. 21. A Föld Napja alkalmából a Zöld Pont Iroda vendégeként Tóth Albert tanzékvezető főiskolai tanár tartott előadást. JU 2005.04.
74. 22. XI. Fizikai próbaverseny résztvevőjeként a hetedikeseknél Lénárt Tamás a Mészáros Lőrinc Gimnázium tanulója lett a legjobb. JU. 2005. 04. 22
75. 30. Jászsági gazdanap. Vendégek Benedek Fülöp, az FM államtitkára, és Szekeres Imre politikai államtitkár voltak. ÚN 2005.05.02.

JÁSZBERÉNY²

2004

Június

76. 4. A Pedagógusnap alkalmából Szolnokon vette át a Jász-Nagykun-Szolnok megyéért Pedagógiai Díjat Hlavacska Andrásné a Liska J. Erősáramú Szakközépiskola Igazgatója. J. 04.jún. 11.
77. 4-6. A Sakk Diákolimpia debreceni országos döntőjén Dobák Dániel 2., Tóvizi Tibor 3. helyezést ért el. J. 04.jún. 11.
78. 13. Európai parlamenti választások. Jászberényben is a Fidesz végzett az első helyen. J. 04.jún. 19.
79. 15. Pedagógusnapi ünnepség a Városházán. Jutalmakat, szakszervezeti okleveleket, gyémánt és aranydiplomákat kaptak a kitüntetettek. J. 04.jún. 19.

²Összeállította: Hasznos Rozália

80. 16. eMagyarország pont nyílt a Városi Könyvtárban a városban elsőként biztosítva az Internet teljeskörű szolgáltatását. J. 04.jún.19.
81. 26. A Bercsényi úti sportsarnokban tartotta diplomaátadó tanácsülését a SZIE Jászberényi Főiskolai Kara. Ugyanitt adták át az oktatók kitüntetéseit, a rubint , vas, gyémánt és aranydiplomákat. J. 04.júl.3.
82. 29. Megtartotta alakuló ülését a Jászsági Képzőművészet-barátok Egyesülete. J. 04.júl.10.

Július

83. 1. Barkó Endre egyetemi docens lett a SZIE Jászberényi Főiskolai Kar új főigazgatója. J. 04.júl.24.
84. 1. Jászberény város Polgármesteri Hivatala Magyar Közigazgatási Minőségdíjat, Forgács István jegyző miniszteri díjat kapott. J. 04.júl.3.
85. 1. Prohászka Balázst választotta az Aprítógépgyár Rt. közgyűlése a társaság vezérigazgatójává. J. 04.júl.10.
86. 2-4. Jászladányban rendezték meg a Jászok Világtalálkozóját. A Jászságért díjat Farkas Ferenc ny.főiskolai tanár, helytörténész kapta. Az új jászkapitány Gubicz István lett. J. 04.júl.10.
87. 7. Semmelweis-napi ünnepség a Városházán, ahol jutalmakat adtak át egészségügyi dolgozóknak. J. 04.júl.10.
88. 14. Az Erzsébet Kórházban megalakult a Magyar Egészségügyi Szakdolgozók Kamarájának Jászsági Szervezete. J. 04.júl.17.
89. 27-aug. 1. A Magyar Néprajzi Társaság városunkban tartotta a XIV. szemináriumát. J. 04. júl. 31.
90. 28. A Honvéd Jász Kaszinóban megnyílt Sárközi János fotókiállítás. J. 04. júl. 31.
91. 9. A Jász Múzeumban nyílt meg B.Jánosi Gyöngyi kiállítás. J. 04.júl.31.
92. 29-aug.1. A Belvárosi Általános Iskola Sportsarnokában a Jászberényi Nyár részeként megnyílt a 7. Jász Expó a Compexpo Stúdió Kft rendezésében. J. 04. júl. 31.
93. 29-aug. 20. Jászberényi Nyár-Vigadalmi Napok rendezvénysorozata Jászberényben. J. 04.szept.4.
94. 30.,aug.6.,aug.12. A Palotásy János Zeneiskola volt tanítványai a Jászberényi Ifjú Muzsikusok a Jász Múzeumban, a Református templomban és a Morik Caffé teraszán mutatkoztak be. J. 04.aug.19.
95. 31. A KÉSZ jászberényi szervezete mutatta be Sáros András: A jászberényi ferences templom története című könyvét. J. 04. aug.7.
96. 31. Ünnepelesen megnyitották a Coop Star Rt jászberényi áruháza átalakított és kibővített épületét. J. 04.aug.7.
97. 31. A Jászsági Vendéglátók Egyesülete második alkalommal rendezte meg a

- Margit-szigeten a hagyományos jászsági lakodalmas műsort a Jászberényi Nyár részeként. J. 04.aug.7.
98. 31. A DMK-ban nyílt meg Kovács Zsigmond jászberényi származású festőművész kiállítása. J. 04.aug.7.
99. 31-aug.1. A Jászberényi Nyár részeként 15. alkalommal rendezték meg a Rétsági Gyula Nemzetközi utánpótlás labdarúgó tornát, amelyet a JSE Vasas csapata nyert meg. J. 04.aug.7.

Augusztus

100. 1. A Ferencesek terén került sor a Porcinkula búcsúra, szabadtéri mise és körmenet formájában. J. 04.aug.7.
101. 2. Molnár Annamáriának, a Berényi Műhely tagjának önálló kiállítása nyílt meg a Városi Könyvtárban. J. 04.aug.7.
102. 3. A Hamza Stúdió fiatal alkotóinak az I. világháborús emlékműről és a Nagytemplomról készült festményeiből nyílt kiállítás. J. 04.aug.7.
103. 5. 10. alkalommal került sor a Lehel Melody TSE társastánc gálájára, amely egyben az egyesület megalakulása 35. évfordulójának megünneplését is jelentette. J. 04.aug.14.
104. 5. A Liska J. Erőszármú Szakközépiskola kollégiumában nyílt meg a 15 éves Berényi Műhely alkotóinak Impressziók című kiállítása. J. 04.aug.14.
105. 7. XVII. Nemzetközi Mézvásár és Méhésztalálkozó a Belvárosi Ált. Iskola Sportsarnokában és udvarán. Rendező: A Szatmári László Méhészegyesület és a DMK. Mézkirálynő: Jákói Regina az LVG volt diákja. J. 04.aug.14.
106. 8-15. A Jászság Népi Együttes Víz utcai székháza volt a helyszíne a XXIII. Nemzetközi Tánchááz és Zenész tábornak. J. 04.aug.14.
107. 9. Az Electrolux Lehel Kft. és Jászberény Város Önkormányzata partnerségi megállapodást írt alá a hűtőgépgyári bekötő út felújítására, és kerékpárút megvalósítására. J. 04.aug.19.
108. 10. A DMK-ban került sor Kőrödi Anikó operaénekes és Réz Lóránt orgonaművész Küry Klára emlékműsorára. J. 04.aug.14.
109. 13. A Bercsenyi úti sportsarnokban mutatkozott be a Ghymes Együttes, és másodszor került előadásra Jászberényben a Jászság Népi Együttes „A kor falára” című tánccszínházi produkciója. J. 04.aug.19.
110. 13-19. A III. Folkloriáda részeként került sor a XIV. Csángó Fesztivál megrendezésére. A nyitó műsor a szabadtéri színpadon, a záró rendezvény a város főterén volt. J. 04. aug. 19.
111. 17. A Jász Múzeum udvarán zenés, táncos jász viseletbemutatóra került sor. J. 04. aug. 19.
112. 19. A Nagytemplomban a Csángó Fesztivál egyik rendezvénye volt a különböző nemzetek egyházi énekeiből előadott folkmise. J. 04. aug. 28.

Szeptember

113. Sáros László, városunk főépítésze „Az év főépítésze díj” kitüntetést kapta. J. 04.okt.30.
114. 10. Felavatták Sánta Ferenc primás, Jászberény díszpolgára emléktábláját a volt Lehel Kávéház falán. J. 04. szept.18.
115. 17. A DMK Ifjúsági Házban 14-dik alkalommal rendezte meg a Cigány Kisebbségi Önkormányzat, a Lungo Drom Jászberényi Cigányok Nyelv-és Hagyományörző Egyesülete a Jászsági Cigánynapot, amely cigánybállal zárult. J. 04.szept.25.
116. 17. A Lira könyvesbolt meghívására a DMK-ban találkozott olvasóival Szabó Magda író. J. 04.szept.25.
117. 29. Déryné emlékünnepe a DMK-ban. A Déryné emléklpakettet Fodor Dénes jászjakkóhalmi pedagógus és Kökény Gábor jászapáti népművelő kapta. J. 04. okt.2.

Október

118. A Mérleg Gyógyszertár nyerte meg az „Év patikája” címet. J. 04.okt.22
119. 1. A Zene világnapján ünnepi hangverseny adott a DMK-ban a Harmónia óvónői kamarakórus és a Palotásy János Zeneiskola. J. 04.okt.9.
120. 1-2. A Székely Mihály kórus vendégszereplésre utazott Jászberény lengyel testvérvárosába, Sucha Beskidzkába. J. 04.nov.6.
121. 1. A Hajta kerékpáros teljesítménytúra megrendezésére tizenharmadik alkalommal került sor. A jászberényiekén kívül 20 településről jöttek versenyzők. J. 04. okt. 9.
122. 1. A Bercsényi úti Sportsarnokban a JSE Kondor Taekwon-do Szakosztálya rendezésében bonyolították le a taekwon-do Diákolimpia országos döntőjét. J. 04.okt.9.
123. 6. Az aradi vértanúkra emlékeztek a Fehértói temetőben a Városvédő és Szépitő Egyesület szervezésében. A jászberényi Polgári Kör a 48-as emlékműnél szervezett ünnepséget. J. 04.okt.9.
124. 7. Versműsorával szerepelt a Jász Múzeumban Pálffy Margit színművész. J. 04.okt.16.
125. 10. Hatodik alkalommal rendezték meg a Jászkürt Futófesztivált. Sztárvendég Vaszi Tünde atléta volt. J. 04.okt.16.
126. 15. Alapításának 130. évét ünnepelte a Jász Múzeum. A DMK-ban tartott megemlékezésen előadások hangzottak el. A múzeumban új kiállítás nyílt „A Lehel kürtje és kultusza” címmel. J. 04.okt.22.
127. 16. A DMK-ban tartották meg a X. Népdalköri találkozót. J. 04.okt.22.
128. 18. A dologi kiadások növeléséért, béremeléséért sztrájk volt az Erzsébet Kórházban. J. 04.okt.22.

129. 22. Palkó Tibor festőművész–Születések között című kiállítása a Hamza Múzeumban nyílt meg. J. 04.okt.16.
130. 22. A DMK-ban nyitották meg a 35. Országos Ifjúsági bélyegkiállítást. J. 04.okt.30.
131. 23. A Leonardo da Vinci-program keretében a Liska J.Szakiskolából 8 fős tanári küldöttség utazott három hétre Lohnéba tapasztalatcsere látogatásra az Adolf Kolping Szakközépiskolába. J. 04.nov.20.
132. 23. Az 1956-os forradalomra emlékeztek. Az 56-os emlékműnél Juhász Ferenc a POFOSZ Jász Szervezetének elnökhelyettese mondott ünnepi beszédet. A Városháza előtt Varga Zoltán, az 56-os Szövetség Országos alelnöke emlékezett. J. 04.okt.30.
133. 27. A képviselő-testület döntött arról, hogy a Kossuth úti iskola épületét a Klapka György Szakképző Iskola kapja meg, az általános iskolának a Bajcsy épületében adnak helyet. J. 04.okt.30.
134. 29. Sinka István a Szekuritás SK versenyzője megnyerte az e-mail sakkvilág-bajnokságot. J. 04.nov.20.

November

135. Alattyanban írták alá a Jászsági Többcélú Társulás alapító okiratát. Elnöke: Hajdú László Jászkisér polgármestere. J. 04.nov.13.
136. Nov.eleje. A Strabag Építő Rt megkezdte a Jászberényt elkerülő út építésének előkészítő munkáit. Az útnak 2005. dec.6-ra kell elkészülni. J. 04.nov.27.
137. 2. A DMK-ban nyílt meg a Berényi Műhely XV. őszi tárlata. J. 04. nov.6.
138. 4.A külföldre sugárzó Antenna Hungária Rt. Jászberényi Rádióállomása alapításának 30. évfordulóját ünnepelte. J. 04. nov.6.
139. 5.Első alkalommal rendeztek városunkban borünnepet a Coop Áruház udvarában. Díszvendég Zwack Izabella volt. A borbemutatón Jászberényt Türi Zoltán borász és a Pince Kft képviselte. J. 04.nov.13.
140. 7. Orosházán rendezték meg a B-kategóriás taekwon-do országos bajnokságot. A JSE Kondor Taekwon-do Szakosztályként első, és öt dobogós helyezést ért el. J. 04.nov.20.
141. 9-14. A DMK-ban ismét megrendezték az Egészséges Életmódot programot. Egészség megőrző vetélkedőt, natura napot, előadásokat tartottak. J. 04.nov.20.
142. 10. Német klub alakult Jászberényben a nyelv és a német kultúra ápolására. J. 04.nov.20.
143. 11. Szívós Jánosné a jászberényi Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat nyugalmazott igazgatója Pro Caritate díjat kapott a Szociális Munka Napja alkalmából. J. 04.nov.20.
144. 12. A Szociális Munkások Napja alkalmából Jász-Nagykun-Szolnok Megyei

- Szociális Díját Máté Éva a Magyar Vöröskereszt jászberényi területi szervezetének vezetője kapta. J. 04.nov.13.
145. 15. A SZIE JTKF kollégiumában kiállítás nyílt a Hamza hagyatékban található tollrajzokból. J. 04.nov.20.
146. 19-20. Berettyóújfalun a korcsoportos Kyokushi Karate magyar bajnokságon a Yakuzák SE versenyzője magyar bajnok lett. J. 04.nov.27.
147. 19-22. Ötfős önkormányzati delegáció utazott lengyel testvérvárosunkba, Sucha Beskiázkába. J. 04.nov.27.
148. 21. A Belvárosi Ált.Iskola Sportsarnokában rendezték a Sport Jitsu felnőtt magyar bajnokságot. J. 04.nov.27.

December

149. A Jászsági Diáksport Bizottság a Városházán ünnepség keretében jutalmazta a diákolimpiai versenyek jászberényi bajnokait és helyezetteit. J. 05.jan.8.
150. A szakszövetség döntése alapján a rövidpályás gyorskorcsolya 2004.évi legjobb női versenyzője Darázs Rózsa, legjobb férfi versenyzője Darázs Péter lett. Mindketten jászberényiek. J. 04.dec.18.
151. 9. Emléktáblát avattak a SZIE JTKF falán Móczár Miklós emlékére, aki 1930 és 1941 között volt a Tanítóképző vezetője. J. 04.dec.18.
152. 12. A Vöröskereszt által meghirdetett egészségnevelési versenyen a Lehel Vezér Gimnázium csapata országos első helyezést ért el. J. 05.jan.8.
153. 16. A Hamza Múzeum könyvbemutatóján a Makay József festőművészről szóló monográfiát Selmeczi László ismertette. J. 05.jan.8.

2005

Január

154. 1. Lányi László személyében új vezetője van a Polgármesteri Hivatal Városüzemeltetési Irodájának. J. 05.jan.29.
155. 1. Lemondott az Erzsébet Kórházban betöltött orvosigazgatói tisztségéről Jakus Zoltán. J. 04.dec.18.
156. 1. A Városi Könyvtár átköltözött ideiglenes új helyére a Szabadság térre, a volt munkásorség épületébe. J. 05.jan.15.
157. 1. Siófokon elhunyt Muhoray György helytörténész, a Jászsági Évkönyv egyik alapítója, az első Jász Világtalálkozó szervezője, a Jász Múzeum egykori munkatársa. J. 05.jan.29.
158. 17. Körei-Nagy József rendőrőrnagy nyerte a Jászberényi Városi Rendőrkapitányság vezetői helyére kiírt pályázatot. J. 05.jan.22.
159. 22. A DMK-ban tartották meg a hatodik Menedzser bált. J. 05.jan.29.
160. 22. A Nagyboldogasszony Kat.Ált.Iskola 12. alkalommal a DMK Ifjúsági Házában rendezte meg alapítványi bálját. J. 05.jan.29.

161. 24. A Magyar Kultúra Napját ünnepelték a DMK-ban. Kiemelkedő munkáért elismerésben részesült: Mága Ágnes (Városi Könyvtár), Sebőkné Németh Katalin (Palotásy János Vegyeskar), Károly Jánosné (DMK), Bolla János (Városvédő és Szépítő Egyesület). 05. jan.29.
162. 30. A Vasas Kórus, a Palotásy János Zeneiskola és az ÁFÉSZ Székely Mihály kórusa jótékonyági hangversenyt tartott a délkelet-ázsiai szökőár árváinak javára a DMK-ban. J. 05.febr.5.

Február

163. A Gyakorló Általános Iskolában nyílt meg Nagyné Koncz Éva kiállítása. J. 05.febr.5.
164. 1. A DMK-ban tartotta meg a Jászberényi Gazdakör a 12. Gazdabált. J. 05.febr.12.
165. 10. A Jászsági Képzőművészet-barátok Egyesülete Gy.Riba József festőművész születésének 100. évfordulójára emlékezett. J. 05.febr.19.
166. 11-13. Az I. Országos Rendészeti Tanulmányi Verseny döntőjét a Liska J. Erőszakmentes Szakközépiskola rendezte. J. 05.febr.15.
167. 12. Tizenhatodszor került sor a Jász bálra. A Városvédő és Szépítő Egyesület és a Jászok Egyesülete rendezte a DMK-ban. Bálkirálynő: Bathó Ágnes, bálherceg: Pető Zoltán lett. J. 05.febr.19.
168. 19. A DMK-ban rendezték meg a 11-dik Műszaki bált. A művész vendégek is jászberényiek voltak: Turi Melinda énekes és Balogh József zongorista. Bálkirálynő Velkei Lilla lett. J. 05.febr.26.
169. 21. Szolnokon köszöntötték a megye legjobb sportolóit. Jászberényi díjazottak: Németh Zsuzsanna (röplabda), Taczman Elek (fogathajtó). J. 05.febr.26.
170. 21. 35-40 traktorral elindultak a jászberényi gazdák is a budapesti agrárde-monstrációra. J. 05.febr.26.
171. 23-24. A budapesti országos gyorskorcsolya bajnokságon összetett bajnoki címet szerzett Szöllösi Szabolcs. J. 05. márc.5.
172. 24. Selmeczi László régész mutatta be Bathó Edit: A jász viselet című könyvét. J. 05.febr.26.

Március

173. 5. A DMK-ban az Énkő Ifjúság hangversenye alapján minősítették az oktatási intézmények kórusait. J. 05.márc.12.
174. 11. Munkácsy Mihály-díjjal tüntették ki Palkó Tibor festőművészt, a SZIE JTKF docensét. J. 05. márc. 19.
175. 15. A Parlamentben vette át Jakus Zoltán az Erzsébet Kórház volt főigazgatója a Magyar Köztársasági Érdemrend (polgári tagozata) kitüntetését. J. 05. márc. 19.

176. 15. A 48-as emlékműnél a Gróf Apponyi Albert Ált. Iskola műsorával emlékeztek. Az ünnepi beszédet Kári László igazgató mondta el. A Városvédő és Szépitő Egyesület a Fehértói temetőben tartott megemlékezést. J. 05. márc. 19.
177. 15. Ünnepi szavalóversenyt rendezett a Sáros András Alapítvány a DMK-ban. A DMK Ifjúsági Házában átadták a Sportleg-díjakat. J. 05. márc. 19.
178. 17. A DMK-ban mutatták be Buschmann Ferenc: Jászberény környékének természeti szépségei és értékei című könyvét. J. 05. márc. 26.
179. 24-26. A miskolci I. Országos Rendészeti Csapatverseny első helyezettje lett a Liska J. Erőszakmentes Szakközépiskola csapata. J. 05. ápr. 2.
180. 30. Megalakult a Forrai Sándor Rovásírók Jászberényi Köre. J. 05. ápr. 9.

Április

181. 1-3. A Város Napján rendezvényt sorozattal emlékeztek a 1849-es jászberényi eseményekre. Emlékbeszédet Babucs Zoltán hadtörténész mondott. A Város Kultúrájáért kitüntetés Sugárné Koncsek Aranka, a Pro Urbe Jászberényt Baráth Károly fényképész kapta. Átadták a Közszolgálati Életmű- és a Közszolgálati Nívódíjakat. J. 05. ápr. 9.
182. 2. A DMK Ifjúsági Házában került sor a Vadászbálra. J. 05. ápr. 9.
183. 7. Átadták az Electrolux Lehel új gyáregységét – a porszívóüzemet. J. 05. ápr. 9.
184. 11. Mozaikképek Iránról címmel kiállítás nyílt a DMK-ban. J. 05. ápr. 16.
185. 20. A szolnoki Művésztelep galériájában a Hamza Stúdió tagjainak munkáiból nyílt kiállítás. J. 05. ápr. 23.
186. 24. Az Electrolux Lehel Kft Szabadidősport Bizottsága rendezésében 24-dik alkalommal került sor az Electrolux Lehel Futófesztiválra. J. 05. ápr. 30.
187. 24. Veszprém-ben rendezték meg a Kyokushin karata diákolimpia országos döntőjét. A jászberényi Yakuzak SE versenyzője, Zrupkó Ádám az ifjúsági kategóriában első helyezést ért el. J. 05. máj. 7.
188. 28. Thorma János festőművészre emlékeztek. Megkoszorúzták a gimnázium falán található emléktábláját. A Hamza Múzeumban előadás hangzott el művészi pályájáról. J. 05. máj. 7.
189. 29. A DMK-ban a Tánc világnapja alkalmából Bálint Éva Linda táncpedagógus tanítványai mutatkoztak be. J. 05. máj. 7.
190. 30. Tizennegyedik alkalommal rendezte meg a Jászvárosi Diáksport Bizottság és a Jászberényi Turista Egyesület a Hajta 25/50 gyalogos teljesítménytúrát. J. 05. máj. 7.

Május

191. A Gróf Apponyi Albert Ált. Iskola és a Sucha Beskidzkai-i II. János Pál Ált. Iskola testvériskolai szerződést írt alá. J. 05. máj. 28.
192. 1. A megelőző napok esős időjárása miatt nem lehetett megtartani a majálist a Kiserdőben, így a rendezvényekre a Margit-szigeten került sor. J. 05. máj. 7.

193. 1. A képviselő-testület döntése alapján az Erzsébet Kórház vezetőjévé Kárteszi Mártát nevezték ki. J. 05.ápr.9.
194. 8. A redemptió 260. évfordulóján felavatták a Jász emlékművet (Jászkapitány szobor). Alkotója: Gyórfi Sándor, díszvendég: Habsburg György. A hivatásos tűzoltóság megalakulásának 110. évfordulóját is ekkor ünnepelték. J. 05.máj.14.
195. 24. A Jász Múzeumban az alapítóra, Sipos Orbán alispánra, országgyűlési képviselőre emlékeztek születésének 170. évfordulóján. A múzeum falán emléktáblát avattak tiszteletére. Alkotója: Máté György szobrászművész. J. 05.máj.28.
196. 28. Hősök napi ünnepség az I. és II. világháborús emlékműveknél. Ünnepi szónok: Farkas Ferenc ny. főiskolai tanár. J.05.jún.4.
197. 28-29. A Lehel Vezér Gimnáziumban A Tehetséget 2000-re! Alapítvány és az Élővíz Természetvédelmi Egyesület szervezésében került sor nyolcadik alkalommal a Természet-és Környezetvédelmi Diákszimposiumra az Észak-Alföldi Régió diákjainak részvételével. J. 05.jún.4.
198. 31. A Klapka György Szakközép-és Szakiskolában megalakult a Vechtai Baráti Kör. J. 05.jún.4.

JÁSZFÉNYSZARU³

2004

Május

199. 1. „Unióba a város napján” - városnap rendezvények az uniós csatlakozás jegyében: határon túli vendégek fogadása a Városházán, szabadtéri rendezvények a Sportpályán. = Mf. május, 1. és 5. p.
200. 2. Kompolthy József versmondó sikeresen szerepel Veresegyházán, az Anyám fekete rózsza Közhasznú Alapítvány által szervezett vers- és prózamondó találkozón. = Mf. május, 5. p
201. 18. Sulinet digitális tudásbázis a tanórán című szakmai program megrendezése az Általános Iskolában. = Mf. július, 5. p.
202. 21. Olimpiai akadályversenyt, szellemi olimpiát rendez a Diákönkormányzat. = Mf. július, 4-5. p.
203. 25. A Fényszaruí Romák Betegségmegelőző Egyesülete (FRBE) egészségügyi, egészségmegőrző előadásokat szervez, melynek egyik előadója Czeizel Endre orvos, genetikus. = N. május, 14. 7. p.
204. 31. Az Egri Főegyházmegye 1000 éves évfordulója tiszteletére Szent István-

³Készítette: Kovácsné Urbán Éva

- domborművet helyeznek el a templom külső falán. A dombormű Szabó Imrefia Béla éremművész és Toásó Tibor kőszobrász alkotása. = Mf. június, 2. p.
205. Elkészült a város településrendezési terve. = Mf. május, 3. p., N. május 15. 5. p.

Június

206. 1. Megkezdte működését az új házi orvos. = Mf. május, 4. p., N. június 14. 5. p.
207. 10-11 Kistérségi diáklimpiát rendez a Diákönkormányzat, amelyen képviseltek magukat Jászágó, Pusztamonostor és Zsámbok iskolái. = Mf. július, 5. p.
208. 13. Európai parlamenti választás. = Mf. május, 5. p., június 1. p.
209. 17. Jó tanulók hagyományos köszöntése a Régi Kaszinó Étteremben. = Mf. június, 1. és 5. p.
211. 28-július 3-ig általános iskolások tábora Pácinban. = Mf. augusztus, 5. p.
212. 28-július 4. Fotográfusok tábora a Boldog-Jászfényszaru-Tura térség fotóalbum és kiállítás készítése céljából. = Mf. június, 1. p.
213. A Kisiskola udvarán új fajtékok felállítása a szülők közreműködésével. = Mf. június, 4. p.
214. A Képviselő-testület 1,8 millió forinttal támogatja a helyi civil szervezetek programjait. = N. június 3. 5. p.
215. Az önkormányzat a lakosság közérdekű észrevételeinek gyűjtése céljából fórumládákat helyez el a város két pontján. = N. június 12. 5. p.
216. Az Általános Iskola 3,4 millió forint összegű pályázati támogatást nyert informatikai fejlesztésre. = Mf. július, 5. p., N. július 2. 3. p.
217. 46 millió 788 ezer forint összegű uniós támogatást nyert az önkormányzat a Rimóczi-kastély felújítására. = Mf. július, 1. p., 2005. január 10. p., N. augusztus 7. 5. p., 2005. február 8. 2. p.
218. Balassi plakettet adományozott az Iparművészeti Múzeum Szilágyi Dezső fafaragó, népi iparművésznek. = Mf. augusztus, 1. p., N. szeptember 6. 5. p.

Július

219. 2-3-4. Jászok X. világtalálkozóján 100 fős jászfényszarui delegáció vett részt Győriné Czeglédi Márta polgármester vezetésével. = Mf. július, 2. p., N. július 5. 5. p.
220. 6-13. Művészeti és ökotábor Kemencén az általános iskolásoknak. = Mf. augusztus, 4-5. p.
221. 23. Lakossági fogadóórát tart Győriné Czeglédi Márta polgármester. = Mf. június, 3. p.

Augusztus

222. 1. Harmadik alkalommal rendez meg a VSE a Fényszaru Kupát. = Mf. augusztus, 8. p.

223. 7. Jászsági népi ételek fesztiválja Jászberényben. Görbe Jánosné I. díjat, Petőné Kapalyag Éva a zsűri különdíját nyerte el. = Mf. szeptember, 2. p., N. augusztus 9. 5. p.
224. 16-22. Helytörténeti és honismereti tábor a FÉBE szervezésében. = Mf. augusztus, 2. p.
225. 19. Központi városi ünnepség augusztus 20. tiszteletére. A „Köz szolgálatáért érdemjel” ezüst fokozatát adományozták Győriné Czeglédi Márta polgármesternek. A „Jászfényszaruért” kitüntető emlékérmét Cserháti Ferenc, a Sportegyesület elnöke vette át. A „Jászfényszarun a köz szolgálatáért” elismerésben részesült Virág István pedagógus és Csábi László fogszakorvos. = Mf. augusztus, 3. p., N. augusztus 27. 5. p.
226. Jászfényszaruról készítenek fotókat a Duflex Stúdió munkatársai, akik a Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság szervezésében több napot töltenek a városban. = Mf. augusztus, 2. p.
227. Jászsági polgármesterek tanácskozása a többcélú kistérségi társulásról Jászberényben. = N. augusztus 10. 5. p.
228. A FÉBE felhívása a tervezett Jász emlékmű megvalósítására. = Mf. augusztus, 6. p., N. szeptember 14. 1. p., 2005. január 3. 5. p.

Szeptember

229. 11. Emlékezés Kiss József tanár, helytörténeti kutató születésének 80-dik, halálának 15-dik évfordulója alkalmából a FÉBE kezdeményezésére. = Mf. szeptember, 2. p.
230. 15-től december 15-ig tartó képzési programot indít a BLNT „Esély a nőknek” címmel. = Mf. szeptember, 6. p., N. szeptember 30. 13. p.
231. 17. Jászfényszarura látogatott Pál Tibor, a BM államtitkára, aki tájékozódott a Rendőrőrs működéséről, anyagi, technikai ellátottságáról és a város közbiztonságának helyzetéről. Ünnepelesen átadták a Bercsényi úti önkormányzati bérlakásokat. = Mf. szeptember, 1. p., N. augusztus 16. 5. p., november 12. 6. p.
232. 19. Jászfényszarui delegáció utazik lengyel testvérvárosunkba, Zakliczynbe. Mf. szeptember, 4. p.
233. 20. Megalakult a Jászsági Többcélú Társulás. = Mf. szeptember, 3. p.
234. Ezüstkalászos gazdatanfolyamot indít a BLNT. = Mf. szeptember, 2. p.

Október

235. 2-3. Fény Fesztivál. 10 éves az Iglice Gyermekek-néptáncsoport. = Mf. szeptember, 1. és 4. p., október 5. p.
236. 13. A Petőfi Művelődési Ház Őszirozsa Nyugdíjas Klubja második alkalommal rendezi meg a kistérségi nyugdíjasklubok találkozóját. = Mf. november, 3. p.

237. 15. Lakossági fogadóórát tart Győriné Czeglédi Márta polgármester. = Mf. szeptember, 1. p.
238. 22. Ünnepi megemlékezés nemzeti ünnepünk alkalmából a Városházán. - „Jászfényszaru a köz szolgálatáért” kitüntetést adományoznak Szilágyi Dezsőné Bodor Katalin védőnőnek. = Mf. október, 1. és 3. p., N. november 8. 4. p.
239. 23. Ünnepi szentmisén emlékeznek az 1956-os forradalom és szabadságharc áldozataira. - Ünnepi állománygyűlést tart a művelődési házban a FÉBE Szűcs Mihály Huszárbandériuma. = Mf. október, 3. p.
240. 28. Özv. Bódis Béláné Jáger Anna köszöntése 100. születésnapja alkalmából. = Mf. november, 3. p.
241. Az óvodák elkészítik nevelési programjaikat, amelyekből 1-1 példányt a Városi Könyvtárban helyeznek el. = Mf. október, 4. p.
242. Ahol élünk. Tudósítások Jászfényszaruról. = N. október 1. 7. p.

November

243. 5-19. Fotókiállítás Nagykátán. 2. díjat nyert Petó Zoltán jászfényszarui fotójával. = Mf. december 6. p.
244. 19. Gyökereink – A Bedekovich Füzetek 5. kötetének bemutatója a Városi Könyvtárban, és fotókiállítás megnyitója a művelődési házban. = Mf. november, 2, 4-5. p., Mf. 2005. január, 6. p.
245. A Jászberényi Városi Könyvtár költözése alatti zárva tartása idején a jászfényszarui Városi Könyvtárat is jelölik a szolgáltatás biztosítására. = N. november 25. 4. p.
246. Képviselő-testületi döntés született a két óvoda összevonásáról. = Mf. november 1. p., N. december 11. 5. p.

December

247. 1. Újra működik a fizioterápia az Orvosi Rendelőben. = Mf. december 1. p.
248. 4. Az önkormányzat egészségügyi és szociális bizottsága műsoros délutánon köszöntötte a városban élő időseket, nyugdíjasokat. = Mf. december, 3. p.
249. 4. Önkéntes véradók kitüntetése. = Mf. december, 1. p.
250. 5. Országos népszavazás. = Mf. november 1. p., december 3. p.
251. 12. Az Általános Iskola, Kooperatív Művészeti Alapiskola és a Színjátékosok Baráti Köre 5. alkalommal rendezte meg a Luca-napi Kavalkádot. = Mf. december, 4. p.
252. 15. Indul a kibővített szennyvíztisztító próbaüzeme. = Mf. december, 3. p., 2005. február 2. p., N. november 22. 5. p. és december 14. 6. p.
253. A jászfényszarui művészeti iskola növendékei szép sikert érnek el a jászkeséri Apáról fiúra c. hagyományörző találkozón. = Mf. december, 2. p.

2005

Január

254. 14. Emlékezés a 2. magyar hadsereg voronyezsi fronton elhunyt hősi halottaira. = *Mf. január*, 1. p.
255. Szülők akadémiaja a serdülőkori problémákról. = *Mf. február*, 4. p.
256. 24. Megemlékezés a Magyar Kultúra Napjáról. = *Mf. január*, 1. p.
257. 29. Tizedik alkalommal rendezi meg jótékonyági bálját az Általános Iskola. = *Mf. február* 5. p.
258. Boldoggá avatott Károly király domborművének megáldása a templomban. = *Mf. január*, 2. p.
259. 1 millió forint támogatást nyert az önkormányzat a Válykos-tó (Alvég újtelep) területének rehabilitációjára. = *N. január* 31. 5. p.

Február

260. 3. Civil Fórum alakul Jászfényszarun. = *Mf. április*, 2. p.
261. 7. Az Országos Meteorológiai Szolgálat központjába látogatnak a jászfényszarui iskolások. = *Mf. február*, 5. p.
262. 8. Közmeghallgatás, lakossági fórum a Városházán. = *Mf. január*, 1. p., *február*, 1-3. és 4. p., *március*, 3. p.
263. 12. Farsangi jelmezbált rendez az Alsós Munkaközösség. = *Mf. február*, 4. p.
264. 19. A XII. FEBE-bál. = *Mf. március*, 2. p., *Nl január* 26. 4. p., *február* 21. 1. p.
265. 25. Lakossági fogadóórát tart Gyóriné Czeglédi Márta polgármester. = *Mf. január*, 1. p.
266. Ahol élünk. Tudósítások Jászfényszaruról. = *N. február* 25. 12. p.

Március

267. 11-12, 18-19. Négynapos civil tréninget szervez a BLNT. = *Mf. február*, 5. p. *március*, 4. p.
268. 15. Városi ünnepség 1848. március 15. tiszteletére. *Mf. március*, 1. p.
269. 23. Kolláth György alkotmányjogász előadása. = *Mf. február*, 3. p.
270. A Nagy Könyv Programba bekapcsolódik a Városi Könyvtár. = *Mf. február*, 7. p.
271. 4,5 millió forint támogatást nyer az önkormányzat a II. Sz. Óvoda vizesblokkjának felújítására. = *N. március* 9. 4. p.

Április

272. 1-2. Ismét megrendezik a Dicsőséges Tavasz Hadjárat emlékére a hagyományos csatabemutatót. = *Mf. március*, 8. p.
273. 9. Környezetvédelmi nap keretében nagytakarítás a város közigazgatási területén. = *Mf. április*, 3.

274. 21-22. Tavasz nagytakarítás a településen. = N. április 1. 12 p.
 275. 30. Pódium műsort szervez József Attila születésének 100. évfordulója tiszteletére az Általános Iskola és a Drámapedagógiai Műhely. = Mf. április, 6. p.

 JÁSZJÁKÓHALMA⁴

2004

Szeptember

276. 7-8. Növények kiállítása. - A Jákó Kertbarát Kör 15. alkalommal rendezte meg termékiállítását. N. 09.11.
 277. 29. Fodor Dénes nyugdíjas iskolaigazgató kapta az idén az egyik Déryné-díjat. N. 12.16.

Október

278. 16. Negyven évvel ezelőtt gimnázium működött a településen. Tanulói és tanárai találkoztak = saját felj.
 279. 30. Hatvan évvel ezelőtt 1944. 10. 30-án bombatámadás érte a települést.- Az elhunytakra emlékeztek a hétvégén. N. 11. 03.

November

280. 10. Pályázati pénzek. –A községi sportegyesület 1,1 millió Ft támogatást nyert.- Új út építésére az Önkormányzat 9,8 millió Ft támogatást kapott. = N. 11. 10.
 281. 26. A Gubicz András Gazdakör névadójára és elhunyt társaira emlékezett szentmisével a templomban. = N. 12. 04.

December

282. 1. A helyi zsidó temetőt korábban megvette a Mechon Simon Alapítvány és emlékkövet állított a zsidó áldozatok emlékére. Erre emlékezett a helyszínen az ifjúsági honismereti szakkör.

2005

Január

283. 12. A Horváth P. Honismereti Szakkör gyertyagyújtással emlékezett az 1943-as urivi áttörésre a II. Világháborús emlékműnél. =N. 01.12.

⁴Összeállította: Kiss Béláné

Február

284. 1. Farsangolás kertbarát módra.- 15. alkalommal szerveztek pampuskasütő versenyt a Kertbarát Kör tagjai. = N. 02. 07.

Március

285. 13. Hazaérkeztek a gazdák a budapesti három hetes tüntetésről, gazdakörünket hárman képviselték, akiket ünnepélyesen fogadtunk.

Április

286. 1. Megemlékezés minden évben.- április 03-án immár 15 éve községünkbe is ellátogat a Történelmi Lovas egyesület szervezésében a Tavaszi hadjárat emlékére rendezett lovas felvonulás. =N. 04. 14.
287. 6. Fodor István Ferencet emléklappal tüntették ki Isaszegen a lovasfelvonulás szervezői a hagyományápolás érdekében végzett másfél évtizedes tevékenységéért.
288. 23. A Horváth P. Honismereti Szakkör tagjai emléktúrára indultak a Bocskai szabadságharc 400. évfordulóján Hajdú-Biharba. = N. 05.26.

Május

289. 1. A Hámán K., Zöldmező és a Bem utcák építésére nyert el támogatást a helyi önkormányzat. =N. 05. 25.
290. 8. A Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület pályázatát hirdetett tagjai számára saját településük bemutatására. Az ifjúsági kategóriában a jákóhalmi csoport (Bolya Éva, Buczkó Alexandra) nyerte el az első díjat. = N. 05. 12.
291. 13. „Állami tárolók kizárólag a termelőknek? – Jakab István a Magosz elnöke a térség Gazdaköreinek tagjaival találkozott Jászjákóhalmán. =N. 05. 19.
292. 15. A Közép- Tisza vidéki horgász egyesületek tisztségviselőinek versenye. =N. 05. 27
293. 21. Az abasári Katonadal és Bordalbemutatón vett részt a jákóhalmi Népdalkör.=Nl.05.30.

Június

294. 1. Ökoiskola-címet kapott hat intézményünk. – közöttük a jászjákóhalmi IV. Béla ÁMK Általános Iskolája is.=N. 06. 08.
295. Megemlékezés.- A Horváth P. Honismereti Szakkör is megemlékezett Trianon 85. évfordulójáról. =N. 06. 10.
296. 5. Felajánlás.- A Gubicz András. Gazdakör 6 db kerti padot ajánlott fel az iskolának és az óvodának. = N. 06.15.

Július

297. 15. Öt éves a JÁKOB. A Jászjákóhalmáról elszármazottak baráti köre jubileumát ünnepelte.
298. 30. Hagyományteremtő jelleggel rendezte meg a gazdakör első dalostalálkozóját 7 dalkör részvételével.

Augusztus

299. 20. Nagy Béla emlékkiállítás nyílt a nemrégiben elhunyt asztalos faipari és képzőművészeti munkáiból az Önkormányzat és az Ipartestület szervezésében.
300. 25. A Laki Ida Képtár 5 éves fennállását ünnepelte. A művésznő munkásságát Egri Mária művészettörténész méltatta.

Szeptember

301. 15. Az ÁNTSZ civil szervezetek számára kiírt pályázatán 10.000 forintot nyert a Gubicz András Gazdakör parlagfű irtási akcióra.
302. 22. Kozmóczki Géza emlékkiállítás nyílt a 30 éve fiatalon elhunyt festő (1949-1975) – Makay-tanítvány műveiből.

 JÁSZKISÉR⁵

2004

Május

303. 1. Kerékpáros ügyességi verseny a Természetjárók Gyermekek Egyesülete szervezésében. (K. május)
Közmunka keretében tették rendbe a Szűcs telep melletti kőkeresztet és környékét.
Nemes Györgyné honismereti gyűjtőmunkájáért a Csúri-Díj Bizottság oklevelét nyerte el.
304. 15. II. Jászkisér rallye (K. május)
305. 21. Góliát-McDonalds OTP JUNIOR gyermek labdarúgó verseny. (K. május)
306. 22. A XLVIII. Országos Néprajzi Gyűjtőpályázaton Győri Jánosné I. díjban, míg Győri János, Molnár Ferenc és a Csete Balázs Honismereti Szakkör dícsérő oklevélben részesült. (K. május)
307. 26. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei néprajzi, nyelvjárási és honismereti pályázaton Győri Jánosné 2. helyezést ért el, a Csete Balázs Honismereti Szakkör pályázata 3. lett. Csintó Sándorné és Fodor Pál könyvjutalomban

⁵Összeállította: Szakál Jánosné

részesült, míg Győri János, Bartók János és Szüle Katalin pénz- és könyvjutalmat vehetett át.

Szüle Katalin Csete Balázs-emlékplakettet kapott. (K. május)

308. 30. A „Kis-Ér” Sporthorgász Egyesület horgászversenye. (K. május)

309. Jászkisér Településrendezési Terv településszerkezeti tervének módosítása (Ökjk. máj. 27.)

Június

310. 5. Testvérvárosi kapcsolat létesült a lengyelországi Szczyrk várossal (N. jún. 5)

311. Felmentették tisztségéből Mudrisné Mihályi Ildikó jegyzőt. (Ökjk. jún. 24.)

Július

312. 28. A Tájház felújítása (N. júl. 8.)

313. 19–23. Német nyelvi- és informatikai tábor a Csete Balázs Általános Iskola szervezésében. (K. jún.-júl.)

314. 30. – aug. 2. A Pendzsom vendégszereplése a lengyelországi Beskidzkiej Nemzetközi Fesztiválon. (K. jún.-júl.)

Augusztus

315. 14. Országos Váltvaforogató, Ágyszántó és Lófogató Szántóverseny VII. Területi döntője (N. aug. 11.) (K. aug.)

316. 19. Fülöp-szigetek-i táncosok fellépése (N. aug. 19.)

317. 20. Államalapításunk ünnepe az Itxas-Alde Dantza Taldea baszk népzenei együttes szereplésével.

318. 20–21. XI. Nemzetközi Gyermeknéptánc-fesztivál.

319. 27–29. A Pendzsom és a Toporgók a csehországi Liptálban szerepeltek. (K. aug.)

Szeptember

320. 10. Gál Andrásné és Gál András aranydiplomájukat vették át az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán. (K. okt.) (Ökjk. okt. 7.)

321. 12. Mátraverebély-Szentkút – zarándoklat az Etnikai Szervezet lebonyolításával. (K. okt.)

322. 25. Fennállásának 20. évfordulóját ünnepelte a jászkiséri Egyetértés Nyugdíjas Klub. (K. okt.)

323. 18. Jászkisér is részt vett a franciaországi Sedanban megrendezett mezőgazdasági kiállításon (N. szept. 18.)

Október

324. 6. Emlékezés az aradi vértanúkra a Jászkisériek Baráti Köre kezdeményezésével. (K. nov.)
325. 21. Megkezdődött a szennyvízberuházás (N. okt. 21.) (K. nov.)
326. 23. Megemlékezés az 1956-os Forradalom és Szabadságharc évfordulója alkalmából. (K. nov.)
327. 30. A Családsegítő Szolgálat szeptembertől az egyesített szociális intézmény épületében kap helyet. (N. okt. 30.)
328. A Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnökévé választották Túró Zoltánt. (Ökjk. okt. 7.)

November

329. 4. A Művelődés Háza bővítésére a település 7 millió Ft-ot nyert. (N. nov. 4.)
330. 13. A Pedagógus Női Kar Gyöngyösön, a Pedagóguskórusok VII. Országos találkozásán lépett fel. (K. dec.)

December

331. 6–10. Gyermekkönyvhét a Nagyközségi Könyvtárban. (Eseménynaptár)
332. 11. Apáról-fiúra népi gyermekjátékok közösségi bemutatója a Csete Balázs Honismereti Szakkör szervezésében. (K. jan.) (N. dec. 20.)
333. 13. A Pedagógus Női Kar Karácsonyi koncertje a Művelődés Házában. (K. jan.)
334. 19. A Pedagógus Női Kar Karácsonyi koncertje a Református Templomban. (K. jan.)
335. Az új jegyzővé Szűcs Attilát választották.
336. Kitüntetések. Jászkisér díszpolgára: Tánczos Ferenc, Megyei Testnevelési és Sportdíj: Berente Judit, Labdarúgásért megyei díj: Gócza Zoltán. (Ökjk. dec. 16.)

2005

Január

337. 21. A Magyar Kultúra Napja. (K. febr.)
338. 21. Köztisztülletté alakult a jászkiséri Tűzoltóság (N. jan. 21.)

Február

339. 15.; 17. A Farsang a hagyományokban és a hitéletben. Előadás és beszélgetés ételköstölővel egybekötve a 3. évfolyamos kisdíjaknak a Könyvtárban a Csete Balázs Honismereti Szakkör tagjaival. (Eseménynaptár)
340. 24. Játszóházi foglalkozás a Negyedik osztályosok a Könyvtárban a Csete Balázs Honismereti Szakkör tagjaival. (Eseménynaptár)
341. 17. Megkezdődött a Művelődés Háza bővítése (N. feb. 17.)

Március

342. Könnyeink fénnyé válnak címmel jelent meg Juhász Zsófia református lelkész, diakónus élettörténete Nemesné Juhász Eszter és Ötvös József tollából. (K. ápr.)
343. 1. Meseíró és illusztráló verseny 3-4. évfolyamos diákoknak. (K. ápr.)
344. 11. Ómoravica-i testvérvárosi delegáció járt a településen. (K. márc.)
345. 12. A Csete Balázs Honismereti Szakkör évről-évről közgyűlése. (K. ápr.)
346. 15. Ünnepség az 1948-49-es forradalom és szabadságharc évfordulója alkalmából.
Megemlékezés Hegedűs Zsigmond jászkapitány és Csete Balázs helytörténész sírjánál.
347. A Tóth György kőfaragó és fia által Csete Balázs motívumai nyomán készített temetőkapu átadása. (K. ápr.)
348. 17. Játszóházi foglalkozás a 3-osok részére a Könyvtárban a Csete Balázs Honismereti Szakkör tagjaival. (Eseménynaptár)
349. 18. Kisér képeken – Bognár György fényképész diavetítése a Könyvtárban. (Eseménynaptár)
350. 22.; 23. A böjt és a Húsvét jelentősége a régi és a mai emberek számára. (Eseménynaptár)
351. 25. Tojásfestő műhely a Könyvtárban. (K. ápr.) (Trió Tv)
352. 30. A Csete Balázs Honismereti Szakkör 35 éves jubileuma (N. márc. 30.)
353. A település közbiztonsági helyzetéről tárgyalt a képviselő-testület. (Ökjk. március 31.)

Április

354. 9. József Attila versünnep a Könyvtárban. (Eseménynaptár)
355. 16. A Roma Kultúra Napja. (Eseménynaptár)
356. 23-24. A Csete Balázs Honismereti Szakkör őrsegi kirándulása. (K.máj.)
357. 29. Magera Gyuláné Karácsony Sándor-díjat kapott (N. ápr. 29.) (Nsz. jan. 22.)
358. Gubiczné Csejte Erzsébet és Balogh Tamás képviselői tiszteletdíját civil szervezeteknek ajánlotta fel. (Ökjk. április 28.)

Május

359. 1. Búcsú. (Eseménynaptár)
360. 6. Író-olvasó találkozó Szabó Magdával a Nagyközségi Könyvtárban máj. 6.)
361. 15. Az '56-os Szövetség szervezet-népszerűsítő kulturális rendezvénye a Cserepesben. (Eseménynaptár)
362. 20. Madarak és Fák Napja. (Eseménynaptár)

363. 28. Redemptiós emlékünnepe, emlékmű avatás a Jászkisériek Baráti Egyesületének szervezésében. (K. jún.)
364. 29. Hősök Napja. (Eseménynaptár)
365. 31. H. Bathó Edit: A jászsági viselet c. könyvének bemutatója és Utassi László énekelt vers összeállítása a Könyvtárban. (Eseménynaptár)

Június

366. 4. Nemzetközi Öregfiúk Labdarúgó Torna. (Eseménynaptár)
367. 4. Szüle Katalin a Csete Balázs Honismereti Szakkör elnöke, zászlóánya Jászkisér Díszpolgára elismerésben részesült.
368. Jászkisér Nagyközségért díjban részesült a Természetjárók Gyermek Szervezete. (Eseménynaptár)

Július

369. 3 – 12. A Természetjárók Gyermek Egyesületének sátoztábor a Kisszékelyen. (K. jún.)

JÁSZLADÁNY⁶

2004

Január

370. 15. Szerződés aláírása a Luxterv képviselőjével az intézmények belső világításának korszerűsítéséről.
371. 31. Pótszilvesztert rendezett a Jászok Világtalálkozóját Szervező Ad-hoc Bizottság a Jász-föld Rt. Éttermében.

Február

372. 4. A FIDESZ és a Polgári körök nagygyűlése. Vendégek: Harrach Péter, Pálincás József és Varga Mihály egy. képviselők.
373. 9. Megalakult a települési Civil Kerekasztal,
374. 21. Az Antal Mihály Alapítványi Iskola jótékonyági bálja.

Április

375. 6. Fazekas nap az óvodásoknak. Vendégek: a jászladányi születésű Donkó Károly fazekas és keramikus felesége.
376. Befejeződött az intézmények belső világításának korszerűsítése.

⁶ Összeállította: Kalmár Istvánné

Május

377. 5. Gaál Áron író-olvasó találkozója a Nagyközségi Könyvtárban.

Június

378. 2-3-4. Jászok Világtalálkozója

A programból: jászok ünnepi szentmiséje, a Kálvária újrászentelése, jász települések felvonulása menettáncsal, a Jászságért Díj átadása, az új jászkapitány, Gubicz István ünnepélyes beiktatása, ökörsütés, lovasbemutató, motoros bemutató.

Vendégek: Lomniczi Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, Habsburg György nagykövet, Patrubány Miklós, az MVSZ elnöke, Szekeres Imre, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára, Sziráki András egyetemi tanár, Seregély István érsek

Augusztus

379. 11. Kolláth György alkotmányjogász látogatása a községben.

380. 20. Ünnepség. Átadták a Családsegítő és Gyermekjóléti Központ új irodáját és a rendőrség részben felújított helyiségeit. Vendég: Molnár Miklós ezredes, JNKSZ megye főkapitánya.

Szeptember

381. 7. Jászsági helytörténetesek találkozója.

382. 25. A Dabi temetőben helyezték örök nyugalomra Tálás Lászlót, a megyei múzeumok volt igazgatóját, a község szülöttét.

Október

383. 9. Jászsági Hagyma Napja. Az ötödik alkalommal megrendezett esemény programjából: főzőverseny, megemlékezés a II. világháború halottairól, e-Magyarország pont megnyitása a Gondozási Központban, primásverseny, nosztalgia-buli, hagymafajták kiállítása, a „Remény” jászladányi vöröshagyma bemutatása. Köszöntőt mondott: Gombár Mihály az FVM Megyei Hivatal vezetője, és Járvás István egy képviselő.

384. 14. Megyei pályázaton 3,629 millió forintot nyert a község, melyet konyhai eszközök beszerzésére fordíthat.

November

385. 11. Kiállítás a Tájházban. Az időszakos kiállítás a II. világháború frontjának 60 évvel ezelőtti átvonulására emlékezett. A kiállítást Babucs Zoltán hadtörténész és Gaál István díszpolgárunk nyitotta meg.

386. 19. A magyar kultúra és az eredeti cigány folklór gyöngyszemei címmel tehetségfelfedező versenyt rendeztek a Művelődési Házban.

December

387. 13. A Cigány Kisebbségi Önkormányzat ruhaosztást tartott. Az Óvodában adventi ünnepséget tartottak.
388. 17. Az Antal Mihály Alapítványi Iskola a templomban, a Baross úti tornateremben pedig a Móra Ferenc Általános Iskola tartotta meg karácsonyi ünnepségét.

Rövidítések:

- J = Jászkürt
JH = Jászapáti Hírmondó
JU = Jász Újság
K = Kisér
Mf. = Mi újság Fényszarun?
N = Új Néplap
M = meghívó
Öjkv = önkormányzati ülés jegyzőkönyve
R = Redemptio

T Á R G Y M U T A T Ó

Antenna Hungária Rt.	138, 253, 332
Aprítógépgyár	85
Aradi vértanúk (megemlékezés)	123, 324
aratónap	18, 28
autóbusz állomás	45
autómentes nap	33
bál	51, 66, 159, 160, 164, 167, 168, 182, 257, 263, 264, 374,
Balassi plakett	218
Belvárosi Általános Iskola	133
Berényi borünnep	139
Berényi Műhely	101, 104, 137
bérlakás	231
Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság	226, 230, 234, 267
búcsú	100, 359
Cigány Fiatalok Kulturális Szövetsége	24
Cigány Kisebbségi Önkormányzat	115, 328, 387
cigány, roma kultúra	14, 115, 355, 386
civil fórum	260
civil kerekasztal	373
Coop Star Rt.	96, 139
Csángó Fesztivál	110
Csete Balázs Általános Iskola	313
Csete Balázs Honismereti Szakkör	306, 307, 332, 339, 340, 345, 352
Déryné –emlékünnepe, emléklakett	35, 117, 277
diákolimpia	77, 122, 149, 187, 207
díszpolgárok	114, 336, 367
DMK	88, 98, 108, 117, 119, 127, 130, 137, 141, 159, 162, 164, 167, 168, 178, 184, 189
Egészségügyi Centrum	6
Electrolux-Lehel Futó Fesztivál	186
Electrolux Lehel kft.	107, 183, 186
élményklub	47
eMagyarország pont	80, 383
Emléktábla, emlékmű	114, 151, 194, 195, 204, 258
Éneklő Ifjúság verseny	173
Erzsébet Kórház	128, 155, 175, 193
Európai parlamenti választás	78, 208
Az Év Főépítésze	113

Az Év Patikája	118
Az Év Sportolója	58
Falusi Turizmus Egyesület	68
FÉBE	224, 228, 229, 239, 264
Fényszaru Kupa	222
Fényszarui Romák Betegsegélyző Egyesülete	203
Folkóriáda	110
folkmise	112
fotó	90, 212, 226, 243
Föld Napja	73
futóverseny	125
gazdakör	281, 296, 298, 301
Grafenstein	12
Gróf Apponyi Albert Általános Iskola	176, 191
Gyakorló Általános Iskola	163
gyorskorcsolya	150, 171
Hajta-túra	121, 190
Hamza Múzeum	129, 145, 153, 188
Hamza Stúdió	102, 185
hangverseny	48, 55, 119, 162, 173, 333, 334
Harmónia Óvónői Kamarakórus	119
Hétszínvirág Táncegyüttes	18, 66
Honismereti mozgalom, pályázat	40, 43, 52, 283, 288, 290, 295, 303, 306, 307, 381
Honvéd Jász Kaszinó Kulturális Egyesület	90
horgászat, halfogás	292, 308,
Hősök Napja	196, 364
Ipari- Mezőgazdasági Kereskedelmi- Vendéglátóipari Szakképző Iskola	30, 51
író-olvasó találkozó	116, 360, 377
István Király Általános Iskola	7, 10
Jákó Kertbarát Kör	276, 284
JÁKOB	297
Jász Alkotók Köre	15
Jász bál	167
Jász emlékmű	194, 228
Jász Expo	92
Jász Kör Egyesület	1
Jász Múzeum	91, 111, 124, 126, 157, 195
Jász Világtalálkozó	86, 219, 378
jász viselet	111, 172, 365
Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Rt.	20, 72

Jászapáti Városért	26
Jászapátiak Baráti Egyesülete (JABE)	66
Jászberény Kultúrájáért Díj	181
Jászberényi Ifjú Muzsikusok	94
Jászberényi Nyár	92, 93, 97, 99
Jászberényi Polgári kör	123
Jászfényszaruért emlékérem	225
jászkapitány	194, 378
Jászkisér díszpolgára	367
Jászkisér Nagyközségért Díj	368
Jászkisér rallye	364
Jászkisériek Baráti Köre	324
Jáskürt Futófesztivál	125
Jász-Nagykun-Szolnok Megye Szociális Díja	144
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Pedagógus Díj	376
Jászok Egyesülete	167
Jászság Népi Együttes	109
Jászságért Díj	3, 86, 378
Jászsági Diáksport Bizottság	149, 190
Jászsági Cigánynap	115
Jászsági Hagyanap	383
Jászsági Gazdanap	383
Jászsági Képzőművészet-barátok Egyesülete	8, 165
Jászsági lakodalmas	97
Jászsági Népi Ételek Fesztiválja	223
Jászsági Romanap	29
Jászsági Többcélú Társulás	32, 135, 227, 233
Jásztej Rt.	20
Jászsági Vendéglátók Egyesülete	97
játszóház	340, 348
jótekonysági bál, hangverseny	39, 66, 162, 257, 374
József Attila emlékünnepe	69, 275, 354
jubileum	21, 22, 72, 103, 125, 126, 138, 194, 352
Karácsony Sándor-díj	357
karate	5, 146, 148, 187
kerékpáros verseny	303
kerékpárút	107
Keresztény Értelmiségiek Szövetsége	95
kiállítás	25, 43, 88, 90, 91, 98, 101, 102, 104, 126, 129, 130, 145, 163, 184, 185, 299, 302
Kis Szent Teréz Kamillianus Közösség	21, 39

kitüntetések	27, 35, 76, 84, 112, 143, 144, 161, 169, 174, 175, 177, 181, 213, 225, 238, 287, 336, 357, 367, 368, 385
Klapka György Szakképző Iskola	133, 198
kórusok	193
Kovács Béla-díj	27
költségvetés, helyi	62
könyvbemutató	42, 52, 95, 153, 172, 178, 244, 342, 365
könyvtár	36, 42, 48, 80, 101, 156, 244, 245, 270, 331, 339, 340, 348, 349, 351, 354, 377
könyvtárpártoló önkormányzat	36
közmeghallgatás	181, 225, 238
Köszölgélati Díj	181, 225, 238
Küry Klára emlékműsor	108
Labdarúgás	2, 11, 13, 23, 26, 99, 305, 366
Laki Ida Képtár	300
Lancut (Lengyelország)	28, 70
Lehel kürtje	126
Lehel-Melody TSE	103
Lehel Vezér Gimnázium (LVG)	152, 197
Lengyelország	17
Líra Könyv- és Zeneműbolt	116
Liska József Erőszakmentes Szakközépiskola és Gimnázium	76, 104, 131, 166, 179,
Lohne (Németország)	131
lovassport	169
Madarak és Fák Napja	362
Magyar Közigazgatási Minőségdíj	84
Magyar Köztársasági Érdemrend	175
Magyar Kultúra Napja	60, 161, 256, 337
Magyar Sport Napja	4
majális	1, 192
Makó Pál-Diáknapi	69
Március 15-i ünnepség	176, 268, 346
Mészáros Lőrinc Gimnázium	9, 37, 46
mézkirálynő	105
mézővásár	105
Mozgássérültek Egyesülete	34
Munkácsy Mihály-díj	174
Művelődés Háza	341
művésztelep	15
Nagyboldogasszony Kéttannyelvű Katolikus Általános Iskola	160
nagy szülők és unokák hagyományőrző tábora	22

Nagytemplom	102
IV. Béla Általános Iskola	294
Nemzetközi Gyermek Néptánc Fesztivál	318
Nemzetközi Táncház és Zenésztábor	106
népdalkör	127, 293
népszavazás	250
népviselő	111, 172, 365
nyugdíjasok	41, 54, 72, 236, 248, 322
Ó-Moravica	344
Október 23-i ünnepek	46, 132, 238, 239, 326,
ökoiskola	294
Palotásy János Zeneiskola	119
Pedagógusnap	76, 79
Pedagógus Női Kar	330, 333, 334
Pendzsom Táncgyűttes	314, 319
Petőfi Művelődési Ház	236
Pince kft.	139
Polgármesteri Hivatal	84, 154
Polgárőr Érdemkereszt	16
polgárőrség	16
Porcinkula búcsú	100
Pro Caritate Díj	143
Pro Urbe Díj	181
Rácz Aladár Zeneiskola	17, 55, 60
Rendőrkapitányság	158
Rétsági Gyula labdarúgó torna	99
Rimóczi-kastély	217
Rokkantak Napja	34
Rokolya Varróműhely	25, 67, 68
rovásírás	180
röplabda	169
sakk	77, 134
Sáros András Alapítvány	177
Sedan	31, 323
Semmelweis-nap	87
Somme megye	64
sörfesztivál	12
sporegyesület, sport díjak	58, 149, 169, 177
Sucha Beskidzka	120, 147, 191
szántóverseny	315

Szatmári László Méhészegyesület	105
szavalóverseny	177
Szczyrk	310
Székely Mihály Kórus	120
szennyvízberuházás	61, 252, 325
Szent István Egyetem JFK	81, 83, 145, 151
Szent István napi ünnepség	225, 317, 380
Szociális Munkások Napja	143, 144
sztrájk	128
tábor	211, 212, 220, 224, 313, 369
taekwon-do	122, 140
tájház	312, 385
táncverseny	103, 109, 189
Tavaszi Hadjárat (megemlékezés)	272, 286
településrendezési terv	205, 309
Természet- és Környezetvédelmi Diákszimpozium	197
testvériskola	191
testvérvárosok, testvérközségek	19, 31, 70, 120, 147, 232, 310, 344
tüntetés	170, 285
tűzoltók	56, 194, 338
úszóverseny	65
útépítés	107, 136
Vágó Pál Általános Iskola	8
Vándorffy János Honismereti Szakkör	40
Város Napja	181, 199
Városi Vegyeskar	70
Városvédő és Szépítő Egyesület	123, 167, 176
Vechta	198
véradás	50
zenés könyvtári esték	48
Zöld Pont Egyesület	8, 63, 73
Zakliczyn	232
zsidó temető	282
